

Düzce Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri

(Doğum-Evlenme-Ölüm)

Özlem Türbedar

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2011

Düzce Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri
(Doğum- Evlenme-Ölüm)

Özlem Türbedar

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran, 2011

Özlem Türbedar

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran, 2011

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Özlem TÜRBEDAR'ın "**Düzce Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)**" başlıklı tezi 12 Ağustos 2011 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **Türk Dili ve Edebiyatı** Anabilim Dalında, **yüksek lisans** tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Özkul ÇOBANOĞLU

Üye : Doç.Dr.M.Mahur TULUM

Üye : Yard.Doç.Dr.Adem KOÇ

Prof.Dr.Ramazan GEYLAN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yüksek Lisans Tez Özü

Düzce Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)

Özlem TÜRBEDAR

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2011

Danışman: Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU

Bu çalışma Düzce’de yaşayan halkın geçiş dönemi inanmaları ve uygulamalarını ele almaktadır. İnsan hayatının en önemli geçiş dönemleri; doğum, evlenme ve ölümdür. Geçiş dönemlerinde birey, çeşitli adet ve inanmalarla yeni hayatına, hayatındaki yeni döneme hazırlanır.

Sosyal normlar olarak adlandırılan töre, gelenek, görenek, örf, âdet, teâmül, moda toplumun halk kültürünü oluşturur. Halk kültürü bireyin toplum içerisindeki yaşantısında düzeni ve uyumu sağlar. Ayrıca toplumların geçmişi ve geleceği arasında bir köprü vazifesi görmekte, milletlerin varlıklarını ve birliklerini korumalarına yardımcı olmaktadır.

Araştırmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, kapsamı, metodu hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, araştırma alanı; tarihi, coğrafyası, bitki örtüsü, nüfusu yönüyle tanıtılmıştır. Ayrıca, insan hayatını düzenleyen sosyal normlar (töre, gelenek, görenek, örf, âdet, teamül, moda) hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde; doğum, evlenme ve ölümle ilgili olarak yapılan çalışmanın sonucunda elde edilen malzeme sunulmuş ve değerlendirmesi yapılmıştır. Bu bölümler üç ana başlıkta ele alınarak bölümün ilk alt başlığı olan “doğum”da doğumla ilgili âdet ve inanmalar doğum öncesinden başlayarak doğum sonrasına, ikinci alt başlığı olan “evlenme” de evlilik tanımından düğün ve düğün sonrasına, üçüncü alt başlıkta geçiş dönemlerinin sonu olan “ölüm” ölüm anından ölüyü defnetmeyle ilgili âdet ve inanmalar şeklinde ele alınmıştır. Sonuç bölümünde, çalışmanın genel değerlendirmesi yapılmıştır.

Çalışmalar sırasında kullanılan kaynaklar sözlü ve yazılı olmak üzere iki ayrı başlık altında toplanmıştır. Araştırma sırasında temin edilen fotoğraflar ekler bölümünde yer almıştır.

Geçiş dönemleri, toplumun her kesimini geçmişten geleceğe ilgilendiren, toplumsal değişim ve gelişim süreçlerini gösteren önemli aşamalardır.

Anahtar Kelimeler: Düzce, Geçiş Dönemleri, Doğum, Evlenme, Ölüm

Abstract

The Transition Periods (The Birth, The Marriage, The Death) in Public Culture of Düzce

Özlem TÜRBEDAR

Department of Turkish Language and Literature

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, June 2011

Adviser: Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU

This study focuses on beliefs and tradition and belief of tradition periods of people who live in Düzce. The most important transition periods of human life birth, marriage and death. In these periods any individual is prepared for new life, new periods in life with various practices and beliefs.

Customs and usages, rules, traditions, practices and fashion named as social norms constitute the public culture. The public culture provides order and harmony in the social life of individual. Furthermore, it functions as a bridge between the past and future of societies and helps to protect nation's wealth and unity on large scale.

At the intro the information about the subject, aim, extent and the method was given. At the first part history, geography, plant cover and the population of the research area were introduced. In addition part, social norms which organise human life (tradition, customs and usages, rules, practices and fashion) are presented. The data obtained through the study about birth, marriage and death is introduced and evaluated in second chapter. This part was handled under the main headline and at first subfield "birth" the beliefs and traditions about birth, beginning from the periods before the birth and after the birth; at second subfield "marriage" starting from the definition, the period before and after the marriage, and at the third subfield the "death" which is the end of the tradition period including the applications over the dead people and the traditions were introduced. Last chapter is devoted to a general evaluation of the research.

The sources of tradition used in the research study are given under two headings of oral and written sources. The pictures taken in the field took place in appendix section.

Tradition periods that is related to all segments of society from past to future are important phases that show the grades of social change and development.

Keywords: Düzce, Tradition Periods, Birth, Marriage, Death

ÖNSÖZ

Bir toplumun maddi ve manevi değerlerinin tümüne “kültür” denir. Bir toplumdaki örf, âdet, gelenek, görenek ve inanışlar, o toplumun kültürünü meydana getirmektedir. İnsanlar kültür unsurlarını oluşturmuş bir toplumun içinde doğar, sonra da içinde bulunduğumuz toplumun davranış kalıplarını öğrenmeye çalışır. Toplumdaki her insanın kendisine has olan duygu, düşünce ve davranış kalıpları, onun düzenini ve topluma uyumunu sağlar. İşte “Geçiş Dönemleri” diye adlandırılan doğum, evlenme ve ölüm çevresinde oluşturulmuş birtakım âdet ve inanmalar da kişinin yeni dönemlere “geçiş” i sırasında onu daha mutlu, topluma daha uyumlu kılar.

Örf, âdet, gelenek, görenek ve halk inançları toplum hayatında çok önemli bir rol oynar. Bu çalışmayla bugüne kadar hakkında bilimsel bir çalışma yapılamamış olan “ Düzce Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri”yle ilgili örf, âdet, görenek, gelenek ve halk inanışlarını ve pratiklerinin günümüzdeki durumları ortaya çıkarılmaya çalışılarak bunları kayıt altına almak amaçlanmıştır.

Bir bölgenin kültürünü incelerken o bölge halkının içinde bulunduğu coğrafya, tarih, nüfus, toplumsal ve ekonomik ilişkiler göz ardı edilemeyeceği için bu konunun da üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında çok değerli görüşlerini aldığım sayın hocam Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu’na teşekkürü bir borç bilirim. Her zaman özveri ve sabırla yanımda olan babam Mehmet Şahin, annem Nebahat Şahin, kardeşim Özkan Şahin ve eşi Beyza Şahin’e şükranlarımı sunarım.

Özlem Türbedar

Haziran, 2011

Özgeçmiş

Özlem TÜRBEDAR

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Ls.	2000	Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Lise	1994	Düzce Sağlık Meslek Lisesi, Hemşirelik Bölümü

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri/yılı: 07.24.1976/Düzce Cinsiyet: Kadın Yabancı dil: İngilizce

İçindekiler

Sayfa

Jüri ve Enstitü Onayı.....	ii
Öz.....	iii
Abstract.....	iv
Önsöz.....	v
Özgeçmiş.....	vi
Kısaltmalar Listesi	xı
Fotoğraflar Listesi	xiii
Giriş.....	1

Birinci Bölüm

Araştırma Alanının Tanıtılması ve Sosyal Normlar

1. Araştırma Alanının Tanıtılması.....	16
1.1. Düzce İli.....	16
1.1.1. Tarihi.....	16
1.1.2. Coğrafya-İklim-Bitki Örtüsü.....	19
1.1.3. Nüfus.....	20
1.1.4. İdari yapı.....	20
1.1.5. Sağlık.....	20
1.1.6. Eğitim.....	20
1.1.7. Ekonomik Durum, Sanayi-Ticaret, Tarım-Ormancılık.....	21
2. Sosyal Normlar.....	22
2.1. Örf.....	24
2.2. Âdet.....	25
2.3. Teamül.....	26
2.4. Anane.....	27
2.5. Gelenek.....	27
2.6. Görenek.....	28
2.7. Töre.....	29
2.8. Moda.....	29

İkinci Bölüm

Düzce Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri

2.Düzce Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri.....	31
2.1. Doğum	31
2.1.1. Doğum öncesi.....	32
2.1.1.1. Kısırlığı giderme ve gebe kalma.....	33
2.1.1.1.1.Dinsel ve büyüsel nitelikte olanlar.....	35
2.1.1.1.1.1.Yatır, türbe ziyaretlerine gidilir...35	
2.1.1.1.1.2.Adak adanır.....	36
2.1.1.1.1.3.Hoca ve büyücülere başvurulur...37	
2.1.1.1.1.4.Ağaçlara adak bezi bağlanır.....	37
2.1.1.1.2. Halk hekimliği kapsamına girenler.....	37
2.1.1.1.3. Tıbbi sağaltma alanına girenler.....	39
2.1.1.2. Gebelikten korunma.....	40
2.1.1.3. Çocuğun sağlıklı kalması için uygulanan pratikler.41	
2.1.1.4. Gebelik.....	42
2.1.1.5. Aşerme.....	44
2.1.1.6. Çocuğun cinsiyeti.....	47
2.1.1.7. Çocuğun canlanması.....	51
2.1.1.8. Doğacak çocuğa hazırlık.....	51
2.1.1.9. Gebe kadının kaçınmaları/Uygulamaları.....	53
2.1.2. Doğum sırası.....	57
2.1.2.1. Doğumun kolaylaştırılması.....	57
2.1.2.1. Doğum hazırlığı ve doğum.....	58
2.1.2.3. Çocuğun göbeği ve eşi.....	60
2.1.3. Doğum sonrası.....	65
2.1.3.1. Lohusalık.....	68
2.1.3.2. Alkarısı tasarımı (Albastı hastalığı).....	75
2.1.3.3. Kırk basması tasarımı.....	79
2.1.3.4. Kırklama işlemi.....	82
2.1.3.5. Ad.....	86
2.1.3.6. Yaşamayan çocuk.....	89
2.1.3.7. Çocuk görme.....	90

2.1.3.8. Kırk uçurma.....	92
2.1.3.9. Çocukta ilkler.....	93
2.1.3.9.1. İlk diş.....	93
2.1.3.9.2. İlk tırnak.....	94
2.1.3.9.3. İlk saç.....	94
2.1.3.10. Geç yürüyen, geç konuşan çocuk.....	95
2.1.3.11. Ninni.....	97
2.1.3.12. Çocuğu nazardan koruma.....	99
2.1.3.13. Sünnet.....	101
2.1.3.13.1. Sünnet çocuğunun yaşı, sünnet zamanı.....	102
2.1.3.13.2. Tören ya da düğün hazırlığı.....	103
2.1.3.13.3. Çocuğun hazırlanması.....	104
2.1.3.13.4. Sünnet işlemi ve sünnetçi.....	105
2.1.3.13.5. Hediye-armağan.....	106
2.2. Evlenme.....	107
2.2.1. Düğün Öncesi.....	107
2.2.1.1.Evlilik biçimleri.....	108
2.2.1.2. Evlilik yaşı.....	113
2.2.1.3. Eş seçimi,Görücülük/Dünürcülük,Kız bakma,Kız isteme..	115
2.2.1.4. Söz kesimi.....	118
2.2.1.5. Nişan, nişanlılık.....	120
2.2.2. Düğün.....	122
2.2.2.1. Çeyiz.....	125
2.2.2.2. Kına gecesi.....	127
2.2.2.3. Gelin alma.....	131
2.2.2.4. Düğün-Esas düğün.....	134
2.2.2.5. Nikah ve gerdek.....	137
2.2.2.6. Hediye, bağış ve ödemeye ilgili adetler.....	139
2.2.3. Düğün sonrası.....	142
2.2.3.1. Duvak.....	142
2.2.3.1. Evirli.....	142
2.2.5. Evlenemeyenler.....	143
2.2.6. Akrabalık terimleri.....	144

2.3. Ölüm.....	146
2.3.1. Ölüm öncesi.....	148
2.3.1.1. Ölümü düşündüren ön belirtiler.....	148
2.3.1.2. Kaçınmalar.....	156
2.3.2. Ölüm sırası.....	157
2.3.2.1. Ölüm anındaki âdetler ve ölüyle ilgili inanışlar.....	1159
2.3.2.2. Ölüm olayının duyurulması.....	163
2.3.2.3. Ölünün gömülmeye hazırlanışı ve defin.....	163
2.3.2.3.1. Yıkama.....	164
2.3.2.3.2. Kefenleme.....	167
2.3.2.3.3. Tabut.....	169
2.3.2.2.4. Cenaze namazı.....	170
2.3.2.2.5. Defin.....	171
2.3.3. Ölüm sonrası.....	174
2.3.3.1. Ölü evi.....	174
2.3.3.2. Belirli günler.....	176
2.3.3.3. Ölü yemeği.....	177
2.3.3.4. Ölünün eşyaları.....	178
2.3.3.5. Ruhla ilgili inanmalar.....	179
2.3.3.6. Yas.....	182
2.3.3.7. Başsağlığı ve avutucu sözler.....	184
2.3.3.8. Destanlar ve ağıtlar.....	186
2.3.3.9. Mezarlıklar ve mezar taşları.....	187
2.3.3.10. Mezar ziyaretleri.....	189
2.3.3.11. Ölen için yapılan diğer hayırlar.....	190
2.3.3.12. Ölümle ilgili atasözü ve deyimler.....	191
Sonuç	193
Ekler.....	200
Kaynakça.....	252

Kısaltmalar Listesi

a.g.e.	: Adı geçen eser
A.K.D.T.Y.K.	: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu
Ans.	: Ansiklopedi
Bas.	: Baskı
Bkz.	: Bakınız
cm	: Santimetre
Çev.	: Çeviren
D.T.C.F.	: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Doğ. Yeri	: Doğum Yeri
Eğ. Dur.	: Eğitim Durumu
Em. Öğrt.	: Emekli Öğretmen
Ens.	: Enstitü
Ev Han.	: Ev Hanımı
Gör. Tar.	: Görüşme Tarihi
H.K.A.G.M.	: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
Haz.	: Hazırlayan
K.B.	: Kültür Bakanlığı
K.T.B.	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
K.K.T.C.	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
K.T.B.M.F.A.D.	: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Derneği
Ltd. Şti.	: Limited Şirketi

M E B	: Milli Eğitim Bakanlığı
Med. Dur.	: Medeni Durumu
M.T.H.K.K.B.	: Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri
Mad.	: Madde
Mat.	: Matbaa
M. Hali	: Medeni Hali
Nu.	: Numara
Öğrt.	: Öğretmen
s.	: Sayfa
Sant. Mem.	: Santral Memuru
TDK	: Türk Dil Kurumu
T.F.A.	: Türk Folkloru Araştırmaları
T.H.K.	: Türk Halk Kültürü
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
Üni.	: Üniversite
Yay.	: Yayını-yayınları
Yük. Ok.	: Yüksek Okul
y.y.	: Yüzyıl

Fotoğraflar Listesi

Fotoğraf 1: Yeni doğmuş bebek.....	236
Fotoğraf 2: Loğusa ve bebek.....	236
Fotoğraf 3: Doğum ilanı.....	237
Fotoğraf 4: Loğusa evinin kapı süsü (erkek bebek için).....	238
Fotoğraf 5: Kız bebek şekeri.....	238
Fotoğraf 6: Erkek bebek şekeri.....	239
Fotoğraf 7: Kundaklı bebek.....	239
Fotoğraf 8: Kırklama.....	240
Fotoğraf 9: Sünnet çocuğu.....	241
Fotoğraf 10: Sünnet davetiyesi.....	241
Fotoğraf 11: Sünnet arabası süsü.....	242
Fotoğraf 12: Sünnet anı.....	242
Fotoğraf 13: Nişan	243
Fotoğraf 14: Nişan çikolatası.....	243
Fotoğraf 15: Söz mendili.....	244
Fotoğraf 16: Kadın söz mendili.....	244
Fotoğraf 17: Nişan bohçası (Görümce bohçası)	245
Fotoğraf 18: Nişan bohçası (Damat bohçası)	245
Fotoğraf 19: Kına gecesi.....	246
Fotoğraf 20: Kına yakma.....	246
Fotoğraf 21: Düğün davetiyesi.....	247
Fotoğraf 22: Gelin arabası.....	247
Fotoğraf 23: Gelin ve damat.....	248
Fotoğraf 24: Gelin.....	249
Fotoğraf 25: Nikah.....	249
Fotoğraf 26: Düğün pastası	250
Fotoğraf 27: Uğur parası.....	250
Fotoğraf 28: Mezar taşı-1.....	251
Fotoğraf 29: Mezar taşı-2.....	251

Giriş

Tezin konusu

Araştırmanın konusu Düzce halk kültüründe geçiş dönemleridir.

Geçiş dönemleri, insanın eski durumundan kopuşunun ve yeni bir hayata geçişinin başlangıç noktaları olan; doğum, evlenme ve ölümdür. A. Van Gennep geçiş dönemlerine ait törenlerin işlevini: “ Toplumdan topluma değişen ve bir sosyal durumdan başka bir sosyal durumla ilgili çeşitli ve başarılı geçiş uygulamaları vardır. Böylece bir insanın hayatının başlangıç ve bitişleri geçiş dönemleriyle belirgin hale gelir. Bu geçiş dönemleri doğum, sosyal erginlik, evlilik, babalık/analık, sosyal gelişme, mesleki uzmanlaşma ve ölümdür. Bu olayların her biri için törenler vardır. Bu törenlerin temel işlevi veya görevi, bireyi tanımlanmış yapmak, belirgin bir durumdan bir başkasına geçişte bireye yardımcı olmaktır. “ şeklinde tanımlamıştır. Bu bağlamda, geçiş dönemleri neredeyse bütün sosyal ve beşeri bilimlerin kullandığı halk bilimi kanunları diye nitelendirilmektedir (Çobanoğlu, 2000: 172).

Umay Günay’a göre, geçiş törenleri bir halden diğerine geçişte, “eşik” basamağında yapılır. Kişi bu basamakta ne önceki ne sonraki duruma aittir. Bu aşamada aday, yeni durumunu belirtmek için, doğum, diş hediği, sünnet, askere gitme, evlilik, ölüm, gibi hayatın çeşitli dönemlerinde; çıraklık, kalfalık, ustalık gibi yetenek geliştirme ve ispatlama dönemlerinde birtakım geçiş ritüelleri yaşar. Bu ritüeller bir halden diğerine geçişi kolaylaştırır ve kişinin yeni durumunu belirtir. Kişiyi yalnız bırakmamak, durumu kutlamak amaçlarına hizmet eder. Ayrıca bireyi yeni durumuna şartlandırır. Toplum içinde önemli olayları belli bir düzen içinde yaşamayı sağlar ve düzeni korur (Günay, 1995: 2).

Geçiş dönemlerinden ilki doğumdur. Doğum her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk sadece anne babasını değil çevresini de sevindirmiştir. Doğum olayına, halk tarafından büyük önem verilmiş, doğuma ve safhalarına birtakım geçiş törenleri eşlik etmiştir. İnsanlar, özellikle “geçiş” anlarında zararlı dış etkilerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu tehlikelere karşı koymak için

birtakım çarelere başvurmak gerekmektedir. Gebe kadın da doğacak çocuğu birtakım zararlardan korumak ve ona arzu ettiği özellikleri verebilmek için, daha gebelik sırasında bazı yiyeceklerden ve eylemlerden kendisini uzak tutmak zorundadır. Bu nedenlerle doğum ve doğumun safhaları binlerce âdetin, batıl inancın, pratiğin uygulandığı bir dönem haline gelmiştir.

Çocuk da hamile kadın gibi birtakım “geçiş” leri izlemek zorundadır. Bu nedenle o da özellikle “geçiş” sırasını gözeten kötü kuvvetlerden gelecek tehlikelerle karşı karşıya kalıp, çeşitli önlemlerle korunmaya muhtaçtır. İşte bu nedenle, yaşamayan, geç yürüyen, geç konuşan, çok ağlayan, uyumayan, hastalanan, nazara gelen çocuklar birtakım âdet, inanç, pratik ve uygulamalarla tedavi edilmeye, korunmaya çalışılmaktadır.

Hayatın ikinci önemli dönemi evlenmedir. Evlenme, sadece kız ve erkek yönünden bir geçiş değil aileler arasında da yeni bir bağ kurulması, aileler arasındaki düzeni ve ekonomiyi etkilemesi bakımından oldukça önemli bir geçiştir. Yeni bir yaşama durumuna geçiştir evlenme. Bu geçiş sırasında da çok tehlikeli olan zararlı kuvvetlerin faaliyetlerinin devam ettiği düşünülür. Bu sebepten gelini ve damadı tehlikelerden, zararlı dış etkilere korumak için birtakım tedbirler almak gerekmektedir. İşte bu amaçla bu geçiş döneminde de uygulanan âdet, inanç ve pratiklerin sayısı da azımsanamayacak kadar çoktur.

Ölüm ise son geçiştir. İnsanın bu dünyadan ve sevdiklerinden ayrıldığı son yolculuğudur. Ölüm sonrası herkes için bir sır olduğu için bilinmeyenin verdiği korku bu geçiş döneminde daha yoğun yaşanır. İşte tüm bu korkuları atlatmak, ölen ve geride kalanları zararlı etkilere korumak için bu geçiş dönemine de birçok âdet, inanç ve pratikler yoğun olarak eşlik eder.

Ülkemiz, geçiş dönemlerinde uygulanan âdetlerin hâlen büyük ölçüde korunduğu bir yerdir. Bu geçiş dönemi gelenekleri Türklerin eski dini Şamanizm’den ve İslam inançlarından izler taşır. İnsanın doğumundan ölümüne kadar geçen sürede hayatını etkileyen gelenekler ve pratikler Türk toplumunda coğrafi, ekonomik ve yöresel farklılıklar sebebiyle çeşitlilik gösterir (Uysal-Günay, 1990: 268).

Bu çalışmada konu edindiğimiz Düzce’de yaşayan halkın geçiş dönemleri, halkın gelenek, görenek, âdet, örf, töre ve törenlerle bunların içinde yer bulan uygulamalar bölgenin geleneksel kültürünün en önemli unsurlarıdır. Bu çalışmada araştırma sahamızda bu geçiş dönemlerinin geçmişte nasıl yaşandığı, Anadolu’da ve diğer Türk dünyasındaki örnekleri ile benzerlikleri, farklılıkları, yaşayan ve değişen yanları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tezin amacı

“Düzce Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri” adını verdiğimiz bu çalışmanın amacı Düzce’de doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili âdet ve inanışların derlenmesi, tahlil edilmesi ve bir senteze varılmasıdır. Bu çalışmanın yapılması, Düzce halk kültürüne ait değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması amacına yöneliktir. Çünkü tüm bunlar gelecek kuşaklar için kültürel birer mirastır ve sahamız ile ilgili daha önce böyle bir çalışma hiç yapılmamıştır. Bu çalışma böyle bir ihtiyaçtan yola çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle Düzce halk kültüründe geçiş dönemleri ile ilgili daha önce akademik anlamda hiç çalışma yapılmamış olması ve ortak kültürümüze katkıda bulunmak üzere Düzce’de yaşayan halkın geçiş dönemlerine ait kültürel ürünleri inceleyip, çözümlemek ve sentezde bulunmak, Düzce hakkında ve Düzce’de geçiş dönemi âdet ve inanışları hakkında halkın ortaya koyduğu değerler bütününe ortaya çıkarmak amacımızın temelini oluşturmaktadır.

Örf, âdet, gelenek ve halk inanışları, toplumların hayatında, eğitiminde, birlik ve beraberliğinde büyük rol oynar. Günümüzde unutulmaya yüz tutmuş inanış ve pratiklerin gelecek nesillere aktarılması için bilimsel çalışmalar yapmak gerekmektedir. Sonuçta, gelenek, görenek, âdet ve inanmaların, bir toplumun maddi ve manevi hayatında olumlu ya da olumsuz birçok etkisi vardır. Bu etkileri küçümsemek, görmezlikten gelmek, yok saymak oldukça zararlı ve bir millet için yıkıcı sonuçlar doğurabilecek bir tutumdur. Bu nedenle bu alanda yapılan çalışmaların hepsi, eksikleri de olsa, çok değerli olacaktır. Çünkü yapılan bu alan çalışmaları küçük ve yerel bir bölgenin de olsa milli kültürümüzü yansıtacak; yapılan küçük ve(ya) büyük ölçekli çalışmalar ülkemizin halkbilimi atlasını ortaya koyacaktır görüşündeyiz.

Tezin metodu

Araştırma teorik ve uygulamalı olarak iki kısımdan oluşmuştur. İlk aşamada konuyla ilgili geniş kapsamlı bir literatür taraması yapılarak konunun teorik çerçevesi oluşturulmuştur. İkinci aşamada ise saha çalışması araştırmanın amacı doğrultusunda, gerçekleştirilmiştir. Alanda derlenen malzeme değerlendirilmeye ve sentezlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma temelde alan araştırmasına (derlemeye) dayalıdır. Özgün ve güvenilir kültür ürünleri ve halkbilimle ilgili bilgiler derlemek için araştırmacının ve araştırma grubunun, hakkında bilgi alınacak topluluğun yaşadığı yere giderek çalışmalarda bulunmasına “alan araştırması” denir (Evliyaoğlu-Baykurt, 1988: 27). Çalışmada gözlem ve görüşme teknikleri kullanılarak derlenen ve sınıflandırılan malzemenin değerlendirilmesi saha çalışmasının aşamalarıdır. Bu aşamada başta etnolojik ve antropolojik gözlemlerden, tarih, coğrafya, sosyoloji ve benzeri disiplinlerin yöntem ve bulgularından yararlanılarak elde edilen verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma sahamızda derlenen malzemenin geçmişteki uygulamaları, Anadolu’da ve diğer Türk dünyasındaki benzer ve farklı uygulamaları ile karşılaştırılarak değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Alan araştırmasında kaynak kişilerle iletişim çok önemlidir. Çünkü kaynak kişi ortaya koymak istediğimiz kültürün temsilcisidir. Elde edeceğimiz malzeme kaynak kişi tarafından verilecektir. Kaynak kişi aracılığı ile üzerinde çalıştığımız problemle ilgili olan o kültüre ilişkin değerleri, tutumları ve davranışları anlamaya, gözlemeye çalıştık. Kaynak kişilerle, iyi bir iletişim kurabilmek için onlara emik yaklaşım çabasında bulunduk. Ayrıca etik yaklaşım da kullanılmıştır. Üzerinde araştırma yaptığımız kültürün ve onun temsilcileri olduğunu sandığımız kaynak kişilerin değer, tutum ve davranış örgütlerinden yararlanarak hazırlamış olduğumuz ölçütlerle gerçekleştirmeye çalışıyorsak emik; eğer araştırmamızı kendi kültürümüzün değer, tutum ve davranış örgütlerinden yararlanarak hazırlamış olduğumuz ölçütlerle gerçekleştirmeye çalışıyorsak da etik yaklaşım çabası içinde bulunduğumuzu söyleyebiliriz (Günay, 1996: 131). Halkbilimci, folklor olay ve olgularına veya kültürüne dıştan bakış açısı olan “etik yaklaşım” ve içten bakış açısı olan “emik yaklaşım” ın her ikisini de

kullanmak, sonuçta yapacağı değerlendirmede bunları dikkate almak zorundadır (Çobanoğlu, 1999: 579). Objektif olmak için her iki yöntem de kullanılmalıdır.

Saha araştırmamızda törenleri, ritleri, âdet ve inanmaları sistemli bir biçimde saptayarak; bunlara ilişkin veriler derlemek için gözlem ve görüşme teknikleri kullandık. Bu yöntem ile kaynak kişilerin bildiği, yaptığı, yapmış olduğu şeyleri bunların sebeplerini öğrenmeye ve bunları Anadolu kültürü ile birleştirmeye çalıştık. Bu çalışmamızla mahalli kültürden milli kültüre ve evrensel kültüre fayda sağladığımızı umuyoruz.

Literatür taraması

Halkbilim çalışmaları ülkemizde uzunca bir süre çeşitli derneklerin girişimleriyle sürdürülmüştür. Herhangi bir eğitim kurumunun da ders programında halkbilim yer almadığı için bu çalışmalar birbirlerinden kopuk, dağınık ve düzensiz bir şekilde kalmıştır. Geçmişten günümüze halkbilim alanında yapılan çalışmaların genel mahiyeti derleyiciliktir. Bu derlemeler de çoğu zaman bir sistemden yoksun olarak, gelişi güzel yapılmıştır. Bu dönemde yapılan başarılı monografiler de vardır. Biz geçiş dönemlerine ait ilk çalışmaları bu monografilerden öğreniyoruz. Bu araştırmaları yapanların pek azı akademik hüviyete sahiptir. Bunların arasından Prof. Dr. Süheyl Ünver, Prof. Dr. Th. Bossert, Prof. Dr. Nermin Erdentuğ ve Hamit Koşay gibi birçok ismi sayabiliriz. Adını saydıklarımızdan sadece Erdentuğ, etnoloji sahasına mensuptur. Erdentuğ çalışmış olduğu bir köy monografisi dolayısı ile “geçiş dönemi folkloruna” değinmiştir. Bununun dışında geçiş dönemlerini tek tek ele alan araştırmalara da rastlarız. Örneğin Süheyl Ünver, doğum pratikleri arasındaki benzerliği tespiti önem vermiştir. Hamit Koşay da doğum folkloru üzerinde çalışmış ve yayınladığı makalelerde tespit ettiği pratiklerin ait oldukları memleketleri de göstermeyi ihmal etmemiştir. Bossert, doğum hadisesini tarih ve sanat yönünden incelemiş, eserinde Türkiye ile ilgili vakalara yalnız bir iki satırla temas etmiştir (Örnek, 1977: 7). Bu gibi sadece doğum, ölüm veya evlenme üzerine yapılan çalışmalar her ne kadar dağınık bir görünümde olsa da bir araya getirdiğimizde bize önemli bilgiler sunmaları açısından oldukça değerlidir.

Akademisyenlerin dışında kalan araştırmacılar, folklor araştırmalarına kendilerini heves ve merak itibarıyla vermişlerdir. M. Şakir Ülkütaşır, Ali Rıza Yalgın,

Mehmet Bayrı ve diğer birçok araştırmacılar yaptıkları incelemeler sırasında, çok defa halk toplulukları arasında uzun zaman yaşamışlar, sonuçta onların maddi ve manevi hayat tarzlarına uymak zorunda kalarak, onlar gibi duyup düşünmeye başlamışlardır. Bu araştırmacılar, üzerinde çalıştıkları folklor konularına her ne kadar akademik metotlara göre düzenleyip sınıflandırmaları, bazı genel sonuç ve kurallara varamamışlarsa da, her akademik kariyer mensubunun kolaylıkla ulaşamayacağı bir berraklıkla ve adeta bir fotoğraf makinesi sadakatiyle folklor olaylarını tespit etmişlerdir. Türkiye gibi, çok değerli olan milli folklor hazinesinin her gün -bir daha geri gelmemek üzere- eriyip tükenmesi karşısında, hiçbir harekette bulunulmayan bir memlekette, adı geçen araştırmacıların kendi çaplarında da olsa, yaptıkları hizmet çok büyük olmuştur. Elde malzeme olduktan sonra, değişik metotlar kullanmak ve genel sonuçlara varmak her zaman için mümkündür. Yabancı ülkelerde de durum aynıdır. Buralarda pek az yazar, geçiş dönemi folklor ve etnolojisi ile meşgul olmuştur. Frazer, Sebillot gibi yazarların çoğu, meydana getirdikleri monografiler dolayısıyla geçiş dönemlerine değinmişlerdir. Bu araştırmacıların da çoğu, bizde olduğu gibi, meslekten yetişmiş olmayıp, bu sahaya merak itibarıyla girmişler (Örnek,1977: 7).

Bugün sadece halkbilim çalışmalarında değil neredeyse bütün sosyal ve beşeri bilimlerin kullandığı “geçiş dönemleri” Arnold Van Gennep’in çalışmaları sonucunda formüle edilmiştir. 1908 yılında yayımladığı “Rites de Passages” adlı eseri hâlâ tartışmasız olarak halkbilim çalışmalarında “geçiş dönemleri” ni çalışacak araştırmacılar için eşsiz bir klasik kabul edilmektedir (Çobanoğlu, 2000: 170-173). Geçiş dönemlerini halkbilimine ve tüm sosyal bilimlere hediye eden Gennep bu alanda çalışacakların başvuracağı ilk ve temel kaynaktır.

Burada inceleyeceğimiz kitaplar kronolojik olarak sıralanmıştır. Bu alanda yapılan, bildiğimiz veya bilmediğimiz birçok değerli eser olduğu şüphesiz. Ancak burada, ulaşabildiğimiz ve araştırmacılara kaynaklık edeceğini düşündüğümüz birkaçını saymakla yetineceğiz.

Orhan Acıpayamlı’ nın “Evlenme ve Maniler Bibliyografyası” ında 1923-1950 yılları arasında yayımlanan “evlenme” ile ilgili yayınların kaynakçası alfabetik olarak verilmiştir. Bu yıllar arasında “evlenme” hakkında yapılan çalışmaların derli toplu olarak verilmesi bakımından bu çalışmanın yararlı olacağı söylenebilir. Çalışmanın

başlığında “Maniler” ifadesi olmasına rağmen elimizde bulunan 1962 basımında manilere ait bir kaynakçaya rastlanmamıştır. Bu da eserin eksikliği olarak değerlendirilebilir.

Bir başka çalışma ise Sedat Veyis Örnek’in “Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki” adlı kitabıdır. Kitap 1966 yılında yayımlanmıştır. Sivas ve çevresine dair bir çalışma olmasına rağmen konuyla ilgilenenlere sunulan genel bilgiler oldukça değerli ve yol göstericidir. Birinci bölüm; giriş, ilkel düşünce, ilkel zihniyet, batıl inanma, büyü gibi dört bölümden oluşmaktadır. İkinci bölüm ise hayatın çeşitli dönemleri ile ilgili batıl inançlar ve büyüsel pratikler başlığı altında; doğum, çocuk, evlenme, ölüm, göksel olaylarla ilgili inanmalar, halk hekimliği, ev ile ilgili inanmalar, bedensel özellikler ile ilgili inanmalar, vücudun uzuvlarıyla ilgili inanmalar, hayvanlarla ilgili inanmalar olmak üzere çeşitli bölümlerden oluşmaktadır. Kitabın yazarı birinci bölüm için ikinci bölümdeki malzemenin değerlendirilmesi ve sağlam bir temele oturtulması için birinci bölümdeki genel bilgilerin verilmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Böylece birinci bölümde verilen görüşler ve ilkeler ışığında ikinci bölümdeki malzeme psikolojik, dinsel ve geleneksel çerçevesine yerleştirilmiş, beşeri temeline oturtulmuştur. Birinci bölümde verilen bilgiler ve bu bilgiler ışığında incelenen pratikler biz araştırmacılara, bu pratiklerin temellendirilmesinin görülmesi açısından oldukça faydalıdır. Ayrıca, bu kitapta geçiş dönemleri doğum, evlenme ve ölüm olarak üç basamaktan oluşan ama kendi içerisinde daha küçük geçişleri ve safhaları da barındıran bu üç önemli basamağın üzerinde durulması; bu arada, hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili inanmalara ve büyüsel işlemlere değinilmesi “geçiş dönemleri” çalışacak araştırmacılar için çok değerlidir.

Orhan Acıpayamlı’ nın “Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü” adlı eseri 1974 yılında yayımlanmıştır. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde gebelik ile ilgili tüm inanmalar yer alırken ikinci bölümde de pratiklerin incelenişi, sözlük, netice, bibliyografya gibi başlıklar yer alır. Gerek dönemi için gerekse bugün için doğumla ilgi Türkiye geneline dair verdiği bilgiler açısından önemlidir. Ayrıca kitabın sonunda yer alan bibliyografya 1974 yılına kadar bu alanda yapılan çalışmalara dair önemli bir kaynak sunmaktadır.

Bu alanda adından söz edebileceğimiz ana kaynak niteliindeki kitaplardan biri de Sedat Veyis Örnek'in "Türk Halk Bilimi" adlı kitabıdır. Kitap 1977 yılında yayımlanmıştır. Bu kitap, yazarının da dediği gibi Türk halkbiliminin bütün konularını kapsamadığı gibi, ele aldıklarının da yeterli ve eksiksiz olduğu savında değildir. Çünkü Örnek'in de dediği gibi; halkbilimimizin genel ve özel konularının tümünü ayrıntılı olarak ele alacak bir çalışma hiçbir zaman tek bir kişinin üstesinden gelebileceği bir iş değildir (Örnek, 1977: 8). Ayrıca yazarın kitabında da belirttiği gibi ileride, alanlarının uzamanı olan kimselerin bir araya gelerek – o da her türlü halkbilimsel gerecin derlenip, düzenlenip el altında bulundurulması koşuluyla- hazırlayacakları yetkin bir Türk halkbilimi çalışması yayımlanıncaya değin, uzun yıllar öğrencilerle konuya ilgi duyanların yararlanabileceği bir kaynak olmuştur. Günümüzde de hâlen bir başucu kitabı niteliğindedir. Bu kitap üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde halkbilimin alanı, amacı ve konuları; Türk halkbilimin geçmişi, bugünü, sorunları, kaynakları; araştırma teknikleri ve araçları; yayımları, seminer, kongre ve toplantıları; kurum, dernek ve kuruluşları ele alınmaktadır. İkinci bölümde yaptırım norm, örf, âdet, teâmül, anane, gelenek, görenek, töre ve moda gibi kavramların tanımları, özellikleri ve işlevleri ayrıntılı bir biçimde belirtilmektedir. Üçüncü bölümde ise halkbilimin araştırma alanına giren konularda örnek olarak seçilen doğum, çocuk, evlenme ve ölüm üçlüsü ülkemizdeki yaygın ve tipik özellikleriyle açıklanmaktadır. Bu bölümde yer alan geçiş dönemi planı bu alanda araştırma yapacaklara yol gösterici ana kaynak niteliğindedir.

Bu alanda adı anılacak bir diğer önemli eser ise Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu'nun "Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş" adlı kitabıdır. Kitabın birinci bölümünde halkbilimine ilişkin genel bilgiler verilmiştir. Bu bölümde yer alan "Türk Halkbilimi Köy, Kasaba, Kent Monografisi Çalışma Planı" oldukça faydalıdır. Bu çalışma planındaki "Törenler" başlığı altında "Geçiş Törenleri" planı bu konuda çalışacaklar için yol göstericidir. İkinci bölümde halkbilimi alan araştırma yöntemleri anlatılmıştır. Bu bölüm alan araştırmasına başlamadan önce her yeni halkbilimcinin mutlaka incelemesi ve özümsemesi gereken bir bölümdür. Üçüncü bölümde erken dönem halkbilimi kuramları, dördüncü bölümde metin merkezli halkbilim kuramları, beşinci bölümde bağlam merkezli halkbilim kuramları, altıncı bölümde ise uygulamalı halkbilimi araştırmaları yer alır. Kuramların anlatıldığı bölümde ise "Geçiş Dönemleri"

ve “ Arnold Van Gennep” ile ilgi bilgilere ulaşılması bakımından “Geçiş Dönemleri” çalışacaklar için son derece önemlidir.

Çobanoğlu 1999 baskısı için yazmış olduğu önsözde kitap için şunları söyler: “ Bu çalışmanın biricik amacı, düşünen ve özgün kuramsal çalışmalar üretebilen halkbilimcilerin yetişmesine katkı sağlamaktır. Bu nedenle dizaynın mevcut çalışmalardan oldukça farklı olduğu görülecektir. Birinci bölümde halkbilimi alanıyla ilk defa karşılaşanların edinmeleri gerekli olan temel bilgiler yer almaktadır. İkinci bölüm bu bilgilerin üzerine alan araştırması tekniklerinin öğretilmesine yöneliktir. Üçüncü bölümden itibaren dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerde, halkbilimi çalışmaları tarihinde ortaya çıkmış ve iz bırakmış bütün kuramların temel kavramlarını, modellerini ve bunlara getirilen eleştirileri ana paradigmaları etrafında gruplandırarak ele almakta ve değişmelerini ortaya koymaktadır. Ele aldığımız konularda derinleşmek isteyen yüksek lisans ve doktora öğrencilerini de daha fazla bilgi için referans kaynaklarına göndermektedir.” (Çobanoğlu, 2008: 13).

Çobanoğlu 2002 baskısına yazdığı önsözde, kitaba yöneltilecek tenkitler içinde en ciddi olanın müellif olarak yazarın “sesinin fazla çıkmayışı” veya “yazarın mevcut kuram ve yöntemler hakkında fikrini ortaya koymayışı” olarak belirtir. Yazar bu eleştiriye; amacının kendi yorumunu vermek olmadığını, asıl amacının halkbilim kuramlarını öğrencilerin gözü önüne sermek olduğu şeklinde cevap verir. Öğrencilerin tarafsız bir şekilde bu çalışmalara bakışını sağlamak amacıyla olduğunu belirtir. Ayrıca dipnotlara bakıldığında “fısıltı” halinde de olsa bir şeyler söylediğini ifade eder (Çobanoğlu, 2008: 12).

Bu alanda yapılan tezler son yıllarda artmıştır. Ulaşabildiğimiz ve inceleme fırsatı bulduğumuz tezler bu bölümde kronolojik olarak verilmiştir. Bunlardan ilki Gülin Ögüt Eker’ in “Karakeçili Türk Düğünü” adlı doktora tezidir. Tez, 1998 yılında Hacettepe Üniversitesi’nde yapılmış bir çalışmadır. Bu araştırma, “düğün, aile, evlenme” gibi temel kavramların ele alındığı, konuyla ilgili daha önceden yapılmış çalışmaların tanıtıldığı giriş bölümü ile üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Karakeçili aşireti esas olmak üzere, düğün öncesi, düğün ve düğün sonrası aşamalarıyla bir “ortak düğün modeli” ortaya konmuştur. Her aşamada kullanılan pratikler, bulundukları ortam içinde, sebep-sonuç ilişkisi ile anlatılmıştır. Farklı

aşamalarda görülen geleneklerin, tarihi kaynaklarda tespit edilebilen diğer örnekleri de verilmiştir. İkinci bölümde düğün olayı, “sakınma, gösterme, temizlik, bereket, korunma” ritüelleri bakımından sınıflandırılmıştır. Üçüncü bölüm ise, düğün boyunca görülen uygulamalardan oluşmaktadır. Elde edilen malzemeler doğrultusunda yapılan değerlendirme bölümünden sonra, kaynakça, sözlük, kaynak kişilere ait bilgiler ve düğün törenini görüntülü olarak sembolize eden fotoğraflar yer almıştır

Çalışmada Kırıkkale Karakeçilileri pilot bölge olarak seçilmiştir. “Türk Düğünü” kavramı, Türk dilinin konuşulduğu çok geniş bir coğrafyayı kapsadığı için, konu, Karakeçili aşiretiyle sınırlandırılmış; ancak, diğer bölgelerden ve Türk Cumhuriyetlerinden verilen örneklerle bir ortak düğün modeline ulaşılmaya çalışılmıştır.

“Türkiye Türk düğünün yapısı ve fonksiyonlarını ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışma, düğünün, kişisel tercihler yanında, aynı toplumun üyesi olarak hüznü ve sevinci paylaşma, manevi hazza ulaşma, sorumluluk taşıma, problemlere çözüm getirme, beraber yaşamanın getirdiği kurallara saygı gösterme gibi ortak değerlerin sentezi olduğu tezini savunmaktadır. Sonuç olarak da, Türk insanının duygusunu, düşüncesini, gelenek ve göreneklerini, inancını, hayat tarzını, kısaca milli benliğinin bir tezahürü olan ”düğün”, birleştirici, canlandırıcı, eğlendirici, mutluluk verici fonksiyonları ile Türk kültürünün yapı taşlarından biri olma vasfını her zaman koruyacaktır görüşüne varılmıştır (Eker, 1998: 357)”.

Kaynakçada belirtilen malzemelerin tamamının “evlenme bibliyografyası” oluşturma amacıyla gösterildiği, “ham madde” niteliğindeki bu malzemelerden, daha sonra, konuyla ilgili çalışmaların genişletilmesi esnasında faydalanılabileceği araştırmacı tarafından belirtilmiştir (Eker, 1998: 10). Bu bölümün, düğün ve evlenme ile ilgili geniş çaplı bir kaynak olarak araştırmacıların çok işine yarayacağı aşîkârdır. Konu, geçiş dönemlerinden sadece evlenmeyi kapsamasına rağmen yine sadece bu alanda, geçiş dönemi çalışacak araştırmacılara, oldukça detaylı bilgiler vermesi bakımından faydalıdır.

İşıl Altun’ un “Kandıra Türkmenlerinde Geçiş Dönemleri” adlı doktora tezi 2003 yılında Sakarya Üniversitesi’ inde yapılmış bir çalışmadır. Bu çalışmada “Geçiş

Dönemleri” (Doğum-Evlenme-Ölüm) Kocaeli ilinin Kandıra ilçesine bağlı üç köy: Bağıranlı, Antaplı, Safalı esas alınarak alan araştırmasına dayalı olarak geçiş dönemlerinin çerçevesindeki inanç, âdet, töre ve törenlerin “Manav” kültüründeki yeri tartışılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde Kocaeli, Kandıra, Bağıranlı, Antaplı, Safalı’nın tarih, coğrafya, sosyal hayat tanıtımı yapılmıştır. Daha sonra sosyal normlar ve geçiş dönemleri hakkında genel bilgi verilmiştir. Ardından, toplum hayatını düzenleyen toplumsal kurallar (töre, gelenek, görenek, âdet, örf, teâmül, moda) ele alınarak yaptırım güçlerine göre değerlendirilmiştir. Sosyal normlardan sonra halk kültüründe geçiş dönemlerinin niteliği ve niceliği konusunda kısa bilgilere yer verilmiştir. Yukarıda sözünü ettiğimiz temel konulardan sonra çalışmanın asıl konusu olan Kocaeli-Kandıra Türkmenlerinde her geçiş dönemi; öncesi, sırası ve sonrası düzeninde ele alınmış; her konu hakkında Türkiye ve Türk Dünyasından örnekler verilerek konu pekiştirilmiş ve daha sonra araştırma alanından elde edilen veriler gruplandırılarak aktarılmıştır.

Işıl Altun, geleneksel halk hayatının başarılı bir bireşimine varabilmek için bu geçiş dönemlerinin sistemli bir şekilde araştırılması gerektiği düşüncesinden hareketle bu çalışmaya başladığını ifade eder. Böylece, Kocaeli’nin Kandıra ilçesinde yoğun olarak bulunan, Manav adı verilen ve bu bölgenin yerlisi olduğu bilinen halkın geçiş dönemlerine ait maddi-manevi bütün kültürel ürünlerini konu edinmek, bunları kendine özgü yöntemlerle derlemek, sınıflandırmak, çözümlemek, yorumlamak ve bir senteze varmanın tezinin amacını oluşturduğunu dile getirir. Sahada derlediği malzemeyle, Anadolu ve diğer Türk Cumhuriyetlerinin halkbilimsel verilerini karşılaştırır, bunların kökenine inmeye çalışır. Böylece, yerlilikten milliliğe geçerek ortak kültürümüze bir katkıda bulunmak ister. Sonuçta ise bölgenin yerli halkı olan ve araştırmaya kaynak teşkil eden Manavlar; yani Kandıra Türkmenleri, diğer Türkmen bölgelerinde olduğu gibi eski Türk dini, bu dinle ilgili inanışlar, Şamanlıktan gelen bazı uygulamalar ile bugün mensup Müslümanlık pratiklerini uygulamada büyük ölçüde benzerlik göstermektedirler görüşüne varır (Altun, 2003: 3).

Neriman Palaman’ ın “Sakarya’da Yaşayan Bulgaristan Türklerinde Geçiş Dönemleri” adlı yüksek lisans tezi 2005 yılında Sakarya Üniversitesi’nde yapılmış bir çalışmadır. Bu çalışmada Balkanlardan göç ederek yerleştikleri Sakarya ilinin Söğütlü,

Ferizli ilçeleri ve Serdivan, Başköprü beldelerinde ve Soğucak, Seyifler köylerinde yaşayan ve “Bulgar Türkleri” adı verilen göçmen halkın kültürü, geçiş dönemleri doğrultusunda araştırılmıştır. Araştırmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, kapsamı, metodu hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, araştırma alanı tarihi, coğrafyası, bitki örtüsü, nüfusu yönüyle tanıtılmıştır. İkinci bölümde dünyada göç olgusu ele alınıp Türkiye’de göç ve Bulgaristan Türklerinin göç tarihi incelenmiştir. Üçüncü bölümde doğum, evlenme ve ölümle ilgili olarak düzenlenen anket, gözlem ve röportajların sahadaki uygulaması sonucunda elde edilen malzeme sunulmuş ve bunların değerlendirmesi yapılmıştır. Bu bölümde doğum, evlenme, ölüm dönemlerinde uygulanan gelenek, görenek, adet ve inanmalar (göç öncesi Bulgaristan’da olan kısımları anı olarak değerlendirilmiş) ve Türkiye’deki uygulamaları verilmiştir. Bu bölüm sonunda ayrıca dini, mevsimsel bayram ve özel günler inançları hakkında da bilgi verilmiştir.

Sonuçta şu görüşe varılır: Anadolu halkı ile Bulgaristan Türkleri eski Türk dini ile ilgili inanışlar, Şamanlıktan gelen bazı uygulamalar ile bugün mensup oldukları Müslümanlık pratiklerini, inanışlarını uygulamada büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Müslüman Türkler Bulgaristan’da beş yüz yıl hâkimiyet sürdürmüşler. Bu süre içerisinde Türk kültürü ile Balkan kültürünü beslemiş, Balkan kültüründen de etkilenerken Anadolu kültüründen farklı bir “Balkan Kültürü” oluşturmuşlardır (Palaman, 2005: 28).

Tezin sonunda yer alan kaynakça bu alanda çalışanların faydalanabileceği niteliktedir. Geçiş dönemleri çalışmalarına örnek teşkil edebilecek, bu alanda tez hazırlayacak öğrencilere yol gösterecek niteliktedir.

Mehmet Ali Yılmaz 2005 yılında “Aladağ Halk Kültürü Araştırması” konulu yüksek lisans tezini Çukurova Üniversitesi’nde tamamlamıştır. Bu çalışmada Adana’nın Aladağ ilçesindeki, geçiş dönemleri olan doğum, evlenme, ölüm âdetleri ve bunlara bağlı inanışlar; bayram, tören ve kutlamalar, halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği ve anonim halk edebiyatı ürünleri üzerinde durulmuştur. Birinci bölüm halk kültürü ile ilgilidir. Bu bölümde ele alınan konularda yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilerin verilmesinden sonra sözlü kaynaklardan edinilen âdet ve inanmalar aktarılmıştır. Sözlü kaynaklardan elde edilen bilgilere dayalı âdet ve inanışların eski

Türk kültürü ile olan ilişkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölüm anonim halk edebiyatı ile ilgilidir. Bu bölümde de; manzum, manzum-mensur, mensur anonim halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiştir. Her bölümün sonunda biçim ve içerik yönlerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde metinler içerisinde geçen yerel kelimeleri kapsayan bir de sözlük verilmiştir.

Bu araştırmanın sonucunda Aladağ halk kültüründe, hem Orta Asya'nın hem de Anadolu'nun inanç ve kültür yapısının izlerinin bulunduğu ve bütün bu izlerin, İslamiyet'in kabulünü izleyen süreçte yeni dinin rengini alarak bugünkü Aladağ halk kültürünü oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Erol Eroğlu' nun "Prizren Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri" adlı doktora tezi ise 2008 yılında Sakarya Üniversitesinde yapılmış bir çalışmadır. Bu çalışma Kosova'nın Prizren kentinde yaşayan Türklerin geçiş dönemi inanmalarını ve uygulamalarını ele almaktadır. Araştırmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, amacı, kapsamı ve metodu hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, Kosova ve Prizren tanıtılmış; bölgede yaşayan Türklerin durumuna değinilmiştir. Ayrıca insanın hayatını düzenleyen sosyal normlar (töre, gelenek, görenek, örf, âdet, teâmül, moda) hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde; doğum, evlenme ve ölümle ilgili olarak yapılan saha çalışmasının sonucunda elde edilen malzeme sunulmuş ve bu malzemenin değerlendirmesi yapılmıştır. Bu bölüm üç ana başlık altında ele alınmıştır: doğum, evlenme, ölüm. Sonuç bölümünde çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmalar sırasında kullanılan kaynaklar sözlü ve yazılı olarak iki ayrı başlık altında toplanmıştır. Araştırma sırasında temin edilen fotoğraflar ekler bölümünde yer almıştır.

Bu çalışmayla, Prizren Türklerinin kültürel yapısına, özellikle geçiş dönemlerine ilişkin örf, âdet, görenek, gelenek ve halk inanışlarının günümüzdeki durumları ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, yüzlerce yıldır farklı kültür, din ve ırka mensup toplumlarla bir arada yaşayan Prizren Türklerinin hayatında işlevselliği devam eden inanışlar ve bunlara bağlı pratiklerin tespit edilmesi; kökleri binlerce yıl öncesine dayanan Türk kültürüyle benzerlik ve devamlılık gösteren yönlerinin olup olmadığını ortaya koyması imkânı vermesi bakımından önemli bir çalışma olmuştur.

Yavuz Köktan' ın “Gilan Türklerinde Geçiş Dönemleri” adlı doktora tezi 2008 yılında Sakarya Üniversitesi'nde yapılmış bir çalışmadır. Bu çalışmada Kosova'nın Gilan kentinde yaşayan Türklerin geçiş dönemi inanmalarını ve uygulamaları ele alınmıştır. Araştırmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, amacı, kapsamı ve metodu hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümünde, araştırma yapılacak Kosova ve Gilan tanıtılmış; bölgede yaşayan Türklerin durumuna değinilmiştir. İkinci bölümde ise ana konu olan doğum, evlenme, ölüm ile ilgili hem teorik hem de alan araştırmasına dayalı bilgiler verilmiştir. Sonuç bölümünde, çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Araştırma sırasında temin edilen fotoğraflar ekler bölümünde yer almıştır.

Yukarıdaki son iki çalışma, ulaşabildiğimiz kaynaklara göre, bu sahada yapılan ilk çalışmalardır. Geçiş dönemlerinin Prizren ve Gilan' da yaşayan Türkler arasında nasıl yaşatıldığı, bu geleneksel uygulamaların nasıl gerçekleştirildiği, bu pratiklerin neler olduğu nasıl uygulandığı gibi bilgileri kayıt altına alması bakımından önemli çalışmalardır. Yapılan çalışmalar içerisinde ulaşabildiğimiz, tarihi günümüze en yakın geçiş dönemi çalışmalarıdır. Bu bakımdan tezlerin sonunda verilen kaynakçaları da son derece değerlidir.

Ulaşabildiğimiz kaynaklara göre yukarıda saydığımız tüm bu çalışmalar bölgelerinde konu itibariyle bu muhtevada ve bu içerikte yapılan ilk çalışmalardır. Bu sebeple amaçlanan hedefe ulaşma noktasında bazı hata ve eksiklikleri bulunabilir. Bu eksiklikleriyle beraber bu çalışmaların halk bilimi sahasına sağladıkları katkı mutluluk duyulacak düzeydedir.

Halkın bizzat ürettiği, ürettiklerini de kuşaktan kuşağa aktararak kalıcılığını sağladığı değerler vardır. O. Türkdogan' a göre “Milli Kültür” veya bu kültürü oluşturan töre-gelenek ve inanç sistemleri, bir halkın meydana getirdiği ve nesilden nesile aktardığı bu değerlerin bütünüdür. İşte bu değerlerden biri de insana doğumdan ölümüne dek eşlik eden, özellikle hayatın belli dönemleri, doğum, evlenme ve ölüm çevresinde görülen, sayısız batıl inancın, büyüsel işlemin, yasağın istilasına uğramış, adeta bunlar tarafından idare edilen geçiş dönemi âdet ve inanmalarıdır.

Yapılan çalışmalara baktığımızda geçiş dönemleri ile ilgili ilk araştırma örneklerinin köy monografileri olduğunu görüyoruz. Bu araştırmalarda köyün veya

kentin tüm nitelikleri belirtilirken geçiş dönemlerine de değinilmiştir. Daha sonraları çalışmalar sadece doğum, evlenme ya da ölüm üzerinde yapılmaya başlansa da bu monografiler bize geçiş dönemi çalışmalarının ilk örneklerini sunmaları bakımından değerlidirler. Önceleri sadece köyle başlayan çalışmalar kentler üzerinde de yapılmıştır. Son yıllara gelindiğinde ise, özellikle yapılan tezler, geçiş dönemleri başlığı altında görülmeye başlanmıştır. Yine geçiş dönemleri hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında görülmüştür ki bu konuda daha çok makale ve bildiriler bulunmaktadır. Bu kaynaklar her ne kadar kitaplar ve tezler gibi derli toplu, bir arada olmasalar ve onlar kadar detaylı bilgi vermeseler de birleştirildiğinde geniş çerçeveli kaynak teşkil etmektedirler.

Gelenek, görenek, âdet ve inanmaların, bir toplumun maddi ve manevi hayatındaki olumlu ya da olumsuz etkilerini küçümsemek, görmezlikten gelmek, yok saymak oldukça zararlı ve bir millet için yıkıcı sonuçlar doğurabilecek bir tutumdur. Bu nedenle, bu alanda yapılan çalışmaların hepsi, eksikleri de olsa, değerlidir. Çünkü yapılan bu alan çalışmaları küçük ve yerel bir bölgenin de olsa milli kültürümüzü yansıtacak; yapılan küçük ve büyük ölçekli çalışmalar ülkemizin halkbilimi atlasını ortaya koyacaktır.

Sahada karşılaşılan güçlükler

Çalışma sahasıyla ilgili bilimsel hiçbir kaynağın olmaması, çalışma sahasının kültürüne yönelik hiçbir eserin bulunmaması karşılaştığımız ciddi zorluklardandır. Adıolu'nun farklı illerindeki doğum, evlenme ve ölüm âdet ve inanmaları, bizim sahada tespit ettiklerimize benzeyen/benzemeyen yanlarıyla ilişkilendirilmiş, bölgede ilk kez yapılmış olan bu çalışmayla saha kültürüne katkıda bulunulmak istenmiştir.

Birinci Bölüm

1. Araştırma Alanının Tanıtılması

1.1.Düzce İli

Şekil 1. Düzce İli Siyasi Haritası

Kaynak: (<http://www.duzce.gov.tr/index.php>) (Erişim tarihi: 22.01.2011)

1.1.1.Tarih

Düzce'nin bilinen tarihi M.Ö. 1390-800 yılları arasında hüküm süren Hitit (Eti) Medeniyeti'ne kadar dayanmaktadır. Düzce ve çevresi 15. yüzyıldan beri yerleşim alanıdır. Düzce'nin esas gelişiminin, Evliya Çelebi'nin "Seyahatname" adlı eserinde bahsedilen Tuz Pazarı ile hızlandığı bilinmektedir. Düzce'nin tarihini dört döneme ayırıp inceleyebilmekteyiz.

Bitinyalı’lar Dönemi: Bitinya, Anadolu’nun en eski hükümetlerinden biri olan Pontos’un yerleşim alanıdır. Karadeniz, Marmara ve İstanbul Boğazı arasında, doğuda Kızılırmak’a kadar olan alanda yer almaktadır. Bursa, İzmit, Ereğli ve Üskübü en önemli kentleridir. Bitinyalıların oturduğu yerin doğusunda yer alan Düzce, bu dönemde bataklık durumunda bir ovadır. Bugünkü Melen çayının kenarında Hipya (Hypios) adı ile Üskübü’yü kuran Bebrisler (Hitit Döneminde) Düzce’nin bilinen ilk halkıdır. Bebrisliere Kimriler saldırmış; ancak Kimriler de Lidyalılar tarafından kovulmuştur. Sonraları kasaba Kieros olarak anılmaya başlanmıştır. Daha sonra Anadolu’yu ele geçiren İraniler Bitinya’ya da hâkim olarak burayı 216 yıl ellerinde tutmuşlardır. Bunlardan Ereğlililer (Herakle) Bitinya’nın verimli topraklarını alarak, Üskübü ve çevresine uzun süre sahip olmuşlardır. Selefküslerin Anadolu’ya saldırıları karşısında dayanan Bitinya Kralı I. Nikomedes Selefküslerin Anadolu’ya saldırılarına dayanarak 20 yıl krallıkta kalmıştır. Daha sonra Zels, I. Prusyas ve II. Prusyas krallığı varlıklarını sürdürmüşlerdir. II. Prusyas zamanında ise Üskübü yerleşim yeri olarak seçilmiştir ve II. Prusyas’ın kendi isminin verildiği bu köy gelişme göstererek kasaba durumuna getirilmiştir. Üskübü’ye bu dönemde kaleler yaptırılmış, heykeller diktilenmiştir. Üskübü plajlar ve eğlence yerleri ile bir “eğlence kenti” haline gelmiştir. O dönemde kentin saldırılardan korunması için çevresinde yapılan kalenin kalıntıları günümüzde de görülmektedir. II. Prusyas öldükten sonra oğlu II. Nikomedes kenti ele geçirmiştir. Romalılar dönemine kadar kent Bitinyalıların topraklarında kalmıştır. Şehir, III. Nikomedes’in oğlu Pilmas’tan sonra Pontus eyaleti olmuştur. Prusias Ad Hypium ismini taşımıştır. Ancak IV. Nikomedes’in vasiyeti gereği Roma İmparatorluğuna devredilerek Romanlıların vilayeti (M.Ö. 74) olmuştur. Bitinyalıların döneminde bataklık bir ova olan Düzce Romalılar döneminde ıslah edilerek ziraat için elverişli duruma getirilmiştir.

Roma ve Bizans Dönemi: Düzce ve Üskübü (Bitinya’nın Romanların Vilayeti olmasından sonra) bir süre de Romalıların idaresinde kalmıştır. Bu döneme ait gelişmeler devlet reislerine ait paralardan ve zengin mimari eserlerden anlaşılmaktadır. M.S. 2. Yüzyılda İmparator Hodrian devrinde kent en büyük ve zengin dönemini yaşamıştır. Bu dönemin özelliklerini yansıtan büyük bir tiyatronun kalıntıları Üskübü’de bulunmaktadır. Surlar, su kemerleri ve depoları, mezar kalıntıları, üç kemerli köprü de bu dönemden günümüze kalan eserlerdendir. Düzce, asıl gelişimini

M.S. 395 yılında Bizanslıların kenti ele geçirmesi sonucu göstermiştir. Bu sırada dini akımların mücadeleleri de şehirde görülmeye başlanmıştır.

Osmanlılar Dönemi: 1321 yılında, Orhan Gazi'nin Komutanı Konur Alp, Bizanslılardan Prusias'ı alarak Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katmış ve daha sonra buraya “Üskübü” denilmiştir. Düzce'ye ise “Konrapa” adı verilmiştir. Bilinen ilk ilçe merkezi ise daha sonra bucak olan “Gümüş Abad” dır. Düzce, bu dönemde ticaret ve arazi bakımından Gümüş Abad'ı gölgede bırakır. Bir sonraki ilçe merkezi ise “Üskübü” dür. Bu ismin kim tarafından nasıl verildiği belli değildir; ancak halk “üç küp” ten ya da “Eski bağ”, “Eskiba”dan geldiğini ifade etmektedir. Konur Alp burada camiler, hamamlar, su yapıları yaptırmıştır. Üskübü'ye ilk içme suyunu da o getirmiştir. Konur Alp'in eserlerinden olan Üskübü Camii daha sonra derebeyi Dilaver Ağa tarafından onarılmıştır. İçerisinde üç yatır bulunmaktadır. Bazıları bu yatırların Konur Alp ve erkânının, bazıları ise “Şeyh Şibli”nin olduğunu belirtmektedir.

Düzce ormanlık ve bataklık bir ova üzerinde küçük bir yerleşim yeridir. Ancak, Şemsi Paşa tarafından şehrin hızla geliştirilmesi, 1869 yılında merkezin Üskübü'den Düzce'ye taşınması sonucunu doğurmuştur. Pazar yerinin yapılmasından sonra ise “Düzce Pazar” olarak anılmıştır. Konrapa ya da Konur Alp Eli olarak anılan Düzce'nin ilk yöneticileri; Konur Alp, Sungur Bey, Şemsi Bey ve Gündüz Alp'tir. Evliya Çelebi 1645 yılında Düzce Pazar'da Şemsi Bey'in hayratı olan bir cami ve iki kervansarayın varlığından bahsetmektedir. 1869 yılına kadar Kastamonu Vilayeti Bolu Mutasarrıflığı, Göynük Kasabası'na bağlı bir Kaza durumundadır. 1869 yılında, Vilayet Nizamnamesi ile Akçaşehir ile birleşerek bucak merkezi olmuştur. Düzce, 1870 yılında ise Göynük'ten ayrılarak ilçe durumuna getirilmiştir. Daha sonra Yıldırım Beyazid'in de Düzce, Bolu ve Mudurnu'da imar hareketlerinde bulunduğu, cami, hamam, medrese, köprü yaptırdığı bilinmektedir. Osmanlı savaşlarında ise cepheye göçmenler gitmiştir. Abdülaziz döneminde göçler başlamıştır. Bu göçler II. Abdülhamit dönemine kadar sürmüştür.

Cumhuriyet Dönemi: 13 Nisan ve 7 Ağustos 1920'de iki ayaklanma yaşayan Düzce, bu dönemde Türkiye'nin en işlek ve zengin ilçesi durumundadır. Tarım, ticaret ve endüstri yolunda gelişmelere açık bir şehirdir. Bu dönemde bayındırlık hizmetlerinin de gelişmesi ile Düzce, kentsel bir yapıya kavuşmuştur. 1938 yılında büyük ve düzgün

bir spor alanı oluşturulmuştur. Ayrıca 6 han, 2 otel, 300 dükkân, 10 fırın, 5 cami, 1 hamam, 1660 ev, 1 un fabrikası bulunmaktadır. 3 ilkokulda 16 ve 1 ortaokulda 14 öğretmen görev yapmaktadır. 1945 ve özellikle 1955 yılından sonra kentsel gelişme daha da hızlanmıştır. Tarım ürünlerinin piyasada iyi fiyatla satılabilmesi ve destekleme alımları ile sanayideki teşvik önlemleri kentin gelişimini artırmıştır. 1884 yılında belediyesi kurulmuştur. İlk belediye başkanı Deli Mehmet Ağa'dır. Başkan, bir kâtip ve bir işçi ile tüm çalışmalar yürütülmüştür. Kentin ilk imar planı 1956 yılında hazırlanmak istendiyse de ancak 1963 yılında yürürlüğe girmiştir. Cumayeri, Çilimli, Gölyaka, Gümüşova, Kaynaşlı, Konuralp, Düzce'ye bağlı belediyeler durumundayken, bugün Kaynaşlı ve Konuralp ve daha sonra eklenen Beyköy dışındakiler ilçe olmuştur. 1999 yılında 17 Ağustos ve 12 Kasım depremleri olmak üzere iki kez deprem yaşayan ilçe 09.12.1999 tarihinde il olmuştur. (Anonymous, 1968: Anonymous 1973: Yurt Ansiklopedisi, 1982: Anonymous, 1994'ten aktaran Kesim, 1996, s.12-13) (<http://www.duzce.gov.tr/index.php>) (Erişim tarihi: 22.01.2011)

1.1.2.Coğrafya-İklim-Bitki Örtüsü

Düzce ili, kıyı kesimi hariç, ortası çukur, etrafı dağlarla çevrilidir. Kuzeyde Akçakoca Dağları, doğuda Bolu Dağları, güneydoğuda ve güneyde Abant Dağları yer alır. Denizden yüksekliği ise 150 metredir. Çukur olan orta kısımda tarımsal üretim önemli yer tutar. Başlıca akarsuyu Melen Çayı'dır. Bu çay, Akçakoca dağlarından doğar. Efteni Gölü'ne kadar olan bölümüne Küçük Melen, bu gölle denize döküldüğü yer arasındaki bölüme ise Büyük Melen denir. Bu çay üzerinde 1972 yılında, tarım alanlarının sulanması ve taşkınların önlenmesi amacıyla Hasanlar Barajı kurulmuştur.

Düzce, Karadeniz Bölgesi'nin kıyılarında görülen nemli ve ılıman iklimin etkisi altındadır. Ortalama yıllık sıcaklık 13,0o C, toplam yıllık yağışların ortalaması 834,4 km/m2'dir. Ortalama nisbi nem ise % 75'tir.

Doğal bitki örtüsü bakımından zengin bir ildir. Kıyı bölgesinde maki ve yalancı makiler görülür. Kıyıların ardındaki dağlarda gürgen, kayın, kestane ve meşe ağaçlarından oluşan ormanlar yer alır. İli çevreleyen dağların alçak kesimlerinde ise karaçam, sarıçam ve köknardan oluşan ormanlar yer alır.

1.1.3.Nüfus

2009 nüfus sayımına göre nüfus 335.156'dır. Bu sayıma göre nüfusun % 56,88'i şehir merkezinde, % 43,12'si ise köylerde yaşamaktadır.

1.1.4. İdari Yapı

Düzce 2.567 km²'lik yüzölçümüne sahiptir. 8 ilçe, 3 belde, 11 belediye ve 280 köyü barındırmaktadır. İl genelinde 112 mahallesi vardır.

1.1.5. Sağlık

Düzce'de Merkez İlçe ve Akçakoca İlçesi'nde birer adet devlet hastanesi vardır. Ayrıca yine Merkez İlçe'de Düzce Üniversitesi'ne bağlı bir üniversite hastanesi bulunmaktadır. Bir adet özel hastane (Hayri Sivrikaya Hastanesi) de ilde hizmet vermektedir. 243 uzman hekim, 359 pratisyen hekim, 498 hemşire ve 178 ebe il genelinde görev yapmaktadır. Ayrıca Aile Hekimliği Pilot Uygulaması kapsamındadır.

1.1.6 Eğitim

2009-2010 Eğitim-Öğretim yılında 17 bağımsız anaokulu, 159 anasınıfı; ikisi özel ve üçü pansiyonlu olmak üzere 194 ilköğretim okulu; üçü özel, on dördü genel, on üçü mesleki ve beşi çok programlı olmak üzere toplam otuz beş ortaöğretim okulu bulunmaktadır.

17 Mart 2006 tarihinde ise Düzce Üniversitesi kurulmuştur. Üniversite bünyesinde Tıp, Eğitim, Orman, Teknik Eğitim, Fen-Edebiyat, Mühendislik, İşletme, Sanat ve Tasarım Fakültesi olmak üzere yedi adet fakülte bulunmaktadır. Ayrıca Fen Bilimleri, Sosyal Bilimler, Sağlık Bilimleri olmak üzere üç enstitüsü vardır. Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Meslek Yüksek Okulu ve Sağlık Yüksek Okulu olmak üzere iki yüksek okul bulunmaktadır. Akçakoca, Gölyaka, Gümüşova, Çilimli, Düzce, Cumayeri ve Kaynaşlı'da birer adet meslek yüksek okulu bulunur. Bunların haricinde bir adet Sağlık Hizmetleri Meslek yüksek okulu da açılmıştır. Bu okullarda toplam 6.982 öğrenci öğrenim görmektedir.

1.1.7.Ekonomik durum, Sanayi-Ticaret, Tarım-Ormancılık

DİE'nin 2001 verilerine göre Düzce, Türkiye Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası içinde % 0,2'lik paya sahiptir ve iller arasında 63. sırada yer alır. Yine 2001 verilerine göre 1.383.874.517 TL'lik kişi başına düşen GSYİH ile iller arasında 59. sırada yer alır. GSYİH' nin dağılımı; % 28 tarım, % 24,6 sanayi, % 12,2 ticaret, % 24,9 hizmetler, % 4,7 inşaat, % 5,6 diğer sektörler şeklindedir. Devlet hizmetlerinin payı ise % 11,5'tir.

Düzce, Avrupa Ülkeleri, Orta doğu Ülkeleri ve Türki Cumhuriyetlerdeki bazı ülkelere şu ürünleri ihraç etmektedir: kauçuk fitili, konfeksiyon ürünleri, iç fındık ve fındık mamulleri, alüminyum ve çelik boru, mobilya, lamine parke, çelik yay, yarı otomatik tabanca, av tüfeği, MDF lam, kravat, eşarp ve çorap.

Düzce “Yatırım ve İstihdam Teşviki” hakkındaki kanun kapsamına alındıktan sonra ilde büyük gelişmeler olmuştur. 1996 yılında I. ve II. Organize sanayi bölgeleri kurulmuştur. Buralarda tekstil, tarım ve makine, silah, pompa, otomotiv yan sanayi, orman ürünleri, mobilya, kauçuk, iplik, yün, ısıtma-soğutma, gıda, deri konfeksiyon, inşaat ve madeni sanayi yağ gibi endüstri kolları hizmet vermeye başlamıştır.

İlin tarım alanlarına baktığımızda 259.300 hektarlık yüzölçümünün % 35.44'ünün tarım arazisi olduğu görülür. 122.034 hektarı ise orman alanıdır. 7. 932 hektarı mera ve çayırdır. Ormanlık alan dışında kalan yerlerde fındık, pancar, mısır, buğday, çeltik ve tütün ekimi yapılır.

Hayvancılığa baktığımızda ilde geleneksel yöntemlerle hayvancılık yapıldığı ancak bunun yanında modern işletmeler de kurulmaya başlandığı görülür. Başlıca hayvancılık etkinliği sığır besiciliği ve tavukçuluktur.

Ormancılığa baktığımızda ilin 122. 034 ha alanının ormanlarla kaplı olduğunu görürüz. Düzce ormanları üstün nitelikli ve verimlidir. Bir bölümü orman içinde bulunan köylerde başlıca etkinlik ormancılıktır. Bu ormanlardan elde edilen tomruklar sanayi hammaddesi olarak önem taşır. İlde 2009 yılı itibari ile 9 adet kaplama fabrikası, 40 adet kereste fabrikası, 16 adet mobilya fabrikası, 5 adet masif parke fabrikası, 3 adet lamine parke fabrikası, 1 MDF fabrikası ve 1 kapı fabrikası faaliyet göstermektedir. <http://www.duzce.gov.tr/index.php> (Erişim tarihi: 22.01.2011).

2. Sosyal Normlar

Kültür unsurlarının ve sosyal kurumların zaman içinde tekrarlanma tekrarlanma oluşturdıkları ve birbirleriyle karşılıklı etkileşimleri sonucunda meydana getirdikleri sosyal dengeye sosyo-kültürel yapı denir. Sosyo-kültürel yapı, sürekli bir etkileşim ve değişim içindedir. Sosyal hayatta yeni oluşumlar, yeni unsur alışverişleri, iç ve dış dinamiklerin etkileşmesi sonucu sosyo-kültürel yapı değişmektedir. Bu etkileşimin ve değişimin düzenliliğini temel normlar (kanunlar, hükümler, kaideler, yönetmelikler, âdetler, örfler, görenekler, gelenekler, yasaklar, ayinler, dini törenler, töreler, moda, sosyal kaideler, adab-ı muaşeret kaideleri...) sağlar. Ayrıca, insanlar arasındaki etkileşimlerin yönlendirilmesini, kanalize edilmesini, kısaca çerçevesini de bu sosyal normlar belirler (Altun, 2004: 53-55).

Belirli bir durum karşısında, bu duruma uygun olan veya olmayan değer, tutum veya davranışın ne olduğunu belirleyen ve yaptırımla destekleyen ortak toplumsal kaidelere “norm” denir Normlara sahip olmayan bir topluluk yoktur. Bir topluluğun devamlılığını sağlayabilmek amacıyla toplumsal düzeni sağlayabilecek ve koruyabilecek bazı kurallarının olması gerekir. Toplumu oluşturan bireylerin tutum ve davranışlarının kurallarla belirlenmiş olması gerekir. Böylece, belli bir toplum içinde yaşayan bireyler, kendi tutum ve davranışlarının sınırlarını belirleyen ve bilinçli ya da bilinçsiz olarak uyguladıkları bu kurallar sayesinde toplumdaki diğer bireylerin de belli bir durum karşısında nasıl bir tutum takınacağını öngörebilme imkânına sahip olurlar. Normlar, genel geçerlik arz eden sosyal bir ölçüdür. Normlar değişmez toplumsal kurallar değildir. Normlar toplumun o anki ihtiyaç ve isteklerine bağlı olarak değişebilir ya da tamamen ortadan kalkabilir. Norm uygulamalarını belirli bir sınır içerisinde tutmak için bu uygulamalar birtakım yaptırımlarla desteklenir. Bu yaptırımlar farklı düzeylerde olmakla beraber, her norm kendine özgü bir veya birkaç yaptırım ögesi içerir (Altun, 2004: 53-55) .Yaptırımların amacı bir daha kuralların bozulmasını engellemektir.

Yaptırımlar da kaynaklandıkları içeriklere göre çeşitli türlerdedir. Amacı aynı olmasına rağmen her tür yaptırım, cezalandırma ve ödüllendirme, karşı çıkma ve olurlama gibi yönlerden birbirinden ayrılır. Bu yaptırımlardan ilki yazılı yasalar

durumuna gelmiş kuralların, davranış örneklerinin, beklentilerin çiğnenmesidir ki sonucunda yasal yaptırımlar uygulanır. Bu tür yaptırımlarda belirgin özellik yasayı çiğneyen kişileri daha önceden belirlenmiş kurallara göre cezalandırmaktır. Cezalandırma, ödeme, teşhir edilme endişesi ve korkusu, kişiyi yasaya uygun davranmaya zorlar. İkinci yaptırım türü ise dinseliliğin ağır bastığı toplumlarda görülür. Buralarda birey bir dizi kurala uymakta kendini zorunlu hisseder. Dinsel kuralların belirlediği, yerine getirilmesini istediği belirli davranış, görev ve kurallara ya da kaçınmalara uyulmadığında kişi günah işlemiş kabul edilir ve içsel olarak huzursuz olur. Dinin kurallarına uygun davranmayan kişi bu davranışının sonucu olan cezadan kurtulmak için ruhsal olarak arınmalıdır. Çünkü dinsel kuralların ağır bastığı topluluklarda beklentilerin ve kalıp davranışların dışına çıkan kişi baskı altında tutulur. Diğer taraftan da dini kuralların yapılmasını istediği davranış ve görevler uygulandığında ise kişi “sevap işlemiş” kabul edilir. Kişinin olumlu ya da olumsuz hareket ettiği durumlarda da kişinin olumlu doğrultuda hareket etmesini sağlamak ya da olumsuz ve aykırı davranışını önlemek amacıyla dinsel ve mistik yaptırımlar devreye girer. Üçüncü tür yaptırımı ise, toplumsal yaşamda uymak olumlu karşılanırken aykırı davranmak yasal bir cezayı ya da dinsel yaptırımı gerektirmeyen bazı kurallar kapsar. Bu tür bir tutum ve davranış aktöreyi (ahlâk) ilgilendirir; söz konusu kimsenin aktöresel olgunluktan yoksun oluşuyla açıklanır. Ancak böyle bir davranışta bulunan kimse, toplumun, yakınlarının, yaş ve cins gruplarının ayıplama, kınama, doğrulamama gibi tepkileriyle karşılaşır. Bazen bu türden ayıplama, kınama, doğrulamama, yadırgama, küçümseme ve aşağılama yasal ve dinsel yaptırımlardan daha etkili olabilmektedir. Bu sayılanlara ek olarak bir tür yaptırım daha vardır ki bunlar yasal, dinsel ya da aktöresel bir eksiklik değildir. Ancak bu kurallara uymayan kişiyi başkalarının gözünde gülünç duruma sokar alaya ve hafife aldırır. Göreneğe, sosyal alışkanlığa, alışlagelmiş aykırı düşen davranışlar, tutumlar, hareketler, aşırılığa kaçan giyim-kuşam, süslenme, yürüme ve konuşma biçimi vb. durumlar bu türdendir. Böyle durumlarda cezalandırma, günahıtan arınma, aşırı derecede kınanma yerine, küçümseme, alaya alınma gibi tepkiler işletilir ki buna da “yergisel yaptırım” denir (Örnek,1977; 121-122).

Normları bünyesel ayrımları ve uygulanabilme nitelikleriyle başlıca üç gruba toplayabilmekteyiz: Örfler (yasalar), âdetler ve sosyal alışkanlıklar. Bunlar kendi bünyeleri içinde örf, âdet, teâmül, an’ane, töre, gelenek, görenek, moda gibi birtakım alt

gruplara da ayrılırlar. Bunlar yaygınlıklarına işlevlerine ve sosyal değerlerine göre değil, aynı zamanda bölgesel oluşlarına ve sosyal sınıflarına göre de ayrımlar gösterebilirler. Bu kavramları kesin tanımlar ve sınırlarla birbirlerinden ayırmak oldukça zordur. Türkçede de bu kavramlar çoğu zaman birbirlerine karıştırılarak kullanılmaktadır. Ancak yine de gerek özellikleri, gerekse işlevleri bakımından bu kavramları belirli noktalarda birbirlerinden ayırarak açıklamak ve örneklemek mümkündür (Örnek, 1977; 122-123).

2.1.Örf

Örf sözcüğü Arapça kökenlidir, dilimize de Arapça'dan geçmiştir. Sözlük karşılıkları şu anlamları kapsamaktadır: “1. Âdet, hüküm, gelenek. 2. Sarıklıların giydikleri bir çeşit kavuk (Tanzimat Öncesi) 3. İhsan 4. Ma'ruf 5. Vergi, atıye 6. Denizin dalgası (Devellioğlu, 1993: 850). Türkçe sözlüğe göre ise: “1. Yasalarla belirlenmemiş olan, halkın kendiliğinden uyduğu gelenek, âdet (Türkçe Sözlük [TDK], 1992: 1141)” anlamlarına gelir. Bir başka tanıma göre ise: “Bir sosyo-kültür biriminde kanun ve ahlak kaidelerinin yerine geçebilecek kadar kuvvetli fakat kanuni yaptırımla desteklenmeyen davranış kalıbına örf-töre adı verilir (Nirun-Özönder, 1990:262)”.

Örflerin, diğer sosyal normlara oranla, yaptırım güçleri oldukça yüksektir. Örfler katı beklentileri ve kuralları olan birtakım örnek tutum ve davranışlardır. Yaptırım güçleri diğer tüm normlardan yüksek olan örfler zamanla özel hukuk sistemine ya da yazılı kanunlara dönüşebilir. Buradan yola çıkarak yasaların bir kısmına ayıklanmış ve seçilmiş örfler diyebiliriz. Toplum hayatında bu kadar önemli yeri ve kuvvetli yaptırım gücü bulunan örflerin kanunlar hazırlanırken göz ardı edilmemesi gerekir (Altun, 2004: 56-57). Örflerin yaptırım gücü bazen yasaların yaptırım gücüne eşittir. Bir toplulukta örflere karşı çıkma yasalara karşı çıkma ile bir tutulabilir. Yasaların üzerinde tutulduğu da olur. Cinsel namus anlayışının oldukça önemli olduğu toplumlarda bununla ilgili yapılan herhangi bir yanlış kişinin ölümüyle bile sonlanabilir. Böylesine ağır bir fiziksel ceza verilme bile toplum tarafından uygulanan ruhsal baskı kişinin ruhen çökmesine, ezilmesine, horlanmasına yol açar ki bu, yasaların verdiği cezadan daha yıkıcıdır. Geri kalmış toplumlarda bazen örfler yasaların yerini tutabilmektedir. Mahkemeler bazen bir konu ile ilgili yasada hüküm bulamazsa o olayla ilgili uygun örfte bakarak karar verebilirler.

Örflerin birçok işlevi vardır. Bunlardan biri toplumda insanlar arası ilişkileri, davranış ve tutumları düzenlemek ve belirlemektir. Yaptırım gücü oldukça yüksek olan örfler kişiyi baskı altında tutarak toplumla uyumunu sağlar. Örflerin, ayrıca toplumsal her türlü ilişkiyi koruma, kollama, pekiştirme ve denetleme işlevleri de vardır.

2.2.Âdet

Âdet sözcüğü de Arapça kökenlidir, dilimize de Arapçadan geçmiştir, çoğulu Âdât'tır. Sözlük anlamları ise şöyledir: “Görenek, usûl, tabiat, alışkanlık (Devellioğlu, 1993: 10) ; 1. Bir kimsenin yapmaya alışık olduğu şey, alışkı. 2. Topluluk içinde eskiden beri uygulanan kural, töre (TDK, 1992: 16).

“Bir toplumun yapmaya ve uymaya alışageldiği ve toplum tarafından yapılması gerekli görülen davranış kalıbı (Örnek,1971b: 13)” olarak tanımlanan âdetin özünü alışılmış birtakım davranışların zamanla kalıplaşması oluşturmaktadır. Bu davranış kalıplarının, alışkanlıkların, örfteki yapıma ve kaçınma zorunluluğunu âdette yapılmalı ya da yapılmamalı şekline dönüşmüştür (Örnek, 1977: 124). Tanımından da anlaşıldığı üzere âdetin yaptırım gücü örfte göre biraz daha zayıftır. Toplumda sürekli yapılan, alışılmış davranışlar bir süre sonra âdete dönüşür. Bu davranışların yapılması ya da yapılmaması örfte göre biraz daha esnektir. Örflerdeki toplumu düzenleme ve denetleme işlevi âdetlerde de görülür. Bireyler arasındaki iletişim, etkileşim ve alışverişin düzenlenmesinde âdetlerin önemli bir yeri vardır. Toplum hayatında karşılaştığımız çeşitli etkinlikler, kutlamalar, ilişki ve davranış biçimlerini belirlemede âdetler ön plandadır. Bu âdetler aile, şehir, bölge ve ülkeler arasında farklılık gösterebilir (Artun, 2010: 129). Bu farklılıklara rağmen işlev bakımından aynıdırlar: Sosyal içerikli ilişkileri düzenler, yönetir ve denetlerler. Böylece toplum hayatının düzenli olmasında ve kuralların uygulanmasında etkilidirler. Çok çeşitli yerlerde kişilerin davranış ve tutumlarının nasıl olacağı âdetler tarafından belirlenmiştir. Uğurlama, karşılama, yeme-içme kuralları, geçiş dönemlerinde uygulanan ritüeller, selamlaşma, hatır sorma, bayramlarda uyulması gerek kurallar, baş sağlığı dilemede söylenecek sözler... gibi durumlar âdetlerin kapsamına girer (Örnek, 1977: 125). Toplumdaki kişilerin tutum ve davranışlarını belirleyerek de toplumsal düzeni ve uyumu sağlarlar. Ancak bir tutum ve davranışın âdet haline gelebilmesi için birçok kuşak tarafından uygulanmış ve uygulanıyor olması gerekir. Yani geçmiş kuşaklardan

günümüze geliyor olmalı, yaygın olmalı ve toplumun tamamı tarafından kabul edilmiş olmalıdır. Toplumun çok küçük bir bölümünün itiraz etmemesi ve kabul etmemesi durumunda ise yaptırımlar devreye girer. Çünkü toplumun geneli kabul ettiyse küçük bir azınlığın etmemesi genel kuralı bozamaz. Bozmaya çalışılırsa yaptırımlar işletilir (Artun, 2010:129-130).

Adetlerin kaynakları çok çeşitli olabilir. Geçmişteki yaşam biçimleri, dünya görüşleri; ilginç olay ve rastlantılar adetlerin kaynakları arsında başta sayılabilir. Âdetler toplumun bütününe ilgilendirebileceği gibi sadece bir zümreyi (meslek, mezhep, etnik grup ...) de kapsayabilir. Âdetlerin ortaya çıkmalarının yanında devamlılığı daha da önemlidir. Bu devamlılığı sağlayanlar bilinçli ya da bilinçsiz yaparlar. Bunlar aynı yaş ve aynı cins grupları, dini liderler, dernek başkanları vs. olabilirler. Âdetlerin devamlılığı ve değişkenliği de farklılıklar gösterebilir. Bazı âdetler değişiklik göstermez ve sürekli. Bazıları ise zamanla değişiklik gösterirler. Bazıları hiçbir değişiklik olmadan devam eder gider, bazıları çeşitli değişikliklerle devam eder bazıları da tamamen ortadan kalkabilir (Artun, 2010: 129-130).

“Âdet’te müeyyide, yapılmalıdır, yapılmamalıdır; uyulmalıdır, uyulmamalıdır seviyesindedir.” (Eroğlu, 2000:4) .

2.3.Teâmül

Teâmül’ün sözlük anlamları şöyledir: “1.İş 2. Bir işin oluşu 3.Öteden beri olagelen muamele, yerleşmiş olan örf, âdet (Devellioğlu, 1993: 1045). ; “1.İş, davranış 2. Bir yerde öteden beri olagelen davranış 3. Tepkime (TDK, 1992: 1433). “. Toplumda bireyler arasında süregelen iletişim ve etkileşim biçimleri.” (Artun, 2010: 130) olarak tanımlanan teâmül bir diğer sosyal normdur.

Yazılı kanun veya yönetmelikte yer almayan teâmüller insanların, bazen devletlerin ve devlet adamlarının nasıl davranması gerektiğinin kurallarıdır. Bu kurallara uyulmadığında yaptırım, ayıplama ve kınama şeklindedir. Kurallar yazılı değil sözlüdür. Kuralların özünü kişilerin günlük yaşamlarında birbirlerine karşı uyguladıkları basit, biçimsel davranış kuralları oluşturur. Aslında teâmüller, örf ve âdetin basit biçimleridir. “Teâmül’de müeyyide, yapılırsa iyi olur, yapılmırsa iyi olur; uyulsa iyi olur, uyulmırsa iyi olur seviyesindedir.” (Eroğlu, 2000: 3) .

2.4.An'ane

Anane'nin sözlük anlamlarına baktığımızda şunları görürüz: “1. Rivayet, gelenek 2. Tafsilat (Devellioğlu, 1993: 33); Gelenek(TDK, 1992: 67).” Arapça bir sözcüktür. Teâmül, an'ane özellik ve işlev yönünden örf, âdet ve gelenekle aynı anlamda kullanılırlar. Bu bakımdan eş anlamlı sayılırlar. Bu nedenle burada sadece sözlük anlamları verilmiştir.

2.5.Gelenek

Gelenek: “1. Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, an'ane (TDK, 1992: 534)” olarak tanımlanır. Türkçe bir sözcüktür ve “gelmek” ten türetilmiştir. Dilimizde anane ile aynı anlamda kullanılmaktadır.

Sosyal normlar arsında en geniş ve güçlü yeri gelenekler tutar. Kuşaktan kuşağa geçen kültür mirasları (alışkanlıklar, bilgi ve beceriler, davranışlar ...) gelenekler içinde yer alır. Bu bağlamda gelenek için kuşaktan kuşağa aktarılan maddi olmayan kültürdür denebilir. Gelenekler âdetlerden daha güçlü bir şekilde toplum hayatını düzenler ve denetler. Dilimizde geleneksel derken bazen tutucu anlamında kullandığımız olur. Geleneklerin tutucu bir yapısı vardır. Aile, din, politika gibi toplumsal kurumlar üzerinde oldukça etkilidirler. Bilim ve sanat ise geleneklerin daha az etkisindedir.

Yaptırım güçleri de oldukça kuvvetlidir. Kişinin geleneklere karşı çıkması toplumdan aforozuna bile yol açabilir. Saldırıya uğrama, hor görülme, alaya alınmaya kadar çeşitli derecelerde yaptırımlar görülebilir. Geleneklerde de örflerde olduğu gibi yasalarla belirlenmiş türlerine rastlanır. Aslında gelenekler yasalardan daha geniş bir alanı yönetirler.

Gelenekler her ne kadar tutucu olarak nitelense de köstekleyici olanlarının yanında destekleyici, geliştirici, dayanışmayı özendirici olanları da vardır. Özellikle kırsal kesimlerde bu özellik daha da ön plana çıkar. Örneğin bir cenaze defni için yapılacak işlemler resmi kurumlar beklenmeden toplum tarafından el birliği ile

gerçekleştirilebilir. Bu da bize geleneklerin destekleyici yönünün olduğunu kanıtlar (Örnek, 1977: 126-127).

Özetle gelenekler ait oldukları kültürlerin kişileri arasında ortak bir ruh ve sağlam bir doku oluşturarak kültür devamlılığı sağlarlar. “Yaygınlık ve müeyyidelerin kuvveti açısından göreneklerden kuvvetli, âdetlerden zayıftır. En yavaş değişen çeşitten normlardır gelenekler.” (Altun,2004: 58).

2.6.Görenek

Görenek: “1.Bir şeyi eskiden beri görüldüğü gibi yapma alışkanlığı (TDK, 1992: 563) “ olarak tanımlanan göreneğin yaptırım gücü örf, âdet ve geleneğe göre daha zayıftır. Görenekte bir şeyin mutlaka yerine getirilmesi zorunluluğu yoktur. Görenekler kalıplaşmamış davranış biçimleridir, bu nedenle de değişime açıktırlar. Bu nedenle göreneklere yenileri kolayca eklenebilir, var olanlar değişik şekillere sokulabilir veya tamamen ortadan kalkabilir (Artun,2010: 132).

Yukarıda da belirtildiği üzere, kuvvetli yaptırım gücüne sahip olmayan, eskiden beri görüp tekrarlanarak alışılabilen sosyal normlara “görenek” denir. Gelenek ve âdetle kıyaslandığında onlara göre görenekler daha kolay terk edilebilirler. Yaptırım güçleri en az sosyal normdur. Toplumun günlük yaşamında her çeşit ihtiyacında uygulanan yol ve usûllerdir.

Görenekler geçmişten günümüze tekrarlanan fakat henüz âdet haline gelmemiş davranışlardır. Bu davranışlara toplumun gelişimine uygun olarak yenileri eklenebilir veya değişiklikler yapılabilir. Bu değişiklikler ve yenilikler süreklilik kazanıp geniş kitlelerce benimsenebileceği gibi yok olup gidebilirler de. “Görenek’te müeyyide, yapılsa çok iyi olur, yapılmasa çok iyi olur; uyulsa iyi olur, uyulmasa çok iyi olur seviyesindedir (Eroğlu, 2000:4)” . Yani bunların mutlaka yerine getirilmesi beklenmez. Ama bir kez yerleşip de geniş kitlelerce benimsenince olağan ve doğal olarak kabul edilirler. Örneğin otobüslerin ön ya da arka kısmından binmek, alış-verişte, dolmuş duraklarında kuyruğa girmek vb. doğallık kazanmış göreneklerdir. Günlük hayatımızdaki gerekli ilişkilerin düzenlenmesinde göreneklerin önemli bir yeri vardır. Diğer tüm sosyal normlar gibi görenekler de toplumsal hayatı düzenler, kolaylaştırır. Otobüse inip binmede, alış-verişte, hasta ziyaretinde, tanışmalarda vb. nasıl

davranılacağını belirleyerek toplumsal düzene yardımcı olurlar. Bunlar gibi davranış örnekleri görenek yoluyla öğrenilir ve birkaç kuşak devam edebilir. Görenekler ülkeden ülkeye ya da bir ülkenin içinde bölgeden bölgeye de farklılıklar gösterebilirler (Örnek, 1977: 127-128).

2.7.Töre

Törenin sözlük anlamına baktığımızda: “1.Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü 2. (Dar anlamda) Bir toplumdaki ahlaki davranış biçimleridir (TDK, 1992: 14889)” şeklinde tanımlandığını görürüz. “Âdetler içinde ahlâki olanlara töre denilebilir (Tanyol, 1970: 43).

Töre diğer sosyal normlara göre daha geniş kapsamlıdır ve diğer kavramların hepsini içine alır. Bir toplumda kişilerin uymak zorunda olduğu tüm davranış kalıplarını ve tutumlarını içine alır töre. Daha çok kırsal kesimde etkisini gösterir. Törelere uyulmadığı durumlarda ise yasaların uygulanmasına zaman bile tanımadan toplumca belirlenmiş cezalar halk tarafından uygulanır. Bu cezalar toplum dışına atılmadan ölüme kadar çeşitlilik gösterirler (Eroğlu, 2000:6).

Uyulması gereken kurallar; emanete hıyanet etmemek, aile büyüklerine çirkince davranmamak, güveni boşa çıkarmamak, evlilik dışı cinsel ilişkiye girmeme, bağlı bulunulan topluluğa ihanet, toplum tarafından çok önem verilen bir görevden kaçmak gibi birçok örneği içinde barındıran geniş kapsamlı kurallardır (Örnek, 1977: 128).

2.8.Moda

“Değişiklik ihtiyacı veya süslenme özentisiyle toplum yaşamına giren geçici yenilik 2. Belirli bir süre etkin olan toplumsal beğeni, bir şeye karşı gösterilen aşırı düşkünlük 3. Geçici olarak yeniliğe ve toplumsal beğeniye uygun olan (TDK, 1992: 1032)” şeklinde tanımlanan moda göreneklere göre daha kısa sürelidir ve daha çabuk değişir. Temelinde değişiklik ve özgünlük isteği olduğundan çok çabuk yayılır. Var olana tepki olarak gelişir. İnsanın doğasında var olan değişiklik ihtiyacını karşılar. Ticari amaçlarla da desteklenir. Yaş ve cins grupları, meslek grupları vs. topluluklara göre farklılık gösterir. Özetle “Değişiklik gereksinimi ve özgünlük dürtüsüne dayanan

geçici davranış biçimlerine moda denir. (Artun, 2010: 132)” Geçici ve geleneğe karşı olması yönüyle örf ve adetlerden farklıdır. “Moda’da müeyyide, yapılsa da olur, yapılmasa da; uyulsa da olur, uyulmasa da seviyesinde kalmaktadır. “ (Eroğlu, 2000: 2)

Moda en çok giyim kuşamda görülür. Ancak dilde, düşüncede, hareket tarzında (jest, mimik; oturuş, kalkış, yürüyüş), süslenmede, ev eşyalarında, isimlerde, müzikte, sanatta, edebiyatta, günlük hayatın ve törenlerin bazı bölümlerinde de zaman zaman etkili olmaktadır (Örnek, 1977: 28). Modanın yayılmasında televizyon, basın, reklam şirketleri, internet gibi pek çok teknolojik gelişme etkili olmaktadır. Bazen bu yayılma bilinçli bazen de bilinçsiz kendiliğinden gerçekleşir. “Bir toplumun sadece sınırlı ve belirli kesimlerinde uyulan kimi modalar da vardır ki bunları daha çok heves diye niteleyebiliriz.” (Örnek, 1977: 121-129).

Sosyal normların birey ve toplum için bir yaptırım gücü olduğu açıkça görülmektedir. Toplumsal düzenin sağlıklı devam edebilmesi için sosyal normlar oldukça gereklidir. Bir toplumda yaşayan bireyin davranışlarını cezalandıran, ödüllendiren; yasaklayan, özendiren; onaylayan, itiraz eden sosyal normlar yazılı kanunlar olmamalarına rağmen yaptırım güçleri vardır ve bazen bu yaptırımlar yasalardan daha da kuvvetlidir (Gözaydın, 1976:245). Bu özellikleri nedeniyle sosyal normlar toplumsal hayatı düzenleyen, denetleyen, dengeleyen bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle bu normları “milli kültürümüz” içinde korumalıyız (Nirun-Özönder, 1990: 264).

Sosyal normları, hayatın her kesiminde görebiliriz. Çocuğumuza moda isimler vermek, başlık parası alınması ya da alınmaması, ölenin ardından “mevlid” okutmak geleneklerimize uygun olarak yapılır; hasta ziyareti yapmak... “görenek”lerimize uyularak yapılır; evlilik dışı ilişkiyi kabul etmemek “töre”ler gereğidir; “teâmül” gereği düğünde pastayı kesen garsona bahşiş verilir. Sosyal normlar halk kültürünün oluşmasında ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında oldukça etkilidir. “ Özellikle aile, akrabalık, tarikat, mezhep, cemaat ve neticede topluma varacak şekilde bütün kurumları etkileyen ve şekillendiren “sosyal normlar” halkbiliminin konuları arasında önemli yer tutarlar (Eroğlu, 2000:1)”

İkinci Bölüm

2.Düzce Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri

2.1.Doğum

İnsan yaşamının başlıca üç önemli “geçiş dönemi” vardır: Doğum, evlenme, ölüm. Bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem görülür. Bu işlemler söz konusu “geçiş” leri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı kişinin bu “geçiş” dönemimdeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak ve kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır (Örnek, 1977: 131).

Hayatın üç ana safhasından ilki doğumdur. Doğum her zaman ve her yerde mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her bebek anne ve babayı sevindirmenin yanında, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu da sevindirmiştir. Sebep çoğu zaman ailenin, akrabaların, soyun ve kabilenin sayısının artmasıdır. Sayının artması ise kuvvetin artması demektir. Özellikle küçük toplumlarda ve etnik gruplardaki aileler, nüfuslarının fazlalığı oranında kendilerini kuvvetli hissettiklerinden doğum önemlidir. Başka bir sebep ise doğumun kadına duyulan saygıyı arttırması ve onun aile, akraba ve toplum içindeki yerini de sağlamlaştırmasıdır. Doğum baba için de “evlat sahibi” olmak, bu sayede geleceğe güvenle bakmak ve dostları ve yakınları arasında itibar kazanmak demektir. Çünkü kısır kadın, çocuk sahibi olamadığı için, çevresi tarafından ne kadar hor görülür ve bunun acısını çekerse, erkek de aynı şekilde küçümsenmenin ve “erkek yerine konmama” nın toplumsal ve psikolojik baskısı altında ezilir (Örnek, 1966: 55-56). Dolayısı ile evlat sahibi olmak anne, baba ve yakınlar için mutluluk verici bir olaydır.

Doğum olayına çok önem verilmiş, doğuma ve safhalarına bazı geçiş törenleri eşlik etmiştir. Doğum olayını kutlamak ve kutsamak amacının yanında bu dönemde tehlikeli dış etkilere, doğaüstü kuvvetlerden gelen tehlikelere karşı oldukça açık olan

anne ve bebeği korumak amacı da bu uygulamaların bir diğer önemli amacıdır. Geçiş dönemlerinden ilki olan doğum insan hayatında önemli bir geçiştir. Gebe kadın, dünyaya getireceği çocuğunu bazı zararlardan korumak ve ona istediği nitelikleri verebilmek için, daha gebeliği esnasında bazı yiyeceklerden ve eylemlerden uzak durmak zorundadır. Dolayısıyla doğum ve doğumun safhaları binlerce âdet, batıl inancın ve çeşitli uygulamaların istilasına uğramıştır (Örnek, 1966: 55-56). Bu uygulama ve pratikler geçmişte de günümüzde de sürdürülmektedir. Yeni kuşak tıbbın tüm olanaklarından yararlanırken bu pratikleri de uygulamaktadır.

Doğum çevresinde gelişen uygulamalar morfolojik özellikleri bakımından üç evrededir. Bunlar:

1. Doğum öncesi
2. Doğum sırası
3. Doğum sonrası (Artun, 2010: 134).

Geçiş dönemlerinden ilki olan “doğum” her yerde olduğu gibi Düzce’de de aileler için sevinç kaynağı olmuştur.

2.1.1.Doğum öncesi

Çocuk sahibi olunmasına karar verilmesinden başlayarak, doğum olayının başladığı döneme kadar olan bölüme doğum öncesi dönem denir (Artun, 2010: 135) .

Henüz evlenmeden önce bile genç kız, çocuğu olup olmayacağını öğrenmek için sabırsızlanır. Bu konu ile ilgili araştırma bölgemizde “yüzük çevirme” uygulamasına rastlanmıştır. Yüzük çevirmeyi, kaynak kişi şu şekilde uyguladı: Bir alyans saç teline geçirildi. Daha sonra işlemin uygulanacağı kişinin bileğinin iç tarafını (avucu yukarı doğru açık duracak şekilde) çevirdi. Bileğinin üzerine saç teline geçirdiği alyansı getirdi ve orada tuttu. Bir süre sonra yüzük sallanmaya başladı. Kaynak kişinin söylediğine göre yüzük bu şekilde iken daireler çizerek dönerse kız çocuk, ileri geri gidip gelirse erkek çocuk sahibi olunmuş. Bu işlem birkaç kez tekrarlandı. Yüzük hareket etmeyene kadar işlem tekrarlanarak (tekrar sayısına göre) kişinin kaç çocuğunun olacağı söylendi (Dil, 2010).

Evlat sahibi olabilmek için, daha evliliğin en başında uygulanan bazı işlemler vardır. Düzce’de bununla ilgili şu uygulamalara rastlanmıştır: Gelinin kucağına (gelinliği üzerindeyken) çocuk verilir. Kız verilirse kız, erkek verilirse erkek çocuğunun olacağına inanılır. Bir diğer uygulama da gelinin yatağı düzenlendikten sonra (gerdekten önce) yatak üzerinde çocuk yuvarlanır. Kız isteniyorsa kız çocuk, erkek isteniyorsa erkek çocuk yuvarlanır. Bütün bu tedbirler çocuğun olmasını sağlamak içindir. Ama evlendikten sonra çocuk olmuyorsa, bunun giderilmesi için değişik yollara başvurulur.

2.1.1.1.Kısırlığı giderme, gebe kalma

Evlendikten bir süre sonra çocuğun olması beklenir. Bir süre geçmiş ve hala çocuk sahibi olunamamışsa genç çift için sorunlar baş göstermeye başlar. Çoğu toplumda çocuğu olmayan kadına suçlu gibi davranılır. Bu kural araştırma bölgemiz olan Düzce’de de farklılık göstermez. Kadının toplumda saygınlık kazanabilmesi için mutlaka çocuk doğurması gerekir. Araştırma bölgesinden bir kaynak kişinin belirttiği üzere:” Eğer kişi kısırse bunu bir eksiklik olarak görür ve bu çevresi tarafından da kendisine hissettirilir. Bazı çevrelerde kısırlık normal karşılanır ve hoş görülürken bazı çevrelerce normal karşılanmaz ve çeşitli yollarla olması sağlanmaya çalışılır (Aygören 2010) “.

Çocuğun olmayışının sebebi öncelikle kadında aranır. Daha önceki yıllarda çocuğun olmayışı tamamen kadına bağlanır ve erkek defalarca evlendirilirken bugün bu düşünce (tamamen olmasa da çoğunlukla) değişmiştir. Çocuğu olmuyor diye boşanan birçok kişi vardır eskiden. Bu durumda her zaman için ezilen horlanan kadınlar olmuştur. Bölgede görüşme yaptığımız bir kaynak kişi bu konu ile ilgili anısını şöyle anlatmıştır: “ Amcamın çocuğu olmuyordu. Ama önce yengem suçlu bulundu. Babaannem bazen Çakır Yengemin çocuğu olmuyor diye ona ‘Meyvesiz ağacın dibinde durulmaz’ derdi (Doğan, L. 2010)” . Bu gibi baskılar, boşanma korkusu kadın üzerinde stres oluşturmaktadır. Kadın üzerinde tüm çareler arandıktan sonra erkek bakımından da bir terslik olabileceği en son düşünülür ve bu yönde çareler aranmaya ancak o zaman başlanır. Bu nedenle bu konudaki uygulama ve pratiklerin çoğu kadın üzerinde yoğunlaşmakta erkek üzerindeki uygulamalara ise daha az rastlanmaktadır.

Çocuğu olmayan kadına eksik gözüyle bakılır. Ancak kadın bu sıfatı erkekten daha kolay taşır ve çoğu zaman da suçu üstlenen taraf olur. Kocasının çocuğunun olmamasının düşünülmesindense doğru olmadığı halde suçun kendisinde olduğunu söyler ve fedakârca toplumsal baskıları göğüsler ve kocasının erkeklik onurunu korur. Her ne kadar çocuğu olmuyor diye şefkat gösterilse de yaşanan olumsuz bir durumda, kavgada vs. bu durum kadının yüzüne vurulur çoğu zaman. Toplum tarafından da bazen bu kişilere acımasızca davranılır. Bu konuda bir kaynak kişi şunları aktarmıştır: “ Annemim üç dört sene çocuğu olmamış. Köyde de çocuğu olmayan Nariye diye bir kadın varmış. Annemim adını Nariye takmışlar. Nariye aşağı Nariye yukarı... Sonra ben doğunca çok sevinmişler. Rahatlamışlar artık (Şahin, N. 2010)” . Yine de yeni nesil son kuşak ailelerde çarelere beraberce başvurulmaktadır. Eskiden erkeklerin doktora gitmeye bile utandığı şimdilerde ise gençlerin daha rahat doktora gittiği yöredeki yaşlılarca belirtilmiştir.

Çok eski tarihlerden itibaren Türklerin hayatında çocuk sahibi olmak isteyenler, Tanrı’nın rızasını kazanmak için açları doyurur, çıplakları giydirir ve ağzı kutlu kişilerin duasını dilerlerdi. Dede Korkut boylarında da bunların örneklerini görmek mümkündür (Kalafat, 1994: 84) . Araştırma bölgemiz olan Düzce’de de çocuğu olmayan adaklar adar, fakire yardım eder, çocuk sevindirir, kurban keser. Çocuk doğduktan sonra bunlar yerine getirilir ya da öncesinde Allah’ın rızasını kazanmak için dua ile aynı zamanda bu işlemler yapılır.

Kadın, çocuk sahibi olarak toplum tarafından, eşi ve ailesi tarafından değerini kazanamazsa; kısır, zürriyetsiz, sonsuz, meyvesiz ağaç, eremlik, tutuk gibi adlar alır (Acıpayamlı, 1974: 13). Trakya’da ise kısır erkeğe “sapıkör” denir. Düzce’de de çocuğu olmayan kadına “kısır “ denir. Eğer erkek, çocukken ateşli bir hastalık ya da kabakulak geçirmişse kısır olacağı düşünülür. Kadının kısırının çocuğu olacağına ama erkeğin kısırının hiç çocuğunun olmayacağına inanılır.

Kadının toplum nazarında değer kazanabilmesi, eşinin gözüne girebilmesi için mutlaka doğurması gerekir. Kadın ayrıca anne olmanın zevkini de tatmak ister. Soyun devamı için ise yeni doğumlar şarttır. Bu gerçekleşmemişse kadın kısır demektir ve özellikle geleneksel kesimde daha çok olmak üzere kadın aşağılanır, horlanır ve ezilir. Tüm bunlar kadın üzerinde baskı oluşturur. Bu baskılardan kurtulmak için ise öncelikle

boş inançlara başvurulduğu görülür. Bu boş inançlara ve işlemlere zor, sıkışık, sıkıntılı ve tehlikeli durumlardan kurtulmak için başvurulur. Bu boş inançlar fal, büyü, nazar değmesi, çarpılmaya uğrama, cin-perilere inanma şeklinde sıralanabilir. Boş işlemler ise muska takma, adak adama, kurşun döktürme şeklinde karşımıza çıkar (Tezcan, 1996: 128). Kadının çocuğunun olmaması da zor ve sıkıntılı zamanlardandır.

Kadının, gebe kalmak, çocuk doğurabilmek için başvurduğu çareler, ana çizgileri bakımından aynı olmakla beraber, yöresel ayrımlar içerir. Bu türden çareleri Örnek (1977: 132) başlıca üç grupta toplamıştır:

1. Dinsel-büyüsel nitelikte olanlar
2. Halk hekimliği kapsamına girenler
3. Tıbbi sağaltma alanına girenler

2.1.1.1.1.Dinsel -büyüsel nitelikte olanlar

Dinsel-Büyüsel nitelikte olanlar başlığı altındaki uygulamalar çeşitli şekillerde yapılmaktadır.

2.1.1.1.1.1. Yatır, türbe ziyaretlerine gidilir

Dinsel-büyüsel nitelikte olan uygulamalardan biri de yatırlara, türbelere, ziyaret yerlerine gidilmesidir. Dilekte bulunacak kişi buralara gider, dua eder, adakta bulunur (Örnek, 1977: 13). Böylece dualarının bu yüce kişilerin aracılığı ile geri çevrilmeyeceğine inanılır.

Yatırlara, türbelere giderek adak adamak, bir dileğinin gerçekleşmesi için başvurmaktır. Dilekte bulunan kişi yatırda bulunan bu kutlu kişinin kendisi ile Tanrı arasında bir çeşit aracılık yapacağına inanır. Dileği gerçekleşince adağını, yatıra verdiği sözü, yerine getirerek adak kurban ise hayvan kesilip fakirlere dağıtılır, adak bir bağış ise türbe bekçisine bırakılır, Kur'an okumak, namaz kılmak gibi bir eylemse onu yerine getirir (Boratav, 1984: 42).

“Ulu kabirlerden çocuk edinme inancı, Kamizm dönemi Türk halk inanç sisteminin bir ürünüdür. İslamiyet’te “Veli Kültü” olarak devamlılık göstermiştir. Türklerde çok yaygın olan bu inanca göre, Allah’ın halis kullarının Allah indinde itibarlı yeri vardır. Bu şahıslar dileğin Allah’a ulaşmasına yardımcı olurlar (Kalafat, 2000: 61-69)”. Düzce’de de bunun örneklerine sıkça rastlanmaktadır. Türbelere gitme buralarda dilek dileme oldukça yaygındır. Buralarda dilek dilenir ve dileği gerçekleşen kişi kurban adamışsa hayvanı kesip burada dağıtır veya adağı her ne ise mutlaka gerçekleştirir. Düzce’de bu amaçla gidilen türbelerin başında Karaköy Türbesi gelir. Burada dilek dileyip adaklarda bulunulur. Bu konuda görüşülen kaynak kişi bir anısı şöyle anlatmıştır : “Biz Zeki Abi’nin karısını oraya götürdük. Annem de adak adadı. Çocukları olduktan sonra koyun kesip orada dağıttık (Küçük 2010)”. Bu türbede uygulanan bir diğer uygulama ise türbedeki sandukanın altından toprak alınıp bunun suyunun içilmesidir. “Şifalı su inancı ve şifalı suyun çocuk sahibi olma itibarıyla kullanış biçimleri Türk soylu halklar arasında çok yaygındır. Bu inançların merkezinde su kültü vardır (Kalafat, 2000: 49). “ Yine Karaköy’de ayrıca sandukanın altına ellerini sokup dilek dilerler. Konya’dan Üç Kızlar Türbesi’nden toprak alıp Düzce’ye getiriler ve bunun suyunu içerler. Karaköy’deki Türbede bulunan yatırların arasında namaz kılınıp dua etmek de bir diğer istekte bulunma yöntemidir.

Bu amaçla gidilen ve benzer işlemlerin uygulandığı diğer türbeler de Bolu ilinde bulunan Tokadi Hayreddin Türbesi, Düzce’de bulunan Yabalı Dede Türbesi’dir.

Ayrıca kısa bir süre önce ölen ve halk tarafından “şih” olduğuna inanılan bir kimsenin Düzce’deki evine gidip namaz kılıp dua edenlerin olduğu da kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir.

2.1.1.1.1.2. Adak adanır

Bu adak bazen kurban kesme bazen de çocuk giydirme, yetim sevindirmedi. “Türklerde döl, zürriyet kutsaldır. Allah’ın bir lütfudur. Hamd etmeyi gerektirir (Kalafat, 2007: 22) “ Kısır kadın çocuğunun olması için işe yarayacağını düşündüğü her tür dilekte bulunur. Türbelere gidip dualar edilip adaklarda bulunmak da Düzce’de yaygındır. Buralarda adananlar şöyle sıralanabilir: Kurban kesip fakirlere dağıtmak, yemek dağıtmak, halı, seccade, süpürge gibi nesneler adamak. Bununla ilgili olarak bir

kaynak kişi şunları anlattı: Kısır kadınlar da türbelere gider. Her türlü dilekte bulunulur. Dileği gerçekleşsin diye adakta bulunulur. Gerçekleşince adak yerine getirilir. Buradan Narin Kundura'nın sahibinin karısı çocuğum iğleşirse buraya süpürge göndericem diye adak adanmış ve göndermiş. Ben de oraya süpürge adadım ve gönderdim sonra (Başak 2010) .

2.1.1.1.1.3.Hoca ve büyücülere başvurulur

Arapça “nüsha” 1. İçinde dini ve büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyanı, takanı veya sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan bir nesne veya yazılı kağıt 2. Üçgen biçiminde katlanmış olan şey (TDK, 1992:1046).

Hocalara, büyücülere gidilerek onlara çeşitli büyüler yaptırmak ya da muskalar yazdırmak, onların okuyup üflediği yiyeceği yiyip içmek başvuru olan diğer uygulamalardandır. Hastalıkları sağaltma veya düşmandan gelebilecek kötülüklerden, görünmez kazalar gibi herhangi bir zararı önleme amacı ile üstte taşınan yazılı kâğıda denir (Boratav, 1984:119) “. Sahada görüşme yapılan bir kaynak kişi bu konu ile ilgili bir anısını şöyle aktarmıştır: “Hocaya gittik Zeki'nin karısıyla. Hoca bize kavanozun içinde, balla yapılmış, bir ilaç verdi. O zamanın parasıyla beş bin lira verdik. Hoca bize, üç-beş ay içinde çocuğu olur, olmazsa paranızı geri veririm, dedi. Gerçekten de üç ay sonra, ama tesadüf ama ilaç sayesinde, Zeki'nin çocuğu oldu (Küçük 2010). “

Bir de çocuğu olmayan, olup yaşamayan ya da sürekli çocuğu düşen kadınlara “sübyan” oldu denir ve bunlar hocalara götürülerek okutulurlar. Bunun için özel dualar vardır. Bu dualar hoca tarafından okunur yazılır. Bundan sonra çocuğun ölmeyeceğine veya düşmeyeceğine inanılır.

2.1.1.1.1.4.Ağaçlara adak bezi bağlanır

Özellikle bu amaçla gidilen bir ağaç veya böyle kutlu sayılan bir yere türbeler dışında Düzce'de rastlanmamıştır.

2.1.1.1.2. Halk hekimliği kapsamına girenler

Kısırlık problemiyle karşı karşıya kalan insanlar daha önceki yıllarda önce halk hekimliği kapsamına giren uygulamalara başvururken günümüzde bu biraz daha

değiştirilmiştir. Yeni kuşak önce doktora gitmekte ancak bunun yanında halk hekimliği ile ilgili uygulamaları da ne olur ne olmaz diye ihmal etmemektedir. Tıbbın gerektirdiği tüm çarelere başvurma yanısıra halk hekimliği kapsamına giren çarelerden de mutlaka faydalanılır.

Düzce’de uygulanan bazı halk hekimliği kapsamına giren ilaçlar şunlardır: Maydanoz kanatıp buğusuna oturulur. Çiçek papatya kaynatıp üzerine oturulur. Sıcak buhara oturulur. Saman buharına oturtulur. Karanfil kaynatılıp içilir. Kırk tane bitki toplayıp kaynatılır ve bunun buharına oturulur. Araştırma sahasında görüşme yapılan bir kaynak kişi bununla ilgili bir anısını şöyle aktarmıştır: “Benim kayınvalidem altı kızdan sonra bir oğlan doğurdu o öldü. Onu komşu zehirlemiş derler. Çekememiş fare ilacı koymuş komşu. Ondan sonra kayınvalidem aylıktan kesildi. Anası da ebeydi. Ona ‘Bak ben sana bir ilaç yapıcım, sen şimdi oğlana döndün ya gene aylıkların gelecek bir oğlan daha doğuracaksın.’ demiş. Kırk bir tane orman (bitki) toplamış. Kırk bir bitkiyi bir kazanda kaynatmış. Onun buharına kayınvalidemi oturtmuş. Kayınvalidemin aylıkları gene gelmiş başlamış. Sonra benim adam olmuş, tekne kazıntısı (Başak 2010) ” . Yine aynı kaynak kişi bu konu ile ilgili şunları da eklemiştir: ” Aylığın kesildiğinde soğan kabuğu içersen aylığın geliyo Soğan kabuğunu kaynatıp içeceksin. Sarımsak yiceksin çok. Aylığın geliyo. Ama devam eder mi bilmem (Başak 2010) “ .

Halk hekimliği kapsamına giren bir diğer uygulama da köy ve mahalle ebelerine gitmektir. Bu ebelerce bazen rahim çevrilir. Ters dönmüş olduğu için rahim çevrilir ve bundan sonra çocuk olacağı söylenir. Bele küp kapatılması da uygulanan bir diğer yöntemdir. Bele kuşak bağlandığı da olur. Bu konuda önceden Düzce’de Boşnak Ayşe Ebe adında birinin olduğu kaynak kişilerden öğrenildi. Ancak son yıllarda böyle mahalle ve köy ebelerinin olmadığı kaynak kişilerce ifade edilmiştir. Daha önceki yıllarda ise böyle mahalle ebelerinin var olduğu söylendi. Bununla ilgili sahada görüştüğümüz bir kaynak kişi şunları anlatmıştır: “Eskiden köy ebeleri, mahalle ebeleri yaparmış. Daha çok, çocuğu olsun diye gidilirdi mahalle ebelerine. Beni götürmüşlerdi Boşnak Ayşe vardı burada. 10 ay olmuştu evleneni ama ben daha çocuktum, eşim kayınvalideme sormuş ‘Fatma’nın çocuğu niye olmuyo?’ diye. Kayınvalidem de daha kendisi çocuk gelişmedi demiş. Belki 20 yaşını bekliyor demiş. Eski insanlar ‘20 yaşında gelir bazısının çocuğu, 20 yaşını bekler’ derlerdi. Beni Ayşe Ebe’ye götürdüler.

Güya kasıklarımı yukarıya kaldıracakmış. Yatırıyor seni böyle yukarı çekiyor kasıklarımı bağlıyor ve öyle üç gün yatıyorsun. Ama ben gittiğimde Ayşe Ebe ‘Bana kalırsa bu kadın hamile’ dedi ve hakikatten de Gülseren’e hamileymişim. Yapmadı, bir daha olursa getirin bana dedi. Yugoslavya’dan gelmeydi (Başak 20109) “.

Halk arasında bilinen diğer bazı yöntemler de şunlardır: İlişkiye girildikten sonra bacaklar havada bir süre yatılır. Hareket ettirilmez. Yek çekimine karşı koyulur.

Hacıdan bir tohum getirilir. Bu tohum içirilir ve çocuğunun olacağına inanılır. Bu tohumun dişisi ve erkeği vardır. Dişisini yiyenin kızı erkeğini yiyenin erkek çocuğu olur.

Çocuğu olmayan kadın kaplıcalara götürülür. Düzce’de bulunan Derdin Kaplıcaları bir zamanlar bu konuda çok meşhurdur. Ayrıca Efteni Kaplıcası da bu amaçla gidilen yerlerdendir.

Bu tür uygulamaların büyük çoğunluğu kadınlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte az da olsa çocuğu olmayan erkek için de tedaviler uygulanmaktadır. Genellikle erkeği güçlendirecek kuvvet macunları hazırlanır. Bunlar yağ, bal, meyve ve sebze tohumları, baharat tohumlarından yapılan kuvvet macunlarıyla, fındık, fıstık, ceviz kuvvet verici çerezlerin karıştırılması ile oluşturulur ve bu karışım erkeğe yedirilir.

2.1.1.1.3. Tıbbi sağaltma alanına girenler

Doktora, ebeye ve hastaneye başvurulur. Günümüzde daha yaygındır. Tabi bu; ekonomik durum, geleneklerin insanlar üzerindeki baskısı, kırsal alanda ya da şehirde yaşama gibi birçok etkene bağlı olarak değişmektedir. Geleneksel ve kırsal kesimde daha çok, kusur kadında bulunur ve doktora gitmeden önce diğer tüm yollara başvurulurken, söz konusu erkek kısırlığı olduğunda doktora daha erken başvurulmaktadır. Çünkü halk arasında kadının kısırının çocuğu olacağına ama erkeğin kısırının çocuğunun olmasının çok zor olduğuna inanılır.

2.1.1.2.Gebelikten korunma

Gebelikten korunma derken istenmeyen gebeliğin önlenmesi ve var olan gebeliğin sonlandırılması akla gelmektedir. Günümüzde gebelikten korunma yöntemi olarak tıbbi yöntemler yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak bu tıbbi yöntemlerin yanında geleneksel yöntemlerin de, az olmakla birlikte, uygulandığı görülmektedir. Bu geleneksel yöntemler bazen kadının ölümüne de sebep olabilmektedir. Araştırma sahamızda da yaygın olarak tıbbi yöntemlerin kullanıldığı görülmüştür Günümüzde azalmakla birlikte geleneksel yöntemlere başvurulduğu da tespit edilmiştir.

Genç kuşak artık bakabileceği kadar çocuk yapmayı tercih etmektedir. Bu amaçla modern tıbbın tüm olanaklarından faydalanmaktadırlar. Gerek tıbbi yöntemler gerekse geleneksel yöntemler genellikle kadına yöneliktir. Araştırma bölgemizde doğum kontrol hapi, spiral en çok kullanılan tıbbi yöntemdir. Doğru olmamakla birlikte var olan çocuğu düşürmek de gebelikte korunma yöntemi olarak düşünülmektedir ki geleneksel pratikler daha çok bunun üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Düşük tıbbi olarak, çocuğun ana rahmi dışında yaşayamayacak bir dönemde, yani yedinci aydan önce, dünyaya gelmesidir. Tıbben düşüğün maksatlı yapılmasına cinai düşük (abortus criminalis), kanuna uygun olarak tehlikeli bir durumu sonlandırmak için yapılmasına tıbbi tahliye (abortus medicalis) denir (Hughes, 1992'den aktaran Palaman, 2005, s.68).

Araştırma sahamızda bu amaçlarla uygulanan pratikler vardır. Bir önceki kuşakta bu uygulamalar daha çoktur. Bugün genç kuşak tıbbi yöntemlere başvurmaktadır. Bakabilecekleri kadar çocuk yapmak istemektedirler. Çünkü artık şartlar daha da zorlaşmıştır. Ancak yine de geleneksel uygulamalar da görülmektedir. Bu uygulamalar şunlardır:

- Çocuk düşürmek için soğan kabuğu kaynatılıp içilir.
- Sardunyanın ya da ebe gümecinin kökü rahme sokulur. Görüşme yapılan bir kaynak kişi annesinin bu konudaki anısını bize söyle aktardı : “ Annem dördüncü çocuğuna hamile kalınca doğurmasını istememişler. Annem de ebe gümecinin kökünü üçgen şeklinde keserek rahmine koymuş ve bir gece

öylece beklemiş. Ertesi gün müthiş bir karın ağrısıyla beraber çocuk düşmüş (Güner 2010) (Müstehar).

- Rahme şiş sokulur.
- Erik ya da şeftali dalı rahme sokularak rahim içi karıştırılır.
- Tavuk tüyü ile rahim karıştırılır.
- Ağırlık kaldırılır.
- Yüksekten atlanır.
- Rahme sabun konur ve çocuğun düşmesi sağlanır.
- Süpürge çöpü, sopa ile karıştırılır.

Bilinçsizce uygulanan ve kadının hayatını tehlikeye atan bu uygulamalar sonucunda pek çok kadın hayatını kaybetmiş ya da sakat kalmıştır.

2.1.1.3.Çocuğun sağlıklı kalması için uygulanan pratikler

Bazen gebe kalmak ve karnındaki çocuğu yaşatmak zor olmaktadır. Gebe kalmak için yıllarca uğraşan anneler ya da sürekli düşük yapan kadınlar gebeliğin sağlıklı devamı için pek çok pratiğe başvurumaktadırlar. Gebe kalmak için uzun zaman bekleyen, çabalar sarf eden kadın, bunu daha sorunsuz başaran kadınlardan daha çok, gebeliğin sağlıklı yürümesi için birtakım pratiklere başvurmaktadır. Bebek de daha anne karnındayken birtakım kötü kuvvetlerin tehdidi altındadır ve koruma tedbirleri alınmalıdır ve korunmaya muhtaçtır. Bu amaçla pek çok pratik uygulanır.

Sürekli düşük yapan kadınlara Düzce’de “sübyan oldu” denerek hocaya götürülür ve muska yazdırılır. Bunun için dilek diler, yatırlara gider, adakta bulunulur. Bebeğin düşmesini önlemek için alınan önlemlerin bazıları da akılcı önlemlerdir. Bunlar, ağır kaldırmamak, yüksek yerlerden atlamamak gibi.

Dinamist dünya görüşü sonucu, objelerin pozitif ve negatif bir “güç” ile yüklü bulunduklarına inanma, insanoğlunu zararlı ve tehlikeli kabul edilen objelerden kaçınmaya ya da savunmaya yönelttiği gibi yararlı olarak kabul edilen objelerin de

sağlık, mutluluk ve başarı için kullanılabileceği fikrini savunmuştur. Bu amaçla kullanılan muskalar sahibini her türlü kötülük ve hastalıktan korur, onu güçlendirir (Örnek 1988’den aktaran Altun, 2004: 82). Bu amaçla da sübyan muskası sürekli düşük yapan kadına yaptırılır ve üstünde taşınması sağlanır.

2.1.1.4. . Gebelik

Hamilelik anne ve babayı sevince boğar. Ancak hamilelik sadece anne babayı değil yakın ve uzak çevreyi ve toplumu da ilgilendiren bir durumdur. Dolayısı ile hamile kadının yakın ve uzak çevresi bu sürece dâhil olurlar. Kadın, bu dönemde çevresi tarafından bir çeşit hasta olarak kabul edilir ve özel muamele görür. Artık hamile kadının toplumda daha farklı bir yeri vardır ve buna göre davranması beklenir. Çünkü artık anne statüsüne geçiş yapmıştır. Bu yeni durumuna uygun birtakım davranışları yapmalı ya da yapmamalıdır. Toplumun bu yöndeki beklentilerine uygun davranmalıdır (Örnek 1977: 135).

Gebeliğin ilk belirtisi ay halinden kesilmektir. Eskiden ay halinin üzerinden iki banyo geçen ve hâlen ay hali olmayan kadın gebe olduğunu anlarken günümüzde tahlil yaptırmak daha yaygındır. Hamile olmanın belirtileri araştırma sahamızda mide bulantısı, yemeklerden tiksime, halsizlik ve âdetten kesilme olarak ifade edilmiştir.

Gebelik durumu çok çeşitli adlarla nitelenmektedir. Bu adlar gebe kadının fiziksel özelliklerinden yani bedeninin yeni aldığı şekilden, toplumsal durumundan, psikolojik durumuna kadar pek çok halini belirtir. Bu adlardan en yaygın olanları” hamile, gebe, yüklü” dür. Bunlar kadar yaygın olmayan diğer adları ise şöyle sıralayabiliriz: Çatlayasica, gene neye dönmüş, ön eteği uzamış arka eteği kısalmış, orta kata kiracı gelmiş, çift canlı, aylı günlü, karnı burnunda, ağır ayak, ” gibi örneklerdir. Bu isimlerden “gebe, yüklü, iki canlı, karnı burnunda”yı araştırma sahamız olan Düzce’de de görmekteyiz. Verilen bu isimlerden “çatlayasica, gene neye dönmüş” gibi örneklere baktığımızda kınayıcı ve ayıplayıcı nitelikler taşıdıklarını görürüz. Hamilelik her ne kadar sevindirici bir olay olarak kabul edilse de geleneksel kültürümüzde ayıp sayılmaktadır. Gebe kadın özellikle aile büyüklerinden (genellikle erkek büyüklerden) bu durumu mümkün olduğu kadar saklamaktadır (Örnek, 1977:135). Gelin durumu önce eşine ve yaşına yakın, aileden birine söyler. Büyükler bu kişi aracılığı ile gebeliği

öğrenirler. Düzce’de eskiden hamile kadınlar hamile olduklarını saklayabildikleri kadar büyüklerden özellikle erkeklerden saklarlarmış. Saygıdan ve utanmadan yapılmış bu. Özellikle bol ve geniş kıyafetler giyerek durumu idare ederlermiş. Özellikle kadının babası tarafına görünmesi daha ayıp sayılırmış. Bu konu ile ilgili görüşmede bulunduğumuz kaynak kişi şunları söylemiştir: “Hiç kimseye karnımı göstermezdim. Cahit de alıştı. Babası gelirken: ‘Karnını sakla.’ derdi. Robalı buluzlarım olurdu, kayınpederim doğurana kadar hiç anlamadı. Allah’ıma çok şükür kendi annem babam uzaktaydı. Yakında olsa onlardan çok utanırdım hiç gösteremezdim. Abim bir kez Ayşe’ye hamileyken geldi buraya ama ben hep bol giydim, kambur durdum anlamadı. Baba tarafına daha ayıp gelir bana. Aşermesem hiç kimseye söylemezdim. Öyle olunca anlaşıldı işte (Başak 2010)”.

Kadının hamileliğini saklama çabası bazen tehlikeli durumlara da yol açabilmektedir. Bir diğer kaynak kişi (Ural 2010) gebeliği büyüdükçe karnını sarmaya çalıştığını ifade etmiştir. Bu da bize bu gibi âdetlerimizin kadını ve bebeğin sağlığını bazen tehlikeye atabildiklerini göstermektedir. Bugün bilinmektedir ki dar kıyafetler giymek gebelikte oldukça zararlıdır.

Yeni kuşakta daha az olmakla birlikte bir önceki kuşaktan birçok kaynak kişi aşermeseler hamileliklerini sonuna kadar saklayacaklarını/saklayabileceklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda görüştüğümüz bir kaynak kişi şunları söylemiştir:” Çok ayıp sayılır saklanırdı. Aşerenlerinki mecburen ortaya çıkardı ama diğerleri saklayabildikleri kadar saklardı (Güngör, F. 2010) “. Bir diğer kaynak kişi bu konuda bir anısını şöyle anlattı: “Emine ablam doğurduğunda babam: ‘O hamile miydi?’ dedi (Küçük, 2010) “. Görüldüğü gibi eğilim doğuma kadar saklayabilmekten yanadır. Gebeliği saklamanın bir diğer nedeni ise gebeliği boyunca karnını erkeklere ve büyüklere göstermeyen kadının çocuğunun uslu olacağına olan inançtır.

Genç kuşak daha az saklanmaktadır hamileliği boyunca. Yine de gebeliği çok sergilememekten yanalar. Bunun sebebi ise artık utanmaktan çok başka şeylere kaymıştır. Örneğin gebenin karnını göstermemesinin bir nedeni de bebeğin utanması olarak ifade edilmiştir araştırma sahamızda. Bu konuda görüşme yapılan genç kuşak

kaynak kişilerden bir diğeri ise şöyle söylemiştir: “Eskiden saklanırmış. Şimdi her şey meydana. Ama çocuk utanırmış öyle gösterince. Saklamak lazım (Doğan, L. 2010) “.

Gebelik özellikle babaya söylenmez. Düzce’de Kafkas göçmeni olan ailelerde hala bu devam etmektedir ve kızı hamileliği boyunca babasına görünmemektedir. Ayıp sayılır. Kafkas göçmeni ailelerde “ayıp” sözünün “günah” kadar yaptırımı vardır. Kaynak kişilerden edindiğimiz bilgilere göre eskiden buna daha dikkat edilirken günümüzde bu daha da azalmıştır.

Ayrıca hamilelik ilk aylarda çok duyurulmaz. Bunun nedeni ise ilk aylarda bebeği kaybetme yani düşük yapma riskinin yüksek olmasıdır. Kadınlara bu dönemde ağır iş yaptırılmaz.

2.1.1.5. Aşerme

Halkımızın “aşerme” durumuyla ilgili adlandırma, anıştırma ve yakıştırmaları da oldukça zengin ve renkli bir tablo çizmektedir. “ deyim aslı aş yerme, bu biçimiyle “yiyecek şeylerden tiksime” demektir. Yemek fiilinin “beğenmemek” “kötülemek” anlamlarını biliyoruz. Deyim giderek anlam değiştirmiş ve “yükü kadınların kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması” demeye gelmiştir (Örnek, 1977: 135). Araştırma sahamızda bir kaynak kişi aşermeyi şöyle tanımlamıştır: “Gebelik döneminde anne adayının mide bulantısıyla beraber canının bazı meyve ve sebzeleri istemesine aşerme denir (Aygören 2010) “. Araştırma sahamızda ayrıca aşermenin televizyon dizilerindeki gibi sadece canının olmayacak yiyecekler çekmesi değil genellikle mide bulantısı ve yiyeceklerden tiksime olarak algılandığı da kaynak kişilerce belirtilmiştir. Mide bulantılarının yani aşermenin genellikle ilk üç-dört ay olduğunu ya da çocuk kıpırdayana kadar, yine üç dört ay, devam ettiği söylenmiştir. Mide bulantısı kusma bu dönemde görülür. Kadın bir şey yiyemez ve sürekli yatar. Bazı kadınlar koku karşısında bayılırlar. “Aylarca yattım, kan kustum, bayılıyodum, kusuyodum. 6 ay öyleydim (Özbakır 2010) “ gibi ifadeler sahada sıkça rastlanmıştır. Ayrıca, sahada görüşme yaptığımız bir kaynak kişi bu konu ile ilgili anısını şöyle nakletmiştir: “Çok midem bulandı, yiyemedim, her şey kokuyodu. Beş tane serum yedim. Bayıldım ahır kokusu duyduğumda, kusmuklarla uyandım. Çok aşermiştim (Doğan, L. 2010) “. Kızlarda mide bulantısının daha çok olduğu da araştırma sahamızda

rastladığımız bir diğer bulgudur. Mide bulantısının çok olması kız olacağının bir işareti sayılır.

Yukarıda da belirtildiği gibi aşerme, hamileliğin belli bir döneminde görülen ve yiyeceklerden tiksime ya da belli yiyeceklerin yenmek istenmesi durumudur. Sözcüğün aslı “aş yeme” olup “yiyeceklerden tiksime” anlamına gelir. “yemek” beğenmemek kötülemek demektir. “Aş yemek” yemek beğenmemek, kötülemek anlamına gelir. Aş yemek halk arasında söylene söylene aşermek halini almıştır. Bu dönemde kadın bazı yiyeceklerden nefret eder, bazılarını tatmaktan kendini alamaz ve canı ister. Halk arasındaki inanca göre bu dönemde kadının canının istediği her şey yedirilmeye çalışılmalıdır. Aksi takdirde çocuk ve anne kötü durumlarla karşı karşıya kalabilirler (Boratav, 1984: 146). Bu konu ile ilgili kaynak kişi anlatımı şöyledir: “Gülseren’de (ilk çocuğum) 9 ay aşardım. Çocuk olduğum için kendim de kemiklerim de gelişmediği için aşardım. Kara kışın ortasında salatalık kokusu geldi. Çok belirgin. Bunu birisi yedi diye çöpü aradım ama yok. Cahit Adana’ya gidip geliyordu o zaman. Yengem dedi ki ‘Bak çocuğunun gözü eğri olur, oralarda varsa al da getir’ dedi. Getirdi. Yemezse kadın çocuk aç göz olur, gözü yamuk olur. Erik de aşardım. Bir gün de canım sütlaç istedi, yengem hemen yaptı yedirdi (Başak 2010) “.

Araştırma sahamızda da görülmüştür ki hamile kadın canının çektiğini yemelidir. Bu istek bazen çok garip olsa da aile ve çevresi tarafından mutlaka temin edilmeye çalışılır. Yoksa çocukta bir eksiklik olacağı düşünülür. Hamile kadın gördüğünden mutlaka yemelidir. Bunun için de özellikle çaba sarf edilir ve yedirilir, çünkü belki görür ve canı çeker ama isteyemez diye düşünülür. Bu konuda bir kaynak kişi anısını şöyle anlatmıştır: “Şafak abin sabahları et yemeyi sever. Bir sabah hafta sonu kahvaltısında tavuk kanadı yaptık. Yemek fırındayken üst kat komşum geldi. 6-7 aylık hamileydi o zaman. Bir şey sormaya gelmiş. Biz de canı çekmiştir diye kokan tavuktan yedirmeye çalıştık. İlle tutturdu yemem dedi. Sonra doğumdan hemen sonra bebeği iki gün boyunca insan evladı gibi ağlamamış da tavuk gibi gıdaklamış. Ebe de ona ‘Kızım senin canın bişey çekti de yiyemediğin oldu mu hamileyken?’ diye sormuş. O da düşününce bizdeki tavuk aklına gelmiş. Ama gerçekten o zaman canının istemediğini onun için yemediğini söyledi. İşte hamile canı istese de istemese de

gördüğünden kokusunu duyduğundan mutlaka yemeli. Yoksa bebek sakat olabilir (Keleş, E. 2010) “.

Aşeren kadın bazı şeyleri yapmaktan ve bazı yiyecekleri yemekten çekinir ya da tam tersine bazı yiyecekleri yemeye uğraşır. “Bu türden şeyler fizyolojik bakımdan kadının bünyesindeki kimi maddelerin eksikliğini gidermek amacıyla yenilir ya da içilirken, öte yandan bilinçaltında yatan ve analojik (benzetmeli) büyüün etkisiyle de yeğlenmektedir” (Örnek, 1977: 134). Genellikle bu dönemde gebe kadının canı mide bulantıları nedeniyle tuzlu, ekşi ve acılı yiyecekleri çeker. Ancak bu yiyeceklerden çekinmesi ve uzak durması yakınları tarafından sürekli telkin edilir. Bu tutumun arkasında ekşi yiyenin kızı olacağı tatlı yiyenin ise oğlunun olacağı düşüncesi yatar. Bu görüş halk arasında “Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi, ye tatlıyı doğur atlıyı” olarak ifade edilir. Tatlı, tuzlu ve ekşiye göre daha tercih edilen bir yiyecek; erkek de kız evlada göre daha tercih edilen bir durumdur çünkü. Bunun yanında asıl yaygın olan inanç ise acı tatlı demeden hamile kadının canının istediğini yemesidir. Çünkü canının istediğini yemeyen/yiyemeyen kadının çocuğu sakat doğar Bu alandaki istek ve kaçınmaların birbirinin içine girdiği görülmektedir (Örnek 1977:135).

Kadının aşerdiği şeyler çeşitlilik göstermektedir. Araştırma sahamızda aşerildiği söylenen bazı yiyecekler şöyledir: Ekşi yiyecekler, ayva(hamillerin canı genellikle ayva çekermiş), can eriği (yeşil, ekşi erik), akide şekeri, pide, şeftali, kutu süt, fanta, turşu suyu, serin içecekler.

Ülkemizin çeşitli yerlerinden derlenen “aşerme “ye verilen adlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: “Aşeriyor, aşeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş çalıyor, yerikliyor, yerüklü, yerik yeriyo, yerikli, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başıbozuk, başı bulanık, göğnü kötü...” (Örnek, 1977: 134-135) Araştırma bölgemizde de “aşerme, aşyerme, çok yeriyo” gibi adlara rastlanmıştır

Samsun’da hamile kadın aşerdiği yiyeceklerden ciğer, çilek, zeytin, salça ve nar gibi yiyeceklerden yedikten sonra ellerini yıkamadan vücudunun herhangi bir yerine değdirirse, doğacak çocuğunun da vücudunun aynı yerinde yediği yiyeceğin rengine benzer bir iz oluşacağına inanılır (Şişman, 2002: 446) . Aynı inancın benzerlerine

Düzce’de de rastlanmıştır. Çileğe dokunmamalı, ciğer yememeli, şeftaliye dokunmamalı (tüylü olur çocuk). Görüşme yapılan kaynak kişi bir anısını şöyle anlatmıştır: “Ben bunu denedim. Ayşe kıpırdamadan zeytin yedim dizimi tuttum, Ayşe’nin burasında (dizini göstererek) aynı zeytin gibi leke oldu. Yengem ciğer yedi kızına hamileyken. Sonra kolunu tuttu aynı yerde kızında iki parmak ciğer lekesi oldu (Başak 2010)”.

Gebe kadın sahibinden habersiz bir şey alıp yerse çocuğun vücudunda yediği şeyin lekesi olacağına inanılır. “Ciğer yeme bir de habersiz kimsenin bişeyini alıp yeme derdi kayıvalidem. Leke olurmuş çocukta (Ural 2010)” diyen kaynak kişi bu konudaki yaygın inancı böyle dile getirmiştir.

2.1.1.6. *Çocuğun cinsiyeti*

Hamile kalındığının öğrenildiği ilk andan itibaren bebeğin kız mı erkek mi olacağı gerek gebe kadın ve eşi gerek yakın çevresi tarafından merak konusu olur. Bu amaçla gebe kadın etrafında birtakım batıl inanç ve uygulamalar oluşur. İnsanlar her devirde geleceği bilmek istemişler ve bunun için çeşitli yöntemler denemişlerdir. Bunlar da batıl inançların kaynağını teşkil etmiştir. Gebe kadın etrafında da her türlü belirti ve tesadüf değerlendirilerek bebeğin kız mı oğlan mı olacağı tahmin edilmeye çalışılmıştır. Doğacak çocuğun cinsiyeti toplumumuzda çok önemlidir. Gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde erkek çocuk beklentisi daha fazladır. Erkek makbuldür. Soyu devam ettirir. Erkek çocuk için adaklar adanır, kurbanlar kesilir. Kız ise el ocağını tüttürür (Kış el aşıdır elin ocağını tüttürür). Kızın ve erkeğin toplumdaki bu yerini “Ye ekşiye doğur Ayşe’yi, ye tatlıyı doğur atlıyı.” sözünde açıkça görmek mümkündür. Kadının toplumdaki yeri “ekşi” ile belirtilmiştir. Erkek çocuk ise “tatlı” motifi ile ifade edilmiştir. Tatlı, ekşiye göre daha çok tercih edilen bir yiyecektir. Bu durum bize erkek çocuğun kız çocuğa üstünlüğünü de açıkça göstermektedir. Bu konu ile ilgili görüşme yapılan bir kaynak kişi şunları ifade etmiştir: “Erkesiz zor. Evleri kadınlar yönetir ama erkesiz zor. Dünyayı onlar yönetir. Erkek daha güçlüdür. Bir eve erkek evlat gerekli. Evin atası babası (Başak 2010) “. Erkek çocuk da kız çocuğa göre her zaman daha fazla tercih edilmiştir. Bunun izlerini eski yazınlarımızda da görmek mümkündür. Dede Korkut Hikâyeleri’nde oğlu olan ak otağda, çocuğu olmayan kara otağda, kızı olan ise

kızıl otağda ağırlandı (Ergin, 2001: 21). Burada da görmekteyiz ki erkek çocuk daha makbul ve istenilen bir durumdur.

Buna karşın sahada karşılaştığımız bazı yaşlılar bize bu görüşün yavaş yavaş değişmekte olduğunu işaretini vermiştir. Yüz yüze görüşme yaptığımız bir kaynak kişi : “ Eskiden evin temeli erkek denir erkek istenirdi ama şimdi temel kıza kaydı (Güngör 2010)” diye bu fikrini beyan ederken aslında toplumun bu konuya bakış açısının ne kadar değiştiğini göstermektedir. Yine sahada görüşme yaptığımız bir kaynak kişi: “ Hamileyken kız çocuk isterdim. Ama dua ederken Allah’ın gücüne gitmesin diye diye yavaşça, korkarak söylerdim. Annem, kız olsun çamurdan olsun, derdi. Hatta ilk çocuğu kız doğanların şanslı anne olduklarını söylerdi. Kız çocuğu anneye arkadaş, yoldaş olur. Daha vefalıdır. Daha cana yakındır (Özbakır 2010). ” diyerek bu konudaki fikrini dile getirmiştir. Ayrıca sahada yedi kız doğuran kadının cennetlik olduğu inancına da rastlanmıştır.

Şehirlerdeki ve genç kuşaktaki tüm bu değişimlere rağmen geleneksel kesimde erkek çocuk isteği devam etmekte ve bu da gebe kadın üzerinde ister istemez bir baskı oluşturmaktadır. Bu amaçla gebe kadın, doğacak çocuğun cinsiyetini etkileyeceğinin düşünüldüğü birtakım inanç ve uygulamaları yerine getirmeye özen göstermektedir. Bu inanç ve uygulamalar nesilden nesile aktarılarak devam etmektedir.

Gebe kadının fiziksel görünüşüne, hareketlerine, rüyalarına ve çevrede yapılan uygulamalara bakılarak kadının erkek mi kız mı doğuracağı üzerine bazı tahminlerde bulunulur. Bu uygulamalardan, araştırma sahamızda görülenler şunlardır:

Kadının oğlu olacaksa:

- Dudakları şişer.
- Erkek çocukta hamile güzelleşir.
- Oğlan çocuğu karnın sağ tarafında, uzunlamasına ve enine yatar.
- Gebe tatlıya aşerer.
- Oğlan çocuk doğumu kolay olur.
- Hamile kadının göğsü normalden fazla morarır.
- Kadının karnı sivri durur.

- Oğlan çocuk anne karnında çok kıpırdar.

Kadının kızı olacaksa:

- Hamile kadının cildi bozulur. (Kız annenin güzelliğini alır çünkü.)
- Kadının kalçası genişler.
- Yüzüne çil vurur, leke olur. (Bu çiller ve lekeler doğum teriyle beraber silinirse gider.)
- Kadın ekşiye aşerer.
- Kız çocuk kasıkta ve daha aşağıda taşınır. Annenin karnı yayvan olur.
- Kadının göğüs uçları pembeleşir.
- Kız çocuk doğumu zor olur.
- Kadının ilk çocuğu kızsaa onun şanslı anne olduğu inancı vardır.
- Kız çocuk anne karnında çok kıpırdamaz.

Bunlardan başka kız veya erkek çocuk olması için çevrede bulunanlar ve gebe kadın da birtakım uygulamalarda bulunur. Araştırma sahamızda tespit ettiğimiz örnekleri şöyle sıralayabiliriz:

- Hamile kadının ilk defa misafirliğe gittiği evde kadına haber vermeden oturacağı yerden birinin altına makas diğerine ise bıçak konur. Makasa oturan gebenin kızının, bıçağa oturan gebenin ise oğlunun olacağına inanılır. Demir Türk halk kültüründe kutsuyeti olan bir madendir. Demir yemin merasimlerinde, kam tarafından büyü ve tedavide kullanılır. Türkler demir dağı eriterek yeni yaşamlarına kavuşmuşlar ve tüm dünyaya yayılmışlardır (Kalafat, 1995: 87).
- Erkek veya kız olması için adaklar adanır.
- Hocalara gidilir.
- Gelinin yatağında erkek çocuk yuvarlanır. (Erkek doğursun diye.)
- Gelinliği üzerindeyken kucağına erkek çocuk verilir. (Erkek doğursun diye.)
- Cinsel birleşmeden sonra hemen sağa yatılırsa erkek, sola yatılırsa kız olur.
- Elek yuvarlanır. Elek düşerse kız, dik durur düşmezse erkek olur.

- Erkek çocuk olması için cinsel birleşme esnasında okunacak bir dua vardır, o okunur.
- Çeşitli takvim (Çin takvimi) hesaplarıyla kız veya oğlan olacağı belirlenmeye çalışılır.
- Kadının yumurtalıklarından biri kız biri erkek yumurtalığı olur. Yumurtalığının birini aldirmek zorunda kalan kadının doğuracağı çocuklar tek bir cinsten olurlar.
- Gebe kadının karnında göbek deliğinden aşağıya koyu renkte bir çizgi oluşmuşsa doğacak çocuğun çok hayırlı bir evlat olacağına inanılır.
- Son yıllarda, hacıdan getirilen bir tohum vardır. Bu tohumun dişisi ve erkeği olur. Dişi tohumu yiyenin kızı, erkek tohumu yiyenin oğlu olacağına inanılır.

İslam dininde rüyalar geleceği göstermesi bakımından önemli bir kaynak kabul edilir. Çünkü hadislerde ve Kur'an-ı Kerim'de rüyaların insanın hayatı ile ilgili iyi ve kötü olayların habercisi olduğu belirtilir. Doğru rüya gören kişiye peygamberliğin kırk altıda biri verildiği İslamiyet içinde yaygın bir inanıştır. İslamiyet öncesi Türklerde de benzer inanın olduğu bilinmektedir (Günay, 1999'dan aktaran, Palaman 2005, s. 78-79). Bu konu ile ilgili sahada tespit ettiğimiz bir kaynak kişi anlatısı şöyledir: “Mekke'deyim, sabah sala vakti dolaşıyordum, yaşlı bir adamla karşılaştım. Selamlaştık, ona göbeğimi gösterdim, göbeğimde büyük bir çıban vardı. Bu ne diye sordum adama. Adam güldü, bana: ‘Allah’a secde et’ dedi, ‘Çok hayırlı bir oğlun olacak ‘ dedi. Ben secde ederken adam gitti. Sonra tırnaklarım hayvan pençesi gibi olmuş, keskin olmuş diye gördüm. Korktum, koştum adamın peşinden ileride yakaladım. Bunlar ne, bana ne oluyor dedim. Adam yine güldü ‘Senin hep oğlun olacak’ dedi ve hep oğlum oldu. 1996'da gördüm rüyayı, evliydim, ama çocuğum yoktu. 1997'de oğlum oldu. Sonra üç oğlum daha oldu (Güngörsün 2011) “.

Tüm bu inanç, pratik ve uygulamaların dışında edilgen bir tutuma da rastlanmaktadır. Bu tür düşünceye sahip olanlar “Allah’ın bileceği iştir. Allah’ın işine karışılmaz.” diyerek bu konudaki görüşlerini ifade etmektedirler.

Cinsiyeti belirleyen tıbben kromozomlardır. “Y” kromozomlu bir spermatozoid tarafından aşılana yumurtadan erkek çocuk; “X” kromozomlu bir spermatozoid

tarafından aşılana yumurtadan ise kız çocuk doğmaktadır. Yani çocuğun cinsiyeti daha aşılama (döllenme) sırasında kesinleşmektedir. Yumurtaya giren spermatozoidin taşıdığı cinsiyet kromozomunun çeşidine göre kız ya da erkek olması belirlenmektedir. (Hughes, 1992'den aktaran Palaman, 2005: 77). Günümüzde ultrasonlarla yapılan muayenelerde çocuğun cinsiyeti belirlenmektedir. Ancak yine de araştırma sahamızda görüştüğümüz kaynak kişilerin de geleneksel yöntemlerle doğru tespitlerde bulunduğu tespit edilmiştir.

Günümüzde araştırma bölgemizde görüştüğümüz gençlerin çoğunun cinsiyet konusunda ısrarcı olmadıkları görülmüştür. “Allah elini, kolunu düzgün versin de kız ya da erkek fark etmez. “ diyerek bu konuda ısrarcı olmadıklarını belirtmişlerdir. Artık ultrason ve doktor kontrolünde hamileler çocuklarının cinsiyetini daha erken öğrenebilmektedir. Bunun için doğumu beklemelerine gerek kalmamıştır. Ancak yine de bu konudaki inanç ve pratikler bazen eğlence maksatlı bazen de gerçekten inanılarak uygulanmaktadır.

2.1.1.7. Çocuğun canlanması

Çocuğun canlanması anne karnında belli bir aydan sonra olmaktadır. Bu aşamadan sonra anne karnındaki bebek bir birey olarak kabul edilir. Bu canlanma esnası bu bakımdan önemli bir olaydır, çünkü artık o bir et parçası değil bir kişidir. Yaygın olan bir inanca göre çocuk anne karnında canlandığı veya ilk kıpırdadığı zaman anne kime ve neye bakarsa bebek ona benzermiş (Örnek, 1977: 178). Aynı inanca araştırma sahamızda da rastlanmıştır. Bu konuda görüşme yaptığımız kişiler çocuğun ne zaman canlanacağını tam bilinmediği ancak ilk üç ay içinde olacağından bu sürede gebe kadının baktığı yerlere çok dikkat etmesi gerektiğini belirttiler. Çünkü çirkin şeylere bakanların çocukları çirkin olur inancı yaygındır.

2.1.1.8. Doğacak çocuğa hazırlık

Doğacak çocuğa birtakım hazırlıklar yapılır. Bu hazırlıklar çocuğun kız ya da erkek çocuk oluşuna göre değişmektedir. Bugün ilerleyen tıp sayesinde çocuğun cinsiyeti doğumdan önce öğrenilmekte ve hazırlıklar buna göre yapılmaktadır. Kız

çocuklar için pembe, kırmızı; erkek çocuklar için yeşil, mavi tonları bu hazırlıklarda tercih edilen renkler olmaktadır. Kız çocuklar için daha süslü, cicili bicili şeyler hazırlanırken erkek çocukta süse çok kaçılmaz. Ancak daha eskilerde çocuğun cinsiyeti doğuma kadar bilinemediği için her renkten kıyafet bebek için hazırlanmaktadır.

Doğacak çocuğa hazırlık günümüz gençleri tarafından hamile kaldıklarını öğrendikleri an başlamaktadır. Ancak bazıları 3-4 ay beklemektedirler. Bunun nedeni olarak da ilk aylarda bebeği kaybetme riskinin yüksek oluşu gösterilmiştir. Eskiler ise bunu “Nazar değer, iyi değildir” gibi sözlerle ifade etmektedirler. Doğum yaklaştıkça hazırlıklar artar.

Doğacak çocuk, ilk çocuksa hazırlığın büyük bölümünü kızın annesi (anneanne) yapar. Çocuğun beşik, yorgan, yastık, battaniye; zıbın, tulum, patik, kazak, şapka, yelek gibi kıyafetlerini alır ve bir de takı olarak altın hazırlar. Tabi tüm bu hazırlıklara gebe kadın ve yakın çevresinde olan babaanne, hala, teyze vs. de katılır. Bebekle ilgili bu hazırlıkların yanı sıra anne ve annenin evi de birtakım hazırlıklara tabi tutulur. Yeni bir canlının dünyaya getirilmesi sırasında gebe kadının kendisi ve evi temiz olmalıdır; çünkü “Yeni doğum yapan kadının mezarı kırk gün açık, kefeni kırk gün biçilmiş, hazır olurmuş.” inancı araştırma sahasında yaygın bir inanıştır. Bu nedenle “Ölürsem gelenler beni ve evimi temiz bulsunlar.” düşüncesi ile temizliğe çok dikkat edilir.

Günümüzde hazır bezler kullanılırken eskiden çocukların altına bağlanan bezler de evde hazırlanmaktaymış. Bu bezlerin hazırlığı da doğumdan önce bitmesi gereken hazırlıklardandır.

Kundak da hazırlanan bir diğer bebek malzemesidir. Kare şeklindeki kenarları oyalı kız ya da erkek bebek oluşuna göre rengi değişen bir bezdir kundak. İçerisinde çocuğu sarmak için kol bezi, ayak bezi, duvak, üçgen tülbent bezler olur. Bebek bunlarla sarıldıktan sonra en üste diğer kare kundakla bebek sarılırmış. Eskiden bebekler elleri kolları sıkıca sarılarak kundaklanırken bugün kundaklama kalkmıştır. Kundaklanan bebeğin gazı olmaz, bacakları düzgün olur, üşümez, elden ele gezerken

ezilmez gibi inançlarla eskiler kundaklamayı hâlâ savunurken gençler bu uygulamayı çoktan bırakmışlar çocuklarını sere serpe karyolalarında yatırmaktadırlar.

Bebek karyolası ve bu karyola için yatak, yorgan, yastık, battaniye gibi malzemeler hazırlanır. Bugün karyolada yatan bebekler eskiden daha çok beşiklerde yatmaktaymış. Beşik için hazırlanması gereken malzemeler ise şöyledir: Yatak, yorgan beşik için özel boyutlarda hazırlanır. Üstüne beşikörtüsü hazırlanır. Saksı benzeri küpten ya da metalden yapılmış bir kap (çocuğun tuvaletini içine yapması için) yani “havruz” hazırlanır ve beşiğin ortasındaki bir deliğe yerleştirilir. Bebek erkekse cinsel organın üstüne yaprak, kız ise kamış cinsel organının arasına sıkıştırılır ve çişin etrafa dağılmadan bu havruza gitmesi sağlanırmış. Çocuk beşiğe yatırılınca üzeri, beşiğin altından geçirilerek belinden dolanan bir “kolan” (enli, el dokuması bir çeşit kayış) ile bağlanır. Bu, sallanırken bebeğin düşmesini önlemek içindir.

Hazırlanan bir diğer malzeme de zıbınlardır. Zıbınların dikişsiz olmasına dikkat edilir. Şimdi hazır alınan bu zıbınlar eskiden anne adayları tarafından dikilirmiş. Bu zıbınlar “mermer şahı” denen bir tür kumaştan yapılmış.

Anne için ise loğusa yatağı hazırlanır. Bunun için kadının çeyizinden en güzel örtüleri çıkarılır. Pijama veya geceliğinin ve sabahlığının da özenle ve en güzelinden hazırlandığı görülmüştür. Bir de saçlarına takmak için kırmızı bir kurdele veya taç ya da kırmızı başörtüsü hazırlanmaktadır.

2.1.1.9. Gebe kadının kaçınımları / Uygulamaları

Gebe olduğunu öğrendikten sonra annenin ve çevresindekilerin bundan sonra yapması gereken şey çocuğun sağlıklı olarak dünyaya gelmesine yardımcı olmaktır. Gebe kalmaktan daha önemlisi çocuğu sağlıklı olarak dünyaya getirmek ve onu iyi yetiştirebilmektir. Bu amaçla gebe kadının bazı kaçınımları vardır. Bu kaçınımlara Anadolu’nun her yerinde olduğu gibi Düzce’de de rastlanmaktadır. Gebe kadın çocuğu olumuz etkileyeceğini düşündüğü bazı eylemleri yapmaktan kaçınırken olumlu etkileyeceğine inandığı bazılarını da özellikle yapmaya çalışır. Gebenin baktığı

insanların ve hayvanların, yediği yiyeceklerin, yaptığı bazı davranışların çocuğun vücudunu etkileyeceği düşünülür. Bu nedenle gebe kadın bazı yiyecekleri yemekten, bazı davranışları yapmaktan çekinir. Özellikle de özürlü kimselerle dalga geçmesi çok tehlikelidir çünkü böyle yaparsa aynı şey kendi başına da gelecektir. Yine gebe kadının gizlice bir şey alıp yemesi durumunda da bu yiyeceğin izinin çocukta çıkacağına inanılır (Boratav, 1984: 146-147).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi gebe kadının çocuğunu olumlu ya da olumsuz etkileyeceği düşünülen “analojik” eylemler vardır. Bu eylemler ister istemez annede stres oluşturur. Günümüzde bunlara çok inanıp çok fazla itibar etmeyenlerin bile “ne olur ne olmaz” diye birçok pratiği uyguladığı araştırma sahamızda görülmüştür. Sahada tespit ettiğimiz uygulamaları ve inanmaları şöyle sıralayabiliriz:

- Gebe cesede, cenazeye bakmaz. Bakarsa çocuk soluk renkli olur.
- Maymuna, çirkine bakmaz. Bakarsa çocuk çirkin olur.
- Televizyondaki çirkin şeylere bakmaz.
- Güzel insanlara ve güzel şeylere bakar. Çocuk güzel olsun diye.
- Balık yemez. Ağzı balık ağzı gibi olur ve kemiksiz bir çocuk olur. Ayrıca salyalı bir bebek olur.
- Balık beyni yiyen gebenin çocuğu akıllı olur.
- Tavşan eti yemez. Çocuk yarı dudak olmasın diye.
- Aya bakar. Ay gibi güzel olsun diye.
- Gül koklar. Güzel olsun diye.
- Ayva yer. Çocuk güzel ve gamzeli olsun diye.
- Gizli saklı bir şey alıp yemez. Çocuğun vücudunda gizlice alıp yediği yiyeceğin izi olur, çocuk harama alışır, çocuk hırsız olur diye.
- Özürlü insanlara bakmamaya dikkat eder. Onlarla asla dalga geçmez. Aksi halde aynı durum kendi çocuğunun başına gelir inancı vardır.
- Çocuk sağlıklı olsun diye Allah’a “Allah’ım bana sağlıklı, iyi huylu, hayırlı evlat ver.” diye dua eder.
- Adaklar adar, çocuğu sağlıklı olsun diye.
- Süt ve yoğurdu çok yiyen gebenin çocuğu sağlıklı olur.

- Gebe kadın haram lokma yerse çocuk ahlaksız olur.
- Ana rahminde gündüz döllenene çocuğa “gündüzlüme” denir ve bu çocukların çok yaramaz olduklarına inanılır. Bu nedenle gündüz cinsel birleşmeden kaçınılır.
- Ciğer, çilek, zeytin gibi yiyecekler ellendikten veya yendikten sonra eller yıkanmadan gebe kadın vücudunun herhangi bir yerine ellerini sürmez. Süreseye bebeğin aynı yerinde bu yiyeceğin renginde ve onun şeklinde izinin çıkacağı düşünülür.
- Çocuğun kime benzemesi isteniyorsa en çok ona bakılır. Babasına benzeyen çocukların annelerine “Kocasını çok seviyormuş.” denir.
- Mübarek gecelerde kadın kocasıyla birlikte olmaz. Olursa çocuğu sakat doğar.
- Anne sinirli gergin olursa doğacak çocuk da sinirli ve gergin olur.
- Anne kötü huylu insanları kınamaz. Kınadığı bu kişilik özellikleri çocuğunda olur.
- Gebe kadın saçını kesmez. Çocuğun ömrü kısa olmasın diye.
- Bebek sağlıklı olsun diye yedinci aydan sonra uzun yola çıkmaz.
- Son aylarında kocasıyla birlikte olmaz. Çocuk sağlıklı doğsun diye.
- Gebe kadın tavşana bakarsa bebeği gözleri yarı açık uyurmuş. Çünkü tavşan gözü açık uyurmuş. Bu nedenle tavşana bakmaz.
- Gebe kadın gördüğünden mutlaka yemelidir. Yemezse çocuk eksikli olur.
- Hamileyken karnını hiç erkeklere göstermeyen kadının çocuğu uslu olur.
- Hamileler türbe ziyareti yaptıklarında hiçbir yere dokunmamalıdır. Yoksa dokundukları yerde çocukta leke olur.
- Şeftaliye dokunursa çocuk tüylü olur
- Ceviz yerse çocuk zeki olur.
- Yusuf Suresi okunursa hamileyken o kadının çocuğu güzel olur.
- Maydanoz çocuğu düşürür yenmemelidir.

Tüm bu kaçınmaların temelinde anne ile karnındaki çocuğu arasında kader birliği olduğu düşüncesi vardır. Bu uygulamalardan bazıları kötü durumlardan kaçınmak için bazıları ise olması arzu edilen durumlar için yerine getirilir. Tüm bu inanışlar ve pratikler hamileliğin öğrenildiği andan itibaren başlanarak tatbik edilmeye

çalışılır. Çünkü dünyaya yeni bir birey getirecek anne, çocuğunun sağlıklı olup olmayacağı konusunda endişeli ve stres altındadır. Hamile kadın diğer kadınlardan farklı bir ruh hali içindedir. Bu nedenle tüm bu uygulama ve pratikleri yerine getirmeye hazırdır ve tereddüt etmeden yapar. Bu konuda kaynak kişilerin bazı anı ve açıklamaları şöyledir: Örneğin ciğer, çilek, zeytin gibi yiyecekleri elledikten sonra ya da yedikten sonra ellerin vücuda sürülmemesi konusundaki aktarımlar şöyledir: “Ben bunu denedim. Ayşe kıpırdamadan zeytin yedim dizimi tuttum, Ayşe’nin burasında (dizini göstererek) aynı zeytin gibi leke oldu. Yengem ciğer yedi kızına hamileyken. Sonra kolunu tuttu aynı yerde kızında iki parmak ciğer lekesi oldu. Gülseren’in de iki kaşının arasında bazen çok sıcak olunca hafif bir kızamık olur. “Gül kokladın ondan oldu” dediler. Gerçekten de gül koklamıştım. Kıpırdayana kadar gül koklamayacaksın. Koklarsan herhangi bir yerinde gül gibi leke olur (Başak 2010) “. “ Hamileyken bi şey saklarsan ve elindeyken bu şey, biyerine elini sürersen iz kalır. Bir de izinsiz alıp yersen ve yedikten sonra elini vücuduna sürersen aynı iz çocukta çıkıyor. Kayın validemden utandım gizli saklı bir tane zeytin yedim elimi de vücuduma sürdüm. Aynı zeytin izi elimi dokunduğum yerde kızımda oldu. Oğlumda da ciğer temizlemiştim, tam o anda misafir geldi arkama sakladım ciğeri utandım. Oğlumda da sırtında ciğer lekesi var. Komşumuz yine bağa giderken kızılık almış yolda bahçelerden birinden izinsiz, yemiş ve saçına sürmüş elini. Oğlunun saçında o leke duruyor aynen kızılık gibi (Güngör 2010) “.

“Bilimsel olarak anne ile çocuk arasında sinirsel bir bağlantı yoktur; diğer bir deyimle iyi veya kötü izlenimlerin anneden çocuğa geçmesini sağlayacak bir yol yoktur. Çocukların fiziksel özellikleri kromozomlarla ilgilidir. Dışarıdan hiçbir etki bunları değiştiremez (Palaman, 2005: 72-73).” Ancak tüm bunlara rağmen bu uygulamalar ve inanışların devam ettiği görülmektedir. Bunlara batıl inanç deyip geçmek konuyu hafife almaktan ibaret olacaktır. Tüm bunların temelinde başta annenin sağlıklı çocuk doğurma isteği ve kötü gelişecek bir durumdan korkması yatmaktadır. Bu nedenle yıllarca nesilden nesile aktarılan ve çoğu deneyimlerle kanıtlanmış bu uygulamalar araştırma sahamızda da geniş bir şekilde hâlen devam etmektedir.

2.1.2. Doğum sırası

2.1.2.1. Doğumun kolaylaştırılması

Buraya kadar olan bölümdeki anlattıklarımız doğuma kadar olan bölümle ilgiliydi. Bu bölümde ise doğum anında meydana gelen zorlukları kolaylaştırmak, rahat ve sağlıklı doğum yapmak için uygulanan pratikler ve inançlardan bahsedilecektir. Doğum aşaması önemli aşamalardan bir tanesidir. Bu aşamaya kadar her şey yolunda gitmişse de doğum anında meydana gelebilecek bir terslik, anne adayının ve çevresindekilerin korkularındandır. Doğum biyolojik bir olaydır ve hayatın geçiş evrelerinden biridir. Doğum gerçekleşirken doğum odasında ve doğum anında birçok âdet ve inanma uygulanır. Bu uygulamalar doğumun kolay olabilmesini amaçlamak yanında doğacak çocuğun ve annesinin tehlikelerden korunması ve kutsanmasını amaçlar (Başçetinçelik, 1998: 47). Bu nedenle doğum etrafında da bir dizi inanç ve uygulamanın olduğu görülür. Yukarıda da söylediğimiz gibi amaç doğumun sağlıklı ve kolay yapılmasını sağlamaktır. Araştırma bölgemizde bu amaçla uygulanan pratikler ve inançları şöyle sıralayabiliriz:

- Sancılar başladıktan sonra sıcak suya oturtulur.
- Hacıdan gelenler bir kuşak getirirler. Bu kuşak doğum yapan kadının beline, doğum kazasız belasız, rahat olsun diye, doğum esnasında bağlanır.
- Hacıdan güle benzeyen kuru bir çiçek (Fadime Ana Eli denen çiçek) bir suyun içine atılır. O açılınca doğumun çabuk olacağına inanılır.
- Kadına kocasının ayakkabısından su içirilir.
- Dualar okunur.
- Doğumu kolay olan bir kadının elinden gebeye su içirilir.
- 40 pirince 40 Yasin okunur ve sonra bu pirinçler doğum esnasında yutulur.
- Belini ovalatırlar. Herkes gebenin beline bir el atar.
- Doğumdan önce gebe ağır bir şey kaldırmamalıdır.
- Gebe çok kilo almamalıdır.
- Çok hareket eden gebenin bebeği kolay doğar.

- Doğum esnasında birisi kadının göbeğini ovarak “Benim elim Fatma Anamızın eli” derse doğum kolay olur.

Yukarıda saydıklarımın birçoğu dinsel-büyüsel içerikli uygulamalardır. Zor olan bu aşama din ve büyüün yardımıyla kolayca atlatılmaya çalışılmaktadır. Amaç kazasız belasız doğumun gerçekleştirilmesidir. Uygulamaların bazıları ise (Gebe kadınlara sık sık hareket etmeleri, ağır şey kaldırmamaları, şişmanlamamaları, yiyecek ve içeceklerine özen göstermeleri, sık sık yıkanmaları, temizlik kurallarına uymaları gibi) yılların kazandırdığı deneyimler sonucunda ortaya çıkmıştır ve bugünkü tıbbın da desteklediği şeylerdir (Örnek, 1977: 139-141). Görülmektedir ki gelişen tıp ve geleneksel uygulamalar bu konuda iç içe geçmiştir. Gelişen tıptan sonuna kadar yararlanan günümüz insanı gelenekleri uygulamayı da ihmal etmemektedir.

2.1.2.2. Doğum hazırlığı ve doğum

Sancıları başlayan, suyu gelen kadın için hemen eve ebe çağırılır ya da gebe hastaneye götürülür. Araştırma sahamızda tespit ettiğimize göre eskiden hastanede doğum yapmak makbul değilken bugün gençler hastanede doğum yapmayı daha sağlıklı ve garantili bulmaktadırlar. Artık evde doğum yapanın kalmadığını söylemektedirler. Çünkü herhangi acil bir durumda müdahalenin hastanede daha kolay olduğu bilinmektedir. Özel hastanelerde balonlarla, kurdelelerle, oyuncaklarla, çiçeklerle süslenmiş odalarda doğum yapmak son zamanların modasıdır.

Doğum sancıları başlayan kadın odaya alınır. Hastanede doğum yapacaksa yanına kimse alınmaz. Evde doğum yapacaksa odaya gelinin en yakınları, annesi, kız kardeşi, onlar da yoksa komşusu arkadaşı alınır. Erkekler doğuma alınmaz. Bazı ailelerde kayıvalide doğum odasına alınırken bazı ailelerde ayıp sayıldığı için alınmaz. Odanın çok kalabalık olması iyi değildir. Hamile kadın bunalır. Doğum sırasında ebe bol sıcak su, temiz bez, leğen, muşamba, sabun, , makas, ip, ibrik, eldiven, sıvı yağ, bebeğin kıyafetleri, havlu gibi malzemeleri hazır eder.

Kadına doğum pozisyonu aldırılır. Doğum yapma pozisyonları çeşitlilik göstermektedir. Anadolu’da oturarak, diz çökerek, yatarak, elleriyle ipe asılarak yapılan doğum teknikleri vardır. (Boratav, 1984: 148). Araştırma sahamızda oturarak, yatarak, diz çökerek doğum yapma teknikleri tespit edilmiştir. Evde doğum yapan bazı kaynak kişi anlatımları şöyledir: “Kanepeyi açtılar beni oraya çapraz yatırdılar. Sandalye getirdiler iki tane, bacaklarımı koydum bunlara. Arkama görümcem oturdu. Ondan güç alıyodum, ona tutunuyodum. Yağla açtıra açtıra yaptırdı doğumu ebe. Emekli hastane ebesiydi (Doğan, L. 2010) “. “Demir karyolanın kenarına dizlerimi karnıma çekerek karyolanın kenarındaki demirin üstüne çömeldim. Ayaklarımı da kendin tuttum. Oğlumun doğumunda 6 saat böyle durdum, kuyruk sokumum yamuldu. Biri arkanda olur ya da arkana bir şey koyarlar. Altından aşağıya muşamba sererler. Pislik olmasın diye. Muşambanın alt ucuna da leğen konulur. Ebe böyle doğumumu yaptırdı (Başak, 2010) “. Bir diğer kaynak kişi de yere yatarak doğum yaptığını belirtmiştir (Şahin, N. 2010).

Görülmektedir ki gebe yatırıldıktan ya da diz çöktürüldükten sonra tüm malzemelerini yanına alan ebe doğuma başlar. Bir muşamba etraf kirlenmesin diye kadının altına serilir. Muşambanın ucu leğene konulur. Ebe sıvı yağ kullanarak yavaş yavaş bebeğin geleceği yeri açtırır. Bebeğin önce başı gelir. Bebek dikkatlice çıkarılır. Daha sonra göbek kordonu iki parmakla geriye doğru sıvanarak kesilir ve göbek adı ebe tarafından verilir. Çocuğun eşi için bir süre beklenir ve sonra eş de tıpkı bebek gibi çıkarılır. Ebe, kadını temizler ve yatağına alır. Bebek ise doğar doğmaz baş aşağı çevrilerek poposuna vurulur ve ağlaması sağlanır. Eskiden yeni doğan bebek hemen yıkanırken şimdi üzerinde bulunan ve doğumla birlikte gelen yağ tabakasının bebeğe iyi geldiği düşünüldüğü için bebek yıkanmamaktadır. Yeni doğan bebek, anneanne, babaanne, evde büyük kim varsa onun kucağına besmele ile verilir. Araştırma sahamızda tespit ettiğimiz doğum ânı inanmaları ise şöyledir:

- Kadın doğum ânında ecel teri döker.
- Kadının doğum ânında döktüğü terle birlikte saçlarıyla yüzü temizlenirse hamilelikte meydana gelen lekeler, çiller kaybolur.
- Hamile kadın mukaddestir. Doğum ânında yapacağı tüm dualar kabul olur.

- Doğum anında ölen kadın şehit kabul edilir.
- Çocuğun ebesi mutlaka doyurulmalı ve memnun edilmelidir. Aksi halde çocuk aç gölü olur.
- Çocuğun ebesi iyi huylu, güler yüzlü, tatlı dilli olmalıdır.
- Ebeye mutlaka sabun verilmelidir. Sabun ebenin hakkıdır. Bu sabunla ebe ellerini yıkamalıdır. Verilmezse ebenin kanlı ellerinin öbür dünyada, doğum yapan kadının boğazına sarılacağına inanılır.

Doğum bittikten sonra ebeye mutlaka yemek hazırlanır. Ebesi doyurulmayan çocuk aç gözlü olur. Doğum hastanede yapılmışsa ebeye çiçek, çikolata, pasta gibi hediyeler verilir. Ebeyi memnun etmek şarttır. Eskiden ebeler para almazlarmış. Bunun yerine ebeye sabun, havlu, kumaş, tavuk, tülbent, namazlık, kolonya gibi hediyeler verilirmiş. Şimdi eve gelen ebeler doğumu kaçça yaptıracaklarını söylüyorlar.

Hamileyken ya da doğum sırasında ölen kadınların cennetlik olduğuna inanılır. Bunlar şehit kabul edilir. Doğumda ölen çocuğun da öbür dünyada annesini cennete alacağına inanılır. Bu bebekler melek olurlar çünkü. Anne ve bebek aynı anda öldüyse birlikte gömülürler.

2.1.2.3. Çocuğun göbeği ve eşi

Doğum ânı kadar doğum sonrası da oldukça önemlidir. Bu aşamada da doğum yapan kadını ve çocuğu korumak için uygulanan bazı pratiklere ve inançlara rastlanır. Doğumun hemen sonrasında göbek kesme, yıkama, tuzlama, eşle ilgili işlemler yer almaktadır. Bu işlemler sırasında uygulanan pratikler ve inançlardaki amaç çocuğun geleceğini olumsuzluklardan korumaktır ve iyi dileklerin gerçekleşmesini sağlamaktır.

Çocuk doğduktan sonra yapılan ilk işlem göbeğinin kesilmesidir. Göbek kesilmeden önce göbek bağı anneden çocuğa doğru sıvanır. Göbek bağı üç parmak ölçüldükten sonra sıkıca bağlanır ve üç parmak yukarıdan makas veya jilette kesilir. Göbek kesildikten sonra kesilen yer temiz bir bezle kapatılır. Göbek kanı hemen alınıp çocuğun dudaklarına, yanaklarına, büyüdüğünde dudakları ve yanakları al al olması için

sürülür. Göbek kesilirken bebeğe bir “göbek adı” verilir. Bu ad önemlidir çünkü öbür dünyada bu adla çağrılacağına inanılır. Doğumdan az sonra ölebileceği düşünülerek adsız kalmaması için göbek adının geciktirilmeden verilmesini İslam dininin kuralları gerekli kılmaktadır (Boratav, 1984: 185).

Yunanca homeopatik maji denilen bir büyü şekli vardır. Bu büyüün yapısı “taklit” tir. Taklitteki amaç benzetme yoluyla istenilen sonuca ulaşmaktır. Yani benzer işlemlerle istenilen şeyin (olayın) yakın bir gelecekte meydana gelmesini sağlamaktır. “Benzer işlemin benzer olayı meydana getireceği” ne dayanan bu büyü çok yaygındır. Hemen her toplumda ve Türk toplumunda da taklit büyüüne rastlanmaktadır (Örnek, 1966: 35). Göbek bağı ve çocuğun eşiyle ilgili uygulanan pratikler de bunun örneklerindendir. Çocuğun göbeği ile kendisi arasında bir bağlantı olduğu düşünülür. Göbek bağına ve çocuğun “eş”ine yapılan işlemin çocuğun geleceğini, yeteneklerini, huyunu suyunu, eğilimlerini, seçeceği mesleği, karakterini etkileyeceğine inanılmaktadır (Altun, 2004: 107-109). Eşe göre, göbek bağı etrafında kümelenen inanç ve uygulamaların daha çok olduğu görülür. Anadolu’nun pek çok yerinde olduğu gibi Düzce’de de doğum sonrası çocukla ilgili uygulamalar içerisinde yer alan göbeğin kesilmesi ve göbek düştükten sonra uygulanan işlemlerin çocuğun geleceğini etkileyeceği düşünülür ve bu amaçla yapılır.

Göbek bağı ile ilgili, sahada tespit ettiğimiz inanç ve uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Cami avlusuna gömülür. Çocuk dindar olsun diye.
- Ku’an-ı Kerim arasına konur. Hafız olsun diye.
- Okul bahçesine gömülür. Okusun diye. Son yıllarda ünlü üniversitelerin (gerek yurt içinde gerek yurt dışında bulunan üniversiteler) bahçelerine gönderilen göbek bağları buralara gömdürülmektedir. Amaç çocuğun büyüdüğünde bu okullarda okumasını sağlamaktır.
- Ahıra gömülür. Hayvan sevsin diye.
- Evin içinde bir yere konur. Evine bağlı olsun diye.
- Dikiş makinesinin gözüne konur. Terzi olsun diye.

- Suyu atılır. Kısmetini dışarıda arasın diye.
- Anı olsun diye saklanır.

Çocukla belirli bir süreden beri beraber olan göbeğin ve eşin, çocuktan ayrıldıktan sonra da bu bağlantıyı sürdüreceği, temas yoluyla parçanın başına gelenin, ait olduğu bütünün başına da geleceği inancı, yukarıda sıraladığımız işlemlerin temelini oluşturmaktadır (Örnek, 1966: 71-73). Bu nedenle çocuğun göbeği ve eşiyle ilgili pek çok uygulama söz konusudur.

Göbekte ilgili inanışların deyimlerimize ve atasözlerimize yansıdığı da görülür: Birbirinden hiç ayrılmayan, her işi beraber yapanlara “Göbeği beraber kesilmiş”; başarmak için çok uğraşıp, birçok güçlüğü yenmek zorunda kalanlara “göbeği çatlamak”; evde oturtmayıp hep gezenlere “göbeği sokakta kesilmiş” deriz (Aksoy, 1984: 668).

Göbek bağının rastgele atılmaması gerekir. Konya’da çocuğu nazardan korumak için göbek bağı bir beze sarılıp çocuğun yatağına ya da yastığının altına konur. Buna çocuğun “uykuluğu “ denir. İzmir’de ise göbek bağı evde saklanan çocuğun, büyüyünce evine bağlı kalacağına, sokağa atılırsa gözü dışarıda olacağına inanılır. Isparta’da çocuğun göbeği düşünce camiye bırakılır ki çocuk büyüyünce okumuş olsun. Kız çocukların göbek bağı, temiz ve hamarat olsun diye süpürgeye bağlanır. Çoğu yerde de göbek bağı bir bez parçasına bağlanarak toprağa gömülmektedir (Kılıç, 1998:112).

Kazak Türklerinde ise çocuğun göbeği temiz bir bıçakla kesilir. Daha sonra bu bıçak yıkanarak toprağa gömülür. Bu işlem sırasında anne yere bakmamalıdır. Bakması durumunda bir daha çocuğunun olmayacağına inanılır. Göbek yedi gün sonra düşer. Göbek, çocuk erkekse, aygır gibi cesur olması için atın yelesine; çocuk kız ise, sakın ve uysal olması için kısırağın yelesine takılır (Kalafat, 1999’dan aktaran, Altun, 2004: 104).

Kosova’nın genelinde ve Gilan’da çocuğun göbeğini “avo nene” keser. Çocuk ağladıktan sonra göbek bağı kesilir. Kesilen göbek kırmızı ve beyaz renkli bir iple bağlanır. Kesme işleminde kullanılan bıçak, kapının üzerinde bir yere konur. Çocuğun

göbeği rastgele, herhangi bir yere atılmaz. Okul bahçesine gömülmesi yaygındır. Bu sayede çocuğun okuyacağına inanılır. Çocuğun boyunun uzun olması için göbek bağı uzun kesilir (Kökten, 2008: 88-90).

Kars'ta göbek bağı küçük bir çakı ile kesilir. Çakı yıkanmadan lohusanın yastığının içine konulur. Çocuğun göbeği kuruduğunda çakı da yastığın içinden çıkarılarak yıkanır. Böylece koruyucu ruh memnun edilmiş olur. Çakı, alkarisından korunmak içindir (Kalafat, 1995: 92).

Samsun'da göbek bağı tekbirle kesilir. Erkek bebeklerde göbek bağı bebeğin sağ memesine kadar ölçülerek, kız bebeklerde ise sol memesine kadar ölçülerek kesilir. Erkek bebeğin kesilen göbeği hayvan sevmesi için ahıra, kızınki ise mutfağı sevsin, yemek yapmayı sevsin diye mutfağı konulur (Şişman, 2002: 449).

Trabzon'da ise göbek bağının bahçesine gömüldüğü evin daha çok ısınacağına inanılır. Manisa'da kapının eşiğine konan göbek bağının üstünden geçen yüzü yaralı birinin yarsının iğleceğine inanılır (Binbaşoğlu, 1998: 23).

Çocuktan sonra gelen plasentaya kimi yerlerde eş, son, etene, eten denilmektedir. Düzce'de ise eş, son, plasenta denilmektedir. Gebelik boyunca annenin kanıyla çocuğunu beslemesini sağlayan bu organa halk geleneğinde büyük önem verilmiştir. Eş, saklanır, gömülür, suya atılır ya da yakılır. Bazı bölgelerde, suya atılmasının annenin sütünü çoğaltılacağına inanılır. Eşle çocuğun cinsiyeti arasında bağ kurulur. Doğan çocuk kızsı sonraki çocuğun erkek olması için zarın ters çevrilmesi de bunun bir örneğidir (Boratav, 1984:149).

Doğumun en sonunda eş gelir. Bu eş çocuktan bir parça sayılır ve buna göre muamele görür. Araştırma bölgemizde doğumdan sonra genellikle "eş" temiz beze sarılarak gömülür. Eşle ilgili yaygın bir inanç da eşin çocuk gibi canlı olduğudur. Göbek bağı kesilince, döl yatağı ve çocukla bağlantısı kalmadığı için eşin öldüğü düşünülür ve ona ölmüş bir varlığa gösterilen saygı gösterilir. Düzgün bir yere gömülmeli ve kedi, köpek gibi hayvanların yememesi sağlanmalıdır (Altun 2004: 106). "Eş" ile ilgili inanç

ve uygulamalarda araştırma sahamızda “eş”in toprağa gömülmesinin dışında bir başka uygulamaya rastlanılmamıştır. Göbek bağında olduğu gibi “eş”le çocuk arasında yazgısal ve büyüsel bir birlik kurulmamaktadır. Hastanede yapılan doğumlarda bu türden uygulamaların hiç biri görülmez. Bu da bize, doğum yapılan kültürel ortamın değişmesiyle, bazı inançların ve uygulamaların değişebildiklerini göstermektedir (Örnek, 1977:142-143).

Gaziantep’te “eş” suya atılır. Böylece annenin sütünün çok olacağına inanılır (Güzelbey, 1982: 24) .

Erzurum’un bazı köylerinde, çocuğun “son”u evin temelinde gizli bir yere gömülür. Eğer “son” hemen toprağa gömülmezse çocuğun gözünün kör olacağına inanılır (Türkdoğan, 1982: 7).

Azerbaycan Quba’da eşe “cift”, “uşağın yoldaşı” denir. Ciftin gelmesi gecikirse dışarıda bakır dövülür ve “şeytan kaçsın” diye kadına şişe üfletilir. Mamaca ebe cifti keser, ucunu ateşin üstüne koyar ve patlamasını bekler. Kadının doğumu zor olur ve eş geç gelirse saman kaynatılarak bu suyla kadın yıkanır. Saman da kadının dayanacağı sıcaklıkta beline bağlanır (Balıkçı, 1999: 6-8).

Safranbolu’da ise “son”, derince bir çukura, yedi kat beze sarılarak, abdest alındıktan sonra gömülür. Eşi kedi, köpek yerse çocuğun köpek gibi dırlayacağına inanıldığı için eş, derine gömülür. Eş, ne kadar derine gömülürse çocuğun da o kadar uslu olacağına inanılır (Akbulut, 1998: 8-9).

Yakut kadınlarına göre ise “son” Ayısıt’ı temsil eder. Yakut kadınları ”son”u gömerken bir tören yaparlar. Bu tören tıpkı ölü gömer gibi yapılır. Komşular, özellikle kadınlar toplanır. Evin sol tarafına, kadına mahsus bir kısmına çukur kazılır ve daha sonra bu çukura “son” “Ayısıt” gömülür. Çukurun etrafına ağaç kabuğundan üç küçük çadır yapılır. Bunları erkekler görmez. Çadırlara ateş sokarak kayın ağacı kabuğundan yaptıkları güneş, ay, kısrak, inek, makas, geyik resimlerini içeride yakarlar. Bundan sonra “son”u gömme bir oyuna dönüşür. Kadınlar daire şekline gelip el çırparak

alkışlarlar, kahkahalar atarlar, avuçlarını yağlarlar ve ellerine yüzlerine kurum sürerler. Kadınlar: “Doğum tanrısı hatun ye!” diye bağırırlar. Aralarında bulunan bir genç kadın kahkaha atarak gülerse “Ayısıt buna girdi, çocukları bol olacak.” denir. İnanişâ göre “son” çocukların koruyucusu Ayısıt’ın (eski Türklerde Umay’ın) kendisidir. Ayısıt’a kadınlar anne olmak için taparlar (İnan, 1986: 39).

Düzce’de zarla doğan çocuklar için; duvaklı, gömlekli, perdeli, tüllü doğdu denilir. Konuyla ilgili olarak araştırma sahasında tespit edilenler şöyledir: “Zar içinde doğan çocuğa duvağıyla, gömleğiyle doğdu denir. Bu çocukların şanslı oldukları düşünülür. Bu gömlek, duvak kurutularak erkek çocuğunda askere gidene kadar muska şeklinde üzerinde taşınması sağlanır. Bunun askerde kurşundan koruyacağına inanılır. Ayrıca bu duvağın, gömleğin evde saklanması bereket, bolluk ve zenginlik getireceğine inanılır. Bu konu ile ilgili kaynak kişi anlatısı şöyledir: “Benim beyim öyle doğmuş. Perdeli tüllü doğdu da denir. Şanslı denir onlara. Benim eşimin perdesini ebe çalmış. O zarı evde bulundurmak çok bereketmiş, diyerek bu konudaki genel inanişâ dile getirmiştir (Güngör, F. 2010) “.

2.1.3.Doğum sonrası

Doğum öncesi ve doğum sırasında gördüğümüz pek çok âdet, pratik ve inançların doğum sonrasında da olduğu görülür. Evlenen, çocuk sahibi olmak isteyen, gebe kalan ve çocuğunu doğuran kadını artık lohusalık, ad verme, kırklama gibi birçok geleneğin içinde yer aldığı doğum sonrası ritüelleri beklemektedir. Bu devrede de önemli ve öncelikli olan anne ve bebeğin sağlığıdır. Bu nedenle tüm uygulama ve pratikler anne ve çocuğun hastalıktan, nazardan, kötü güçlerin etkisinden korumaya yöneliktir. Doğum öncesi tedbirleri, doğumun bir aksilik olmadan atlatılmasına yöneliktir. Şimdi de sıra anne ve çocuğun doğum sonrasını rahat ve sağlıklı atlatabilmesindedir. Doğum sonrasında çocuğun sağlıklı gelişmesi, yeni geldiği ortama alışması ve annenin doğum nedeniyle sarsılan bedenini düzenlemeye yönelik pek çok inanç ve uygulamanın bu dönemde anne ve bebeği üzerinde kümелendiği görülür. Bu uygulamaların çoğu dinsel ve büyüsel içeriklidir. Bu uygulamalar doğumdan sonra bebek üzerinde uygulanan ilk işlemler, ebeyi memnun etme gibi ritüellerden başlayarak

çocuğun yürümesi ve konuşmasına kadar uzanan çok geniş bir yelpazede yer alır. Doğum sonrasında uygulanan bu işlemlerin araştırma sahamızda görülen örnekleri de Anadolu'nun pek çok yeri ile benzerlik göstermektedir.

Tıpkı anne gibi bebek de doğduktan sonra birtakım geçişleri izlemek zorundadır. Bu geçiş sırasında bebeği kötü güçlerin etkisinden ve nazardan korumak, sağlıklı olmasını sağlamak gerekir. Bu amaçla bir dizi işlem doğar doğmaz bebeğin çevresinde gelişir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Çocuğun göbeği kesildikten sonra yıkama işlemine geçilir. Araştırma bölgemizde tespit ettiğimize göre eskiden doğar doğmaz hemen yıkanan bebekler artık günümüzde yıkanmamaktadır. Bebekle birlikte üzerinde gelen yağ tabakasının bebeği koruduğu söylenmektedir. Bu nedenle çoğu yerde bebek doğar doğmaz yıkanmamaktadır. Fakat yıkama işlemini devam ettirenler de vardır. Bebeğin doğumundan itibaren kırk gün boyunca her gün yıkanmasının bebeğin gelişimine faydası olduğu kaynak kişilerce belirtilmiştir.

Uygulanan bir diğer işlem de tuzlamadır. Tuzlama araştırma bölgemizde çeşitli şekillerde yapılmasına rağmen amaç aynıdır: Bebeğin büyüdüğünde terinin kokmaması. Bazı kesimler doğar doğmaz yıkama suyuna tuz atarlar ve tuzu kırk gün boyunca çocuğun her banyosuna koyarlar. Bazıları ise çocuk doğduktan birkaç gün sonra avuç içlerine, koltuk altlarına tuz koyarak çocuğu bir süre beklettikten sonra yıkarlar. Yarı kırkında ve kırkında da tuzlama yapanlar vardır. Yapılan işleme yörede” tuzlama” adı verilmektedir. Konuyla ilgili olarak tespit edilen kaynak kişi anlatımı şöyledir: “Çocuğunun gelişmesini istiyosan 40 gün boyunca her gün yıkıcan, suya sokup çıkarıcan. Bir de yarım kırkında yengem tuzlu su yapıp bebeği çalkalıyodu. Bazıları kırkı çıkarken bebeğin koltuk altlarına, avuç içlerine tuz koyuyolar. Teri pis kokmazmış böyle yapınca (Başak 2010) “.

Bir sonraki işlem ise bebeğin giydirilmesi ve kundaklanmasıdır. Kundaklama eskiden yapılmaktadır fakat günümüzde araştırma sahamızda kundak yapan gençlerin oldukça azaldığı görülmektedir. Bundan hemen hemen otuz yıl önce tüm bebekler kundaklanırken bugün bebekler kundaklanmamaktadır. Ayrıca beşik kullanılan pek çok

yerde bugün bebek karyolası tercih edildiği de görülmüştür. Çocuk doğar doğmaz zıbını tulumu, pijaması vs. giydirilerek anneye verilir. Doğum evde gerçekleşiyse bebek önce evde büyük kim varsa, anneanne, babaanne, dede vs. onun kucağına verilir. Besmele ile çocuğu kucağına alan kişi, dualarla ilk takısını bebeğe takar. Yöredeki bir inanişaya göre de bebeği ilk kez kucağına alacak kişinin iyi huylu biri olması gerekmektedir.

Doğumdan sonra annenin de göbekten aşağısı yıkanarak giydirilir ve anne loğusa yatağına alınır. Önce düz bir şekilde yastıksız yatması sağlanır. Tatlı ve sıvı gıdalarla beslenmesine geçilir. Tatlı, meyve suyu, çorba, muhallebi ilk yedirilen yiyeceklerdendir.

Anne ve bebek hazırlandıktan sonra bebek annenin kucağına verilir. Meme emmesi sağlanır. Annenin sütü hemen geldiyse bebek emer. Bu ilk süt çok önemlidir. “Aslında doğar doğmaz, anne yatağına geçtikten sonra hemen emzirilir. İlk gelen süt bebeğin hastalanmaması için koruyuculuğu çok yüksek bir süt olduğunu biliyorum. O yüzden bebeğin hemen emzirilmesi gerekiyor (Toker 2010) “ diyen kaynak kişi bu konudaki yaygın inanişayı dile getirmiştir.

Bazı annelerin sütü hemen gelirken bazılarınının ise ilk banyodan sonra geldiği belirtilmiştir. Sütü hemen gelmeyen annelerin çocuklarına 1 süt 2 su karışımı, şekerli su gibi karışımlar kaşıkla verilir. Çocuğun dünyaya geldikten sonraki ilk yiyeceği olan bu karışımı verecek kişinin kişilik özelliklerin bebeğe geçeceği düşünüldüğünden bu kişi hakkında seçici davranılır. Bazı kesimlerde ise üç ezan geçmeden bebeğe meme verilmez. Bunun çocuğun sabırlı olması için yapıldığı söylenir.

Doğumdan hemen sonra görülen bir diğer âdet de müjde olayıdır. Ultrasonun olmadığı tarihlerde müjde yapmak daha yaygınken bugün artık cinsiyetle ilgili müjde yapılamamaktadır. Bu konuda görüşülen bir kaynak kişi şunları aktarmıştır: “ Çocuğun cinsiyeti belli olduğu için artık müjde vermenin bir anlamı kalmadı (Doğan, L. 2010) “. Eskiden erkek çocuk müjdesi yapana yüklü bahşişler verilmektedir. Bölgede görülen diğer bir uygulama da babanın kulağının çekilmesidir. Bebeğin doğduğunu öğrenenler babanın kulağını çekerek onu tebrik ederler ve bahşişlerini alırlar. Verilen bahşiş beklentiye göre değişir. Çoğu kimse günümüzde doğumlarını hastanede

gerçekleştirdiğinden hastanede görevli hemşire, ebe müjdeyi babaya, eşlerin büyüklerine cinsiyet gözetmeden veriyor. Görüşme yaptığımız bir kaynak kişi bu konuda şunları dile getirmiştir: “Kızlara müjdeye gerek yoktur. Erkek çocuğa müjde verilir. Benim oğlum olduğunda bebeği alıp kayınpederimin yanına götürdüler. Akşam 10 gibiydi. O da namazını kılıp yatmış ‘Baba bak Cahit’in oğlu oldu’ demişler. O da ‘Ooo, o yüklü müydü?’ demiş. Doğum evde oldu ama hiç ses çıkarmadım. Ayıptır. Bir yengem olurdu yanımda bir ebe. İsteyen kız çocuğunu da müjdeye götürür ama genellikle erkek müjdelenir. Bir de erkek çocuğu olan baba kahveye gidince herkes onun kulağını çeker. Baba da bir tepsi tatlı dağıtır millete, ziyafet çeker. Kız olunca ‘Ooo erkek damatları çiftledin’ denir ama öle ziyafet falan yok. Kız doğuştan gariptir. Bir de akik kurbanı vardır. Bu kurban çocuğun kazasız belasız, başına bir şey gelmeden gelişmesini sağlar. Kesmek gerekir. 15 yaşına kadar kesilmelidir (Başak 2010) “.

Çocuğu yeni doğan kişi çalıştığı yere tatlı gönderir. Bu yeni doğan bebeğin tatlı ile kutlanmasıdır. Kutlama yöntemlerinden bir diğeri ise çocuğu doğanın kurban kesmesidir. Bu işlem hemen doğduğu gibi yapılabilenken bazen de daha geç yapılabilir. Ama çocuk on beş yaşına gelmeden önce bu kurbanın kesilmesi gerektiği yoksa çocuğun başına bir şey geleceği inancı araştırma sahamızda yaygındır. Kesilen bu kurbanı “akik kurbanı” denilir. Doğumu kutlamanın bir diğere şekli de doğum olduğunda silah atılmasıdır. Bazıları da gazete ilanları vererek çocuklarının doğumlarını hem kutlar hem de çevreye duyururlar.

2.1.3.1. Lohusalık

Yeni doğum yapmış kadına “loğusa”, “loğsa”, “doğazkesen” “emzikli” “nevse” gibi adlar verilir (Acıpayamlı, 1974: 65). Araştırma bölgemizde yeni doğum yapmış kadına “loğusa, loğsa, lohusa, kırklı, emzikli” gibi adlar verildiği tespit edilmiştir. Yeni doğum yapan kadının bir süre yataktan kalkmadan dinlenmesi gerekir. Bu dinlenme süresi üç gün de üç ay da olabilir. Doğumdan sonra yataktan kalkma süresi kadının fizyolojik durumuna, doğumun güç ya da kolay oluşuna, ailenin varsıllığına, yoksulluğuna, gelinin sevilip sevilmemesine vs gibi pek çok değişkene bağlıdır. Doğum zor olmuşsa, loğusaya bakacak yakınları varsa bu süre uzun olabilir. Ancak yanında

yardım edecek kimsesi yoksa, çalışmak zorundaysa bu süre çok kısa olur. Genellikle doğum yapan kadına saygı gösterilir ve ailesi, çevresi tarafından dinlenmesi için yardımda bulunulur. Lohusaya özel bir bakım uygulamak gerekir. Yemesine, içmesine sağlığına, çevreden gelebilecek zararlara karşı korunmasına dikkat edilir.

Doğumun kadında meydana getirdiği sarsıntının giderilmesi için kadın mutlaka dinlendirilmelidir. Hastanelerde doğum yapanlar için lohusanın dinlenme süresi doktorlar tarafından belirlenir. Çalışan kadınlar için ise resmi doğum izinleri bu dinlenme süresini belirler. Kırsal kesimde ise bu dinlenme süresini âdet, gelenek, görenek ve töreler düzenler (Örnek, 1977: 143-144). Devletin yasayla belirlediği ve kadına doğum sonrası tanıdığı dinlenme süresi dört aydır. Bu süre iki ay doğum öncesi ve iki ay doğum sonrası olmak üzere verilir. Dileyen (doğum öncesi izin kullanmayan) , doğum sonrasında toplam dört ay ücretli izin alabilir. Geleneğin sınırladığı, ön koştuğu süreyse genel olarak kırk gündür. Ancak, kadın bu kırk gün boyunca yatakta sürekli yatmaz. Yatakta geçirilen süre doğumun ilk gününden başlayarak bir hafta on gündür.

Lohusalık bir tür hastalık olarak değerlendirilir. Kadının günlük hayatına dönebilmesi için dinlenmeye ve özel bir bakıma ihtiyacı vardır. Aynı şekilde yeni doğan çocuğun da yeni ortama uyum sağlaması gerekir. Lohusalık döneminde lohusayı ve çocuğunu kutlamak, kutsamak, zararlı dış etkilere korumak, dünyaya yeni gelen bireyi çevresine tanıtmak, annenin yeni statüsüne geçişini sağlamak gibi fonksiyonlara sahip pek çok inanç, âdet ve uygulama görülür (Ercan, 2002: 66).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi lohusalık doğumdan itibaren kırk günlük süreyi kapsar. Bu dönemde anne de bebek de her türlü dış etkiye açıktır. Bu süre anne sağlığı ve çocuk için çok önemli bir süredir. Bu nedenle pek çok kaçınmanın bu dönemde kümelendiğini görürüz. Çünkü “Lohusanın mezarı kırk gün açıktır.” . Bu inançla kadının kırk gün her türlü hastalığa açık olduğu, her an hastalanıp ölebileceğine inanılır. Loğusa kırk gün boyunca her gün yatmasa da yemesine, içmesine, dinlenmesine dikkat eder. Ayrıca bu süre içerisinde hem sağlık hem de inanç gereği evden dışarı çıkmaz. Çıkarsa birtakım önlemler almak zorundadır.

Erzurum'un köylerinde doğum ânında kadının çevresine ateş küreği veya bir tandır demiri ile dua okunarak daire çizilir. Bu durum, lohusalığın 40. gününe kadar devam eder. Böylece gebelikte olduğu gibi kötü cinlerin lohusaya zarar vermesi önlenmeye çalışılır (Türkdoğan, 1982: 589).

Gaziantep ve çevresinde loğusa ve bebeği doğumdan sonraki günlerde hamama götürülür. Doğumun yirminci ve/veya kırkinci günleri lohusanın hamama götürülmesine “nevse hamamı” denir. Yirminci gün gidilene “yirmi hamamı”, kırkinci gün gidilene “kırk hamamı” denir. Nevse hamamına “okuyucu”lar yoluyla kadının ve kocasının yakınları çağırılır (Güzelbey, 1982: 24-25).

Doğumdan sonra karı-koca; ana baba olur. Onların artık yeni bir kültürel görevi ve sorumluluğu vardır. Kadın gebelik sırasında fizyolojik ve psikolojik olarak anneliğe hazırlanırken, kocanın da babalığa hazırlanması gerekir. Bu nedenle bazı ilkel kültürlerde “kuvad” adı verilen bir töre vardır. Kocaya doğumdan önce hamile gibi, doğumdan sonra loğusa gibi davranılır. Doğum sırasında ise koca doğum sancısı çekmektedir (Güvenç, 1999: 244) .

Osmanlı âdetlerine göre loğusa mutlaka terletilmelidir ve loğusa terini atmalıdır. İki ayağını çaprazvari çekerek “çaryekleme” denilen hareketle çok yavaş ve dikkatli bir şekilde ter yatağına alınan loğusa sıkıca örtülerek bir güzel terletilir (Abdülaziz Bey, 1995: 12-13).

Araştırma sahamızda rastladığımız uygulama ve inançlar şöyledir:

- Loğusa ve bebeğe ilk defa ziyarete gelenlere bebek çikolatası (özel olarak hazırlanmış), tatlı, kek, pasta gibi şekerli yiyecekler ikram edilir.
- Loğusa şerbeti ikram edilir. Günümüzde loğusa şerbetinin yerini bebek çikolatasının aldığı görülmektedir. Loğusa şerbeti ikramı giderek yok olmaktadır.
- Loğusa ve bebek zorunlu değilse kırk gün evden çıkmazlar. Özellikle geceleri hiç çıkmaz. Çıkmaları gerekiyorsa bazı önlemler alınır.

- Lohusaya sıcak çorba, muhallebi, meyve suyu ilk verilen yiyeceklerdendir.
- Sütü çok olsun diye tatlı ve sıvı gıdalar bolca içirilir.
- Loğusa terini atması için yatakta terletilir. Çünkü lohusanın tüm kemiklerinin doğumda birbirinden ayrıldığına ve bu terle yerine oturacağına inanılır.
- Annenin üzülmemesine dikkat edilir.
- Karnına sıkı bir kuşak bağlanır. Bu kuşağın göbeğini toplayacağına inanılır.
- Ayakları sıcak tutulur.
- Bir hafta 10 gün yataktan çıkmadan yatar.
- Yattığı süre içinde kızın annesi ya da oğlanın annesi yardım eder.
- Ağır iş yaptırılmaz.
- Loğusa ve bebek evde yalnız bırakılmaz. Bırakılması gerekiyorsa yanlarına Kur'an, bıçak, çocuğun babasının gömleği, makas bırakılır.
- Loğusa kadın misafirlere güle güle demez. Sütü kaçar.
- Loğusa bir süre rahmi düzelsin diye düz yerde yatırılır.
- Lohusanın başına kırmızı kurdele bağlanır, kötülüklerden korunsun diye.
- Lohusanın mezarı kırk gün açık, kefeni kır gün biçik olmuştur.
- Lohusalar damların, saçakların altından pis ve virane yerden geçmezler. Buralar cinlerin mekanıdır. Onlara musallat olabilirler.
- Akşam nazmından sonra loğusa dışarıya su atmaz. Cin çarpar.
- Çocuğun kıyafetleri akşam nazmından sonra dışarıda bırakılmaz.

Tekirdağ'da loğusanın herhangi bir yerine kırmızı kurdele takılır. Kadına albasıması için yapılır bu uygulama. Çocuk doğunca loğusa kadına çorba içirilir. Loğusa kadın kırk gün dışarı çıkarılmaz ve evde yalnız bırakılmaz. Loğusayı ziyarete gelenler süt, sütlü yiyecekler ve çorba götürürlər. Ziyarete gelenlere loğusa şerbeti ikram edilir (Artun, 1998: 4-28).

Samsun'da loğusa düğüne gitmez düğüne giderse sütünün kesileceğine ya da çocuğun geç yürüyeceğine inanılır. Loğusa kadının dışarı çıkması gerektiğinde yanına bir parça ekmek, bir parça kömür alması ve bunları çocuğun kundağına koyması gerekir (Şişman, 2002: 448-450).

Araştırma sahamızda edindiğimiz bilgilere göre; lohusaya ilk ziyareti çok yakınları yapar. Bu ziyaret hastanede ve evde olabilir. Diğer ziyaretlerin yapılması için lohusanın biraz kendisini toparlaması beklenir. Bu ziyaretlerde konuklara özel olarak pastanelerde hazırlanmış bebek şekeri, bebek çikolatası ikram edilir. Bu ziyaretlerde ziyaretçi hediye olarak çiçek götürür. Asıl hediyelerini daha sonra bebek görme ziyaretinde verirler. Eğer bebeğe beşik mevlüdü yapılacaksa hediye vermek için acele edilmez ve bu mevlüdün olacağı gün beklenir. Hediye olarak çok yakınları altın getirirken diğerleri bebek kıyafetleri getirmeyi tercih ederler. Anne sonraki bu ziyaretlerde konuklarına tatlı, kek, pasta gibi şekerli yiyecekler ikram eder. Bu ziyaretlerde “Allah analı babalı büyütsün, Allah iyi günlerini gösterson, Allah bağışlasın, ömrü uzun olsun, Maşallah, güle güle büyütün, ben seni gördüm sen iyi günler gör, gibi kalıp ifadeler kullanılır.

Lohusanın kırk gün özellikle geceleri dışarı çıkmaması gerekir. Çıkarsa kötü güçlerden etkilenebilir. Lohusanın dışarı çıkması gerekiyorsa koltuğunun altına cüz ve ekmek verilmesi bölgede rastladığımız bir diğer uygulamadır.

Eskiden sütün kaçamaması için kadınlara ocakta kaynamakta olan sudan yalattırılmış. Sütü kesilen kadın “damlamca” veya “damlatı” adını verdikleri su damlayan kaya oluklarına ve mağaralara götürülerek bu sulardan içirilirmiş (Kılıç, 1998: 113).

Afganistan’daki Hazara Türkleri anne için kırk gün sütten “deleme” ve undan “alele”, pirinç ve sütten “şirbirine” gibi özel yemekler hazırlar ve lohusaya yedirirler (Çelik, 2001: 12).

Adana’da ise annenin sütünün gelmesi için yağ-şeker veya bal-pekmez karışımı bir bulamaç olan “yakı” yapılır ve annenin bunu yemesi sağlanır (Artun, 2000: 70).

Nevşehir’de Akçaören ve Yeşilöz köylerinde lohusanın sütünün artması için sütlü bulgur çorbası, şerbet, kayısı ezmesi gibi sulu yiyecekler yapılarak kadına yedirilir (Sevindik, 1996: 236).

Urfa’da doğumdan sonra sütü az olan ya da hiç olmayan kadınlar Balıklı Göl’e giderler ve balıklara nohut ya da buğday atarlar. Böylece sütlerinin olacağına inanırlar (Bahşioğlu, 1996: 172).

Kıbrıs’ta sütü olmayan Türk ve Rum anneler bazı mağara ve kiliselere gider. Burada dua ederek oradaki akan sudan içerler ve oradaki kayalara göğüslerini sürerler veya yerlerdeki çamurdan alıp memelerine sürerler (Bağışkan, 1997: 48).

Günümüzde çocuğun en sağlıklı beslenmesinin anne sütüyle olduğu bilinmektedir. Geçmiş yıllarda anne sütünün öneminin çok anlaşılmamasına rağmen son yıllarda üzerinde çok durulan ve bilimsel olarak faydaları kanıtlan anne sütü bebek için oldukça gerekli ve önemlidir. Anne sütünün çocuğunun bağışıklık sistemini koruduğu ve gelişimini olumlu yönde etkilediği günümüzde bilimsel olarak da kanıtlanmış bir gerçektir. Her zaman hazır ve temiz olması da anne sütünün bir diğer avantajıdır. Bu avantajları nedeniyle her anne için bulunmaz bir nimettir. Lohusanın sütünün bol olması ve doğumdan hemen sonra sütün gelmesi istenir. Böyle olunca da annenin sütünün olması ve var olan sütünün kesilmemesi için elden gelen her şey yapılır. Bu amaçla uygulanan pek çok pratik ve inanca araştırma sahamız olan Düzce’de rastlanmıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Lohusaya bol sıvı aldırılır ve tatlı yedirilir süt olması için.
- Yeşillik yiyen kadının sütü bol olur.
- İncir, sütü artırır.
- Helva, soğan yedirilir.
- Sıcak su, şerbet, hoşaf, komposto içirilir.
- Ayran, peynir, süt verilir.
- Kadın üzülürse sütü kesilir ve bir daha gelmeyebilir. Lohusayı üzmemeye dikkat edilir.
- Kendine iyi bakmayan, iyi beslenemeyen kadınların sütü kesilir.
- Çok yorulunca süt kesilir.
- Loğusa kendisini ziyarete gelenlere “güle güle” , “selam söyle”, “git gene gel” diye uğurlamamalıdır. Uğurlarsa sütü gelenlerle birlikte kaçabilir.

- Loğusa kadın çocuğunu emzirirken bir başkasına gösterirse nazar değip sütü kaçabilir.
- Süt yere damlar ve çiğnenirse kesilir.
- Süt bazen otlamaya gidebilir. O zaman da loğusa “Sütüm, gel sütüm, yeter otladığın gel sütüm” diye akşam vakti kapı önüne çıkıp sütünü çağırmalıdır.
- Kız çocuk fazla emzirilmelidir (cinsel bakımdan) azgın olur.
- Sütü az olan kadının çocuğu yakınlarında emzikli bir kadın tarafından emzirebilir. O zaman da bu iki çocuk sütkardeş olur.
- Bazılarının sütü acı olur bebek içmek istemez.
- Annenin sütü olmadığına bebek aç bırakılmaz, ağzına şekerli su verilir. Bu karışımı verecek kişi iyi ahlaklı ve anlayışlı biri olmalıdır. Çünkü bu özellikler çocuğa geçer.
- Çalışan anneler sütlerini pompa ile sağarak buzluğa koyarlar, bakıcı buradan alarak çocuğa verir.
- Eğer iki kırklı kadın karşılaşır bir yerde birbirlerine su vermeler. Yoksa sütleri kaçar.

Kadının sütü olduğu sürece bebeğini emzirmesi beklenir. Eğer kadının sütü azsa bir başka kadın çocuğa süt verir. Böyle bir durumda çocuklar sütkardeş olur. Ancak herkes süttanne olarak tercih edilmez. Çocuğa anneden süt vasıtasıyla birtakım kişilik özelliklerinin geçtiği düşünülduğünden süttannenin iyi biri olması çok önemlidir. Araştırma bölgemizde sütkardeşler gerçek kardeş gibi muamele görür. Bazen de yakın akraba çocukları kasten sütkardeş yapılır. Bundaki büyüdüklerinde birbirleriyle evlenmek istemelerinin önüne geçmektir.

Çalışan kadınlar günümüzde sütlerini pompa ile sağarak buzluğa koymakta ve çocuk acıkınca evdeki bakıcı bunu çocuğa vermektedir.

Annenin sütü bazen doğumdan hemen sonra gelir bazen de üç gün sonra gelir. Banyo yaptıktan sonra geldiği de söylenir. Bu süre içerisinde çocuk aç bırakılmaz. Su ve süt karışımı, şekerli su gibi gıdalar verilir. Ancak burada çocuğun ağzına verilen

yiyeceği kimim verdiği çok önemlidir. Bunun da iyi kişilik özelliklerine sahip biri olması gerekir. Çünkü bu özellikler tıpkı sütannedeki gibi çocuğa geçer.

Kadının sütü bol olsun diye şekerli ve sıvı gıdalar, tatlılar, yeşil sebzeler yedirilir. Beslenmesine dikkat edilir. Gaz yapan yiyecekler süte de geçer bebeğe de gaz yapar. Yenmemelidir. Emziren anne yukarıda saydığımız tüm bu özelliklere dikkat etmelidir. Yediğine içtiğine, davranışlarına özen göstermelidir. Yoksa çocuğunu beslemek ve sağlıklı olmasını sağlamak için çok gerekli olan sütü gidebilir. Bu da hem anne hem de bebek için yararlı olmaz. Bunun gerçekleşmemesi için anne ve çevresindekiler dinsel, büyüsel nitelikteki kaçınmalar ve uygulamalara oldukça dikkat ederler.

2.1.3.2. Alkarısı tasarımı (Albastı hastalığı)

Loğusa kadınlara ve çocuklara sataştığı, onları kimi zaman öldürdüğü de düşünülen yaratığa “alkarısı, al, alanası, alkızı” gibi adlar verilmektedir. Hem Gök Tanrı ve hem de İslamiyet inancına sahip Türklerinin halk hurafelerinde bugüne kadar yaşayan ve en önemli rol oynayan ruhlardan biri “Al” ya da “Albastı”dır. Türk hurafelerinde karakter ve özellikleri bakımından aynı ruh olan Albastı Batı Türklerinde Al karısı, Albastı; bütün Ortak Türklerde Albastı, eski Osmanlı metinlerinde Albız; Uranha-Tuba’da Albıs; Altaylarda Almıs; Yakutlarda Abası şeklinde geçmektedir (İnan, 1987: 259).

Araştırma sahamız olan Düzce’de ise “alkarısı, alkarası, goncoloz, karabasan, albasan, davara” gibi adlarla anılmaktadır.

Bu yaratık uzun boylu, uzun parmaklı ve tırnaklı, dağınık saçlı, yağlı vücutlu, dişlek, el ve ayakları küçük, bir dudağı yerde bir dudağı gökte, bazen zenci yüzlü, memelerini omzundan arkaya atabilen insan-hayvan karışımı bir yaratık olarak tarif edilir (Acıpayamlı, 1974: 71). Bu yaratık genellikle ağıl, su kıyısı, çeşme, samanlık, saçak altları, pis ve virane yerlerde bulunur. Bu nedenle loğusa kadın buralardan uzak durmalıdır. Buralarda bulunması gereken lohusa “destur” çekerek buralardan

geçmelidir. Bu yaratık lohusalara ve yeni doğan bebeğine sataşır ve onların ciğerlerini sökerek öldürmeye çalışır. Bu nedenle anne ve çocuk yalnız bırakılmaz.

Doğumdan sonra değişen hormon dengeleri nedeniyle kadının ateşlenmesi, sinir sisteminin hassaslaşması görülebilir. Bu sebeplerle lohusa kadın farklı davranışlar sergileyebilir. Bu durum halk tarafından albasması olarak adlandırılmış ve bu yönde tedbirler alınmaya çalışılmıştır. İlerleyen tıp sayesinde günümüzde bu durumun doğum sonrası lohusanın biyolojik, psikolojik ve fizyolojik değişimlerden dolayı depresyona girmesi olarak olduğu bilinmektedir.

Al basmasını önlemek için bazı tedbirlere başvurulur. Araştırma sahamızda “albağlama” denen bir uygulama tespit edilmiştir. Al bağlayan kişi daha önceden bu işi yapan bir kişiden el almış olmalıdır. Bu işi yapan kaynak kişi, işlemi şöyle anlatmıştır: “Benim gaynanam albağlardı. Bana da o el verdi. Çocuğun ve anasının başının üstüne bir yazma (tülbent) örterim. Saçımdan acık alır yakarım. Bunu anasına ve çocuğuna koklatırım. Bazen de losayı yere oturturum kendi saçımdan aldığım teli onun saçının bir teline bağlarım. Ama en çok öbürünü yaparım (Keleş, Ü. 2011) “. Bu konu ile ilgili bir anısını bir kaynak kişi şöyle aktarmıştır: “Hamileyken rüyamda iki tane beyaz at üzerime geldi, çiğniyolardı beni az kalsın. Korktum uyandım. Kayınvalidem ‘Al basmış seni.’ dedi. Beni Fadimana’ya götürdü. Al bağlıyordu o. Saçımdan bişeyler aldı, ipliklere bağladı etrafımda çevirdi. Döndü, yere oturttu. Öyle bişeyler yaptı. Şimdi Ümmiye Yenge (gelini) de yapıyo. Ona el vermiş (Şahin, N. 2010) “.

Albasan loğusaya gelirse kadının göğsü sıkışır, nefes alması güçleşir. Kadın bağırırsa sesinin çıkmadığı söylenir. Al basmasan çocuğa gelirse çocuk sakın durmayıp tedirgin olur ve sıkça ağlar. Albasması olarak tarif edilen bir diğer nokta da çocuğun sürekli ağlaması ve huzursuz olması ve nefesinin kesilmesidir. Bunun nedeni, araştırma bölgemizde ifade edildiğine göre, dışarıda gece bırakılan çocuk bezleridir. Bu konudaki kaynak kişi anlatısı şöyledir: “Gece dışarıda çocuğun hiçbi şeyi bırakılmaz. Komşum vardı, ben bunu söyledim ama o unutmuş. Bezi bırakmış. Sabaha karşı çocuk ölüyo diye bağırmaya başladılar. Çocuk simsiyah oldu nefesi kesildi. Baktım bezler dışarıda. Hemen topladım. Çamaşırı, çocuğu dışarıda bırakma akşamdan sonra derler. Şeytan, o saatler bizim bayramımız, dermiş. O anda hemen yani çocuk hasta olunca kilodunu

çıkarıp çocuğun başına oturucaksın ve “ Bi daha bu hastalığı görürsen bunu da gör” dıcekmişsin. Ben komşıuma bunu söyledim onu da yaptı. Sonra hocaya da gittiler. Hoca okudu sabaha kadar sonra çocuk açıldı (Güngör, F. 2010) “.

Alkarısı yalnızca bir yaratık halinde görünmez. Bazen lohusa kadının kocası, kayın validesi, şeklinde ya da köpek, at şeklinde de gelir. Bu konuyla ilgili tespit edilen edilen kaynak kişi anlatıları şöyledir: “Bana İbo’nun (eşimin) kılığında geldi. Belden aşağısını gördüm. Uyku ile uyanıklık arası bişey. Başucumdan kapı açıldı İbo’nun altını görüyorum oradan geçiyo. Hiç kıpırdayamadım. Bağaramadım. Çok korktum. Sonunda uğraşa uğraşa uyandım (Doğan, L. 2010) “. “ Ben hastaneden çıkmadan Beril’in doğumunda bir rüya görmüşüm siyah bir köpek kovalıyodu beni. Çok korkmuştum. Nefes alamadım. Albasmasıymış o (Uslu, M. 2010) “.

Araştırma bölgemiz olan Düzce’de alkarısının hamile kadınlara da gelerek onların çocuklarını öldürdüklerine de inanılır. Buna “sübyan” denir. Bu konuda görüşülen kaynak kişi bir anısını şöyle anlatmıştır: “ Benim düşüğünden önce, dört aylık düşmüştü, gece rüyamda kara bir kedi beni kovaladı, takip etti, önüme geçti. Sabah uyandığımda hastalandım düşük oldu. Sübyanmış o. Zaten ilk dört ayda olurmuş sübyan (Aydoğan 2010) “. Bu durumda da al bağlatılır ve sübyan muskası yaptırılır.

Goncoloz da denen alkarısının şapkasının altından olduğu araştırma sahamızdaki yaygın inanışlardandır. O şapkayı düşürebilirsın senin olur ve hem zengin hem de ocaklı olursun, diye kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir. Ayrıca bu yaratığın avucunun ortasının delik olduğuna inanılır. Eliyle ağzını kapatır ama kişi bu delikten nefes alabilir, yoksa öldürük, denmiştir.

Düzce’de albasması olarak tarif edilen bir başka durum da çocuğun kızararak vücudunda çeşitli lekeler çıkarmasıdır. Bunun sebebi regl olan bir kadının bebeğe bakmasıdır. Bunu önlemek içinse bakan kadının “Annen gibiyim, annen gibiyim “ dedikten sonra bebeğe bakması gerekmektedir. Yoksa bebek kızarır ve bir iki hafta bu kızarıklık geçmez.

Halkın inançları gereği al karısı, albasması, goncoloz, davara, cin, siyah saçlı veya sarı saçlı kadın, yaşlı adam, köpek, insan her nasıl tasarlanırsa tasarlansın, al karısı ve albasmasından lohusayı ve çocuğu kurtarmak, onu etkisiz duruma getirmek için Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Düzce'de de dinsel-büyüsel birtakım pratiklere başvurulmaktadır Düzce'de loğusa ve bebeğe al basmaması için başvurulmuş çareler şunlardır:

- Lohusa ve bebeğin bulunduğu yere Kur'an, süpürge, çörek otu, sarımsak, nazarlık, makas gibi şeyler konur.
- Çocuğun babasının gömleği çocuğun yanına konur. Alkarısını korkutmak için.
- Bebeğin beşiğine çörek otu asılır. Çörek otuna hiçbir şey gelmez.
- Bebeğin kıyafetleri ikindiden sonra dışarıda bırakılmaz.
- Gece, çocukların bezi dışarıda bırakılmaz. Çocuk çalıntı olur, üç harfililere karışır.
- Çocuk öğleden önce yıkanır kırk çıkana kadar. İkindiden sonra yıkanmaz.
- Çocuğun yıkandığı su dışarıya dökülmez. Çarpılır yoksa çocuk.
- Lohusa dışarı çıkacaksa gece, koltuğunun altına ekmek ve cüz verirler. 40 gün akşamdan sonra lohusa dışarı çıkmamalıdır.
- Alabasan kadın Ayetel Kürsi ve dua ile bundan kurtulabilir. Bir de salavat getirmelidir.
- Regl olan bir kadın, bebek ziyaretine gittiğinde bebeğe albasmaması için "Annen gibiyim, annen gibiyim" dedikten sonra bebeğe bakmalıdır.
- Hocalara götürülüp muska yazdırılır.
- Lohusa başına kırmızı kurdele takar. Çünkü alkarısının kırmızı renkten korktuğu düşünülür.

"İnanışlarda, albasması tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki, lohusaya kırmızı kurdeleli altın takarlar, kırmızı şeker götürürler (İnan, 2006: 171). "

Bu tür önlemlerin tamamının amacı çocuğa ve lohusaya zarar verecek alkarısını uzaklaştırmaktır. Alakarısı inanmalarının tıptaki karşılığı, "doğum sonrası depresyonu"

dur. İnanmalara genellikle “saçma sapan, akıl dışı, hurafe, ilkel insan düşüncesi” demek halk yaşamındaki ilgili inanmalara ve uygulamalara bir çözüm değildir. Bunlar bilimsel uygulamalar olmasa da amaç anne ve çocuğu korumaktır. En eski çağlardan itibaren bu tür davranışlara ve tedavi yöntemlerine rastlanmaktadır (Çevirme, Sayan, 2005: 71-72).

Adana’da loğusa ve bebeğin bulunduğu odaya konan süpürge temizliği, ayna aydınlığı ve parlaklığı, makas/ satır/ bıçak/ demir/ iğne gibi aletler gücü, nazar boncuğu kötü gözleri önlemek içindir. Odadaki kırmızı renklerle (annenin başına bağladığı kırmızı kurdele) dikkat rengin parlaklığına çekilmekte, anne ve çocuk kötü gözlerden korunmaktadır. Süpürge temizliği ve koruyuculuğu ile alkarasının girmesini önleyecek, ayna aydınlığı ile kötü ruhları uzaklaştırılacak, demir veya çelikten yapılmış aletler de anne ve çocuğu kötü güçlere karşı koruyacaktır. Kur’an İslami bir öge olarak kötülüklerin uzaklaştırılmasını sağlayacaktır (Başçetinçelik, 1998: 78).

2.1.3.3. Kırk basması tasarımı

Loğusa kadın ve bebeğin doğumu takip eden kırk gün içerisinde hastalanmasına “kırk basması” denir. Doğumdan itibaren kırk gün içerisinde anne ve bebek tüm tehlikelere karşı açıktır ve hastalanabilirler. Bu nedenle anne ve bebeğin hastalanmaması için bazı tedbirler alınmalıdır. Kırk basan çocuğun zayıf, çelimsiz, gevşek etli olacağı, zamanında yürüyemeyeceği, konuşamayacağı söylenir. Bu durum için de çeşitli önlemler alınmalıdır. Araştırma sahamızda da bununla ilgili alınan birtakım önlemlere ve yapılan bazı uygulamalara rastlanmıştır. Bu kaçınmaları ve uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Anne ve bebek kırk gün evden dışarıya çıkmazlar.
- Eve et girecekse çocuk et eve girmeden ayağa kaldırıp dikiltir ve çocuk etin üstüne bastırılır. Aksi takdirde çocuğu kırk basar. Çocuk basık olur. Etli olur ama yürüyemez. Gelişemez. Ayaklarının üzerine basamaz.
- Evin önünden cenaze geçerken de çocuğu ayağa kaldırmalı. Uyuyorsa uyandırmalı.

- Kırklı kadınlar ve çocukları birbirleriyle karşılaşmamaya dikkat ederler. İki kırklı kadın ve çocuğu karşılaştırıldığında yapılan işlemi bir kaynak kişi şöyle anlatmıştır: “Benim komşum vardı üç gün arayla doğum yaptık. Kırk gün bizi görüştürmediler. Görüşeceğimiz zaman da çocukları alıp kapıdan çıktık, yakalarımıza kilitli iğne taktılar. Yolun ortasına kadar geldik. Çocuklarımızı birbirimize verdik. O iğnesini bana taktı ben benimkini ona. Bir de çocukları sırt sırta eşit olarak getirdik. Böyle yaparsanız kırk basmaz dedi büyükler. Kırk basan çocuk gelişmez cılız olur. Benim annemi kırk basmış. Artık ölecekmiş annem. Sen bunu mezar kovuğuna sok, demişler. Hakikatten yapmışlar ve annem iğleşmiş. Mezarlığın bir köşesine koymuşlar annemi, sonra iğleşmiş. Güzelce büyümüş. Karşı tarafın niyeti kötüyse de çocuk kırk basması olurmuş. Ben çocukları karşılaştırırken fesatlık yapıp acık kendiminkini yukarda tutayım demedim. İkisi de güzel büyüdü, çünkü eşit tuttuk (Ural 2010)”.
- Kırk basmaması için iki kırklı çocuk karşılaştınca diğeri de havaya kaldırılıp eşit yükseklikte tutulur.
- Araştırma sahamızda rastladığımız bir diğerk kırk basması da yeni gelinlerde meydana gelir. Bunu önlemek için de bir ortamda bulunan yeni gelinin yanına başka bir yeni gelin de gelecekse diğeri de ayağa kaldırılır. Böylece gelinleri kırk basmaz.
- İki gelin karşılaştınca (kırkı çıkmamış gelin) yakalarındaki kilitli iğneleri değiştirir ve aynı kaptan eğilip su içerlerse kırk basmaz.
- İki düğün bir arada olursa gelinleri kırk basar. Kırk basan gelinin yedi sene çocuğu olmaz.
- Yeni gelin düğününden sonra bir hafta içinde başkasının düğününe gitmemeli, yoksa kırk basar.
- Eve çivi girerse çocuğu kırk basar.
- Kırklı kadın akşam dışarıya çıkmaz. Çıkacaksa koltuğunun altına Kur'an ve ekmek konur.
- Kırklı bebeğin başının altına Kur'an, muska, bıçak, çörek otu; yanına süpürge konulur.

- Kırklı çocuğun yanına regl döneminde olan kadın gelirse çocuğu kırk basar. Yüzü kızarır. Bakan kadın “Annen gibiyim, annen gibiyim” derse çocuğu kırkbasmaz.
- Boş beşik sallanmaz. Çocuğun karnı ağrır.
- Eve un getirilecekse bebek ayağa kaldırılır.
- Çocuğun üzerinden atlanmaz, boyu kısa kalır.

Sahada karşılaştığımız bir diğer inanış da “murdarlama”dır. “Murdarlama” olan çocuk kızamık olmuş gibi tüm vücudunda kırmızı yaralar çıkarır. Bunun için “çimen kesme” denen bir pratik uygulanır. Sahada bu konu ile ilgili görüşme yapılan kaynak kişi bir anısını şöyle aktarmıştır: “Yeni doğan çocuk mundarlama olur bir de. Kızamık gibi olur. Kırmızı yaralar olur, kırmızı sert olur yüzü. Mustafa oldu bizim. Annem öyle olan çocuklara çimen keserdi. Çocuk çimene yatırılır. Etrafını okuyup bıçakla çizer. Çocuğu kaldırıp çizdiği yeri topraktan çıkarıp ters çevirir. O toprak kurudukça çocuk düzelir. Bir de babasının kullanılmış külodunun ağı ıslatılıp çocuğun yüzü silinir. O zaman da iğleşir. Bir de Karasu tarafından bir su getirttik onunla yıkayınca da iyileşti (Doğan, N. 2010)”.

Kırklı kadın pis ve tabu kabul edilir. Doğum yapan kadınlar başka kültürlerde de pis, tabu kabul edilmiştir. Ortaçağ Müslümanlarında da “ Kırk gün anne pislighinden temizlenemez” diye düşünülür. Loğusa kadın ne evden dışarı çıkabilir ne de dağlara bakabilirdi, çünkü temiz olmadığı için kaynakları kurutabilirdi. Herhangi bir şeye dokunması da yasaktı. Yoksa pisiliğini yaymış olurdu (Mazaheri, 1972’den aktaran Örnek, 1977:146)”.

Urfa’da kırk basan çocuk üç cuma sala vaktinde altınla tartılır. Altını olmayan tezekle tartar. Birinci cuma tartıda kullanılan tezek, ikinci ve üçüncü cuma da kullanılır. Çocuk tezekten ağır gelirse kırkı kesilmiş olur. Yani iyileşmiş demektir (Akbulut, 2002: 78) .

Safranbolu’da kırk basan kişinin evinden gizlice tuz alınır. Bu tuzla bebek yıkanır. Kırk basan bebek türbede yıkanır. Hocaya götürülerek okutulur (Akbulut, 1998: 12-13).

“Basılmaya karşı başvuru yapılan uygulamalarda da ‘benzer benzeri doğurur ilkesi’ ve temas büyümesine dayalı işlemler içerdiği gözlemlenmektedir (Palaman, 2005: 97-99)”. Kırk basmasına karşı alınan tedbirler ve yerine getirilen pratikler albasmasında daha çok anne eksenliken kırkbasmaında bebek eksenlidir. Kırk basan çocuğun zayıf düşeceğine, gelişmeyeceğine, geç yürüyüp geç konuşacağına, öleceğine olan inanç bu konudaki tedbirlerin sıkı sıkıya uygulanmasını sağlamaktadır.

2.1.3.4. Kırklama işlemi

Loğusa kadın doğum nedeniyle kirli (cünüp) sayılır. Bu kirlerinden arınmak ve temizlenmek zorundadır. Aksi takdirde kötü güçleri üzerine çekeceği düşünülür. Bu amaçla, lohusa ve bebek doğumdan sonraki kırkinci gün yıkanılır. Bu işlem Anadolu’nun pek çok yerinde olduğu gibi araştırma sahamız olan Düzce’de de halen devam etmektedir. Yapılan bu yıkanma işlemi sıradan bir yıkanma değildir. Bir tören niteliğindedir. Bu işleme Düzce’de diğer yörelerde olduğu gibi “kırklama, kırk çıkarma” denir.

Kırklama işlemi doğumdan sonraki kırkinci gün özel bir törenle ve özel olarak hazırlanmış bir suyla anne ve bebeğin yıkanmasıdır. Bu işlemin sadece kırkinci günde değil, kırkinci güne kadar başka günlerde de yapıldığı sahada tespit ettiğimiz bir durumdur. Araştırma sahamızda kırklama işlemi yirminci günde de yapılır ki buna “yarı kırk” denir. Bu işlem de aynen kırklama gibi yapılır; ancak ölçüler yarıya indirilir. Kırklama işleminde araştırma sahasında bu ritüelin oğlan çocuk için 41. 43. 45. günde yapıldığı da görülmüştür. Bunun nedeni kaynak kişilerce “Bu günlerde yıkanan erkek çocuk cesur olur” diyerek belirtilmiştir. Kız çocuk ise 39. günde kırklanmaktadır. Bunun nedeni ise “Kızlar eksikli doğar çünkü” diyerek belirtilmiştir.

Türkiye’de iki türlü kırklama işlemi yapılır: Suyla yapılan kırklama, susuz yapılan kırklama (Acıpayamlı, 1974 74). Ancak araştırma sahamızda sulu kırklamaya

rastlanmıştır. Susuz kırklama yapılmamaktadır. Kırklama su ile yapılmaktadır. Kırklama yapmanın amacını yöredeki kaynak kişiler “Anne ve bebeği kırk basmaması için “ diyerek belirtirler. Loğusa kadın ve bebek doğum nedeniyle kirli ve cünüp sayıldıklarından kötü güçlerin hedefi durumundadırlar. Bu kirlerinden ve cenabet durumlarından kurtularak günlük, normal hayatlarına geçiş yapmaları gerekmektedir. Kırklama ile artık anne ve bebek doğumun ve lohusalığın kirlerinden arınırlar. Kırk çıkarıldıktan sonra kadın ve bebek artık temizlenmiş sayılmaktadır.

Düzce’de kırklama işlemi şöyle gerçekleştirmektedir: Abdest alıp iki rekât namaz kılan bir kişi kırk ölçü (kırk fincan, kırk kaşık) suya, her ölçüye bir dua (Yasin, Ayetel Kürsi, Kulhu gibi) okuyarak ya da besmele çekerek temiz bir kabın içerisine kırklama suyunu hazırlar. Bu suyun içerisine atılan malzemeler değişiklik gösterir. Malzemeler kaynak kişilerce şöyle belirtilmiştir: Kırk tane taş (çocuk taş gibi sağlam olsun diye), ceviz yaprağı (çocuğun cildini beslesin diye), yumurta kabuğu (yumurta gibi güzel olsun, yumurta gibi toplanıp büyüsün diye), para (zengin olsun diye), uykuluk (aktardan alınır-çocuk iyi uyusun diye), altın yüzük (sarılık olmasın diye), gümüş yüzük (çocuk gümüş gibi parlansın diye) iğne, ekmek, süpürge teli. Bu malzemeler okunmuş suya atılır. Anne ve bebek ayrı ayrı yıkandıktan sonra hazırlanan bu su en son anne ve bebeğin başından dökülür. Bu su dökülürken çocuk dik tutulur ve “Su aşağı sen yıkarı” diye tekrarlanır. Ayrıca bu esnada ”Büyüsün, büyük adam olsun.” gibi güzel sözler de söylenerek çocuk üç kez yukarı kaldırılır. Anne ve çocuk yıkandıktan sonra koşa koşa karşılaştırılır. Anne oturtulur. Bebek annenin başının üstünde tutularak “ Bir üstün iki üstün benim oğlum/kızım senden üstün.” denilir. Daha sonra anne, bebeği alarak yükseğe çıkarır. Eğer apartmanda oturuyorsa üst katlarda bulunan ve kapısı kibleye bakan bir komşuya götürür. Yüksekçe çıkarılarak bebeğin yükselmesi amaçlanır (Benzer işlem benzer sonucu doğurur). Kapısı kibleye bakan eve götürerek de işleme dini bir öge katılmış olur.

Kırklama işleminden sonra kirli, pis, cünüp kabul edilen anne artık kirlerinden arınmıştır. Dolayısıyla kötü güçleri davet edeceği endişesi ortadan kalkmıştır. Kırklama işleminden sonra artık anne ve bebek serbestçe dışarıya çıkabilir. Özel önlem almaya gerek duyulmaz. Tüm yasaklar ve tedbirler kırklamayla ortadan kalmıştır.

Kırklama işlemi bittikten sonra yapılan gezmeye “kır uçurma” , “kırk gezmesi” denilir. Yapılan ilk ziyaret daha yukarılarda bulunan ve kapısı kibleye bakan bir komşunun evidir. Çocuk yükseklerle çıkarılır ki yükselsin. Götürüldüğü evin kapısı kibleye bakmalıdır. Daha sonraki ziyaretlerde çocuk bu günde anneanne, babaanne ve yakınlarının evini ziyaret eder. Bu ziyaretler sırasında evine gidilen kimse çocuğa yumurta verir (yumurta gibi toparlasın, güzel büyüsün diye), saçına ve alına un sürer (saçları ağarana kadar yaşasın diye), erkek bebeklerin eline kül (ocağı tüttüreceği için) kız çocukların eline un (mutfağı sevsin, yemekli ekmekli olsun diye) konur.

Kırk çıkarmaya Urfa’da “kırk dökülmek” denir. Kırkinci gün anne ve çocuk hamama götürülür. Yıkanır ve temizlenirler. En sonunda bir tasa su konur ve yaşlı bir kadın başparmağını suya kırk kere sokup çıkarır. Bu su lohusanın başından dökülür. Aynı işlem çocukta da uygulanır. Kırk dökülünce haram ve pislik gitmiş olur (Nahya, 1984: 78).

Safranbolu’ da kırkinci gün yapılan kırklamada yıkama suyuna yumurta kabuğuyla (çocuk yumurta gibi toplu olsun diye) kırk su sayılır. Suyu başka bir şey katılamaz. Kırk suyuyla önce anne sonra çocuğun çamaşırları yıkanır ve kalan su eve serpilir. Kırklamadan kalan suyun bir bölümü de çabuk büyüsün diye tavuklara dökülür. Su dökülürken de Kırk Allah, Kırk bir Allah denilir (Akbulut, 1998: 12).

Doğumun pisliği ve cenabeti kırklamayla temizlenir. Kırklamaya kadar anne ve bebek tehdit altındadır. Kötü güçlerin bu tehdidi kırklama ile ortadan kaldırılmış olur. Bir inanca göre bu kırk günlük sürede işlenen günahlar kırklamayla beraberler geçersiz olur. Dolayısıyla anne hem beden hem manen temizlenmiş olur. Yani kırklamayla birlikte bir devre kapanıp diğeri başlar. Lohusa artık temizlenmiş ve günahlarından arınmış olarak yeni âlemine geçiş yapar ve tekrar normal hayatına döner (Erk, 1976: 106). Çalışmamızı yaptığımız Düzce’de kırkinci gün lohusalıktan çıkan kadının sağlığına kavuşmasının yanında temiz, pak olduğuna inanılır ve artık eşiyle birleşme yasağı ortadan kalkar.

Temizliğin temelinde su vardır. Ancak suyun gücü tek başına yeterli bulunmamış ve kırklama suyuna çeşitli maddeler eklenmiştir. Bu maddelerin bebeğe ve anneye güç, sağlık, mutluluk, zenginlik, kuvvet vereceği düşünülür. Böylece suyun etki gücü artırılarak istenen sonuca ulaşma ihtimali yükseltilmiş olur (Erk, 1976: 106-107).

Eski Türk inanç sisteminde “Türk Tanrısı” Türk milletin hamisidir. Türk yurtlarını, özellikle yüksek dağlar, pınarlar, sular, ata mezarları ve hatıraları, öylece mukaddes ruhların makamı olup yurdun koruyucusuydular. Bilge Kağan abidesinde de “Yukarıda Türk Tanrısı, Mukaddes Yeri, Suyu öyle tanzim etmiştir. Türk milleti yok olmasın diye (Ergin, 2001: 37)” ifadesi görülür. Yüksek dağlar ve pınarlar da hayırlı ruhların mekanı sayılırdı. Bunlara da “yer-su” denirdi. Nitekim buralarda Tanrı’ya dua edilir kurbanlar kesilirdi (Turan, 2000: 51).

Araştırma sahamızda tespit ettiğimize göre doğum âdetlerinden biri olan “kırklama” nın geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam ettiği saptanmıştır. Çocuğun ve annenin kırklanmaması durumunda kırkbasacağına inanılır.

Araştırma alanımızda tespit ettiğimiz bir diğer uygulama ise kırkında bebek ve anne için mevlit okutulmasıdır. Buna “beşik beleme mevlüdü, beşik mevlüdü, kırk mevlüdü, çocuk mevlüdü, beşik belemesi” denilmektedir. Bu uygulama araştırma sahamızda şöyle yapılmaktadır: Genellikle bebeğin ve annenin kırkı çıkarıldıktan sonra “bebek mevlüdü” yapılır. İsteyen mevlit okutur isteyen Yasin, Kur’an. Okumalar yapıldıktan sonra ilahiler ve bebek için ninniler söylenir. Özel bir duası vardır. Hoca kadın bu duayı bebeği odanın ortasında döndüre döndüre okur. Bu işlemler bitince bazen bebek elden ele dolaşır ve bebeği eline alan hediyesini takar. Bazen de bebek tekbir çekerek elden ele dolaştırılır. Bir diğer uygulama da okumalar bittikten sonra çocuğu teyze veya hala kucağına alır, onun önünde babaanne olur, dualar ederek bebeği odada dolaştırır, bu duaya da “beşik duası “ denir. Bu esnada da herkes hediyesini bebeğe takar, ortaya koyar. Bazen de okumayı yapan hoca kadın çocuğu alıp ortaya oturur ve “Gelsin gelsin babaannesi gelsin, halası gelsin vs “ diyerek ya da “Nerede bunun anneannesi, halası vs “ diyerek kişileri çağırır ve hediyelerini takmalarını sağlar. Yakın akrabalar altın takar. İlk bebekse altını, hediyesi bol olur. Gelenlere yemek ya da

börek çörek ile loğusa şerbeti çay vs ikram edilir. Bebek ve anne için iyi dilekler ve dualarla beşik mevlüdü biter.

2.1.3.5. Ad

Dünyaya yeni gelen bireye bir ad vermek zorunluluktur. Doğada bulunan canlı-cansız tüm varlıkların bir adı vardır. Hayvanların, bitkilerin hatta eşyaların bile bir adı vardır ve bu adla anılır, çağırılırlar. Ad vermek yasalara göre de bir zorunluluktur. Bu görev çocuğun anne-babası başta olmak üzere yakın çevresinin görevidir. Ad verme evrenseldir. Her toplumda ad verme ile ilgili birtakım âdet ve inanışlar mevcuttur (Örnek, 1975: 11). Ad verme insanlığın varoluşundan beri vardır. İlk insandan itibaren ad verme olgusu gelişerek ve değişerek günümüze kadar süregelmiştir. Bu olgu etrafında gelişen birçok gelenek, görenek, inanış ve uygulamalardan ise bir folklor olayı doğmuştur. Bunun sonucunda “ad verme folklor olayı” nı incelemek üzere halk bilime bağlı “Onomastik/Ad bilim” dalı içinde “Antroponomi/İnsan adı” doğmuştur. “Antroponomi” adın kişiliği belirleyen özelliğini; ad seçiminin temelinde yatan dinsel, büyüsel, toplumsal inanç ve tasarımları belirlemeye ve değerlendirmeye çalışır (Acıpayamlı, 1992:1).

Geleneksel halk kültürümüzde adın insanın kişiliği ve geleceği üzerinde etkisi olduğuna inanılır. Bu nedenle ad verme sıradan bir olay olmadığı gibi konulacak ada karar vermek de öyle kolay değildir. Ad, gelişigüzel seçilmez. Adın taşıdığı anlam çocuğun geleceğini, karakterini, toplumdaki yerini belirteceği için özen gösterilmelidir. Örneğin Yiğit adı verilen bir çocuğun cesur olacağına, Demir adı verilen çocuğun güçlü olacağına inanılır. Araştırma sahamızda da yaygın olarak kişinin adıyla karakteri arasında bir bağlantının olduğu düşünülür.

Adımız çok önemlidir. Çünkü yaşadığımız sosyal çevrede adımızla anılırız. Adımız namusumuzdur “ Adımızı beş paralık edebilirler” ya da çok kızdığımızda birinin “adını anmak bile anmak istemeyiz” , o kişi için “adı batsın” gibi deyimler kullanırız. Bazen de kızdığımızda onurumuz zedelendiğinde “Eğer benim adım ... ise, ben de bunu senin yanına koymam” ya da “ Sen benim adımı ağzına alacak adam mısın?” türünden sözlerle, adın kişilikle aynı tutulduğunu belirtmiş oluruz. Bu durumda

hangi taraftan bakılırsa bakılsın ad önemlidir ve ad verme de dikkatle ve özenle yapılması gereken bir olaydır.

Araştırma bölgemiz olan Düzce’de adın konması dinsel bir törenle yapılır. Çocuğun adı daha doğmadan belirlenmeye çalışılır. Belirlenen adı çocuğa vermek sadece nüfusa kaydettirmek değildir. Küçük çaplı dinsel bir törenle yeni doğan bireye adı verilir. Bu işlem yörede şöyle gerçekleştirilir: Bu amaçla eve hoca çağrılır. Eğer çocuğun dedesi varsa ve ezan okumayı biliyorsa dedesi de bu işi yapabilir. Dedesi yoksa babası da bu görevi üstlenebilir. Eğer ezan okumayı bilen kimse yoksa hoca çağrılır. Hoca kibleye dönerek çocuğu kucağına alır, çocuğun kulağına ezan okuyarak adını üç kez söyler. Hayırlı, uğurlu olsun, iyi günler görsün, Allah ömrünü uzun etsin, adıyla yaşasın...” gibi kalıp sözlerle uygulamayı bitirir. Hocaya yemek ikram edilir, hediyesi takdim edilir. Bu hediye havlu, gömlek gibi eşyalar olur genellikle. Bu işlem adın kutsallığını vurgular ve ada dinsel bir nitelik kazandırır (Örnek, 1977: 149) .

Araştırma sahamızda adla ilgili gelenek, görenek, inanç ve uygulamalar diğer yerlerden çok farklı değildir. Eskiden çocuğun adını daha çok büyükler verirken günümüzde bu tercihi çocuğun anne ve babasına bırakmışlardır. Gençler aylar öncesinden internetten, kitaplardan isimler araştırmaya başlamaktadırlar. Aynı zamanda yakın çevreye de haber salınmakta ve isim bulmaları istenmektedir. İsmın manası çok önemlidir. İsim hem kulağa hoş gelmeli hem de anlamı iyi olmalıdır. Çok olmasa da bazı gençlerin büyüklerinin isimlerini çocuklarına verdikleri de saptanmıştır.

İsim seçerken pek çok şey etkilidir. Araştırma sahamızda, tespit ettiğimiz, isim seçerken etkili olan durumlar şunlardır:

- Anlamı güzel olmalıdır.
- Herkeste bulunan yaygın bir ad olmamalıdır. Bazen de moda olan adlar tercih edilir.
- Çok beğenilen, hayran olunan bir kişinin adı çocuğa verilir. (Komutanının, öğretmeninin, ünlü bir sanatçının...)
- Doğduğu ay ve mevsim (Eylül, Ağustos) adları verilir.

- Minnet ve şükran duyguları nedeniyle ad verilir. Bu konuda bir kaynak kişi şunları anlatmıştır: “Eşimin hamileliği çok zor geçiyordu. İkiz bebek bekliyorduk. Doktorumuz bizimle çok ilgilendi. Biz de onu çok sevdik. İkizlerin birinin adı Meltem (doktorun adı) diğerininki de Şafak (doktorun soyadı) koyduk (Alkan 2010)”.
- Diğer kardeşin adına uygun ad seçilir (Özlem-Özkan, Beyza-Baran).
- İçinde bulunulan ruh durumu ad vermeyi etkiler. Bu konudaki anısını bir kaynak kişi şöyle aktarmıştır: “ Eşim hamileyken yanında değildim. Bu nedenle kızımız olursa adı Özlem olsun diye karar verdim. Bir gün banyoda tıraş olurken karımı çağırdım ve buhar olan aynanın üzerine yazdığım Özlem ismini gösterdim. Kızımız oldu ve adını Özlem koyduk (Şahin, M. 2010).
- Moda isimler (İsimlerin sonuna Nur, Su eklemek Nisanur, Meryemsu, Senanur)
- Kur’an’da geçen isimler verilir (Aleyna, Nisa, İsmail...)
- Peygamberlerin isimleri verilir (Muhammed, Ali...)
- Din büyüklerinin adı verilir (Rabia, Eyüp, İbrahim...)
- Devlet adamlarının isimleri verilir (Kemal, İsmet, Tayyip, Bülent, Turgut...)
- Çocuğa, ölen bir yakının adının konması ona seslenmek zor olacağından ya da onun da başına aynı kötülük, felaket gelebileceği düşünüldüğünden pek tercih edilmez.
- Doğduğu zamana göre; Muharrem ayında doğan çocuğa Muharrem, Ramazan’da doğan çocuklara Ramazan, Recep ayında doğan çocuklara Recep, bayramda doğan çocuklara Bayram, Kadir gecesi doğanlara Kadir, Cuma günü doğanlara da Cemal adını verirler ve böyle çocuklar için “adıyla doğdu” denir.
- Kur’an’dan bir isim konur çünkü öbür dünyada adıyla çağrılacaktır.

- Adı ağır gelirse çocuk gelişmez. O zaman da çocuğun adı değiştirilir. Furkan, Nisa ağır isimlerdir. Taşımak zordur. Bu ayetlerde anlatılanlar ağır konulardır. Çocuk bu yükü taşıyamayabilir.
- Ad koyma geciktirilmemelidir. Ölüm olursa adsız kalamamalıdır çocuk.
- Büyüklerinin adını çocuğuna vermek istemeyen gençler “Ona kızıp senin adınla bağıramam” derler.
- Çocuğu yaşamayanlar doğan çocuklarının yaşaması için Yaşar adını koyarlar.
- Bir daha çocuk istemeyenler Soner, Yeter, Songül gibi adlar verirler.

Ad vermeyle ilgili bir Hadis-i Şerif’te kıyamet günü Müslümanların kendi ve babalarının isimleri ile çağırılacakları, bunun için çocuklara güzel Müslüman isimleri konması gerektiği belirtildiği için çocuğa güzel ad verilmelidir (Kalafat, 2005: 163). Aynı inanişara araştırma sahamızda da rastlanmıştır.

Ad verme yöntemleriyle ilgili bölgede değişik bir uygulamaya da rastlanmıştır. Bu konu ile ilgili görüştüğümüz kaynak kişi bir anısını şöyle aktarmıştır: “Abimin kızı olduğunda üç tane pırasa diktim yan yana. Bu pırasalara Leyla, Nagehan, İnci adlarını koydum. Hangisinin boyu önce büyürse onun adını bebeğe verecektim. Önce Leyla büyüdü. Böylece abimin üçüncü kızının adı da Leyla oldu (Şahin, K. 2010)”.

Türk kültüründe göbek adı koyma geleneği yaygındır. Aynı uygulamaya araştırma sahamızda da rastladık. Çocuğun doğduğu sırada, göbeği kesilirken konan ada “göbek adı” denmektedir. Genellikle dinseliliğiyle ün yapmış kişilerle kutsal kitaplardan seçilir bu adlar. Halk göbek adı konmasını genellikle dinsellikle açıklamaktadır. Örneğin Düzce’de, bu konuda fikirleri sorulanlar: “Kabirde o adla çağırılmış da ondan konurmuş” , “Öte dünyada göbek adıyla çağırılmış insan”, “ Tövbe telkin verilirken o adla çağırılır” cevaplarını vermişlerdir. Bu nedenle göbek adı hemen konur ve dini içerikli bir ad seçilir.

2.1.3.6. Yaşamayan çocuk

Yaşamayan çocuklar için uygulanan pratikler, inançlar Anadolu’nun bazı bölgelerinde yoğun olarak görülürken bazı bölgelerinde hiç rastlanmamaktadır. Yapılan

uygulamaların temelinde çocuğun sağlıklı olarak kalması ve yaşamaya devam etmesini sağlamak vardır.

Anadolu'da çocuk olunca özellikle ilk çocuklar ve erkek çocuk için kurban kesilir. Genellikle erkek çocuğu yaşamayanlar, çocuk 7 yaşına gelinceye kadar kurban keserler. Kurbanın etinden kurban sahibi yemez. Bu eti fakir fukaraya verir. Bu hayvanın bütün kemikleri toplanıp toprağa gömülmelidir (Kalafat, 1997b: 258) .

Yaşamayan çocukla ilgili uygulanan yaygın bir pratiğe araştırma sahamızda rastlanmamıştır. Adak adamak, türbelere gitmek, kurban kesmek gibi diğer tüm dilekler için yapılan uygulama ve pratiklerden başka özel bir inanç ve uygulamaya rastlanmamıştır.

2.1.3.7.Çocuk görme

Gebe kadın doğum yaptıktan sonra akrabaları, arkadaşları, komşuları ve yakınları tarafından ziyaret edilir. Bu ziyaret dünyaya, soya, aileye yeni gelen üyeyi ve bu üyeyi topluma kazandıran anneyi kutlamak amacıyla yapılır.

Toplumsal ilişkilerin pekiştirilmesinde etkili olan bu ziyarete araştırma bölgemiz olan Düzce'de “göz aydına gitme, mübarek olsun gitme, lohusa ziyaretine gitme, bebek görmeye gitme” gibi çeşitli adlar verilir. Bu ziyaretlerin yapıldığı zaman, lohusaya olan yakınlığa göre değişmektedir. Çok yakın arkadaşları ve akrabaları doğumun olduğu gün ziyarete gidebilirler. Ancak lohusa ve bebek ziyaretine gitmek için annenin dinlenmesi ve toparlanması beklenir. Bu ziyaretler en geç kırk güne kadar yapılmalıdır. Bu ziyareti yapmayanlar toplum tarafından kınandığı gibi yeni bebek sahipleri tarafından da bu davranış hoş karşılanmaz. Hediye vermekten çekindikleri için gelmedikleri, önem vermedikleri için, zaman ayırmak istemedikleri için, sevmedikleri için gelmedikleri gibi yorumlar yapılır. Bu ziyareti yapmayan tanıdıklar toplumsal yaptırım güçlerini karşılarında bulurlar ki bunlardan en büyü kınamadır.

Lohusa ziyaretinde dikkat edilecek bir nokta da iki kırklı bebeğin, lohusanın karşılaşmamalarıdır. Yoksa bebeklerden birini kırkbasar. Ayrıca anne kırk gün dışarı çıkmamalıdır. Araştırma sahamızda görülen bir diğer uygulamada da anneyi kırk gün boyunca eşi dışında hiç bir erkeğin görmemesidir.

Bebek görmeye gitmenin en önemli ve yaygın kuralı hediye ile gitmektir. Armağan ilk ziyarette verilmez. Önce göz aydınına giden kişiler anneye çiçek götürürler. Daha sonraki yapılan çocuk görme ziyaretinde bebek hediyesi götürülür. Çocuğa götürülen hediye, ziyaret edenin aileye yakınlığına ve uzaklığına, maddi olanaklarına, yol yordam bilişine, törelere bağlı olup olmayışına göre değişir. Ayrıca bu hediyeleşmede bazı hesapların yapıldığı da bilinmektedir. Örneğin o benim doğumumda şunu getirmişti ben de onu şunu götüreyim gibi hesaplar yapılır. Çünkü hediye karşılık hesabına göre işler. Ben götürüyorum nasıl olsa bana da getirecek diye düşünürler. Bu karşılık mekanizması kişiyi baskı altında tutar ve uygun bir hediye olarak ziyaretini yapar çünkü kimse kimsenin yükü altında kalmak istemez. Karşılığı alınamayan hediye gönül kırıklıklarına neden olabilir

Çocuğa götürülen hediyeler çocuğa yakınlık derecesine göre değişir. En makbul hediye altındır ve en yakın aile üyeleri tarafından getirilir. Bunun dışında bebek giysileri çok yaygın olarak tercih edilen hediye türüdür. Bazen de anneye hediye götürüldüğü de olur. Zaten bu aşamada anneye ve çocuğa özdeş gözüyle bakılmaktadır. Bu nedenle bebeğe götürülen hediye anneye de verilmiş kabul edildiğinden anneye ayrıca hediye verilmez.

Bebek görme ziyaretinde anne ve bebeğe bazı kalıp sözler söylenir. Araştırma sahamızda rastladığımız örnekler şunlardır:

Çocuk için söylenenler:

- Uzun ömürlü olsun
- Analı babalı büyüsün
- Güle güle büyüsün
- Allah nazardan saklasın
- Sağlıklı uzun yaşasın
- Ben seni gördüm sen iyi günler gör
- Vatana millete hayırlı evlat olsun

- Allah hayat şansını versin

Anne-baba için söyleneler:

- İyi günlerini görün
- Hayırlı evlat olur inşallah
- Güle güle büyütün
- Geçmiş olsun
- Hayırlı olsun
- Mübarek olsun
- Ağız tadıyla büyütün

Bu ziyaretlere gelenlere özel olarak bebek adına hazırlanmış bebek çikolatası ya da bebek şekeri (son birkaç yılın modası) ikram edilir. Bu çikolatalar tüllerle, oyuncaklarla süslenmiş, nazar boncuklu, yanına çikolata ya da şeker ilâştirilmiş yiyeceklerdir. Kızlar için pembe erkelere için yeşil ya da mavi hazırlanır.

2.1.3.8. Kırk Uçurma

Araştırma sahamızda tespit ettiğimiz ilk ziyaret ritüeli şöyledir. Kırklama yapıldıktan sonra yapılan ziyarete “kırk uçurma” , “kırk gezmesi” denilir. Yapılan bu ilk ziyaret daha yukarılarda bulunan ve kapısı kibleye bakan bir komşunun evidir. Çocuk yükseklerle çıkarılır ki ileriki yıllarında yükselsin ve iyi büyüsün. Götürüldüğü evin kapısı kibleye bakmalıdır ki ziyaret hayırlı olsun, çocuğa iyi gelsin. Daha sonraki ziyaretler anneanne, babaanne ve yakınlarının evidir. Bu ziyaretler sırasında evine gidilen kimse çocuğa yumurta verir (yumurta gibi toparlasın, diye), saçına ve alnına un sürer (saçları ağarana kadar yaşasın diye), erkek bebeklerin eline kül (ocağı tütüreceği için) kız çocukların eline un (mutfağı sevsin, yemekli ekmekli olsun diye) konur.

2.1.3.1.9. Çocukta ilkler

2.1.3.9.1. İlk diş

Çocuğun biyolojik olarak gelişmesinin belirtilerinden biri de dişinin çıkmasıdır. Diş insan için önemlidir çünkü yaşamımızı devam ettirecek besinlerimizi almak için dişlerimize ihtiyacımız vardır. Yiyeceğin parçalanması, koparılması, ezilmesi diş sayesinde olur. Bu derece önemli olan dişin çıkışı da önemli bir andır ve etrafında bazı âdet, gelenek ve ritüelin toplandığı görülür. Bu ritüel, bir çeşit eğlenceli törendir. Amaç, dişin çıkışını kutlamak ve sağlam gelişimini devam etmesini sağlamaktır. Yapılan uygulamalar da bu amaca yöneliktir.

Bu törene “diş hediği”, “diş aşısı”, “diş bulguru”, “diş buğdayı” gibi adlar verilmektedir. Araştırma sahamızda da “diş hediği, diş buğdayı” adları tespit edilmiştir. En yaygın kullanılanı “diş hediği”dir. Hedik, buğdayın kaynatılmış halidir.

Araştırma sahamızda tespit ettiğimize göre; çocuğun ilk dişini kim ilk önce gördüyse o, çocuğa hediye alır. Çocuğu yukarıdan aşağıya giydirir. Dişinin ilk çıktığını gören çocuğa mutlaka rengi beyaz olan bir hediye alır. Bu, genelde iç çamaşırıdır. Bazı yerlerde ise dişi gören kişi anne baba tarafından tepeden tırnağa giydirilir. Araştırma bölgemizde bu konudaki uygulamaların birbirine karıştığı tespit edilmiştir. Dişi gören kişi çocuğun kıyafetini yırtmalıdır ki çocuğun dişi kolay çıksın. Annenin sütü sıcak olursa diş daha iyi çıkar, denir. Önce alt dişin çıkması iyi sayılır. Alt diş çıkarsa, diş yukarı baktığı için; çocuk göğe Allah’a yalvarıyor, denir. Üst diş çıkarsa aşağı bakıyor toprağa yalvarıyor iyi değil, denir.

Müjdeyi alan aile yakın aile ve komşuları toplayarak buğday kaynatıp beraberce yerler ve bu olayı kutlarlar. Düzce’de diş hediği şöyle yapılır: Çocuk yere oturtulur. Altına bir sofra bezi serilir. Kaynatılıp soğutulan buğday çocuğun başından aşağı dökülür. Bu esnada çocuğun önüne makas, kalem, kitap gibi malzemeler konur. Çocuk makası alırsa terzi, kitabı alırsa bilgin, okumuş olacak diye yorumlar yapılır.

Amasya’da “çocuğun dişleri iri çıkmasın” diye diş hediğinde nohut kullanılmaz. Hedik şeker ve çeşitli kuruyemişle süslenerek misafirlere ikram edilir. Bir kısmı da çocuğun başından aşağıya serpilir (Gürbüz, 1995: 81-82).

Doğu Anadolu’ da sık görülen “diş hediği” töreni Karaçay-Malkar Türklerinde de görülür ve bu âdete “tiş cırna” denilir. Buğday, mısır, kuru fasulye, nohut pişirilir, sonra buna kuru üzüm katılır. Tıpkı Anadolu’da olduğu gibi akraba ve komşular eve davet edilir. Çocuğun anne ve babası “dişlerin de böyle çıksınlar” diyerek çocuğun başından bir avuç mısır dökerler (Kalafat, 1998: 114).

2.1.3.9.2. İlk tırnak

Çocuğun kesilen ilk tırnakları gelişigüzel atılmaz. Bu da yine küçük bir törenle gerçekleştirilir. Araştırma sahamızda bu konuyla ilgili şu uygulamalar tespit edilmiştir: Çocuğun ilk tırnağı atılmaz. Çocuğun ilk tırnağı kesilmeden önce eli babasının cebine sokulur ve buradan para alması sağlanır. Amaç; çocuğun bereketli olması, harama el uzatmamasıdır. Bu işlemten sonra tırnak kesilir. Kaynak kişilerden bir kısmı çocuklarının tırnaklarını saklamaktadırlar. Ya da ilk tırnağın bir beze sarılarak toprağa gömülmesi gerektiğini söylerler.

Adana’da ileride eli bolluk içinde olsun diye önüne çeşitli değerlerde para konur ve istediğini alması sağlanır (Yılmaz, 2005: 63).

Çocuğun altı ay tırnağı kesilmez. Tırnak kesilmeden önce babasının cebi bozuk parayla doldurulur. Çocuk çok para alırsa zengin olacağı düşünülür (Artun, 1998: 4-28).

Gaziantep’te çocuk yedinci aya basınca sağ eli babasının, dedesinin ya da aile büyüğünün kesesine sokulur. Keseden çıkardığı para ile bebeğe bir hediye alınır. Çocuğun elini keseye sokmasından sonra tırnak kesilir (Güzelbey, 1982: 31).

2.1.3.9.3. İlk saç

Türk-İslam adetlerinde “akika” denen bir uygulama vardır. Akika, yeni doğan çocuğun yedinci gününde saçının kesilmesi ve saçın ağırlığınca altın veya gümüşün sadaka olarak bir fakire verilmesidir (Kibar, 2005: 28-29) .

Bu konuda araştırma sahamızdaki uygulama şöyledir: Çocuğun ilk saç uzun süre kesilmez. Kesildiği zaman ise tartılarak ağırlığınca altın bir fakire verilir.

2.1.3.10. Geç yürüyen, geç konuşan çocuk

Çocuğun gelişimini sağlıklı devam ettirmesi ya da sonradan meydana gelen bazı aksaklıkları gidermek için halk kültüründe uygulanan pek çok pratik, âdet ve inanç vardır. Çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimini yavaşlatan, engelleyen bedensel ve ruhsal eksiklikleri gidermek, çocuğu nazardan korumak için dinsel-büyüsel pek çok pratiğe araştırma sahamız olan Düzce’de de rastlanmıştır. Bu pratiklerden en çok görülen ve uygulananı geç yürüyen ve geç konuşan çocuklar için olanlarıdır.

Geç yürüyen çocuklar için Düzce’de uygulanan bazı pratikler şöyledir:

- Geç yürüyen geç konuşan çocukları cin, peri gibi olağan üstü varlıkların etkilediği düşünülür. Bu nedenle zamanında yürümeyen çocuklar yatırlara götürülür, hocalara götürülüp okutulur.
- Çok yaygın olarak karşımıza çıkan inanca göre çocuğun yürümesini geciktiren şey ayağındaki köstektir ve bundan kurtulunmalıdır. Bundan kurtulmanın yolu köstek kestirmektir. Buna Düzce’de “ayak bağı kesme, köstek kesme, ayak kösteği kesme” gibi adlar verilir. Köstek kesme işlemi Düzce’de şöyle yapılır: Çocuğun ayaklarının arasına bir ip veya kurdele bağlanır. Bu işlem cuma günü, cuma namazı vaktinde yapılmalıdır. Çocuğu kucağına alan kişi caminin önünde bekler. Camiden cuma namazından çıkan ilk kişiye bir makas verilerek ipi kesmesi istenir. İpi kesen kişi makası fırlatıp atar ve Elham, Kulhu okur. Çocukla birlikte yanındakiler hiç konuşmadan ve arkalarına bakmadan eve dönerler. Bazen bir kez bu işlem yeterli olurken bazen de üç kez tekrarlanır. “Büyülük bir işlem olarak köstek kırmada, çocuğun yürümesini engelleyen bağ kesilmeye çalışılarak taklit büyüğü yapılmaktadır (Başçetinçelik, 1998: 78) “.
- Çocuğun yürümesi geciktiyse bir çeşit kek yapıp çocuklara dağıtılır. Bu konuda görüşülen bir kaynak kişi şunları anlatmıştır: “Çocuk ilk yürüdüğünde biz kek, poğaça gibi bişey yaparız. Kocaman bir tepsi yapılır. Süt, şeker, yağla yoğrulur, tepsiye bastırılır. Kabartmalı değil. Pişince bebeğin dizinde kırılır. Mahalledeki bütün çocukları toplarsın o ekmeği parça parça böler dağıtırsın. Ekmeği alan çocuk kaçar, durmaz. Çocuk iyi yürüsün diye ekmeği alan kaçar,

durmaz. Genellikle çocuklara dağıtılır ama yakın komşulardan büyüklere de verilir (Küçük 2010) “.

- Fırında çocuğun boynundan geçecek büyüklükte simit yaptırılır. Pişen simit dualarla çocuğun boynundan geçirilir. Daha sonra bu simit çocuğun dizinde kırılarak konu komşuya, çocuklara dağıtılır. Böylece çocuğun yürüyeceğine inanılır.

Köstek kesme Gagavuzlarda da yapılır. Çocuğun ayakları arasındaki tavuk teleği makasla, “Git git kızıl dayak, demir ayak” denilir ve ardından “adım çöreği” pişirilir. Çöreğin üstüne bal sürülür çünkü Gagavuzlar balı mutluluk sembolü olarak bilirler. Merasime gelen kimseler de “Ağ olasin, güzel büyüyesin, nice günlere eresin, insana hatır güdesin”; “Demir ayak, ömüre dayak” diyerek çocuğa hayır dua ederler (Yoloğlu, 1999:103’den aktaran Palaman, 2005: 116).

Geç konuşan, konuşmayan çocuğun bu kusurunu gidermek için başvurulacak pratikler arasında hocaya götürüp okutmak, dilaltı muskası yazdırmak, dilaltı bağı kesmek, temsili bir şekilde dili anahtarla açmak yer almaktadır. Dilaltı bağı kesmek ve kilit açtırmak da tıpkı köstek kestirmek gibi büyüsel bir işlemdir. Benzer benzeri doğurur ilkesiyle hareket edilir. Alanda tespit ettiğimiz uygulamalar şunlardır:

- Hocaya götürülerek dilaltı bağı kestirilir.
- Türbelere götürülür.
- Çocuk ahıra götürülür, hayvanın yem yediği yere bağlanır ve “Hayvansan ye, insansan konuş.” ya da “Hayvansan ahıra gel, insansan dile gel.” denir.
- Geç konuşan çocuğa bülbül kafesinden, bülbülün su içtiği kaptan su içirilir.
- Kekeleyen çocuk evliya sayılan kişilerin mezarların üzerine yatırılır. Böylece dilinin açılacağına inanılır.
- Katır dili pişirilip yedirilir.

2.1.3.11. Ninni

Ninniler, annenin çocuklarını uyutmak için ezgi ile söyledikleri şarkılardır. Ninniler anonimdir. Dünyanın her yerinde ninniler vardır. Söyleyeni belli değildir. “Uyusun da büyüsün”, “ninni kuzum ninni”, “ninni yavrum ninni”, “hu hu” “eeee....” ninnilerin kalıp ifadeleridir.

Ninniler rastgele söylenmiş sözler değildir. Ninni söyleyen kişi bebek için iyi dilek ve temennilerde bulunur. Anne, bebeğine büyüyüp adam olması, mutlu ve sağlıklı olması, güzel bir hayat geçirmesi için temennilerde bulunur. Onunla ilgili hayal ve arzularını ninnilerde dile getir. Bazen de içinde bulunduğu ruh halini yansıtan sözler de söyleyebilir. Üzüntü, ayrılık, gurbet, vaad, tehdit ve korkutma bu konulardan bazılarıdır. Aslında anne, bebeğiyle bu yolla dertleşir (Artun, 2010: 47). Ninni anne ile çocuk arasında kurulan bir bağıdır. Çocuk annenin şefkatli sesini duyarak kendini güven içinde hisseder ve bu huzurla uykuya dalar. Sözleri, müziği, ritmi ne olursa olsun ninnilerin özünde çocuğa: Annen yanında, rahat uyu, emin yerdesin, korkma, endişelenme, duygusunu aktarabilmek yatmaktadır (Yardımcı, 1999: 55). Dünyanın tüm bölgesindeki anneler ninni söylerler. Ninni evrenseldir.

Anneler ninni söylerken bazen çocuk uyumadığında ve bildiği ninniler tükendiğinde türküleri, ilahileri vs. çocuğuna ninni olarak söyleyebilir. Bu konu ile ilgili görüştüğümüz bir kaynak kişi anlatısı şöyledir: “Eşim de hem saz çalar hem ninni söylerdi. Eşim dandini dandini dastanayı söylerdi ben de “Çalkan Karadeniz çalkan/Gemilerde olur yelken/Bursa’da yatan Emir Sultan/O da sana ninni söyler/ Bu da sana yoldaş olur”u söylerdim. Bu benim dediğim ilahi, ben hep ilahi ile uyuturdum çocuklarımı (Albayrak 2010). Bir diğer kaynak kişi (Başak 2010) de “Allah Lailahe İllallah “ sözlerini makamlı söyleyerek çocuklarını uyuttuğunu söyledi Bu sözlerle çocuk hem kolay uyur hem de uslu olur diye nakletti. Bir diğer kaynak kişi bu konuda şunları dile getirmiştir: “Çocukların en sevdiği ninni sesi ‘piş piş’ miş; çünkü anne karnındaki sese benzermiş (Toker 2010) “.

Araştırma sahamızda tespit ettiğimiz ninniler şunlardır:

- Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana

Kov bostancı danayı

Yemesin lahanayı

Huuu huuu huu huu

(Şahin, N. 2010)

- Uyusun da büyüsün ninni

Çimenlerde yürüsün ninni

Uyusun da büyün ninni

Tıpış tıpış yürüsün ninni

(Şahin, N. 2010)

- Dandini dandini dan kuşu

Nerden de buldun bu kuşu

Çalılıktır onun yuvası

Mama getir Bartu'ya babası

(Şahin, B. 2010)

- Hu hu hu sana

Benim de yavrum uyusana

Hu hu hu Allah Bartu'ya uykular ver Allah

(Uluer, S. 2010)

Cezayir’de de çocuk büyütülürken ninnilerden faydalanılır. Yataktan dua ile alınan çocuk beşiğe konur ve anne çocuğuna ninni söyler. Anne ninnilerde çocuğa uyku istemenin yanında onun hastalık, kaza ve nazar gibi kötülüklerden korunması için Tanrı’dan dilekte bulunur (Altun, 2004: 181-188).

2.1.3.12.Çocuğu nazardan koruma

İslam ülkelerinin çoğunda olduğu gibi Türkiye’de de nazar inancı çok yaygındır. Ülkemizde, insanların bir bölümünün nazardan öldüğü inancına rastlamaktayız. Bizde halk arasında söylenen “Deveyi kazana, insanı mezara” deymi, nazarın öldürücü gücünü anlatmaktadır.

Nazar diğer kültürlerde de çok eski çağlardan beri görülür. Yunanlıların “matımsa”, Arapların “elayn” (göz) ya da “isabet-i ayn” (göz değmesi), İranlıların “bed nezer” (kötü göz), Hintlilerin “sihir” dedikleri bu çarpıcı gücün Türkiye’deki adları “nazar, göz, göz değmesi, göze gelme, pis göz, kem göz”dür. Canlı ve cansız tüm varlıkları tehdit eden ve zarar vereceğine inanılan çarpıcı ve öldürücü bu gücün, özellikle geçiş dönemlerindeki çocuklar için büyük bir tehlike taşıdığına inanılır. Bu nedenle çocuk sahibi aileler, çocuklarını bu çarpıcı gücün zararından korumak için birçok çareye başvurular (Örnek, 1977:167-170).

Nazarın temelinde kıskançlık ve haset duyguları vardır. Bu duyguların oluşturduğu vurucu kuvvet, ruhun dışa açılan iki noktası olan gözlerden fışkırarak kurbanına isabet eder. Bu yıkıcı kuvveti durdurmanın ve onun zararlı etkisinden kurtulmanın yolu da “göze gözle” karşı koymak düşüncesi olmuştur. Bu sebeple, rengi ve şekli göze benzeyen her obje nazarı uzaklaştırıcı, birer amulet olarak kullanılmıştır. Babil’de nazara karşı amuletler kullanıldığı gibi, özellikle eski Mısır’da “Osiris’in gözü” yahut “Horus gözü” diye bilinen amuletler çok yaygın kullanılmışlardır. Edfu Mabedi’ndeki kütüphanede kötü gözün zararlı etkisini uzaklaştıran büyüsel sözlerle rastlanmıştır. Ayrıca, bir çift kötü gözün düşmanları ve hırsızları uzaklaştıracak iki bekçi gibi kullanıldığı yine bu metinlerde dile getirilmiştir. İslamiyet, Ön Asya ile Orta Asya’ya yayıldığında, hâlen buralarda yaşayan Bâbil ve Asur halk inanmalarının mirasına da konup, bu arada nazar inancını da benimsemiştir. Bugün Müslüman

memleketlerin hepsinde, insanların üçte ikisinin nazardan öldüğü inancı çok yaygın bir inançtır (Örnek, 1966: 73-76).

Araştırma sahamız olan Düzce’de nazarla ilgili şu inanç ve uygulamalara rastlanmıştır:

- Çocuklar, nazardan korunmak için isteyerek pis ve kirli gezdirilir; kötü giydirilir.
- Çocuklar “nefesi kuvvetli” hocalara okutulur, bunlardan alınan muskalar çocuğun üzerinde taşınır ya da yatağının altında saklanır.
- Nazarı değecek kişilerden uzak durulur.
- Evden çıkmadan çocuğa Ayetel Kürsi okunur. Sonra da “Maşallah süphanallah vela kuvvete Lailahe illallah illa billah” denir. Bir başkasının çocuğunu da çok sevdiğinde nazar değmesin diye yine bu dua okunur. Bu dua okunmazsa ve çocuğa nazar değerse günahı senin üzerine kalır inancı vardır.
- Nazar boncuğu takılır
- Nazar duaları okunur.
- Kurşun dökülür
- Mavi ya da yeşil gözlülerin nazarı değer. Bu kimselerden kaçınılır.
- Çok iyi şeyler herkese söylenmez, gösterilmez. Yoksa nazar değer.
- Nazardan korumak için kırk bir tane çörek otu, 1 sarımsak başı ve kaya tuzuna (kalın bir tuz), 41 Elham veya Kulhu ya da 7 tane Ayetel Kürsi, Felak, Nas okunarak bu çörek otları bir beze dikilir. Yanına da mavi altın nazarlıkla çocuğun omzuna takılır.
- Çocuğun yüzüne ya da kulağının arkasına kara sürerler.
- Çocuğun iç çamaşırını ters giydirirler. Çocuğun poposunu kaşırlar.

- Nazar nedeniyle çocuğun vücudunda çıkan yaraların ığleşmesi için çocuk Derdin Kaplıcaları'nda yıkanmaya götürölür.

2.1.3.13.Sünnet

Ölkemizde ve de araştırma bölgemiz olan Düzce'de çocukla ilgili geleneksel işlemlerden biri de sünnettir. Sünnet yaptırım gücü çok fazla olan bir gelenektir. Bu geleneğin dışında kalmayı hiç kimse tercih etmemektedir. En katı geleneklerimizden biridir.

İslam dinine göre Peygamberin yaptığı, uyguladığı ya da yapmayı, uygulamayı öğütlediği şeylere uymaya “sünnet” denir. Bir başka inanışa göre de Peygamberimiz sünnetli doğmuştur. Bu nedenle bu gelenek oldukça köklüdür. Sünnet olmak adeta Müslüman olmanın göstergesidir. Çocuk sünnet olarak hem büyüüp erkek olmuştur hem de Müslüman toplumuna dâhil olmuştur. Müslüman erkeği Müslüman olmayandan ayıran özellik sünnetli oluşudur. Sünnet dini kural olarak Yahudilikte vardır. Sünnet zorunluluğu, Kur'an'da açıkça belirtilmemiş ve buyrulmamıştır; ancak yine de “İbrahim Peygamberin bu husustaki şeriatına tabi ol” ayeti genel bir kural olarak kabul edilmiştir. İslamiyet'ten önce de var olan sünnet töresini Hz. Muhammed devam ettirmiştir. “İslam dininde Peygamberin yaptığı ya da yapılmasını öğütlediği şeylere uymaya “sünnet” adı verildiği için oğlan çocuklarının erkeklik uzuvlarının ucundaki deriyi çepeçevre kesip alma işlemi, halk dilinde bu deyimle adlandırılmaktadır (Boratav, 1984: 193-194)”.

Sünnet operasyonunda üreme organının uç kısmını kaplayan deri kesilerek atılır. Bu işlemin tıbben de çok yararlı olduğu bilinmektedir.

Sünnetin kızlara uygulandığı Doğu Afrika'da, Arabistan'da klitorisin bir parçası ya da küçük dudakların bir parçası kesilir. Kızlara sünnet uygulaması ölkemizde ve araştırma sahamızda görülmemektedir.

Sünnet öylesine katı bir kuraldır ki bir örnekliğin dışında kalma korkusu ve tedirginliğini ile aileler bu kuralı çiğneyemezler. Toplumumuzun bu konudaki hoşgörüsü ve bağışlaması yok denecek kadar azdır (Örnek, 1977: 171-174). Nitekim şu ya da bu nedenle sünnetleri gecikmiş delikanlılar için “gâvur”, “kabuklu domuz”,

“sünnetsiz”, “imansız” yakıştırmaları araştırma sahamızda rastladığımız sözlerdir. Bu konuda köklü bir geleneğin yaptırım gücü yoğun bir biçimde Düzce’de de işletilmektedir. Sünnetli olanın sünnetsiz olandan daha temiz olduğu inancı ve görüşü önemli rol oynamaktadır. Özellikle, dinsel baskının ağırlığını duyurduğu yerlerde, namaz çağındaki çocukların ibadet için gerekli temizliğinin, sünnetli olanlarda daha iyi yapıldığı inancı egemendir. Aynı görüş araştırma sahamızda da mevcuttur. Bir Müslüman’la evlenen yabancından başka birtakım şeylerin yanı sıra çoğu zaman sünnet olması da istenmektedir. Bu durumda, sünnet, dinselliği belirten bir işaret olmaktadır.

Sünnet olan çocuk artık erkek olmuştur, beden ve manen olgunlaştığına inanılır. Sünnet olan çocuk delikanlı olur, askerlikten ve evlendikten sonra tam bir erkek olacaktır. Çocuk manevi olarak bu telkinlerin etkisiyle sünnet olayına daha rahat ve gönüllü yaklaşır (Tezcan, 1997: 65).

Sünnet geleneği toplumun ekonomik yapısına ve şehirle bütünleşmeye bağlı olarak bazı değişiklikler göstermektedir. Eskiden sünnette, dinsel yön ağır basarken, bugün daha çok ailenin zenginliğini gösterme, çocuğun ilk mürüvveti gibi adlandırmalar içinde sosyal statüyle ilgili görülmektedir (Emiroğlu, 1972: 75) . Aynı durum düzce için de geçerlidir.

Sünnet nedeniyle ailenin dostlarından biri çocuğa kirve olur. Kirve, sünnet sırasında çocuğa ve sünnetçiye yardımcı olur. Kirvelik geleneğine araştırma sahamızda rastlanmamıştır.

Sünnet yerine getirilmesi şart olan dinsel ve sosyal yönü ağır basan bir olaydır. Sünnete çocuğun ilk mürüvveti gözü ile bakılır. Sosyal yaptırım gücü çok yüksek olan bu uygulamaya sıkı sıkıya bağlılık araştırma sahamızda tespit ettiğimiz hususlardandır.

2.1.3.13.1.Sünnet çocuğunun yaşı, sünnetin zamanı

Sünnet yaşı değişiklik göstermekle beraber genel kural çocuğun ergenliğe girmeden sünnet olması yönündedir. İslamiyet’te tek sayılı yaşlarda sünnet ettirme yaygındır. Bu tek sayılara İslamiyet’te uğurlu sayılar gözüyle bakılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i doğumlarının yedinci gününde sünnet ettirmiştir. Araştırma sahamızda da tek sayılı yaşlarda sünnet ettirme geleneğine

rastlanmıştır. Bunun nedeni bir kaynak kişi tarafından şöyle ifade edilmiştir: “Genellikle tek yaşları (tek sayıları) iyi derler. Cesur olurmuş çocuk. Eğer çift yaşlarda olursa kız çocuğu çok olurmuş”. Araştırma sahamızda sünnet yaşı olarak okula başlama yaşı olan yedi yaşını geçirmemeye çalışmak oldukça yaygındır. Yedi ve dokuz yaş sonrasında kalırsa çocuk korkak olur düşüncesi ve okula başlamadan bu işin bitirilmesi düşüncesiyle sünnet yaşının genel olarak 7 olduğu tespit edilmiştir. Ancak son zamanlarda kimi anne babaların, çocuklarını doğumdan hemen sonra sünnet ettirdiklerine de rastlanmaktadır. Çocuk birkaç günlükken ve henüz hastanede iken sünnet ettirilmektedir. Bu çok erken sünnetten amaç, çocuğun bilinçli olarak acı çekmesini ve korkmasını önlemektir. Diğer yandan yaşlılarının, zamanı geldiğinde törenle sünnet olmaları ve hediyeler almaları çocuğu kıskandırabilir ve kendisini bu sevgi ve ilgi odağı olaydan yoksun bırakan anne ve babasına karşı kızgınlık duyabilir. Böyle düşünen ve uygulayan aileler genç kuşakta daha yaygın olmakla beraber yaygın uygulama tantanalı sünnet düğünleridir. Çünkü sünnet, çocuğun ilk mürüvveti, anne-babanın saygınlığını arttıracak bir yoldur. Çocuğun bakımı, sünneti, evlendirilmesi anne ve babanın “boynunun borcu” dur; ana baba da ekonomik koşullarının elverdiği ölçüde bu sorumlulukları en iyi biçimde yerine getirmekten mutluluk duyar. Maddi durumu yerinde olanlar kendi çocukları ile birlikte fakir çocukları da sünnet ettirirler. Çünkü bu sevaptır düşüncesiyle hareket edilir.

Sünnet mevsiminde belirli bir kural yoktur. Kış mevsimi en son tercih edilen mevsimdir. Eskiden sonbaharda hasat sonrası sünnet yapılırken bugün ya ilkbaharda okullar kapanınca ya da sonbaharda okullar açılmadan bir süre önce yapılır. Sıcak hava yaranın iyileşmesini geciktirir, yarayı azdırır inancıyla yaz mevsimi tercih edilmemektedir.

2.1.3.13.2. Tören ya da düğün hazırlığı

Sünnet yaptırmaya karar veren aileler konuklarına 10-15 gün önceden sünnet davetiyesi gönderirler. Eskiden köylerde okuyucu çıkarılmış. Bu okuyucu sünneti haber verirmiş. Elinde kuru üzüm veya şekerle kapı kapı dolaşarak haberi yayarlarmış. Çok yakın akraba ve dostlara sünnet evinden bir parça kumaş, havlu, tavuk, tatlı vs gibi hediyeler gönderilerek davet yapılmış. Bugün ise okuyucu âdeti kalmamıştır. Sünnet davetiyeleri hazırlatılarak konuklara dağıtılır. Bugünkü davetiyelerin üzerlerinde sünnet

işlemleriyle ilgili resim ve karikatürler ya da çocuğun resmi ve manillerle sünnete çağrı bulunur. Davetiyeler tıpkı düğün davetiyeleri gibi sünnetin yapılacağı yeri, çocuk gezdirmenin saatini ve başlatılacağı yeri haber verirler. Düğüne herkes davet edilir. Davet edilmeyenler darılırlar.

Sünnet hazırlıkları içerisinde en önemli nokta sünnetin yapılacağı yerin ayarlanmasıdır. Ailenin ekonomik durumuna göre bu yer çocuğun kendi evi, evinin bahçesi, bir dernek lokali, orduvi, öğretmenevi, düğün salonu, otellerin havuz başı yemek salonları gibi yerler olabilir. Buralarda yemek ve diğer organizasyonları iş yeri sahibi yapar. Düğünün yapılacağı yer ister ev ister dışarı olsun çocuğun” kesilme” den sonra yatacağı odası ve yatağı özenle hazırlanır, süslenir, donatılır. Balonlar, süsler asılır. En güzel yatak örtüleri serilir. Çocuğun yatağının ya da yatacağı odanın bir yerine Kur’an, nazarlık vb. asılır. Eğer sünnet düğününden önce çocuk sünnet ettirilecekse yatağı evde hazırlanır. Sünnet düğünü anında “kestirme” yaptırılacaksa o zaman da çocuğun yatağı salonun bir köşesine hazırlanır.

Bazı aileler ise sünnet düğünü düzenlenmeden, sadece “kestirtme” işlemini yaptırarak, istenirse bir de mevlit okutturup bu işi kısa yoldan çözerler. Bu, ailenin maddi durumuyla ve de olaya bakış açısıyla ilgilidir.

İslam dünyasında da bu kutlamalar çeşitlilik arz etmiştir. Mısır’da erkek çocuklar 5-6 yaşlarında sünnet edilirler. Genellikle masrafı azaltmak için sünnet gruplar halinde yapılır: kız gibi giydirilen çocukların, yüzlerinin bir kısmı mendille örtülür. Böylece nazardan korunacağına inanılır. Atlara bindirilerek, çalgıcılar, yaşlılar yardımcılarıyla peştamal kuşanmış sünnetçi elerinde kandiller, büyük bir alayla sokaklarda dolaşırlar. Üç gün üç gece ziyafet verilir, eğlenilir (Çelebi, 1971’den aktaran Palaman, 2005, s.128).

2.1.3.13.3.Çocuğun hazırlanması

Çocuk tören gününden önce hazırlanmaya başlanır. Aslında psikolojik olarak çok daha önceden bu hazırlık yapılır. Çocuğa korkmaması için, yüreklendirici cesaret verici motivasyonunu artırıcı “Artık erkek olacaksın, büyüyüp adam olacaksın” gibi sözler söylenir. Çünkü çocuk bir yandan sevinirken bir yandan da bilmediği bu olay karşısında korku dolu ve endişelidir.

Sünnet çocuğuna sünnet giysisi alınır. Bu tip giysi, genellikle üzerinde maşallah yazılı bir başlıktan ve kuşaktan, bir pantolon, ceket, yelek ve bir pelerinden ibarettir. Ayrıca sünnet işleminden sonra giymek üzere genişçe, gecelik biçiminde beyaz bir gömleği olur. Bu giysi çocuğun bacaklarını rahatça açmasını sağlar ve yaranın kanamasını önler.

Çocuk, düğünden birkaç gün öncesinden ya da aynı gün ata, otomobile, bindirilerek dolaştırılır. Bu konvoy gelin alma konvoyu gibidir. Evden çocuk alınır ve arabalarla dolaştırılır. Bu esnada kamera çekim yapar. Çocuğun arabaları balonlarla süslenir. Diğer arabaların aynasına ev sahibi tarafından havlu vs. bağlanır. Bu geziye mahallenin öteki çocukları da katılırlar; davul, zurna çalınır, böylece çocuğun sünnet olacağı bir gösteriyle ilan edilmiş olur (Örnek, 1977: 177-179).

2.1.3.13.4. Sünnet işlemi ve sünnetçi

Sünnet işlemi cinsel organın uç kısmında yer alan derinin kesilip çıkarılmasıdır. Bu işlem yapılırken çocuk, varsa kirvesinin yoksa dayı, amca ya da yakın bir aile dostunun kucağında oturur. Hastanelerde ise masada yatar ve arkasında biri onu tutar ve çocuğa destek olur. Bacakları iki yana açılır. Yanındaki kişi kollarını ve bacaklarını sıkıca tutar. Bu sırada çocuğa korkmaması için yüreklendirici, erkekliği vurgulayacağı sözler söylenir. “Kesilme” den önce ve “kesilme “ sırasında “Allahu Ekber! Allahu Ekber!” denilerek tekbir getirilir. Ayrıca “Oldu da bitti maşallah, damat olur inşallah !” diye çok bilinen ve yaygın olan tekerleme de söylenir. İşlem bittikten sonra ise çocuklar “Yumurtanın yarısı gitti Kaan’ın yarısı” diye tekerleme söylerler. Sünnetçinin başı ve çocuğun belden aşağısı bazen örtülür. Bu, çocuk işlemi görmesin diye ve nazar değmesin diye yapılır. İşlem bittikten sonra çocuk kucağa alınarak yatağına yatırılır. Bu arada anne diğer bir odada oklava çevirir. Bu işlemi yaparsa sünnetin kolay olacağı düşünülür.

Sünnet işlemini yapanların genel adı sünnetçidir Sağlık ocağında görevli sağlık memurları bu işi yaygın olarak yapan kişilerdir. Bunlara “fenni sünnetçi” denir. Maddi durumu elverişli olanlar ise bir Bevliye doktoruna (Ürolog) sünnet işlemini yaptırmaktadırlar. Eskiden köylerde halk sünnetçileri varken günümüzde artık yoktur.

Günümüzde sünnet, sünnet töreninden önce yapılmaktadır. Çocuk sünnet düğününe kadar iyileşmekte ve düğünün tadını çıkarmaktadır.

2.1.3.13.5.Hediye-armağan

Hediye sünnet töreninde de yerine getirilmesi gereken bir âdettir. Hediye konusunda kesin bir kural yoktur. Çok yakın çevre altın takarken diğerleri çocuğa oyuncak, kıyafet getirir. Hediyelerin odak noktası çocuktur. Saat çocuğa alınan makbul bir hediyedir. Eskiden, bundan otuz sene önce, birçok erkek çocuk ilk saatlerini sünnetlerinde almıştır.

Davetliler maddi olanaklarının elverdiği ölçüde ya da sünnet edilen çocuğun ailesine olan yakınlığı derecesinde hediyelerini seçerler.

2.2.Evlenme

2.2.1. Düğün öncesi

Hayatın ilk geçiş dönemi olan doğumdan sonraki ikinci geçiş dönemi evlenmedir.

Birleşmiş Milletler Nüfus Komisyonu'na göre “Erkek ve kadının kanuni birleşmesinden doğan müesseseye evlilik” denir (Serper, 1991:149). Evlenme kararı almış iki gencin birleşmesiyle evlilik gerçekleşir. Evlikle beraber insanlar karı-koca olurlar ve ana-baba olmak için toplumun öne sürdüğü en önemli şartı yerine getirmiş olurlar (Altun, 2004: 89). Evliliğin, ilk insanlarda hangi yaşlarda, nasıl gerçekleştiğini bilemesek de bugün her toplumun kendi inanç ve kültür birikimleri ve yapıları çerçevesinde bu mutlu olayı az çok değişik şekillerde kutladığını biliyoruz. Dünyanın birçok bölgesinde yaşayan Türk insanın az da olsa farklı şekillerde yaptıkları bu evlenme törenlerinin ortak ve genel adı “Düğün”dür (Palaman, 2005: 133). Dünyanın her yerinde görülen bu evlenme törenleri, içinde bulunduğu toplumun kültürüne göre belli kurallara uyularak gerçekleştirilir. Bu nedenle evlenme olayı gelenek, görenek, âdet, töre, tören bakımından zengin bir tablo çizer.

Evlenme ile yeni bir aile kurulurken, yeni akrabalıklar ve ilişkiler de oluşturulmaktadır. Bu bakımdan evlenme toplumsal açıdan önemli bir olgudur; çünkü aile toplumun temelini oluşturur. Her toplumun kendi kültürüne uygun olan evlenme biçimlerini tercih ederken uygun olmayanları da engellemeye çalıştığı açıktır. Toplumlar kendi kültürleri çerçevesinde kimin kaç eşle evleneceğine, hangi koşullarda evleneceğine dair kurallar oluşturmuşlardır. Hangi kurallar oluşturulursa oluşturulsun evlilik, bir kadın ve erkek arasındaki birlikteliğin toplum nazarında onaylanmasından ibarettir. Bu onaylama elbette içinde bulunduğu toplumun kültürüne göre belli kurallar ve kalıplar içinde gerçekleşecektir. Gerçekleşen bu beraberlik de toplumun temelini oluşturan aileyi oluşturacağından evlilik toplumsal bir olgudur. Evlilik toplumsal bir olay olmasının yanında aynı zamanda dinsel bir olaydır da. Pek çok toplumda evlenme törenlerinin bir bölümünü dinsel uygulamalar oluşturur.

Evlilik mutluluk veren bir durumken aynı zamanda kendi içinde endişeler de barındırır. Yeni kurulan birlikteliğin başarılı olup olmayacağı kaygısı sessizce evlenen çiftin ve ailesinin aklının bir köşesinde durur. Toplumsal yapının temelini oluşturan ve evlenmeyle doğan yeni aile, akrabaların, dayanışmanın, kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamada büyük önem taşır. Bu nedenle aile aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel sorumlukları olan bir müessesedir.

Evlilik öncesi birtakım hazırlık aşamalarından geçilmesi gerekir. Anadolu'nun pek çok yerinde ve araştırma sahamızda da bu hazırlıklar yoğun olarak görülmektedir. Bu hazırlıklar köy ya da şehir merkezi olsun her ailenin uyması gereken kural ve kaidelerle yüklüdür. Bu gelenek, görenek, kural ve ritüeller kuşaktan kuşağa aktararak, zamana göre yeni şekiller alarak günümüze gelmiş bir bütündür. Günümüzde evlenme törenlerinin Batılılaşmakta olduğu, tüm ülkede olduğu gibi araştırma sahamızda da görülmüştür. Ancak ne kadar değişirse değişsin ana hatları ile şu aşamaları izlemek zorundadır: Evlenme isteğini dile getirme, kız isteme, söz kesimi, nişan, evlenme ve düğün.

2.2.1.1.Evlenme biçimleri

Türkiye’de, kültürel değişimlerin daha çok görüldüğü büyük şehirlerde gençlerin tanışarak, görüşerek evlenmeleri yaygınlığını artırmaktadır. Ancak daha küçük ve geleneksel kesimlerde evlilik biçimlerinin en başında “görücülük” usulü gelmektedir. Görücü usulü evlilikte evlenecek erkeğin ailesi komşu, tanıdık, arkadaş ya da akrabalarından uygun bulunan adayı görmek için kızın evine ziyarete gider. Bu ziyarete araştırma sahamız olan Düzce’de “kız bakma, dünür gitme, dünürçülüğe çıkma” gibi adlar verilir. Bu ziyaret sonrasında, bakılan kız hakkında düşünceler olumluysa hem erkek tarafının hem de kız tarafının düşünmeleri ve birbirlerini araştırmaları için zaman tanınır. Eğer düşünceler karşılıklı olumsuz ise bu hemen belli edilir. Her iki tarafın kararı da olumlu ise bu aşamada görücülerin işi bitmiş olur. Bundan sonraki aşama kız isteme, söz kesme, nişan gibi daha bağlayıcı aşamalardır. Günümüzde kız isteme aşamasından önce artık gençler tanıdık bir kişinin evinde ya da dışarıda bir yerde buluşturularak konuşmaları sağlanmaktadır. Bu yolla birbirlerini tanımaya çalışarak karar verirler.

Türkiye’de ve araştırma sahamızda görülen bir diğer evlilik biçimi de “kız kaçırma“ yoluyla evliliğdir. Bundan yirmi otuz yıl önce çok daha yaygın olan bu evlilik türü günümüz Düzce’sinde azalmakla beraber hâlen geçerliliğini sürdürmektedir. Kız kaçırma genellikle ailelerin evliliğe razı olmadığı durumlarda, başlık parası nedeniyle ya da ailelerin düğün masraflarını karşılayamayacak durumda olması gibi sebeplerden meydana gelmektedir. Kız kaçırma iki şekilde olabilir; birincisi kız ve erkek anlaşarak kaçarlar ki bu en yaygın görülenidir, ikincisi ise kızın rızası dışında kaçırılmasıdır. Kaçırılan kıza ister erkek tarafı olsun ister kız tarafı olsun dört başı mamur bir düğün hazırlamak zorunda değildir. Çünkü bu gençler toplum gözünde suçludurlar. Bu durum da bazen her iki tarafın, özellikle masrafları karşılayacak erkek tarafının, işine gelmektedir.

Yakut ve Altay Türklerinde yakın zamanlara kadar evlenme, ancak kız kaçırma ile meşru sayılmıştır. Altay Türklerinde, bugün bile, erkek ve kız tarafları arasında anlaşma yapıldığı halde, erkek kendi soyunun yiğit kişileriyle birlikte kızı kaçar (Erkul, 2002: 59).

Başlık parası bundan otuz-kırk yıl önce Düzce’de de yaygın olarak uygulanan bir gelenekken artık neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır. Başlık, evlilik çağı gelen genç kız ailelerinin kızlarına söz kesmeden önce, erkek ailesinden istedikleri maddi karşılıktır. Başlık parasının yaygın olduğu dönemde, parayı ödeyemeyecek durumda olan erkeğin kızı kaçırması çok sık görülen bir durumdur. Bazen kızı kaçırıldığı halde başlık parasını yine de alan aileler olduğu bilinmektedir.

Bir diğer evlenme biçimi olan “oturakalma” ya araştırma sahamızda rastlanmamıştır. Kızın bohçasını alarak oğlan evine gidip oturması durumuna halk arasında “oturakalma” denmektedir. Kızın bu evliliğe başvurmasının iki nedeni olabilir: Birincisi kızın sevdiği kişiyle evlenmesine ya kendi ailesinin ve karşı tarafın razı olmaması; ikincisi de yoksulluktur. Hangi nedenle olursa olsun kız, onurunu hiçe sayarak oğlan evine gelip oturduğu için, çoğu zaman oğlanın ailesi tarafından kabul görmektedir (Yasa, 1962: 6).

Bir diğer evlenme biçimi de “dezmâl kaçırmâsı”dır. Bu âdete araştırma sahamızda rastlanmamıştır. Dezmâl kaçırmâsında kızın çeşme başında ya da yolda giderken başörtüsü (dezmâl) zorla çözülüp kaçırlır. Bu duruma maruz kalan kız gerçekten kaçırmış gibi muamele görür. Aileler düğün için anlaşmak zorunda kalırlar (Barlas, 1975: 64).

Diğer bir evlenme biçimi olan “beşik kertme” araştırma sahamızda çok nadir görülmektedir. Beşik kertmesinde çocuklar henüz çok küçükken aileler birbirlerine söz verirler. Bu çocuklar artık bir çeşit nişanlı sayılırlar ve büyüyünce birbirleriyle evlenmek zorundadırlar. Bu bağın belirtisi olarak da çocukların beşiklerine birer kertik yapılır; beşik kertme adı da bu nedenledir. Beşik kertmesinin temelinde sosyal ve ekonomik sebepler yatar. Bu evlilik tütüne Hindistan ve Avustralya” da da rastlanmaktadır (Örnek, 1971b: 46).

Afyon ilinin Çayırbağ Köyü’nde beşik kertmesinin değişik bir şekline rastlanmaktadır. Bu uygulamada çocuklar bebekken değil de sekiz dokuz yaşlarındayken nişanlanmaktadır (Tezcan, 1998: 192).

Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da uygulanan ve araştırma sahamızda hiç rastlanmayan bir evlenme biçimi de “Berder” evliliğidir. Genellikle başlık sorununu ortadan kaldırmak için yapılır. Bu evlilik, hem kızı hem de oğlu bulunan iki ailenin, karşılık olarak hem kızlarını hem de oğullarını birlikte evlendirmeleri suretiyle gerçekleştirilmektedir (Beşikçi, 1969: 163). Bu tür evliliğe benzeyen, ancak gerçekleştirilmesinde zor kullanılan bir evlilik biçimi olan, adına “kepir” ya da “yaban değişî” denilen bir evlenme biçimine de Hakkâri’de rastlanmaktadır. Bu tür evlilik araştırma sahamızda görülmemektedir. Bu evlilik şöyle gerçekleşmektedir: Evlenmek isteyen fakat başlık ve düğün masraflarını karşılayacak paraları olmayan veya ailelerinin çıkardığı zorluktan usanan bekâr iki arkadaş, kendi aralarında anlaşarak kız kardeşlerini birbirlerine vermeye yani kızları kendi aralarında değiştirmeye karar verirler. Delikanlılar, ailelerine ve kız kardeşlerine hiçbir şey söylemeden, kararlaştırdıkları bir zamanda ve yerde, kız kardeşlerini bir bahane ile yanlarına alarak, köyden oldukça uzak ıssız bir yere giderler. Yanlarındaki kardeşleriyle beraber,

buluşma yerine gelen delikanlılar aralarında kararlaştırdıkları işareti verir vermez, birbirlerinin kız kardeşlerinin üzerine atılıp bu “tuzak”tan habersiz olan kızlara orada zor kullanarak sahip olurlar. Delikanlılar daha sonra yanlarına eşlerini alarak birlikte köylerine dönerler. Bu durumda evden bir kız gitmiş, fakat bir gelin gelmiş olur; aynı durumda olan aileler de bu duruma razı olmak zorunda kalırlar (Barlas, 75: 63).

Başka bir evlenme biçimi de “taygeldi” evliliğidir. Dul kadınların, eski eşlerinden olan çocuklarını da yanına alarak dul bir erkekle ya da dul bir erkeğin eski eşinden olan çocuklarını da alarak dul bir kadınla evlenme biçimine “taygeldi evlilik” denir. Bu ad verilmemekle birlikte araştırma yaptığımız bölgede bu tür evliliğe rastlanmıştır. Fakat genel eğilim dul olan kadının eski eşinden olan çocuklarını anneanne ya da babaanne tarafına bırakarak yeniden evlenmesidir. Yani kadın çocuklarını bırakır ancak erkek yanında getirir. Özellikle kız çocuklar üvey baba yanında bırakılmaz görüşü araştırma bölgemizde yaygındır (Örnek, 1977: 185-189).

“Levirat” yani kayınbiraderle evlenme biçimindeki evlilik çeşidi araştırma bölgemizde görülmez ve toplumsal olarak onaylanmaz. Kayınbirader gelinin ağabeyi ya da kardeşi kabul edilir. Dul kadının, ölen kocasının kardeşiyle evlenmesi olan levirat evlilikte amaç çocukların üvey baba eline düşmemesi ve malların dışarı gitmemesidir (Tezcan, 1998: 209).

Başka bir ifadeyle, ölen kişinin dul ve yetimlerinin, erkek kardeşlerine miras olarak kalması, demek olan bu evlilik biçimi Anadolu’da özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde hâlen yaşamaktadır (Köse, 2000: 48).

“Sorarat” yani baldızla evlenme biçimi de erkeğin karısı öldüğünde, karısının bekâr olan kız kardeşi ile evlenmesidir (Tezcan, 1998: 208). Bu evlilik şekline de Düzce’de rastlanmamıştır. Yine yukarıda da belirttiğimiz gibi baldız kız kardeş kabul edilir ve evlilik söz konusu edilemez. Bu evlilikte de yine amaç çocukların üvey anne eline düşmektense teyzelerinin bakmasının daha doğru olacağıdır.

Diğer evlenme biçimi de akraba evliliğidir ki araştırma sahamızda sıkça rastlanır. Eskiden daha sıkken bugün artık kuzenlerin kardeş gibi daha yakın ilişkiler içinde olması nedeniyle bu evlilik türü azalmıştır. Anadolu'nun her yerinde yaygın bir evlenme biçimidir akraba evlilikleri. Antropoloji literatüründe “Tercihli Evlilik Geleneği” olarak bilinir. Kimlerle evlenilmemesi gerektiğini belirleyen Kur'an'ın Nisa Suresi, 23. Ayetinde akraba olarak bir kimsenin kardeş çocuğu, yani yeğeni ile evlenmesi haram sayılmış; ancak, amca, dayı, hala ve teyze çocuklarının birbirleriyle evlenmeleri haram kişiler arasında sayılmamıştır (Özgüven, 2001: 78). Sahada görüşülen kaynak kişilerden biri: “Ben ve kız kardeşim ikimiz teyzemizin oğlu olan iki kardeşle evlendik. Kaynanam (teyzem) ‘Ablamın kızları yaşlanınca bana bakar, bildik tanıdık ‘”diye bizi istedi. Biz iki kızı iki erkek kardeşe verdiler. Yabancılık çekmedik. İyi oldu. Çocukluğumuzdan bildiğimiz evdi. Rahat ettik (Şahin, A. 2010) ” diyerek yaptıkları bu evliliği onaylamaktadırlar. Ancak son yıllarda bu evlilik hem sağlık gerekçesiyle (akraba evliliği sakat doğumlara sebep olmaktadır) hem de değişen ve yakınlaşan kardeş çocuklarının ilişkilerine bağlı olarak azalmıştır.

Poligami (çok eşlilik) de sahada az da olsa rastladığımız evlilik türlerindendir. Burada bazen eşlerin birbirinden haberi var ve aynı evde yaşarken bazen de resmi nikâhlı eş başka bir evde, imam nikâhlı eş bir başka evde olmak üzere çok eşlilik görülebilmektedir. Eski devirlerde daha yaygın olan bu evlilik türü kadının sosyal alandaki varlığının artması, ekonomik özgürlüğünü kazanması gibi nedenlere bağlı olarak azalmıştır.

Poligami'ye insanlık tarihinin başlangıcından itibaren bütün kültürlerde rastlanmaktadır. Kur'an en doğru olanın tek eşlilik olduğunu ancak şartlar gereği erkeğin dört kadına kadar evlenebileceğini bildirir. İnsanoğlunun birden fazla eşe eşit davranamayacağı vurgulanarak ısrarla tek eşlilik tavsiye edilmektedir. İslamiyet'in bu konudaki yorumu çok tartışılmaktadır. İslamiyet öncesi Türk hayatında da “Kumanlık “ geleneği ile çok eşlilik vardır. Görülmektedir ki Türk hayatında İslamiyet'ten önce de sonra da çok eşlilik yaşanmıştır. Geleneğe göre ilk eşin protokol üstünlüğü ve diğer eşleri yönetme hakkı vardır. Türk geleneğinde kuma resmen toplum tarafından eş gibi kabul edilmiştir (Günay, 2000: 9).

Özetleyecek olursak araştırma alanımızda (Düzce’de), berder, levirat, sorarat, kepir gibi evlilik türleri görülmezken görücü usulü, akraba evliliği, kız kaçırma, çok eşlilik gibi evlilik türlerine rastlanmıştır. Sosyal hayatın her alanında değişimler olduğu gibi evlilik biçimlerinde de değişiklikler araştırma sahamızda da kendini göstermektedir. Düzce’de evliliklerin çoğu görücü usulünün yanı sıra artık daha çok karşılıklı anlaşmaya dayalı olarak gerçekleşmektedir. Bunların yanında “kaçarak evlenme” az da olsa devam etmektedir. Günümüzde ister okumak, ister çalışmak için olsun köy ve yaşanılan şehir dışına çıkmaları nedeniyle gençler kendileri tanışarak anlaşarak evlenmeye karar vermekte ve ailelere kısa bir araştırmadan sonra bu durumu onaylamak kalmaktadır.

Her yerde olduğu gibi Düzce’de de evlilik üç aşamalıdır: Söz kesme, nişan, düğün.

2.2.1.2.Evlilik yaşı

Evlilik yaşını belirleyen bazı ölçütler vardır. Bu ölçütler zamana ve evliliğin yapılacağı yere göre değişiklik gösterir. Fizyolojik olarak, buluş çağına girmiş gençler evlenebilirler. Ülkemizde buluş çağı 10-15 yaşları arasındadır. Anne-baba olmak için bu biyolojik ve fizyolojik gelişmeler yeterlidir; ancak psikolojik olarak ve sosyo-kültürel açıdan yeterli değildir. Buluşa ermeyle birlikte önemli bazı değişiklikler olur. Kızlar bu devrede içinde yer aldıkları toplumun ekonomik, toplumsal ve kültürel etkinliklerinde yer alırlar. Aynı durum erkek için de geçerlidir. Onlar da aile ve toplum içerisinde yaşının ve cinsinin gerektirdiği davranışları göstermeye başlar. Kızlar ev işleri yapmaya, genç kızlık rollerine bürünmeye, karşı cinsle ilgilenmeye başlarlar. Erkekler ise aynı şekilde ev ekonomisine katkıda bulunmaya çalışırlar, babaya yardım ederler ve karşı cinse karşı ilgi gösterirler. Erkekler ayrıca bir meslek sahibi olmaya çalışırlar ve askerliklerini yaparlar. Bir erkeğin askerliğini yapmış olması, bir meslek sahibi olması evlenmesi için yeterli görülür.

Yasalara göre, çocuğun reşit olduğu yaş on sekizdir. Medeni Kanun 88/1. Maddesi, evlenebilmek için kızın on beş, erkeğin de on yedi yaşını doldurmasını gerekli

görmektedir. Ancak, on dört yaşını doldurmuş kızla on beş yaşını doldurmuş olan erkek, olağanüstü bir durumun varlığı halinde, hâkim kararı ile evlenebilmektedirler. Hâkim bu kararı vermeden önce ana-babayı ya da vârisi dinler ve onlardan izin verdiklerine dair imzalarını alır.

İster köyde, ister kentte olsun evlilik yaşını ekonomik etmenler, bazı sosyal olaylar, ölümler, doğal afetler gibi pek çok değişken etkilemektedir. Evlenme girişiminde bulunmada Türk toplumu kıza ve erkeğe aynı hakkı tanımamıştır. Erkek ve erkek ailesi bu konuda aktif bir durumdayken, kız ve kız ailesi pasif bir durumdadır. Evlilik girişimi, genellikle erkekten ve erkek ailesinden gelir (Örnek, 1977:189-190). Araştırma sahamız olan Düzce’de de bu durum değişmeyen bir kural niteliğindedir.

Evlenme isteğini belli etme, geçmiş yıllarda açıkça yapılmaz imalarla sağlanırken bugün gençler bu konuda daha rahat davranabilmektedirler. Düzce’de eskiden evlenme isteğini erkek, “ babasının ayakkabısını eşiğe çakarak, çatıda şişe kırarak ya da çatıya çıkıp horoz gibi öterek ve pilava kaşık saplayarak, asabi hareketlerde bulunup söz dinlemeyerek” belirtirmiş. Kızlar ise “kapıları çarparak kapatır, sık sık canım sıkılıyor der, of çeker, çeyizini aceleyle hazırlar, asabi davranışlarda bulunarak” evlenme isteklerini belli ederlermiş. Evlenme isteklerini açıkça belli edemeyen bu gençlerin böyle imalara başvurmaları normal bir durum olarak karşılanırmış.

Evlilik yaşı köylerde daha küçükken şehirlerde daha büyüktür. Eskiden köylerde sandalyeye oturunca ayakları yere değen kızın evlenme vaktinin geldiği düşünülürmüş. Eskiden daha küçük yaşlarda evlenilirken şimdi daha geç yaşlarda evlenilmektedir. Bugün evlilik yaşı kızlarda 20-25 erkelerde 20-30 yaşları arasındadır. Gençlerin üniversiteye gitmeleri, iş bulup yerleşmeleri, askerliklerini yapmaları ya da hedefledikleri kariyerlerini tamamlamalarını beklemeleri halinde bu yaş sınırı yukarılara çekilmektedir. Kız ve erkek arasında yaş farkı olacaksa kızın küçük, erkeğin büyük olması tercih edilmektedir.

Türkiye'nin çeşitli yerlerinde de evlenme isteği açıkça söylenemez ve ima edilir. Adana'da evlenme çağına gelen gençler bazı davranışlarla ailelerine bu isteklerini belli ederler. Kızlar asabileşir, sorulan sorulara bağırıp çağırarak cevap verir, söz dinlemez olur. Bulaşıkları yıkarken kapları birbirine vurur, ev işleri yaparken –ölsem de kurtulsam- gibi sözler eder, yaşı geçmişse içi geçmiş karpuzu annesine verirler. Erkekler de kızlar gibi huysuzlaşır, yalnızlıktan, soğuktan şikâyet ederek alıp başını gideceğini, evden ayrılmak istediğini söyler (Başçetinçelik, 1998: 121). Çankırı'da ise delikanlılar annesinin ayakkabısını nal çivisiyle eşiğe çakar, eve geç gelir, sabah geç kalkar, yemek beğenmez, her şeye kusur bularak evlenme isteklerini belirtirler. Sinop'ta da erkekler babalarının ayakkabılarını ters çevirir, iki ayakkabıyı birbirine sürter; kızlar da yemek yemez, konuşmaz, somurtur (Başçetinçelik, 1998: 120). Görüldüğü üzere tüm Türkiye'de genel eğilim evlenme isteğini açıkça söylemek değil ima etmek yönündedir. Ancak tüm değerlerimizde olduğu gibi bu konuda da değişim olmuş, günümüzde imalara gerek kalmadan evlenme isteği ailelere açıkça söylenebilir hale getirmiştir.

2.2.1.3. Eş seçimi, Görücülük, Dünürcülük / Kız bakma, Kız isteme

Eş seçiminde birçok etmen rol alır. Ülkemizde daha çok geleneksel kesimde evlilik “görücü usulü” yapılır. Bu tür evlilikte ve diğer evlilik türlerinde de yerine getirilmesi gerekli bir dizi işlem vardır. Bunlar; gelin ya da güvey seçimi, görücülük, kız isteme, söz kesimi ve nişandır (Artun, 2010: 161).

İlk aşama olan görücülük, Düzce'de “kız bakma, kız arama, kız beğenme, dünürcü gitmek, dünürlüğe gitmek, dünür gitmek, kız görme” gibi adlarla ifade edilir. Şehir merkezlerinde daha çok, tanışıp anlaşarak evlenme yayginken, geleneksel kesimde görücülük daha yaygındır. Evlenecek oğlanın önceden beğenip istediği bir kız varsa önce bu kız üzerinde durulur. Durumdan haberleri olan iki aile de birbirleri ve çocukları hakkında araştırma yaparlar. Olumsuz cevap alınacağı düşünülürse başka adaylar da göz önünde bulundurulur. Evlenme işi “kız bakma, kız arama” ile başlar. Bu iş için eş, dost, akraba yani yakın ve uzak çevre seferber edilir. Bu konuda bir kaynak kişi bu durumu şöyle belirtmiştir: “Evlenecek oğlum var, şu özelliklerde kız arıyorum dediğin zaman çevreden sana uygun kızları söylemeye başlarlar. Ya önce oğlum gider

görür ya da ben gider görürüm sonra oğlum gider. Aracı kuvvetli olursa oğlanla kızı görüştürür. Benim gelinim dini bütün, kapalı, saygılı, becerikli, başkalarıyla gezip tozup adı çıkmamış olmalı. Ama yine de oğlum bilir (Albayrak 2010)

Evlenecek kızın yaşı çok küçük ya da büyük olmamalı, evlenecek kız güzel olmalı, iyi huylu, becerikli, itaatkâr, dini bütün, terbiyeli, temiz, namuslu, evine bağlı, işgüzar, eğitilmiş, iyi bir aileye sahip, çeyizi bol olmalı gibi özellikler aranan nitelikler arasındadır. Evlenecek erkekte ise şu özellikler aranır: Askerliğini yapmış, iş sahibi, mevki sahibi, maddi durumu iyi, içki içmeyen, kumar oynamayan, iyi bir aileye sahip, ahlaklı, namuslu, dürüst olmalı. Aslında aranan özellikler adaya ve adayın ailesine göre değişiklik gösterir.

Kayseri’de hamamlar gelin seçmek için en önemli yerlerdendir. Orada kızın vücudu, huyu-suyu, bohçasının içindekilerden marifetleri anlaşılmaya çalışılır. Damat adayının ise çirkin, hasta ve işe yaramaz olmaması yeterli olup diğer olumlu özellikleri de soruşturulur (Türkten, 1996: 227-233).

Artvin’de ise evlenecek kızlar; ağzı var dili yok, çok hamarat, gölete uçan kuşun örneğini çıkarır, sözleriyle övülür (Özdemir, 1985: 26). Düztabanlı kızın uğursuzluk getireceğine, çatık kaşlı kızların ise bahtlarının açık, ömürlerinin uzun olacağına inanılır (Tecemen, 1995: 40).

Kız seçme ile ilgili kriterler Kutadgu Bilig’in 57. Bâb’ında şöyle anlatılır: Evlenirken çok dikkatli olunmalı ve iyi bir kız bakmalıdır. İyi bir kız; soyu belli, iyi bir aileye ait, Müslüman, erkek yüzü görmemiş, temiz olmalıdır. Kız evleneceği erkekte yüksek derecede olmamalıdır zira bu durumda erkek ona köle olur. Yüz güzelliği yerine huy güzelliği tercih edilmelidir (Günay, 2000:6-7).

Karşılıklı değerlendirmeler yapıldıktan ve kararlar verildikten sonra kız isteme aşamasına geçilir. Kız evine gidilerek kızın babasından istenmesine “dünürlük, dünürlüğe gitme, elçiliğe gitme, kız istemeye gitme” gibi isimler verilir. Görmeye gidenlere ise “aracı, dünürücü başı” denir. Kız isteme Düzce’de şöyle gerçekleştirilir: Erkek tarafı ailesinin ileri gelen kadınları ve erkekleri daha önce belirlenmiş olan hayırlı

bir günde, genellikle perşembe günü, kız istemeye kızın evine giderler. Bu durum (perşembe günü) neredeyse kesin bir kural niteliğindedir; çünkü hayırlı bir günde başlanan iş hayırlı olur düşüncesiyle hareket edilir. Kız evine giden dünürçüleri, kızın babası ve annesi karşılar. Kız daha sonra dünürçülerin yanına gelerek el öper ve “Hoş geldiniz” der. Damat bazı ailelerde kız istemeye gitmezken bazılarında gider. Karşılıklı olarak hâl hatır sorulur, güncel konulardan, varsa ortak tanıdıklardan ve konulardan sohbetler açılır. Daha sonra istenecek olan kız, kahveleri getirir. Eğer oğlanda gözü varsa ve onunla yuva kurmak istiyorsa, kahveyi tatlı yapar. Eğer oğlanı beğenmiyorsa kahve tamamen şekersiz yapılmaktadır. Bu, gerçekte çok kritik bir andır. Dünürçülere yapılan kahve ise yine cevap olumlu olacaksa şekerli olumsuz olacaksa şekersiz yapılır. Kahve şekersiz olsa da dünürçüler bunu hiç belli etmeden içmek zorundadırlar. Bazen de kızın gönlü olduğu halde damadın kahvesini tuzlu ve karabiberli yapar. Damat eğer kızı istiyorsa buna katlanıp kahveyi sonuna kadar içmelidir. Bu, damadın kızı ne kadar çok istediğinin göstergesi kabul edilir. Bu durumdan büyüklerin haberi olmaz sadece kahveyi hazırlayan kız ve arkadaşları bir de kahveyi içecek olan damat adayı bilir. Kahveler içildikten sonra asıl konuya geçilir. Dünürçüler “Allah’ın emri Peygamber’in kavliyle kızınız ...’yı oğlumuz ...’ya istiyoruz. “derler, böylece asıl konuya girilmiş olunur. Kız tarafı bütün bunları dinler. Eskiden kızın ve ailenin gönlü olsa bile ilk gelişte kızı vermezler ancak üçüncü gelişte verirlermiş. Bu, kız evinin onuru için gerekliliymiş. Ancak şimdi ilk seferde iş olumlu ya da olumsuz sonuçlanmaktadır. Aslında bu işlem günümüzde formalite halini almıştır. Artık günümüzde kız isteme aşamasına gelmeden kız ve erkek kararlarını veriyor, aileler birbirini araştırıyor hatta kız ve erkek, ailelerine damat/gelin adayını tanıştırmaya götürüyorlar. Dolayısıyla kız isteme bölümü işin formalitesi olduğundan ilk gelişte evet cevabı veriliyor. Cevap hayırsa karşı tarafın istemeye gelme girişimi reddediliyor. İstemeye gelen ve konuya uygun girişi yapan erkek tarafı artık kız tarafının cevabını bekler. “Gençler birbirlerini görmüş beğenmişler biz de onaylıyoruz, verdik gitti” cevabı verilir. Taraflar birbirlerine “hayırlı olsun” der. Erkek tarafı kız istemeye gelirken yanında çikolata ve çiçek getirir. Kız verilecekse isteme olayı olmadan bu çikolata açılır ve ikram edilir. Konuklar buradan cevabın olumlu olduğunu anlarlar. Eğer “bir düşünelim, konuşalım” deyip çikolatayı açıp ikram etmezlerse o zaman cevabın olumsuz olacağı belli olmuştur. Bu

gibi durumlarda genellikle çikolata açılmadan geri gönderilir. Kız tarafı olumlu cevabı verdikten sonra evlenecek gençler büyüklerin ellerini öper.

Eskiden köylerde kızın oğlanda gönlü yoksa ayakkabılarını dışarı fırlatır, dünürçülerin yanına çıkmaz, çıksa bile surat asar, eve gelenlere hiçbir ikramda bulunmazmış. Ayrıca eskiden köylerde kız istemeye giderken çikolata, şeker yerine bir sepet hazırlanır bu sepete börek, bal, yağ, fındık, ceviz gibi yiyecek maddeleri yerleştirilip kız evine götürülürmüş.

Kız isteme ritüeli Dede Korkut Hikâyeleri'nde de görülür. Bamsı Beyrek Hikâyesi'nde Dede Korkut, kız kardeşi Banu Çiçek'i istemek üzere Deli Kaçkara'a gider. Dede Korkut "Tanrı'nın buyruğu ile Peygamber'in kavli ile kız kardeşin Banu Çiçek'i Bamsı Beyrek'e istemeye geldim." der. Deli Kaçkar da "Tanrı'nın buyruğu ile Peygamberin kavli ile kız kardeşimi Beyrek'e vereyim. "der (Ergin 2001: 66-67).

Afganistan'da Türkler kız istemek için oğlanın babası aksakallı (yaşlı biri) ile birlikte kız evine gider ve kızı "Allah'ın emri, Peygamberin desturu ile kızınızı oğluma isterim" diyerek ister. Kızın babası "Allah izin verirse" diye olumlu cevabını bildirir. Ardından nişan "küçük toy" yani "şirinihori" (nişan töreni) yapılır (Salih, Kalafat, 2000: 39).

İçel'in Gülnar ilçesine bağlı olan Kuskan'da 15-20 yıl öncesine kadar ailenin tekelinde olan eş seçimini bugün gençler genellikle kendileri yapmaktadır. Kız kim tarafından beğenilirse beğenilsin uğurlu olup olmayacağı sınanmaktadır. Bunun için belli bir miktar tuz (bir torba, bir kilo) gelin adayının tespit edildiği tarihten itibaren kullanılmaya başlanılır. " Tuz ölçme" denen bu uygulamaya göre; tuz bitene kadar evde herhangi bir tatsızlık, zarar ziyan olmazsa o kızın aileye uğur getireceğine inanılır (Şahin, 1999'dan aktaran Altun 2004: 207) .

2.2.1.4.Söz kesimi

Genellikle kız isteme ve söz kesimi aynı akşam olur. Evlenme kararını onaylayan aileler bunu duyurmak ve bir parça daha resmileştirmek için "söz kesme" yaparlar. Eğer "kız isteme" akşamından daha ayrı bir akşamda "söz kesme" yapılmışsa

davetli sayısı biraz daha çok olur. Eskiden söz kesimi akşamında: alınacak başlık parası, altınlar, eşyalar, gençlerin oturacakları yer, düğünün nasıl yapılacağı detayları ile konuşulur ve bir “söze” bağlanırmış. Şimdi artık bunlar konuşulmamaktadır. Bugün erkek tarafı yanında getirdiği yüzükleri çıkarır ve odanın ortasına getirilen gençlere bu yüzükleri bir aile büyüğü “hayırlı uğurlu olsun” diyerek takar. Daha sonra kız tarafı söz mendillerini konuklara dağıtır. Bu mendiller kadınlar ve erkekler için özel olarak hazırlanmış mendillerdir. Mendili alan erkek tarafından kişi sepete hediyesini ki bu genellikle para olur, bırakır. Bu mendiller tüllerle ve kurdelelerle süslenmiş bir sepet içinde sunulur. Eskiden kızların el emeği göz nuru işlemelerle süslenmiş, iğne oyalı ipek mendillerin yerini bugün çeşitli kuru çiçek, kurdele, boncuklarla bezenmiş süs eşyaları almıştır.

“Söz”den sonra “söz düzme” aşaması gelir. Oğlan ve kız tarafı uygun bir gün kararlaştırarak alışverişe çıkarlar. Bu alışverişe “söz düzme” denir. Bu alışveriş Düzce’de yapılabileceği gibi İstanbul veya Ankara’ya gidenler de olur. Kız, oğlan ve bunların anneleri, “söz düzmeye” giderler. İki taraf da karşılıklı olarak birbirlerine giyim eşyaları ve altın takılar alırlar. Nişan yüzükleri alınır. Nişan yüzüğünü erkeğe kız tarafı, kıza ise erkek tarafı alır. Bu âdettendir. Erkek tarafı ayrıca kıza bir altın set ve bir bilezik ya da düğünde takacağı takıların yarsını alır. Bunun dışında kıyafetler alınır. “Söz Düzme” olayında, oğlan ve kızın her istediği alınır. Kızın beğendiklerini oğlan tarafı, oğlanın beğendiklerini de kız tarafı öder. Daha sonra alınan takılar ve giyim eşyaları eve getirilir. Kızın eşyaları, kız evine gönderilmek üzere oğlan tarafına, oğlan eşyaları da kızın tarafına götürülür. Araştırmanın yapıldığı 2010-2011 yılında yani günümüzde bazı gençlerin söz düzme günü için sadece ikisinin çarşıya gidip gerekli alışverişlerini kendilerinin yaptığı yaygın olarak görülmektedir. Söz düzme günü genellikle alınan eşyalar kız için: altın bir set (yüzük, saat, gerdanlık, küpe), iç çamaşırı, pijama, gecelik, çanta, kemer, nazarlık, elbiseler, makyaj malzemesi, parfüm, ayakkabı, terlik, nevresim takımı, havlu... Erkek için ise: ayakkabı, gömlek, pijama, röbdeşambır, iç çamaşırı, tıraş takımı, parfüm, pantolon, kazak, gömlek, takım elbise, tıraş makinesi, vs. olur.

Alış-veriş sonrası her iki taraf da karşı tarafa aldıkları tüm çeyizleri kendi evlerine götürürler. Bu eşyalar özel olarak hazırlanmış, bohça (dürü) denen (kenarları oyali, işlemeli kare ya da dikdörtgen şeklinde örtü) özel örtülerin içine yerleştirilir. Gelinin bohçasının üzerine bir maşallahla birlikte bir de altın takılır. Günümüzde bu bohçalar ayrıca süslü bir kutu, sandık, sepet ya da bir valize (Daha sonra da kullanılır gerekçesi ile son yıllarda valiz içine de dürü hazırlanmaktadır.) yerleştirilmektedir. Alınan kıyafetler, eşyalar özenle ve süslenerek “bohça düzülür”. Bu işi yapan özel dükkânlar olduğu gibi kişiler kendileri de yapabilirler. Kızın bohçasının yanında anne-baba bohçası ve kardeşleri için de bohçalar yapılır. Bu bohçalarda gömlek, kazak, havlu, yazma gibi malzemeler olur. Aynı şekilde erkek tarafı için de kız tarafı bohçalar hazırlar. Bu bohçalar ya nişan günü karşılıklı verilir ya da nişan günü erkek tarafı bohçalarını verirken kız tarafı ise ayrıca bir gün “bohça getirmeye” oğlan tarafına ziyarete gelir. Bohçalarla birlikte yine çiçek ve özel olarak hazırlanmış çikolata götürülür.

Beklenecek bir durum (askerlik, okul vs) yoksa sözlülük dönemi genelde 3-4 ayı geçmez. Bu dönem boyunca köylerde sözlü gençlerin birbirlerini görmeleri bile iyi karşılanmaz. İlle görüşeceklerse yanlarında büyük biri olur. Ancak şehirlerde artık rahatça görüşülmektedir. Bundan sonra nişan hazırlıkları başlar.

2.2.1.5. Nişan, Nişanlılık

Söz kesiminden sonra gelen aşama nişandır. Nişan töreni genellikle kız tarafı tarafından düzenlenir. Nişana kız tarafının düğün töreni olarak bakılır ve nişan masraflarını kız tarafı karşılar. Nişan, evde yapılabileceği gibi dışarıda da yapılabilir. Dışarıda yapılacaksa düğün salonu, otel, öğretmen evi, orduevi, dernek ve lokal gibi yerler tercih edilir. Tıpkı düğün gibi nişan da yemekli ya da yemeksiz olabilir. Köylerde ise bu iş için genellikle evlerin bahçeleri hazırlanmaktadır.

Kız nişan elbisesini giyer erkek ise takım elbisesini giyer. Nişan elbisesi son yıllarda kızlar için tuvalet şeklinde şık elbiseler olurken erkek de şık bir takım elbise giyer. Daha önceden alınmış yüzükler kız tarafından ağzı laf yapan, saygıdeğer, evliliğinde mutlu bir kişi tarafından günün anlam ve önemini belirten küçük bir

konuşmadan sonra takılır. Nişan yüzükleri sağ ele takılır. Evlendikten sonra bu yüzükler sol ele geçirilir. Nişanla birlikte takılan yüzüklerin çıkarılması uğursuzluk sayılır. Düğünden sonra bu yüzükler sağ el parmağından sol el parmağına hiç çıkarılmadan geçirilmelidir. Yüzük bir başkasına takması veya bakamsı için verilmez. Bir başka kişi yüzüğü denemek için takarsa, uğursuzluk getirir. Yüzükleri takan kişi “Hayırlı uğurlu olsun, Allah bir yastıkta kocatsın, Allah tamamına erdiresin” gibi iyi dilek ve temennilerde bulunur. Bazen de makas kesmiyor denerek damattan bahşiş istenir. Bu durumda damat yüzüklerin bulunduğu tepsiyi tutan kişiye para verir ve kurdele kesilir. Kesilen kurdeleden bekâr kızlar birer parça alır. Kimin parçası en kısa ise en yakın zamanda onun evleneceğine inanılır. Bundan sonra kız ve erkek, önce erkeğin anne ve babasının elini öper. Anne ve baba da kıza daha önceden alınmış altınlarını (bir altın set, yüzük, bilezik gibi) takarlar. Daha sonra kızın anne ve babasının elleri öpülür. Bu arada davetliler ikramlarla ağırlanırlar. İkram; yemek ya da pasta, börek, kuru yemiş vs olabilir. Daha sonra tıpkı düğündeki gibi nişan pastası gelir ve yeni çift bunu kesip birbirlerine birer lokma yedirirler. Kalan pasta davetlilere dağıtılır.

Nişanlı kalma süresinin kesin bir kuralı yoktur. Bu süre iki tarafın anlaşmasına bağlıdır. Bazen bu süre özel durumlarda (askerlik, okul, gurbetten dönüş, hastalık, ölüm vb.) uzatılabilir ya da kısaltılabilir. Sürenin uzatılmasında ya da kısaltılmasında her iki tarafın hazırlanması ve ekonomik etmenler de etkili olmaktadır.

Günümüzde nişanlıların birlikte çıkmaları, gezmeleri olağan karşılanırken, daha önceki yıllarda nişanlıların birbirlerini görmeleri, konuşmaları ve bir arada bulunmaları çoğu zaman aile üyelerinin izinleri ya da yanlarında birinin bulunması koşuluyla olabilmektedir. Bazı yerlerde nişandan sonra dini nikâh yapılmakta ve gençlerin daha rahat görüşmeleri sağlanmaktadır. Nişandan ayrılan çiftlerin durumları geleneksel kesimde biraz daha zordur. Özellikle kız için daha zor bir durumdur.

Dinsel bayramlardan Kurban Bayramı nişanlılık dönemine rastlarsa, oğlan evi, kız evine boynuzunda altın bir bilezik olan kınalı koç ve kıza bayramlık kıyafet gönderir. Ramazan bayramında ise, kıza bayramlık giysi, bir altın bilezik gibi bayram hediyeleri alınır.

Nişan, yasada “evlenmeye hazırlık” olarak kabul edilir. Nişanlanma döneminin yasal ve toplumsal yönde işlevleri vardır. Nişan, gençlerin daha rahat bir şekilde bir araya gelmelerini kolaylaştırıp birbirlerini tanımalarında etkili bir süreçtir. Bu süre aslında evliliğin ilk adımı, her iki taraf için de birbirini tanıma, uyum ve düğüne hazırlık aşamasıdır (Özgüven, 2001: 50). Eğer taraflar arasında herhangi bir anlaşmazlık olursa nişan bozulabilir. Oğlan evinin nişandan dönmesi durumunda kıza alınan takılar geri verilmemekte, tersi durumunda ise takıların iadesi söz konusu olmaktadır. Nişanlılık süresinde aileler düğün için tüm hazırlıkları yaparlar. Bundan sonraki aşama düğündür.

2.2.2. Düğün

Düğün, tüm dünyada olduğu gibi Türk kültüründe de insanların mutluluklarını ifade eden törenlerdendir. Düğünde amaç, evlenen çiftin evliliğinin çevreye ilan edilmesidir.

Düğünden önce bazı hazırlıklar yapılır. Öncelikle, nişanlı çiftin düğün tarihi belirlenir. Düğün tarihine kız ve oğlan aileleri ortaklaşa karar verirler. Daha sonra diğer hazırlıklara geçilir. Düğünün ne zaman olacağı oğlan tarafının ekonomik durumuna, kızın çeyizinin ne zaman biteceğine, askerlik, okul, iş hayatı, ölüm, doğal felaket gibi birçok duruma göre değişebilir. Nişanlılık süresi bu gibi durumlara bağlı olarak uzayabilir ya da kısalabilir. Anadolu’da düğünler genellikle sonbaharda olur. Sonbahar, harman işlerinin sona ermesi, kış hazırlıklarının tamamlanması ve yayladan dönülmüş olması, düğün masraflarını karşılayabilme bakımından en elverişli zamandır (Boratav, 1984: 176). Düzce’de de aynı durum söz konusudur. Aile ekonomisi çiftçiliğe dayanıyorsa düğün sonbaharda olur. Köylerde geçim kaynağının fındık olması nedeniyle fındığın toplanıp satılması da sonbaharı bulduğu için düğünler sonbaharda olmaktadır. Hatta halk arasında “Ömrün uzun düğünün güzün olsun.” sözü iyi dilek ifadesi olarak kullanılır. Diğer durumlar da ise genellikle yaz ayları tercih edilmektedir.

Düğünün tarihine karar verdikten sonra sıra bir an önce düğünün yapılacağı mekâna karar vermeye gelir; çünkü yaz aylarında düğün yapacak mekân bulmak sıkıntılı bir durumdur. Daha önceden yer ayarlanmazsa istenilen tarihte bulunamayabilir. Düğün yapılacak mekân ailenin maddi durumuna göre çeşitlilik gösterir. Düğün salonları, otellerin yemek ve balo salonları ya da havuz başları, orduevi,

öğretmen evi, çeşitli sosyal tesisler düğün için tercih edilen mekânlardandır. Köylerde ise genellikle köy meydanı, okul bahçesi, evlerin kendi bahçeleri düğün yapmak için tercih edilen yerlerdir.

Düğünden önce de kız düğün alış-verişine eksik eşyaların tamamlanması, gelinliğin alınması için götürülür. Bu alış-verişte de her iki taraf birbirine hediyeler alır. Günümüzde erkek evi; mutfak, oturma odası ve salonun eşyalarından sorumludur. Kız evi ise yatak odası ve beyaz eşyayı düzmekle mükelleftir. Bazen de gençler anlaşarak evlerini ortaklaşa hazırlamaktadırlar. Erkek tarafı düğün öncesinde gelinin giyeceği kıyafetleri alır. Bunlar: gelinlik, elbise, ayakkabı, çanta, saat, pardüse, başörtü vs. takı olarak da genellikle “bilezikler, altın set (kolye, küpe, yüzük) tür. Düğün öncesi, kız ve oğlan alışverişi çıktıklarında, yanlarında anneler, görümce ve elti de bulurken şimdi sadece gelin ve damadın baş başa alış-veriş yapmaları daha sık rastlanan bir durumdur. Eskiden düğünden önce erkek tarafı karşı tarafın yakın akrabaları için “yolluk” düzerlermiş (Yolluk: Kardeş, dayı, amca, anne, baba için ayakkabı, gömlek, elbise, iç çamaşırı vs. den oluşan hediyelerdir.). Günümüzde bu uygulamaya rastlanmamaktadır.

Evin eşyaları ve ihtiyaçları giderildikten sonra ise davetiyelere sıra gelir. Davetiyeler düğün tarihi kesin belli olduktan sonra seçilir ve yeterli sayıda bastırılır. Bunlar düğünden 10-15 gün önce eşe dosta dağıtılır. Çok uzaktaki akraba ve tanıdıklara telefonla haber verilir ya da davetiye postalanır. Eskiden köylerde davet kapı kapı dolaşarak kuru üzüm, şeker gibi yiyecekler dağıtılarak yapılırmış. Çok yakınlara ise kumaş, havlu, yazma, tavuk, tatlı gibi hediyelerle çağrıda bulunulmuş. Bir diğer uygulama da şudur: Erkek tarafı düğün alışverişi sırasında bir top kumaş alır ve kız tarafına bu kumaşı verir. Bu kumaşa “en” denir. Kız tarafı çok yakın akraba ve tanıdıkları düğüne bu “en”le davet eder. “En”i alan kişi düğüne bilezikle (hediye olarak takmak üzere) iştirak etmek zorundadır. Düğüne davette kimse küstürülmemeye çalışılır. Mümkün olduğunca tüm akraba ve tanıdıklar çağırılır.

Gaziantep’in İslahiye ilçesinin Kırıkçalı Köyü’nde düğün daveti, özel olarak pişirilen düğün ekmeğinin dilimlerinin evlere gönderilmesiyle yapılmaktadır. Yine erkek ve kız tarafı bazen mumla ve kibritle eşi dostu düğüne davet etmektedir (Ekici, 1996: 66). Araştırma sahamızda da birine kızıldığı zaman (münasebetsiz ve

istenmediği zamanlarda davetsiz geldiği ve ilgi beklediğinde, gerekli olmadığı zamanlarda geldiğinde,) “Seni mumlu davetiyeyle çağırmadım ya” denir. Bu da düğün davetinin eskiden mumla da yapıldığını bize gösterir.

Düğün hazırlıkları aşamasında nikâh işlemleri için de hazırlık yapılır. İki nikâh türü vardır: resmi nikâh (belediye nikâhı) ve imam nikâhı (hoca nikâhı). Düğünde, resmi nikâhın yanında imam nikâhının da yapılması şarttır. Genellikle resmi işlemler düğünden birkaç gün önce tamamlanır. Nikâh (lar) düğün günü ya da düğünden önce de kıyılabilir. Bazen düğün esnasında resmi nikâh kıyılır düğün bitip eve geldikten sonra da imam nikâhı kıyılır. Bazen de resmi nikâh da imam nikâhı da düğün töreni öncesi kıyılır.

Düğünler eskiden bir hafta sürerken günümüzde cuma akşamı kına gecesi ile başlayan düğünler cumartesi ya da pazar günü yapılan esas düğünle sona ermektedir. Tatil gününün hafta sonu olması düğünleri hafta sonuna çekmiştir.

Tekirdağ’da düğünler bazen salı günü başlayıp pazar günü biter. Bu düğünler “Perşembe Düğünü” veya “Pazar Düğünü” olarak bilinir. Daha çok Pazar Düğünü yapılmaktadır. Düğüne cuma gecesi kız evinde, cumartesi günü de oğlan evinde başlanır. Oğlan evine yakın bir yerde, bir komşunun evinde veya bir kahve ocağına giderek erkekler düğünü kutlar, çay, kahve içerler. Kadınlar hediyeleriyle birlikte düğün evine giderler, kız evinde ve erkek evinde eğlence başlar. Kızlar rengârenk elbiseleri, pırıl pırıl parlayan oyalı yazmalarıyla maniler, türküler söyleyip oynarlar. Köyde delikanlılar, oynayan kızları uzaktan seyrederek. Kızlara yaklaşıp laf atmak hiç hoş karşılanmaz. Eğlenceler kızlarla delikanlıların karşılıklı bakışmaları, kızların delikanlıların imalı maniler söylemeleriyle devam eder (Artun, 1998: 4-28).

Yörük düğünleri ise Çarşamba günü başlar. Düğüne davetli olanların kısır keçi getirmeleri âdettir; fakat düğünde hediye getirmeleri şart değildir. Düğün eğlenceleri devam ederken aynı günün akşamında gelinin kınası yakılır. Kına gecesinde de pek çok eğlence düzenlenir. Kadınlar ve erkekler birlikte eğlenebilir. Türküler söylenir. Perşembe günü öğlene doğru kız kınalı ve duvaklı olarak çadırdan çıkar ve ata biner. Kendisine güvey tarafından seçilmiş iki yenge eşlik eder. Gelin evden ayrılırken yanık, içli türküler söylenir (Baykurt, 1993: 473-476) .

2.2.2.1.Çeyiz

Çeyiz sözcüğü Arapça “cihaz”dan gelir. Gelin için baba evinde hazırlanan eşyaların ve malzemelerin tümüne “çeyiz” denir. Çeyiz önemlidir. Çeyizi çok olan kızın itibarı da gittiği evde yüksek olur. Bu nedenle, araştırma sahamızda söylenen “Kız beşiğe çeyiz sandığa” sözünde de ifade edildiği gibi Düzce’de anneler çeyiz hazırlığına çok erken yaşta başlarlar. Çeyiz olarak hazırlanan malzemeler sahada günümüzde değişiklik göstermektedir. Şöyle ki: Çeyiz olarak eskiden yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü, oyalı yazmalar, çetrik (bir tür örme patik), dantel örtüler, bakır kap kakak vb. eşyalar hazırlanırken bu malzemeler günümüzde biraz daha değişiklik göstermektedir. Bugün çeyiz olarak kız evi mutfak eşyalarının tümünü, çarşaf, nevresim, havlu gibi tekstil ürünlerini ve beyaz eşyaların bir kısmını hazırlar. Eskiden çeyizler kızın el emeği göz nuru iken günümüzde daha çok, hazır alınan tekstil ürünleri ve beyaz eşyalardır. Dolayısıyla kızlar artık evde el işi yaparak değil çalışarak ve para kazanarak çeyizlerini düzmektedirler. Kızın ailesinin ekonomik gücü ve günümüzün yaşam koşulları kızın çeyizini de etkilemektedir. Erkek çeyizinde ise Düzce’de oğlan annesi bir kat yatak, yorgan, yastık hazırlarken günümüzde evin yatak odası hariç (çünkü yatak odası mobilyasını kız tarafı alır) tüm mobilya ve beyaz eşyalarını alır.

Düzce’de; düğünden önce hazırlıkları tamamlanan çeyizler kararlaştırılan bir günde kızın yeni evine, (oğlan evine) getirilir. Buna “çeyiz götürme, çeyiz asma, çeyiz serme “ gibi adlar verilir. Kararlaştırılan günde oğlan evinden ayarlanan bir araba ile kızın evine “çeyiz alma” ya gidilir. Sandığı (eşyaları) almak için içeri giren damada sandık hemen verilmez. Kız tarafından bir kuzen, yeğen, bir genç kız “sandığın üstüne oturur” . Damat sandığı almak için üzerinde oturana para vermek zorundadır. Bu para az olmamalı, oturanı memnun etmelidir. Parayı alan sandığın üstünden kalkar ve damat da eşyaları taşımaya başlar. Çeyiz sermeye kız evinden kızın annesi, yengesi, halası, teyzesi, arkadaşları, kuzenleri vs gelir. Kızın yeni evine getirilen eşyalar özenle yerlerine yerleştirilir. Eskiden, daha çok köylerde, gelinin odasına ipler gerilir, duvarlara kumaşlar asılır ve çeyizler bu iplere asılarak ve bu kumaşlara iğnelenerek bir sergi oluşturulmuş. Gelen giden, kızın çeyizini buradan inceler beğendiklerini örnek almış. Günümüzde ise çekmecelere ve dolaplara yerleştirilen çeyizlerin dolap

kapaklarının ağzı açık bırakılarak ve çekmeceler biraz çekilerek görmek isteyenlerin beğenisine sunulduğu görülmektedir. Hatta çeyiz görmeye gitme âdeti yavaş yavaş azalmaya başlamıştır. Bu davranış artık bir çeşit görgüsüzlük ve münasebetsizlik olarak algılanmaktadır. Ancak yine de pek çok yerde devam etmektedir. Çeyiz seren kız evi yakınlarını erkek evi en iyi şekilde ağırlamaya çalışır. Yemekler hazırlanır ve kız tarafına ikram edilir. Ayrıca bazı yerlerde gelen misafirlere paketler içinde, hazırlanan fıstıklar dağıtılır. Erkek tarafı her konuda kız tarafına yardımcı olmaya çalışır. Ancak eşyaları yerleştirmede asıl görev kız tarafındır. Erkek tarafı kız tarafı gelmeden evi temizlemekle yükümlüdür. Bu konudaki anısını bir kaynak kişi şöyle anlatmıştır: “Ana eşyalar alındıktan sonra bir gün belirlendi ve çeyiz götürüldü. Sandığın üstüne yeğenlerim oturdu. Murat da onlara para verdi. Aile büyükleri ablamlar, yengemler, Murat’ın ablaları, halası falan vardı. Eskiden köy evlerinde gelinin bir odası olurdu çeyizler iplere serilir, yatakların üzerine konur ve sergilenirdi. Ama şimdi her şey yerine konuyor. Kapakları açık bırakılıyor (Güngör, A. 2010) “.

Çeyiz götürme Anadolu’nun pek çok yerinde uygulanan bir gelenektir. Örneğin, Divriği’de düğünden bir süre önce kız evinden oğlan evine, kızın bir takım elbisesi getirilir ve görülecek bir yere asılır. Bu elbiseye “boy” denir. Böylece kızın bir hafta sonra oğlan evine geleceği ilan edilmiş olur (Aslanoğlu, 1972: 6175-6178). Bolu’da Pazar günü kız evi komşuları, akrabaları çağırır, kızın çeyizini alırlar ve birlikte oğlan evine giderler. Çeyizi orada asarlar ve sergilenmek için hazır ederler (Nuri, 1961: 2307-2309). Kandıra Türkmenlerinde çeyiz düğün gününün sabahı, erkek evinden bir grup tarafından gelip alınır ve götürme esnasında tüm köyde gezdirilerek herkese gösterilir. (Altun, 2004: 285). Tekirdağ’da çeyiz, damat evine davul zurna eşliğinde ve bayrakla götürülür. Çeyiz taşınırken sandığın üstüne oturma âdeti burada da vardır. Bahşiş alınmadan sandıktan kalkılmaz. Kızın çeyizi tamamlanınca, çeyiz oğlan evinde serilir ve konu komşuya gösterilir (Artun, 1998: 4-28).

Düğün öncesi hazırlıklarından bir diğeri de “gelin hamamı” dır. Anadolu’nun pek çok yöresinde kına gecesinden önce gelin hamama götürülür. Buna “gelin hamamı” denir. Oğlan evinin davetiyle kız ve oğlan tarafının yakınları ve kızın arkadaşları hamama gider. Orada geline kına yakılır, şarkılar söylenir, oyunlar oynanır. Konukların

da eşliğinde gelin yıkanır, yenir içirilir (Başçetinçelik, 1998: 176). Yörede hamam olmasına karşın Düzce’de “gelin hamamı” âdeti tespit edilmemiştir.

2.2.2.2. Kına gecesı

Kına yakma geleneği ölkemizde evlenmeyle ilgili yaygın geleneklerden birisidir. Araştırma sahamızda da “kına gecesı” geleneğinin eskiden olduğu gibi günümüzde de devam ettiğini görmekteyiz. Sahada kına gecesı uygulamaları şöyledir:

Kına gecesı, düğünden bir gün önce kadınlar arasında gelin olacak kızın evinde yapılır. Bazen kadınlı erkekli gruplarla da yapıldığı görölmekle beraber daha çok kadınlar arasında yapılan bir törendir. Kız kınası kadar yaygın olmamakla beraber, damada da kına yakıldığı görölür ancak bu durum nadirdir. Erkek evi tarafından bir tepsi içinde hazırlanan kına kız evine getirilerek gelinin eline yakılır.

Kına âdeti geçmişten günümüzde ölkemizde yaygın olarak uygulanan geleneklerimizdendir. Türk inanç sisteminde “kına” “seçilmiş olmayı, adak olmayı, adanmış olmayı” gösterir. Bunun için asker adayına, kurban kesilecek hayvana, evliliğe aday olan gençlere kına yakılır (Kalafat, 1998: 126). Evden elleri kınalı ve gelinliği ile çıkan kız artık kocasına ve yeni ailesine kendini adar ve tüm zorluklarla başa çıkmak zorundadır. Geriye dönüşü ise ancak kefenle olabilir. Bu nedenle düğünden önce Düzce’de de babalar kızlarına “Gelinlikle çıktığın bu eve ancak kefenle dönebilirsin.” diyerek bu adanmışlığı gösterirler.

Gelinin ana-babasının evinde geçireceği son gece kına gecesidir. Dolayısıyla kız ve kız ailesi tarafından hüznölü bir gecedir. Kına gecesinde söylenen türkü ve manilerde de bu hüznü açıkça görmekteyiz. Bu maniler ve türküler söylenirken gelin kız ağlar. Ağlamayan kız “ baba evini unutacağı, evini sevmediği ve kurtulacağı için sevindiği, çok hevesli olduğu” gibi yorumlar yapılarak kınanır.

Kına gecesı günümüzde bazen gelenekleri uyulmak için yapılabildiği gibi bazen de eğlence düzenlenmeden sadece nikâhla evlenen gençler için düğünün yerini alan bir eğlence töreni halini almıştır. Ama köylerde hâlen geleneksel olarak devam etmektedir. Şehir merkezinde ise ya yapılmamakta ya da yukarıda da söylediiğimiz gibi kına

geceleri asıl fonksiyonundan uzaklaşarak sadece bir eğlence halini almaya başlamıştır. Kızın evden ayrılışı, evindeki son gecesi ve vedalaşması olarak hüznü bir geceyken giderek bir eğlence halini almıştır.

Araştırma alanımız Düzce’de kına gecesi şu şekilde gözlenmiştir: Kına gecesine oğlan tarafı gelmeden önce tepsi içinde hazırlanmış (tepsisi kırmızı tül ve kurdelelerle süslü) kınayı, (yine kırmızı tül ve kurdelelerle süslenmiş bir sepet içerisinde) konuklara ikram edilecek kuru yemişleri, kızların ellerine bağlayacakları mendilleri (bu mendillerin yerine kırmızı güller hazırlanarak altlarından lastikli kurdeleler geçirilir. Bunu kına yakan kız eline geçirir. Gül kınanın üstüne gelir. Kızların başlarına takacakları kırmızı duvakları (bir tacın etrafına kırmızı tüller geçirilerek hazırlanmış küçük duvak) ve mumları hazırlayıp getirirler.

Kına gecesinde gelin güzel bir elbise (tuvalet) giyer. Gecenin ilerleyen saatlerinde kıyafetini değiştirir, bindallı giyerek, başına al, pullu bir duvak (örtü, yazma) örtülerek kına için hazırlanır. Bindallı giymek istemeyen kişiler kırmızı bir elbise de giyerler. Bindallı giyenler ise eskilerden kalma varsa nostalji olsun diye onu, yoksa yeni alıp onu giyerler. Bazı köylerde ise pembe şalvar, işli çepken giyilir. Eskiden araştırma sahamızda kına gecesinde gelin gelinliğini giyer babasının evindeki son gecesini hiç uyumadan bu şekilde geçirirmiş. Ancak günümüzde kına gecesinde gelinlik giyilmemektedir.

Kına yakma işleminden önce gelin abdest alır ve iki rekât namaz kılar. Daha sonra gelin olacak kız odanın ortasına bir sandalyeye oturtularak başına pullu kırmızı örtüsü örtülür. Bu örtüdeki amaç gelini albasımasıdır. Işıklar söndürülür. Önde görümce arkada genç kızlar içinde mumlar yanan kına tepsisini taşıyarak hüznü kına türkülerini eşliğinde odaya getirirler. Kına tepsisi “senin de başına gelsin” anlamında, kızların başlarının üzerinden geçirilir. Bu esnada kızların ellerinde mum, başlarında kırmızı duvakları olur. Ve şu türküler söylenir:

- Kınayı getir aney,

Parmağın batır aney,

Bu gece misafirem,

Koynunda yatır aney;
- Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar

Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler

Annesinin bir tanesini hor görmesinler

Annesinin bir tanesini hor görmesinler

Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim

Hem annemi hem babamı ben köyümü özledim

Babamın bir atı olsa binse da gelse

Annemin yelkeni olsa açsa da gelse

Kardeşlerim yollarımı bilse de gelse

Hem annemi hem babamı ben köyümü özledim

Kına gümüş ya da bakır bir tas içerisindeki tepsiyle beraber ortaya getirilir. Kınayı başı bütün (anne ve babası yaşayan), başından ikinci bir nikâh geçmemiş, evliliğinde mutlu olan ve erkek tarafından biri yakar. Kınanın içine bozuk para ya da altın lira konur. Bu hem bereket dileği ile konur hem de kalan kınanın dağıtım sırasında kimin eline denk gelirse onun bahtının açılacağı düşünülür. Gelinin ellerine, ayaklarına kına yakılır.

Kına yakan kişiye kız tarafı havlu, yazma, fular gibi bir hediye verir. Bu hediye kına yakma esnasında kınayı yakanın koluna (dirseğin üst kısmına) bağlanır. Gelin kına

yakma esnasında hemen avucunu açmaz. Bu bir tür “saçı”dır. Kaynananın gelerek avucuna bir altın lira koymasıyla kız avucunu açar. Bu altını gelin kızın saklamasının evine bereket getireceğine inanılır. Gelinin ayağına da kına yakılır. Gelinin ayağının altından kınayı şöyle bir geçirirler. Bir ayağa yapılır bu işlem. Topuktan ayakucuna kadar düz bir çizgi yapılır kınayla. Hızla geçirilir ve bölünmeden yapılması gerekir. Sırat köprüsünden bir çırpıda geçsin diye.

Kına yakıldıktan sonra kalan kına misafirlere çerez ile birlikte dağıtılır. Bu arada kızlar oynar eğlenirler. Kına gecesinde kadınlar oynamaz. Genç kızlar oynar ve eğlenir. Kadınlar seyreder. Kına bitimi kadınlar evlerine gider. Kızın yanında genç kızlar kalıp sabaha kadar gelini bekler, kendi aralarında eğlenirler, oğlan evinin göndermiş olduğu çerezleri yerler. Eskiden bu gecede uyunmazmış uyuyan cezalandırılmış. Uyuyan kişinin yüzünün boyanması, yorgana dikilmesi verilen cezalardandır. Kına gecesini ile ilgili anısını bir kaynak kişi şöyle anlatmıştır: “Pembe şalvar üstüne işli cepken giyilir. İçine gömlek. Kemer de olur onun onu da giydim. Sadece kadınlar vardı. Erkek tarafı gelirken kına ve çerez getirdi, onlar dağıtıldı. Beni sandalyeye oturtup yüzüme kırmızı örtü koydular. Elime kına yakarken ben elimi açmadım hemen. Kayınvalidem gelip elime altın koydu. Bir elime eltim bir elime bizim taraftan biri yaktı. Ayaklarıma da yaktılar. Ayağımın altından şöyle geçirdiler. Bir ayağa topuktan ayakucuna kadar düz bir çizgi yapılır kınayla. Hızla geçirilir ve bölünmeden yapılması gerekirmiş. Sırat köprüsünden bir çırpıda geçilsin diye (Güngör, A. 2010) “.

Balkan göçmenlerinde, kına gününde, genç kızlar “Horoz Telleme” denilen bir tür geleneği sürdürmektedirler. Boynu koparılmadan kesilmiş, temizlenmiş bir horoz, genç kızlar tarafından jelâtin kâğıdıyla süslenir. Horozun boynuna bir demir çubuk geçirilir ve ucuna bir elma bağlanıp tepsiye yerleştirilir. Daha sonra horoz, oğlan evine getirilerek gençlere teslim edilir. Gençlerin eğlenceleri sırasında bu horoz yenilir ve karşılığında da kızlara çeşitli hediyeler verilir. Bu geleneğe “horoz telleme” denir (Palaman, 2005:156-160).

Tekirdağ’da genellikle Cuma günü gecesini, kız evinde ana kınası yapılır. Konuklar, gelin evinin en yakın komşuları, akrabaları bazen de kınaya oğlan tarafından kızlar da gelirler. Mevsim yazsa dışarıda, kışsa içeride toplanılır. Gelin kına gecesinde

gelinlik giymez ya nişan elbisesini ya da başka bir elbise giyer ve gelin kızın başı mum çiçekleriyle süslenir. Bazen kına gecesini için “ince çalgı” tabir edilen keman, cümbüş, darbukadan oluşan çalgıları çalan çalgıcılar tutulurken bazen de kızların çaldığı darbuka eşliğinde türküler söylenir, oyunlar oynanır (Artun, 2004: 4-28).

Bartın yöresinde kına gecesinde gelinin avucuna konacak kınanın içine gümüş ve altın para da konur; paraların çokluğu geline verilen önemi ve sevgiyi gösterir (Erdentuğ, 1969: 47).

Erzurum’da kına gecesinde ve düğünde ayna bulundurulması durumunda evlilikte bolluk olacağına inanılır. Kınanın, geline kaynana tarafından yakılması gelinin kısmetli olmasını sağlar (Kalafat, 1998: 125).

Gaziantep’te mahalledeki bütün kadınlar, evlilik çağına gelmiş kızlar, gelin kınasına gelirler. Kınaya katılan kızların kısmetinin açılacağına ve iyi bir evlilik yapacağına inanılır. Hatta kızlar kına yakılırken niyet tutar. Kına tepsisi “senin de başına gelsin” anlamında, kızların başlarının üstünde çevrilir. Evli ve mesut, başı bozulmamış (başından ikinci bir nikâh geçmemiş), varlıklı iki yenge seçilir. Bir yenge gelinin kınasını yakarken, diğeri davetlilere yakmaları için kına dağıtır. Gelinin kınası yakılırken türküler söylenir ve gelin ağlatılır. Buna “gelin ağlatma havası” denir (Kalafat, 1996 ‘ dan aktaran Altun 2004: 234).

2.2.2.3. Gelin alma

Kına gecesinin ertesi günü “gelin alma” günüdür. Gelin alma, gelinin baba evinden alınıp oğlan evine götürülmesidir. Bu götürülme esnasında birtakım uygulamalara rastlanır. Kız beğenme, görücülük, dünürçülük, söz keme, nişan, düğün hazırlığı, çeyiz düzme, kına gecesini derken sıra asıl düğün gününe gelir. “Gelin alma” olarak da adlandırılan gelinin oğlan evine götürülmesi işlemi kız tarafı için hüznü oğlan tarafı içinse sevinçli bir olaydır. Kız evi sessizken oğlan evi eğlenceli ve hareketlidir.

Sahada tespit edilen gelin alma uygulamaları şöyledir:

Düğün akşam yapılacaksa öğleden sonra gelin alma yapılır. Gelin almanın saati ve oğlan evinin adresi davetliler için davetiyede belirtilir. Gelin arabası çiçeklerle, tüllerle, kurdelelerle süslenir. Eskiden gelin arabalarının önüne oyuncak bebek koyma âdeti varken bugün bu âdet görülmemektedir. Ön plakaya evleniyoruz, arka plakaya mutluyuz, yazıları; arka cama gelin ve damadın adlarının ilk harfleri yapıştırılır. Gelin alma için erkek tarafı yakınları oğlan evinden konvoy olarak hareket ederler. Bu konvoyla “gelin alıcılar, gelin alçı, gelin alma konvoyu” denilir. Davullar zurnalar eşliğinde kız evine kornalar basılarak gelinir. Gelin alıcılar, eğlence ve oyunlarla, davul zurna ile kız evine gelirler. Kız evine gelirken ya da kızı alıp çıktıktan sonra “yol bağı” yapan gençlere ve çocuklara, daha önceden hazırlanmış, zarflar içindeki paralar verilir ve konvoy yoluna devam eder. Ya da düğünden önce köyün gençleri ile damat konuşarak anlaşır ve istedikleri bahşişi onlara verir. Gençler de bu parayla eğlenir. Düğün sonrasında köye gelen damat artık bu gençlerin koruması altındadır. Bu gençler tarafından ağırlanır. Buna “toprak bastı” da denilir.

Konvoy, arabaların kornalarına basarak gelinin evinin önüne gelir. Burada oğlan evinin getirdiği davullar zurnalar çalınır. Erkek tarafından isteyen oynar. Kız tarafından oynayan olmaz. Gelin de evden çıkmak için hazırlanır. Duvağı örtülür ve odada bekletilir. Damat, annesi, babası, kardeşleri gelini almak için hazırlanırlar. Gelinin babasından izin alındıktan sonra gelinin “kapısı açtırılır”. Gelinin kapısını bir genç kilitler ve açmaz. Damadın annesinin ya da babasının bahşiş vererek kapıyı açtırması gerekmektedir. Kapıyı oğlan tarafı açtırdıktan sonra kız, odadan çıkar. Annesi, babası, kardeşleri ve aile büyükleriyle helalleşir ve vedalaşır. Ağabeyi, amcası ya da dayısı gelinin beline, bekâretinin simgesi olan kırmızı kuşağı bağlar ve kapıdan çıkararak damada teslim eder. Bu arada bir hoca, dualar ederek ve yeni evlilere iyi dileklerde bulunarak gelini evden çıkarır. Gelin evden çıkarken başına şeker, leblebi, pirinç, buğday, darı serpilir. Bu işlem gelinin bahtının açık olması, bereketli, uğurlu olması için yapılır. Buna da “saçı saçma” denir. “Darısı başına” deyimini buradan gelmektedir. Bu işlemin bir değişik örneğine araştırma sahamızda şöyle rastlanmıştır: Renkli tül parçalarına sarılarak üzerinde nazar boncuğu olan bir çengel iğne ile tutturulan bozuk paralar düğünün yapılacağı mekânda masaların üzerine konur. Her konuk bunlardan bir

tane alır. Bu paraların cüzdanda taşınırsa taşıyana bereket getireceğine inanılır ve buna “uğur parası” denir. Saçı saçma âdetinin zamana ve koşullara göre değişime uğrayarak karşımıza çıkmış bu şekli sahamızda yaygınlaşma eğilimi göstermektedir. Bu da bize adetlerimizin bazılarının yok olurken bazılarının da zamana ve koşullara bağlı olarak yeni şekiller kazanarak ama özünde aynı amaca yönelik olarak devam ettiğini gösterir. Gelin evden çıkarılırken kız tarafından biri gelin arabasına bir tepsi tatlı ve kızarmış tavuk bırakır. Bu tatlı ve tavuk gerdek gecesi yemek içindir. Bu arada yine kız tarafı, gelen erkek tarafının arabalarına havlu, basma, yazma vs bağlar. Bugün bu hediye havlu olabildiği gibi fular vs de olabilmektedir. Gelin arabaya binerken erkek tarafı silahlar atar, davul zurna çalınır. Arabada eskiden gelinin yengesi olurken bugün genellikle sadece gelin ve damat olmaktadır. Gelin alıcılar, gelini aldıktan sonra konvoy halinde davul zurnalarla mahalleyi, köyü veya şehri dolaşırlar, gelini yeni evine veya düğünün yapılacağı yere türkülerle, oyunlarla, eğlencelerle getirirler. Kendi düğününü anlatan kaynak kişi şunları aktarmıştır: “Eve kuaförden geldik. Erkek tarafı gelin almaya geldi. Ben de aile büyüklerinin ellerini öptüm haklarını helal etmelerini istedim. Abim çıkardı evden arabaya kadar. Murat’a teslim etti. O ara silahlar patladı. Düğünden önce damat köyün gençlerine bişey verilecek mi diye, bir âdetiniz var mı diye, sordu. Onlara para verildi kendi aralarında eğlensinler diye. Yine de küçük çocuklara zarflar hazırlandı ve verildi yol bağı yaparlarken (Güngör, A. 2010)”.

Gelin düğün bittikten sonra oğlan evine getirilir. Burada gelin arabadan inmeden önce kaynana veya kayınbaba geline “toprak bastı, ayakbastı” olarak adlandırılan bir hediye vermelidir. Bu hediye ailelerin varlık durumuna göre değişmekle birlikte tarla, koç, koyun, ev, araba, altın, para vs. olabilmektedir. Bazen de kayın valide “Ne bağışladın?” “Gelinin ayağı topal inmiyor” sözlerine karşılık “Oğlumu bağışladım” veya “Koç/aslan gibi oğlan bağışladım” dediği de olur. Gelin dualarla indirilir. Eve girmeden önce geline bardak kırdırılır. Bardak kırma, tüm anlaşmazlıklar, dargınlıklar dışarıda kalsın, gelinin kötü huyları dışarıda kalsın, diye yapılır. Gelinin koltuğunun altına Kur’an ve ekmek konur. Dinine bağlı olsun ve bereketli olsun diye. Eve girmeden önce kaynana geline tatlı yedirir; ağızları tatlı olsun, gelin tatlı dilli olsun diye. Gelin eve girince kucağına çocuk verilir; doğurgan olsun diye. Gelin arabadan indirilirken kurban kesilir, kanı gelinin alnına sürülür, kanın üzerinden atlatılır. Kaynana gelin eve girerken evde hazırlanmış olan şeker, leblebi, kuru üzüm, bozuk para dolu poşet ile

dışarı çıkar, gelin eve girerken kalabalığın üstüne bu çerezden atar. İnanışlara göre bunlar, “Bolluk-bereket” simgesidir. Bu şekerler ayrıca “yürek hoplamasına”” “kalp çarpıntısına” iyi gelirmiş. Genç kızlar bu şekerlerden yerlerse kismetleri açılır. Bu bir tür saç törenidir. Saçı çok eski ve çok yaygın bir gelenektir. “Darısı başınıza” bu geleneğin ifadesidir. Türklerin yetiştirdiği ilk tarım ürünü darıdır. Darı, saç saçmada, bolluk, bereket, zürriyet ifadesidir (Çınar, 1996: 226). Yukarıda saydığımız âdetlerin hepsi olmasa da koşullara göre bir kısmı mutlaka uygulanır. Örneğin gençler artık düğünden sonra kendi evlerine gittiğinden eve girerken kayınvalidenin gelinin ağzına tatlı vermesi vs gibi âdetler uygulanamamaktadır. Ya da saç saçma eve girerken değil de salonda dağıtılan uğur paraları ile yapılmaktadır. Gelinin koltuğunun altına verilen Kur’an ve ekmek verme ise çeyiz getirildiğinde uygulanmaktadır. Görüldüğü üzere âdetler devam etmekte ancak günümüz şartlarına uyarak yeni şekiller almaktadır.

Gelin eve girdikten sonra damatla beraber bir odaya alınırlar. Bu işi yenge yapar. Yeni evli çifti el ele tutuşturup odadan çıkar. Yeni çift, evliliğin mutlu olmasını sağlamak için birlikte şerbet içerler ve tatlı yerler. Tatlının yarısını gelin, yarısını damat yemelidir. Damat, geline yüz görümlüğü olarak para veya altın takana kadar gelin duvağını açmaz ve konuşmaz. Yüzgörümlüğünü alan gelinin duvağı açılır. Damat ve gelin iki rekât namaz kılar. Bu gece edilen duaların hepsinin kabul olacağına inanılır. Ayrıca bu namazda af dilenirse bütün günahların affedileceğine inanılır. Damat önde gelinin gelinliğinin üstünde gelin bir adım geride damadın ceketinin üstünde iki rekât namaz kılarlar.

Araştırma sahamız olan Düzce’de evlenmeyle ilgili ritüellerde ekonomik, sosyal değişimden kaynaklanan etkilenmeler gözlemlenmiştir. Günümüzde düğün hem köyde hem de salonda yapılmaktadır. Eskiden at arabalarıyla, öküz arabalarıyla alınan gelin günümüzde, plakasına “evleniyoruz, mutluyuz” , arka camına evlenen gençlerin baş harflerinin yazılı olduğu otomobillerle yapılmaktadır.

2.2.2.4. Düğün-Esas düğün

Kültürel değerlerin önemli bir göstergesi olan düğün aynı toplumun üyesi olan kişilerin sevinci, hüznü, paylaşma, toplumsal sorumluluk taşıma, beraber yaşamanın getirdiği kurallara saygı gösterme gibi birçok değerlerin bir potada eritilmesidir. Düğün,

içinde bulunduğu toplumun özelliklerine ve değerlerine göre birtakım âdet, gelenek, görenek, inanç ve uygulamalar bütünü olarak karşımıza çıkar. Paylaşımın, beraberliğin, toplumsal ilişkilerin düzenlendiği kilit noktalarındandır. Kültürel açıdan çok zengin bir tablo çizen düğünler evlenme denilen geçiş döneminin en belirgin özelliğidir. Düğünün tüm gelenek, görenek ve kurallara uygun yapılmasına gayret gösterilir.

Sahada rastladığımız uygulama ve inançlar şöyledir:

Düğünlere mümkün olduğunca tanıdık herkes çağrılır. Kimsenin küstürülmemesine özen gösterilir. Düğün herkese açıktır. Davetli olmadan gelenler de davetliler gibi ağırlanır. Düğüne çağrı düğün davetiyeleri ile yapılır. Düğün davetiyelerinde düğünün yeri, saati belirtilir. Eğer düğün yemekli ise gidilecek mekâna, düğüne gelinip gelinmeyeceği önceden haber verilmelidir. Eskiden düğüne davet köylerde kapı kapı dolaşarak yapılırmış. Düğün evinin genç kızları bu görevi üstlenirmiş. Oğlan evinin düğün alışverişi sırasında aldığı ir top kumaş kesilerek, kız evi tarafından davet edileceklerin evlerine gönderilirmiş. Buna “en” denirmiş. Bu “en”le davet edilen, düğüne hediye olarak altın bilezik getirirmiş. Bugün “en” âdeti görülmemektedir. Ayrıca bu davet sırasında kızlar şeker, kuru üzüm, kuru yemiş, mum, kibrit gibi şeyler de dağıtırlarmış. “Seni mumlu davetiye ile çağırmadın ya, Seni mumlu davetiye ile çağıracağım “ sözü buradan geliyor olsa gerek. Ayrıca erkek tarafı çok yakın hatırlı dostlara daveti baklava, tavuk, elbiselik kumaş gibi daha büyük armağanlarla yaparlarmış. Bugün bu adet kalmamıştır. Davetiyeler basılmakta ve düğünden 10-15 gün önce dağıtılmaktadır.

Son yıllarda düğünler cuma günü kına gecesi, cumartesi ya da pazar günü salondaki iki üç saatlik bir eğlence ile bitirilmektedir. Düğün eğlencesi düğün salonlarında, öğretmenevi, orduevi gibi yerlerde, otellerin salonlarında, havuz başı açık hava mekânlarında yapılabilmektedir. Yemekli düğünler olabildiği gibi sadece pasta ve çerezin ikram edildiği düğünler de vardır. Bu, erkek tarafının maddi durumuna ve sosyal statüsüne göre değişiklik göstermektedir. Köy düğünlerinde tüm köy halkı düğün için yemek hazırlar ve gelenleri doyurur. Bu düğünlerde pilav, çorba, et, hoşaf, keşkek (buğdaydan yapılan bir tür yemek), dolma yapılır. Köylerdeki bu adetler de yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Salon düğünleri daha kolay ve zahmetsiz olduğu için tercih

edilmektedir. Şimdi bu yemekler düğün günü erkek evinde pişirilmekte ve gelin almaya gelen misafirler bu yemeklerle doyurulmaktadır.

Düğün günü, gelin almadan sonra düğünün yapılacağı yere gelinir. Gelin ve damat konukların tamamı gelene kadar ayrı bir yerde bekletilir. Konuklar geldikten sonra gelin ve damat müzik eşliğinde, konfetiler atılarak ve ışık şelaleleri ile salona girerler. Konuklar alkışlar. Nikâh salonda yapılacaksa hemen masaya otururlar. Nikâh memuru gelir. Şahitler davet edilir. Nikâh memuru kısa bir konuşmadan sonra yeni çiftin nikâhlarını kıyar. Gelin ve damat imzalarını atar. Erken kim davranırsa diğerinin ayağına basar. Kim ayağa basarsa evde onun sözünün geçeceğine inanılır. Daha sonra nikâh memuru evlilik cüzdanını geline verir. Çünkü yuvayı yapacak olan dişi kuştur. Bundan sonra gelin ve damat düğün pastalarını keserler. Anne ve babalarının ellerini öperler. Bu arada misafirler ikramlarla ağırlanır. Bazı düğünlerde gelin ve damat tüm masaları gezerek hoş geldin der ve bu esnada herkes takısını takar. Bazı düğünlerde ise misafirler kuyruğa girerek takılarını takmak için gelin ve damadın yanına gelirler. Takılan takılar yakınlık derecesine göre değişir (bilezik, çeyrek-yarım-tam altın, para, gram altın vs). İlk takıyı erkek annesi ve babası takar. Bilezik ve set (kolye, küpe, bilezik) takılır. Takı takmada öncelik erkek tarafındandır. Daha sonra kız tarafı sıraya girer. Takısını takan fotoğraf çektirir. Eskiden bu fotoğraflar erkek evi tarafından satın alınıp sahiplerine gönderilirken bugün fotoğrafları çeken kişiler hemen çoğaltmakta ve misafirler çıkışta kurulan bir masadan fotoğraflarını kendileri satın almaktadır. Daha sonra dans ve oyun havaları eşliğinde oynanır, eğlenilir ve düğün sona erer. Düğün bitikten sonra salonu önce kız tarafı terk eder. Erkek tarafından kalan az sayıda kişi ve oğlanın arkadaşları gelin ve damadı eve kadar takip ederler. Eskiden gelin almadan hemen sonra gelin eve getirildiği için eve gelinden önce ilk ulaşım kim müjde verirse kayınvalide tarafından ona kızarmış tavuk ve tatlı hediye edilirmiş. Ancak günümüzde bu yaygınlığını yitirmiştir. Çünkü yeni evli çiftin kendi evleri vardır ve düğünden sonra oraya giderler. Gelin “toprak bastı” bahşişini almadan arabadan inmez. Arabadan inince başına şeker, darı vs serpilir. Eve girmeden bardak kırdırılır. Tatlı yedirilir. Koltuğunun altına Kur’an ve ekmek, tuz verirler. Eşikten damadın kucağında geçirilir.

Araştırma sahamızda görülmüştür ki evlenmeyle ilgili değerlerde pek çok değişim yaşanmıştır. Tüm toplumlarda olduğu gibi düğünle ilgili değerlerdeki

değişimlerde de evlenme olgusunun ve düğünün şeklen değişmesi, tarihsel, geleneksel, ekonomik yapı, yerleşim düzeni gibi pek çok etmen önemli rol oynamaktadır. Tüm değerlerde olduğu gibi zamanla meydana gelen değişimlerin kültür unsuru olan düğünlere de sıçraması kaçınılmazdır. Çengili, çalgılı köy meydanlarında kazanların kaynadığı, eğlenildiği köy düğünleri tarih olmuştur. Artık salonda 2-3 saatlik bir eğlence halini almış ya da mevlit okutularak dinsel bir tören niteliğine bürünmüştür. Bir hafta süren düğünler çoktan tarih olmuştur.

Düğünlerde nikâh, salâvat, tekbir, gerdek gecesi kılınan namaz gibi hem dini; damadın saç yapması, eşiğe yağ bal sürmesi, hem de İslam öncesi Şamanizm'e kadar uzanan geleneklerin mükemmel bir şekilde bütünleştiği görülmektedir (Altınel, 1997: 85).

2.2.2.5. Nikâh ve gerdek

Evlilik birliğinin kurulmasında karşılıklı olarak açığa vurulan evlenme isteğinin ve beyanının kanunla yetkili kılınan görevli tarafından tescil edilmesine “nikâh”, bu işleme de “nikâh kıyma” denir. Eskiden okur-yazar azlığı nedeniyle nikâh kıyma yetkisi din görevlilerindeyken bugün devletin tayin ettiği evlendirme memurları bu görevi yerine getirmektedir (Kazman, 1993: 179). Tayin edilen görevli tarafından şahitlerin huzurunda atılan imzalardan sonra gelinin ve güveyin evliliği yasa ve bağlı bulunduğu toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Bir de dini nikâh, (imam nikâhı, hoca nikâhı denen nikâh) vardır ki bu kanunen geçerli olmamasına karşın mutlaka yapılır. Yasalarımız, ancak devletin bu işle görevlendirdiği yetkili memurun huzurunda ve usulüne uygun olarak kıyılan nikâhı evlilik için geçerli saymaktadır. Kimi aileler (çok yaygın) medeni nikâhın yanı sıra, sonradan bir de dini nikâh yaptırarak, evlilik birliğini kutsamış olurlar. Hatta kimi durumlarda sadece dini nikâh yaptırmakla yetinilmektedir. Özellikle kumalığın görüldüğü yerlerde, erkek ikinci eşini imam nikâhıyla almaktadır. Çokeşli evliliğin yasak olması nedeniyle, birden çok kadınla evlenen erkek, yasadan kaçırdığı yasak evliliğini dinsel kişinin tanıklığı ve ilanı ile bağlı bulunduğu gruba kabul ettirir. Hangi yolla yapılırsa yapılsın nikâhın amacı kadın-erkek beraberliğini ilan etmek, toplumun gözünde geçerli saymak, kutlamak ve kutsamaktır.

Dini nikâh kaynak kişi tarafından şöyle anlatılmıştır: “Eve girilince akşam düğünden sonra yapıldı. Kendi evimde. Hoca geldi. Ben o arada abdest aldım kapandım. Murat’la bizi yan yana oturtular. Şahit ne kadar çok olursa o kadar iyi olur dedi hoca. O yüzden odada herkes vardı. Onun ve benim akrabalarım vardı. Ablamlar ve eniştem vardı benim tarafımdan. Hoca belli duaları okudu. Sonra hoca mehir için ne istiyorsun diye sordu. 6 bin dolar gibi bir bedel söyledim. Hoca yazdı ve sakla diye bana verdi. Bu arada ellerim, dizimizin üzerinde olmalıymış. Uğursuzluk gelirmiş yoksa. Sonra nikâh kıyıldıktan sonra hoca şimdi iki rekât namaz kılıyorsunuz dedi. Çok sevapmış. Hem duaların kabul olurmuş hem de günahların affolunurmuş. Kıldık. Sonra herkes gitti. Nikâh bitti herkesi uğurladık apartmanın kapısından. Beni orada kucağına aldı Murat ve eve çıkardı. Sonra Murat’ın arkadaşları geldi aşağıya çağırdılar. Onu sırtını yumruklayıp içeri soktular. Sonra evin arkasına geçip, balkonun altına, şarkı falan söyleyip bağıldılar “uyutmayız” dediler. Murat da onlara para attı gittiler. Sonra kayınvalideme gidip yemek falan yemişler, hayırlı olsun demişler (Güngör, A. 2010)”.

Nikâhtan sonra gelinle damadın bir araya gelmelerine “gerdek” denir. Gelinle damadın karı-koca oldukları geceye “gerdek gecesi” ya da “zıfak gecesi” denir. Nikâhtan sonra bir araya gelecek çiftin kalacağı yere “gerdek evi” , “gerdek damı” denir. Sağdıç ve arkadaşları tarafından şamatayla ve yumruklanarak damat gerdek odasına sokulur. Dinin ağır bastığı yerlerde ilahiler ve dualarla odaya sokulur. Bazı çiftler evlerine gelirken bazıları da otele giderler. Bu maddi duruma ve isteğe göre değişir. Düğünden sonraki gün ya da birkaç gün sonra yeni evli çift tatile giderler ki buna “balayına çıkma” denir. Bu, giderek yaygın bir âdet halini almaktadır.

Ülkemizde gelinin “masum” ve “temiz” olması bekâretiyle ölçülür. Bu çok önemlidir. Bunun üzerinde ısrarla durulur. Eskiden “yenge” kadınlar gerdek sonucunu beklerlermiş. Gelinin yanında gerdek gecesinde bir yenge bulunur, gelin ile güveyi el ele tutuşturup gelini güveye teslim ettikten sonra dışarı çıkarmış ve geceyi orada geçirirmiş. Ertesi gün “çarşafa bakma” denen bekâret kontrolünü yapan yenge haberi eve ulaştırırmış. Bakire çıkmadığı için baba evine gönderilen kızlara bugün de rastlanmaktadır. Odada yalnız kalan gelin hiç konuşmaz ve damat gelini konuşturmak için çeşitli yöntemlere başvurur. Damadın gelini konuşturmasının tek yolu ise “yüz

görümlüğü” denilen hediye vermektir. Yüz görümlüğünü alan gelin konuşur. Daha sonra iki rekât namaz kılarlar.

Bazı yerlerde ertesi gün gelin anne-babasının evine el öpmeye getirilir. Ertesi gün gelinin hiçbir iş yapmaması gerekir aksi halde tüm ömrü boyunca koşturur ve hiçbir işini yetiştiremez. Bu konu hakkında görüşülen kaynak kişi şunları anlatmıştır: “Yenge beklemedi bende akşam. Ama ablamın eltisi ertesi gün sabah erkenden gelip ‘Çarşaf görmeye geldim’ demiş. O yüzden ablam şimdi hiçbir işini yetiştiremez. Ertesi gün gelinin hiçbir şey yapmaması gerekir ayrıca. Ömrü boyunca koşturur yoksa derler. Ablam da o telaşla koşturup hazırlanmış. O yüzden hep koşturup hiçbir şeyini yetiştiremez. Sonra o sabah ablamı anneme getirdiler erkek tarafıyla. Adetleri öyleymiş. El öpmeye gelmişler (Özbakır 2010).

Bolu’nun Dörtdivan kasabasında gerdek odasına giren gelin ve damat beraberce iki rekât namaz kılarlar. Yörede bu namazın çok sevap olduğuna ve bu sırada edilen tüm duaların kabul olacağına inanılır (Er, 1996: 174).

Ahıska Türklerinde gelinin yatağında gerdekten önce (Anadolu’da olduğu gibi) bir oğlan çocuğu konulur. Odaya giren gelin çocuğu kucağına alır ve sever. Sonra damat ve geline yemek, tatlı getirilir. Yemek tepsisinde mumlar yanar. Ahıska Türklerinin eski âdetine göre ilk gece birbirine uyuşma gecesidir. Bu arada düğün dışarıda tüm gece devam eder (Hacı-İdrisi, 1993: 22).

2.2.2.6. Hediye, bağış ve ödemeye ilgili âdetler

Geçiş dönemlerinden ikincisi olan evlenme olayının hemen her aşamasında hediye, bağış, ödeme ile ilgili âdetler olduğunu görürüz. Oldukça zengin bir tablo çizen ve yöreye göre de değişebilen bu gelenek ve âdetlerin yerine getirilmelerine özen gösterilir. Böylece yaşamın bu önemli geçiş döneminde geleneklerin belirlediği çerçevede, içinde bulunulan toplumun onayından geçilerek, bu konudaki değerler sistemiyle bu sistemleri işleten mekanizmalarla uyum sağlanmış olur. Aksi durumda, yani törelerin öngördüğü beklentilere uyulmaması durumundaysa, çevrenin ayıplayıcı, kınayıcı ve zorlayıcı nitelikteki yaptırımlarıyla karşılaşılır ki bu hiç kimse tarafından arzu edilen bir durum değildir.

Evlilik törenin her aşamasında, özellikle geline sunulan hediyeler önemli bir yer tutar. Bu hediyeler yöreden yöreye, maddi imkânlara, içinde bulunulan toplumun kültürel değerleri gibi pek çok etken nedeniyle değişiklik gösterirler. Bu hediyeler içerisinde en genel adıyla “takı” olarak bilinen ziynet eşyalarıdır. Nişandan başlayarak, düğünde de takılan bilezik, kolye, yüzük, küpe gibi ziynet eşyalarının tümüne “takı” denir. Takı sadece erkek ailesi tarafından değil kız tarafı ve konuklar tarafından da takılır.

Araştırma sahamızda tespit ettiğimiz inanç ve uygulamalar şöyledir:

Gelin yeni evine geldiğinde arabadan inmez ve kayınpederi ve kayınvalidesinden bir şey “bağışlama”sını ister. Bu koyun, tarla, ev, araba, para vs olabilir. Bu hediyeye “toprak bastı” denir.

Gelin, babasının evinden çıkarken ve yeni evine girerken başından aşağı darı, pirinç, şeker, kuruyemiş, para vs saçarlar. Bu, gelinin bereketli olması içindir. Bu âdetin temelinde bereket simgesi olan darı vardır. Darı Türklerin yetiştirdiği ilk tarım ürünüdür ve bereketi simgeler. Bekâr kızlar ve erkekler için kullanılan “darısı başına “ deyimi de buradan gelmektedir. Gerek başa saçılan, gerekse akrabalar ve komşularca geline verilen çeşitli hediyelerle paraların tümü “saçı” adıyla anılır. İslamiyet öncesi Türk topluluklarında ise gelinin başına pirinç saçılmış. Bu, Tanrıları memnun etmek ve evliliği kutsamak için yapılmış. Görüldüğü üzere saç geleneği İslamiyet öncesi âdetlerdendir.

Nişandan sonra araya dinsel bayramlardan Kurban Bayramı girerse erkek tarafı kıza boynuzunda altın bilezik asılı, kınalı bir koç ve bayramlık elbise, şeker, tatlı vs gönderir; araya Ramazan Bayramı girmişse gelin olacak kıza bayramlık kıyafet, şeker, takı vs hediye gönderilir. Nişandan başlayarak düğün ve sonrasına kadar oğlan evinin kız evini çeşitli sebeplerle ziyaret etmesine ve hediyeler sunmasına genel olarak “yoklama” denir.

Evlenmenin çeşitli aşamalarında kız ve oğlan tarafının özel işlenmiş kumaşlar içinde birbirlerine gönderdikleri giysi, havlu, yazma, gömlek, çorap vs gibi hediyelere “bohça” veya “dürü” denir.

Düğünden önce kız tarafının yakınlarına alınan ayakkabı, kazak, gömlek gibi kıyafetlere ise “yolluk” denir.

Damadın gelinin duvağını açtırmak için verdiği hediyeye “yüz görümlüğü” denir. Bu hediye şart olmamakla beraber usuldendir.

Gelinin babasının, kızı evlenmeden önce, erkek tarafından istediği paraya “başlık parası” denir. Günümüzde bu adet araştırma yöresinde oldukça azalmıştır. Başlık haricinde anneye verilen paraya “süt hakkı” denir. Artık “Benim kızım satılık değil” diyerek başlık parası alınmamakta ama “Süt hakkı annenin hakkıdır” diyerek anneye yüksek olmayan miktarlarda para ya da hediye verilmektedir. Bu konu ile ilgili kaynak kişi aktarımı şöyledir: “Hayır başlık yok. Normalde sorulmadan annenin eline bir miktar para veya altın tutturulmalıymış. Buna ‘süt hakkı’ denir. Anneme eltim sormuş. Annem de “Ben kızıma hakkımı helal ettim bişey istemem” demiş. Aslında süt hakkı annenin hakkıymış. Sormadan vermeleri lazımdı (Aygören 2010)”.

Dini nikâh sırasında, karı kocanın ayrılmasında, boşanmasında ya da kocasının ölümü durumunda (İslam hukukunda) kadına ödenmek üzere belirlenen paraya da “mehr” ya da “mihr” denmektedir. Bu miktar dini nikâh sırasında kadına “ne istediği, ne kadar” istediği sorularak kararlaştırılır. Bu, başlık değildir. Bu para ile İslamiyet’te kadının geleceği güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

Düğüne gelen davetliler yanlarında hediyelerini de getirirler. Eskiden hediyeler daha çok ev eşyası, bakır kap kacak, cam eşyalar ve parayken günümüzde ise daha çok para ve altın verilmektedir. Para veya altın vermek benzer hediyelerin gelmesinin önüne geçmektedir. Ayrıca genç çifte yeni hayatlarında parasal bir destek de sağlanmış olur. Aslında bu taksit taksit geri ödenecek, toplum tarafından yeni evlilere, yeni kuracakları hayat için açılmış bir tür kredidir. Çünkü zamanı geldiğinde hediyein karşılığı götürülecektir. Dolayısıyla hediye toplumsal dayanışmanın en güzel örneklerindendir. Bu ciddi bir dayanışmadır. Herkes karınca kararınca, bütçesine göre yeni evli çifte hediyesini getirir. Hediyeleşmek İslam dininde ve geleneksel Türk kültür yapısında da oldukça önemlidir. Her vesile ile hediyeleşmeyi Türk halkı sever.

2.2.3. Düğün sonrası

Araştırma sahamızda eskiden gelinle birlikte yenge gelinin yeni evine gider ve orada kalırmış. Ertesi gün çarşafı kontrol edip kızın bekâretini onayladıktan sonra evine dönermiş. Ancak günümüzde bu âdet yaşamamaktadır.

2.2.3.1. Duvak

Gerdek gecesinin ertesi günü yapılan eğlenceye “duvak” denir. Gelininin evinde konu komşu, tanıdık toplanarak eğlence düzenler ve yemekler yerler. Duvağa genç kızlar katılmaz. Daha çok kadınlar için yapılır. Düğünde oynaması eğlenmesi ayıp sayılan yaşı ilerlemiş kadınlar duvak gününde gönüllerince eğlenirler. Geline gelinliği giydirilerek bir sandalyenin üzerine çıkarılır öylece bir süre bekletilir. Amaç gelinin bekâretini kutlamaktır. Gelinin yüzünün ve alnının açık olduğunu göstermek için duvak açma töreni yapılır. Artık duvağı kapalı değil açıktır. Yüzü ve alını açıktır. Çünkü gerdekten yüzü ak çıkmıştır Duvak âdeti artık yapılmamaktadır. Bu konuda görüştüğümüz kaynak kişilerden şunları anlatmıştır: “Duvak yapıldı bizim köyde. Gençler düğünlerde rahatlıkla oynuyor ama evlenmiş olan kadınlar ferace giyip düğünlere hep öyle çıkıyorlar ve oynamıyorlar. Heveslenip de oynamak isterlerse diye duvak günü bu evli olan kadınlara müzik çalınır ikramlarda bulunulur. Hem de gelin görmeye gidiliyor. Gelinliğini giymiyo, eskiden giyermiş. Kenarda oturup onları seğrediyö. Damat da dışarıda bekliyo. Hâlâ yapılyo bizim Sultaniye köyünde (Toker 2010)”.

2.2.3.2. Evirli

Araştırma sahamızda “evirli”ye “yedilik” ya da “el öpme” “gelinin ayağını açmak” denir. Düğünden bir hafta sonra önce kız tarafı erkek tarafını yemeğe alır. Daha sonra erkek tarafı kız tarafını yemeğe alır. Daha sonra yeni çifti önce erkek tarafının tüm yakın akrabaları sonra da kız tarafının akrabaları yemeğe alır. Bu ziyaretler sırasında gelin “bohça” “dürü” denen hediye paketleri götürür. Bu bohçaların içinde genellikle kızın çeyizinden havlu, başörtüsü, çetık gibi malzemeler olur. Ev sahibi de giderken gelinini eline para tutuşturur.

Araştırma sahamızda tespit ettiğimiz bir âdete göre damadın ayakkabısı yediliğe gittiğinde saklanır. Para verir ve ayakkabısını öyle alır geriye. Yine damada kız tarafında yapılan diğer bir pratikte, sini içinde yemek hazırlanır. Damat onu tek elinde alır yiyeceği yere götürür. Tek elle götürmezse beceriksiz, güçsüz, uğursuz sayılır. Oturur. Oturduğu yerdeki döşeğe de fark ettirmeden belinden bağlanır. Kalkınca anlar bağlandığını. Bağlandığını anlarsa uyanık, akıllı olduğu düşünülür.

Kırım Türklerinde de düğünün haftasında gelini annesine misafirliğe götürürler. Oğlan evi kız evine hafta yemeğine getirirler. Ertesi hafta da kızın ailesi oğlan evine hafta yemeğine gelirler (Süleymanova, 1983: 304).

Kocaeli'nin Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde gelinle damat düğünden bir hafta sonra kızın evine giderler. Buna, bu köylerde “evirli” denmektedir. (Altun, 2004: 275).

2.2.4. Evlenemeyenler

Evlenme zamanı gelmiş ama hâlen evlenmemiş kimselerin çevreleri tarafından bir an önce evlenmeleri istenir. Kız ya da erkek bu kişiler üzerlerinde bu durumun baskısını hissederler. Evlenme zamanı gelmiş ama hâlen evlenememiş kızlara “kız kurusu, kalık, evde kalmış” denir. Evlenme yaşı eskiden daha küçükken şimdilerde daha yükselmiştir. Çünkü artık üniversite okuyan yeni neslin iş bulması, hayatlarını düzene koymaları daha uzun zaman almaktadır. Ancak köylerde evlenme yaşı hâlen şehirlere göre daha küçüktür. Kırsal kesimde 25'ini geçen kız, 30'unu geçen erkek için endişeler artmaya başlar. Ancak şehirde bu yaşlar endişelenilecek yaş kabul edilmez. Kızların yaşının ilerlemesi daha endişe verici bir durumdur çünkü kızlar doğurganlık özelliğini yaşları ilerledikçe kaybederler. Erkeklerin ise böyle bir sorunu yoktur. Hatta erkeğin olgunu makbuldür.

Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Düzce'de de kısmet açtırmak için birtakım yollara başvurulur. Bunlardan bazıları şöyledir:

- Hocalara gidilerek kısmet açtırılır.
- Şirinlik muskası yaptırılır.

- Gelinin ayakkabısının altına evlenecek kızların adları yazılır.
- Kilit açtırılır.
- Yatırlara, türbelere gidip dilek dilenir ve adak adanır.

Orta ve Doğu Anadolu’da gelin, damadın evine geldiğinde kaynanasıyla karşılıklı oynatılır. Kaynana ise ekmek takılı bir oklavayı gençlere verir. Bu ekmekten yiyen bekârların kismetleri açılır (Kalafat,1997a:253).

Evlenemeyen kızların kismetini açmak için kilit açma ve evliyalara götürme Afganistan’daki Hazara Türkleri ile Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki Çepni’ler arasındaki ortak uygulamalar arasındadır (Çelik,2001: 19).

Elazığ’ın Hankendi köyünde 25 yaşını geçmiş kızlara 30 yaşını geçmiş erkelere “evde kalmış” “dımına kalmış” denir. Evde kalmışlar kismetlerinin açılması için cuma günleri yatırları ziyaret ederler. Kurban keserler. Cuma günü sala vakti kilit açarlar. Hocalara giderek “şirinlik muskası” yaptırırlar (Eroğlu, 1988: 137).

2.2.5. Akrabalık terimleri

Evlilikle beraber kan bağına dayanmayan akrabalıklar da kurulmuş olur. Bu akrabalıklar toplumun oluşumunda önemli paya sahiptir. Yeni akrabalık ilişkileri ve bu ilişkilerle beraber de akrabalık terminolojisi ortaya çıkar. Akrabalık terimleri, terimin simgelendiği kimse ile terimi kullanan arasındaki ilişkinin bir ifadesidir. Günlük yaşamımızda akrabalık terimlerini akraba olmadığımız insanlar için de kullandığımız olur. Araştırma sahamızda gerek kan bağı ile oluşan akrabalıklar gerekse evlilik yoluyla oluşan akrabalıklarda bu akrabalıkları tanımlayıcı sözcükler Türkiye’deki diğer örneklerinden çok da farklı değildir. Araştırma bölgemizde tespit ettiğimiz akrabalık terimleri şunlardır:

Abi: Ağabey

Ebe: Büyük anneanne veya babaanne

Dünür: Kız ve erkek tarafın birbirlerini, akrabalarını tanımlar

Teyze: Annenin kız kardeşi

Kaynana, kayınvalide: Evli olan kişinin eşinin annesi

Kaynata, kayınpeder, kayınbaba: Evli olan kişinin eşinin babası

Eş, bey, hanım, hatun: Karı-koca

Gelin, yenge: Dayı, amca, ağabeyinin eşi

Damat, güvey: Kızın eşi

Görümce: Kocanın kız kardeşi

Kayınbirader: Gelinin erkek kardeşi

Kayın: Kocanın erkek kardeşi

Kayınço: Gelinin erkek kardeşi

Baldız: Gelinin kız kardeşi

Elti: İki erkek kardeşin eşleri

Enişte: Ablanın, teyzenin, halanın eşi

Bacanak: İki kız kardeşin eşlerinin birbirlerine hitabı

2.1. Ölüm

İnsan hayatının son geçiş dönemi ölümdür. Diğer geçiş dönemlerinde olduğu gibi ölüm çevresinde de pek çok inanç, âdet, töre, tören, ayin, kalıp davranış, işlem kümelenmektedir. Bunları başlıca üç grupta toplayabiliriz: Ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası.

Kur'an- Kerim'de Ankebut suresinin 57. Ayetinde “Her canlı ölümü tadacaktır.” denmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki insanoğlunun kaçınılmaz sonu olan “ölüm”ü her canlı yaşayacaktır. Bu sondan kaçış yoktur. Ancak ölüm, bu dünyanın sonu iken bir başka dünyanın başlangıcıdır. Bu dünyadaki hayatı sona eren kişi diğer âlemde (ahrette) sonsuza kadar yaşayacaktır. Hz. Muhammed bir hadisinde: “Kabir cennet bahçelerinden bir bahçe ya da cehennem çukurlarından bir çukurdur. “ diyerek ahret hayatının varlığına dikkat çekerken bir yandan da kabir azabının mezardan itibaren başladığına değinmektedir. İslami inanca göre insan öldükten sonra gömülür ve bedeni de toprak altında çürür; ancak ruhu sonsuza kadar yaşar. Öldükten sonra bedenden ayrılan ruh tekrar bedene döndürülebilir. İslamiyet’te öldükten sonra dirilme inancı vardır. Bu inanç İslamiyet’in temel taşlarından. Bakara suresinde “Siz nasıl olur da Allah’ı tanımazlık edersiniz ki, cansızken size o can verdi, sonra sizin canınızı gene o alacak, sonra da gene o diriltecek, daha sonra da gene O’na döndürüleceksiniz. “ denmektedir. En’am suresinin 36. ayetinde ise aynı konu ile ilgili şunlar yer alır : “Gerçekten çağrıya gelen sadece kulağı işitenlerdir. Ölülere gelince, onları ancak Allah diriltecektir. Sonra onlar gene Allah’a döndürülecektir (Durdu, Kalaycı, 1998: 76)”.

Ölüm her toplumda acı veren bir olaydır. İnsanlara acı ve keder veren ölüm karşısında insanoğlu korku ve çaresizlik duygularına kapılır. Çünkü ölüm er geç gelecek ve kurbanını alıp götürecektir. Çoğu zaman bu korkunun baskısı altında ve çaresizliğin verdiği duygularla insanoğlu çevresinde olup biten olayları, eşyanın şu ya da bu şekilde duruşunu, rüyasındaki bir görüntüyü, ölüm için birer ön belirti saymıştır.

Tüm canlılarda olduğu gibi insanoğlunun da bir gün bu dünyadaki süresi dolacaktır. Bu, doğanın kaçınılmaz kanunudur. Ancak bu dünyada sona eren serüven ahrette devam edecektir. Araştırma sahamız Düzce’de yaşamın sona ermesi, pek çok kültürde de olduğu gibi bir bitiş ya da yok olma niteliğinde algılanmaz. Ölümle birlikte

insanın bendeni yok olur ancak ruhu yaşamaya devam eder. İnsanların var olma, yok olmama isteği ve çabası sonunda ölümden sonra da bir hayatın olduğunun düşünülmesi tüm dinlerde görülmektedir (Malinowski, 2000: 42). Bu düşünce tarzı kendini, çeşitli inanış ve patriklerde açıkça hissettirir. Ölüm olayının toplumsal işleyişi içinde yer aldığı toplumun kültürüne göre şekillendiğinden uygulamalar arasında birbirine benzerlikler ve ayrılıklar görmek kaçınılmazdır. Düzce’de yaşayan halk arasında da bu uygulamalar ve inanışlar anlamında zengin bir yapı göze çarpar. Diğer bölgelerde olduğu gibi Düzce’de de ölüm çevresinde kümelenen âdet, uygulama, inanma, töre, tören, ayin, kalıp davranış ve işlemler başlıca üç grupta toplanmaktadır. Bunların bir kısmı ölen kişinin “öte dünyaya gidişini” kolaylaştırmak; onun geride bıraktıklarının gözünde ve “öte dünyada” saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlamak amacıyla yönelik olanlardır. Bir kısmı da ölen kimsenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek amacıyla yerine getirilenlerdir. Üçüncü kısmı ise ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını düzeltmek; sarsılan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamak için uygulananlardır (Palaman, 2005: 203).

İslamiyet’in kabulüyle beraber Türklerde ölüm sonrasında uygulanan pratikler de değişime uğramıştır. Defin açısından çok fazla değişiklik olmamıştır. Ölümle ilgili deyim ve kavramlar da İslamileştirilmiştir: Ruh, ecel, vâde, ahret, cennet, cehennem, defin, sırat köprüsü, Azrâil, Münker-Nekir vb. ad ve kavramlar bunlar arasında sayabileceklerimizdir (Ersoy, 2002: 54). Böylece defin işleri İslamiyet öncesi uygulanan şekil ve biçimiyle İslami kuralların bir sentezi halini alarak günümüze gelmiştir. Kültürel değişim zamana ve içinde bulunduğu çevreye bağlı olarak kaçınılmaz bir olaydır. Yayılan, ödünç alan, öykünen kültür, komşularına benzer. İçinde bulunduğu kültürel ortamı meydana getiren bireylerin biyolojik ve psikolojik istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde uyum gösterir (Güvenç, 1999:103). Türklerde ölüm sonrasında yapılan işlemlerin sosyal yanı ağır basar. Ölen kişi için yoksullar doyurulur, giydirilir. Onun adına hayır yapılır. Bu anlamda, ölüye yaşayan bir kişi gibi davranılır. Müslüman-Türk inançlarına göre ölen bir insanın sevap defterleri açık kalır (Güngör,1992:159-160).

Günümüzde küreselleşen dünyada hızla ilerleyen teknoloji sayesinde kitle iletişim araçlarının dünyanın her yerini evimize anında getirmesiyle pek çok gelenek değişime uğramış, pek çok gelenek de birbirine benzemeye başlamıştır. Ölüm evrensel bir olaydır ve her yerde aynı acıya sebep olmaktadır. Günümüzde zaman ve uygulama için yer problemi, ekonomik sebepler cenaze törenlerinde bazı değişimler meydana gelmesine sebep olmuştur. Ancak yine de tüm bunlara rağmen ölüm sonrası uygulanan pratikler ve ölüm ile ilgili inançlar geleneksel inanç sistemi içindeki yerini korumaya devam etmektedir. İnsanoğlunun ölüm karşısında hissettikleri ve onu algılamaya çalışmaları sonucu pek çok inanç ve davranış ortaya çıkmış ve zamanla kalıplaşmış uygulamalara dönmüş ve ritüel özelliği kazanmıştır. Bu ritüeller insanının ölümü algılayış biçiminin ve ölüme sebep olan etmenleri anlamlandırma çabası sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ölüm olayının insan üzerinde meydana getirdiği bunalım ve ruhsal sarsıntıyı atlatmada dinin payı yadsınamaz (Malinowski, 2000: 44-49).

2.3.1. Ölüm öncesi

2.3.1.1. Ölümü düşündüren ön belirtiler

Ölüm düşüncesi ile kendini baskı altında hisseden insan alışlagelmişin dışında bazı davranışları, araç-gereçlerin şu ya da bu biçimde kullanılışlarını, meteorolojik olayları hayvanların hareket ve seslerini, rüyalarındaki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün işareti ve bir ön belirtisi saymıştır.

Bunlardan biri, ev eşyası, araç-gereç ve yiyecek çevresinde kümelenir. Evde, ev eşyasındaki “gıcırdama”, “çıtırdama”, “kütürdeme”, “kırılma”, “çatlama” gibi fiziksel olaylarla “beklenmedik bir zamanda kapı çalınmasına ve pencere vurulmasına” bağlanan bu gizli ölüm korkusu sadece yaklaşan ölümün habercisi değil, aynı zamanda başka yıkımların da yaklaştığını haber veren eylemler olarak nitelenirler. Bu konudaki inanmaların bazılarını şöyle sayabiliriz: kapı, tavan, direk, dolap çıtırdaması, gıcırdaması, çatlaması ve kırılması; geceleyin, beklenmedik bir sırada kapı çalınması; eşyanın dış etki olmaksızın kırılması, yere düşmesi; geceleyin evden bir şey verilmesi. Özellikle gece evden başka bir yere verilen kazan, kimi yerlerde tam bir ölüm belirtisi sayılır. Örneğin, Sivas Divriği’de “gece vakti bir evden kazan çıkarsa, o evden ölü çıkacak” denir. Kayseri’de ve Kırşehir’de ise altı kara kaplar “kara haber” işaretidir.

Makas ağzının açık kalışı, çağrışım sonucu kavgaya, ölüme ve kefen biçmeye yakıştırılır ki en yaygın inançlardan biridir. Kötü olayın gelişini önlemek için de açık makas ağzının kapatılmasına dikkat edilir. Araştırma sahamızda ise şunlara rastlanmıştır:

- Aynanın yere düşüp kırılması ölümün habercisi sayılır. Aynı zamanda kırıldığı eve yedi yıl uğursuzluk getirir.
- Makasın ağzının açık kalması, ölümün veya kavganın olacağının işaretidir. Açık makas kefen biçileceğinin işaretidir.
- Evin içinde şemsiyenin açılması ölüme ya da herhangi bir uğursuzluğun olacağına yorulur.

Bu belirtilerden bir kısmı da doğa olayları etrafında kümelenir. Ay ve güneş tutulması, yıldız kayması, şimşek çakması gibi doğa olayları ölüme ve bir felaketin olacağına yorulur. Örneğin, “yıldız kayması” olduğunda da ölüm olacağına inanılır. Çünkü herkesin gökyüzünde bir yıldızı olduğu düşüncesi hâkimdir. Tıpkı yıldız gibi insan da kayacak, göçecek inancı vardır. Araştırma sahamızda tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

- Yıldız kaydığında biri ölecektir. Herkesin bir yıldızı vardır. Öldüğünde yıldız da kayar.
- Güneş ya da ay tutulması iyi değildir. Toplu ölümler meydana gelir. Bu konuda sahada yaygın olan bir inancı kaynak kişi şöyle aktarmıştır: “Depremden önce (17 Ağustos Marmara Depremi) hatırlıyo musun hani güneş tutulması olmuştu. O zaman yaşlılar ‘Bu, iyiye işaret değil, bunun arkası felaket’ demişlerdi de kimse inanmamıştı. İşte hemen arkasından deprem oldu, herkes öldü (Uslu, F. 2010)”.

Hayvanların ölümü önceden haber verdiği de çok yaygın inançlardandır. Hayvanların insanlardan farklı bâzı sezme yetenekleri vardır. Kötü olayları sezerler ve bâzı davranışlarıyla bu olayları haber verirler inancı sahada da karşılaştığımız yaygın inanmalardandır. Bâzı hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları yaklaşan bir ölümün ya da

felaketin ön belirtisi ve işareti olarak sayılmaktadır. Yine depremde önce kuşların, köpeklerin, ahırdaki hayvanların vs. çok huzursuz oldukları ve tüm gece bağırdıkları birçok kaynak kişi tarafından nakledilmiştir. Hatta deprem sonrası Düzce bölgesinde evinde kuş, köpek vs besleyen insan sayısında artış olduğu bilinmektedir. Bunun sebebi ise hayvanların depremi önceden haber vereceklerine inanmalarıdır. Bu inanmaların içerisinde bölgede de rastlanılan en yaygın inanma “baykuş” ile ilgili olmaktadır. Baykuşun sesinin çirkinliği, viranelerde yaşaması onun “ölüm kuşu” olarak bilinmesinin altında yatan sebeplerdendir. Baykuşun ötme zamanı, kaç kez öttüğü, konduğu yer de çeşitli yorumlara sebep olmuştur. Kimin evinin damına ya da evin yakınına konarsa o evden ölü çıkar; kaç kez öterse bu sayı kadar gün sonra o evden ölü çıkar gibi inanışlar sahada tespit ettiklerimizdendir. Bu konu ile ilgili kaynak kişi anlatıları şöyledir: “Dedem ölmeden bir hafta önce baykuş öttü evin yakınlarında. Bir hafta sonra dedem öldü (Güven 2010). ” Amcamın oğlu ölmeden önce 4 kere öttü baykuş 4 gün sonra Okan öldü (Doğan, L. 2010)”. “ Benim 7 yaşında çocuğum öldü. O zaman karşı komşunun çatısına baykuş konmuş oradan kırk gün bizim evi gözlemiş (Albayrak 2010)”. “Aslında ben üniversitedeyken ‘omurgalı’ hocama sordum bunu. Baykuşlar çiftleşme zamanı ses çıkarıp öyle öterlermiş. Ölümle ilgisi yok yani (Güngör, A.2010) “ diyerek bilimsel bir yorumda bulunmuştur. Baykuş ötüncü ölüm olacağı inanışına Hazar Türklerinde, Çepnilerde, Uygur ve Kazaklarda da rastlanmaktadır (Altun, 2004: 315-316).

Prizren’de köpeğin uluması, horozun vakitsiz ötmesi, baykuşun evin çatısında ötmesi ölüm habercisi sayılır. Yine bir yıldız kaydığında birinin öleceği düşünülür (Eroğlu, 2008: 237).

Bölgede rastladığımız hayvanlarla ilgili bir diğer inanış da kuşun evin camına çarparak ölmesi sonucu o evden ölünün çıkacağına inanılmasıdır. Bölgede tespit edilen bir kaynak kişi konudaki anısını şöyle anlatmıştır: “Kuş cama çarptığı zaman ölüm olur o evde ya da ölüm haberi alınır. Bizim evin camına kuş geldi çarparak öldü, intihar gibi. Sonra dedemin ölüm haberi alındı (Doğan, M. 2010)”. Tekirdağ’da bir kuş evin camını gagasıyla tıklatırsa ölüm olacağının işareti sayılır (Artun, 1998: 23).

Araştırma sahamızda görülen inanışları şöyle sıralayabiliriz:

- Baykuş kimin çatısına ya da evinin yakına gelip konarak öterse o evden ölü çıkacak.
- Baykuş kaç kez öterse o kadar gün sonra o evden ölü çıkacak.
- Evin camına kuş çarparak ölürse o evden ölü çıkacak.
- Köpekler çok ulursa ölüm olacaktır.
- Kuşlar, inekler vs huzursuz davranışlar sergilerse ölüm olacak.

Tüm Türkiye’deki inanca göre damda baykuşun ötmesi o evden ölü çıkacağıının habercisidir. Bu inanış Hazar Türklerinde, Çepnilerde, Uygur ve Kazaklarda da görülür (Altun, 2004: 315-316).

Yaşadığımız olaylar ve düşüncelerimiz bilinçaltına yerleşerek rüyalarımızda ortaya çıkmaktadırlar. Bu rüyalar da bazen ölüm habercisi olarak yorumlanmaktadır. Bazı bölgelerde örneğin rüyasında manda ya da kazan gören birinin evine ölüm geleceği düşünülür. Bu ve benzeri birçok yorum insanları etkilemekte ve tedirgin etmektedir. Hatta bu yorumlar için, “Rüya Tabirleri” vb. olarak çıkan yayınlar çokça başvurulmuş kaynaklardır. Bu da halk arasında rüya yorumlarının yaygınlığını pekiştiren bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma sahamızda rastladığımız örnekler şöyledir:

- Rüyada bir ağacın devrilesi ölümün olacağıının habercisi sayılır.
- Dişle ilgili rüyalar:

Diş çektiren kişinin ailesinde ölüm olacaktır.

Dişlerin dökülmesi birden fazla ölüm olacağıının işaretidir.

Rüyada alt damaktan diş düşerse anne tarafından birinin, üst damaktan bir diş düşerse baba tarafından birinin öleceğine işarettir. “Rüyada alt damaktan diş düşerse anne tarafından, üst taraftan düşerse de baba tarafından biri ölür. Bunu

denemişler. Gerçekten oluyo (Doğan, M. 2010) ” diyen kaynak kişi bu konudaki inancı belirtmiştir.

- Ölen bir yakınını rüyada görmek, düşü göreni çağırması ya da bir başkasını çağırması, alıp bir yere götürmesi, onun öte dünyaya birini götüreceğinin belirtisidir. Bu konu ile ilgili anısını bir kaynak kişi şöyle aktarmıştır: “Annem ölmeden bir gece önce babam rüyama girdi. Babam rüyamda eve geldi anneme bağırdı ‘Kalk, hadi gidiyoruz.’ dedi. İki gün sonra annem öldü. Annemi almaya gelmiş meğer (Albayrak 2010).”
- Rüyada sık sık, ölen yakınların görülmesi ve bu kişilerle konuşulması rüyayı gören kişinin öleceğinin belirtisidir.
- Rüyada bulanık sulara yüzmek sıkıntının ve ölümün habercisidir.
- Rüyasında ayakkabısının kaybolduğunu gören kadın kocasını kaybeder.
- Bâzı insanlar kendi ölümlerini rüyalarında görür. Bu da onun ömrünün uzayacağına işaret sayılır. Rüyada bir yakının öleceğini görmek de yine öldüğü görülen kişinin ömrünün uyacağına dalalettir.
- Karmaşık ve kötü rüya görülmesi ölüm olacağının işaretidir.” Eski evimizde çok sıkıntılar yaşadım rüyamda, çok uğraştım. Annem öldü sonra. Babamın ölümünde de aynı şeyi yaşadım (Küçük 2010)”. diyen kaynak kişi bu inancın çok yaygın olduğunu da ifade etmiştir.
- Rüyasında gelinlikle birinin görülmesi rüyayı gören kişinin evinden ya da yakınlarının evinden cenazenin ya da hastanın çıkacağına yorulur.
- Rüyada kalabalıklara sıkıntılı ve telaşeli şekilde yemek ikram edilmesi ölümün olacağının belirtisidir.
- Ölen birinin, evinden bir şey alıp götürmesi yanına birini alacağının belirtisidir.
- Rüyada çıplak insan görmek ölüm habercisidir. Erkek görülürse kadın, kadın görülürse erkek öleceğine inanılır. Sahada görüşme yapılan bir kaynak kişi bu konu ile ilgili şu tecrübesini anlatmıştır: ”Çıplak erkek görürsem, kadın ölü

haberi gelir. Yaşayan başkaları da var. Bir de benim çok yakın birisine bişey olacağı zaman midem bulanır öncesinde (Özbakır 2010). “

- Rüyada cinsel organ görmek ölüm olacağının habercisidir.

Tekirdağ’da rüyasında canlı bir yılanı ayaklarının altında gören insanın en çok bir yıl yaşayacağına; çıplak birini görürse de o insanın öleceğine inanılır (Artun, 1998: 237).

Adana’da rüyasında yatak, ev yıkımı gören birinin öleceğine inanılır. Rüyada ateşte kazan ve çokça odun görmek de yine ölüm olacağına yorulur (Başçetinçelik, 1998: 245).

Ölecek olan insanın ya da hasta olan birisinin, öleceği zaman bazı önbelirtiler verdiğine inanılır. Bu belirtiler yakınlarınca dikkatle takip edilerek yorumlarda bulunulur. Hastanın “gidici” olduğuna işaret sayılan bu değişikliklere önem verilmektedir. Bu belirtiler psikolojik ve fizyolojik belirtiler olarak kümelendirilebilir. Sahada rastladığımız örnekler şunlardır:

Psikolojik belirtilere örnekler:

- Sık sık ölümden söz açar.
- Ayağa kalkıp gitmek ister.
- Ölen akrabalarını gördüğünü söyler, onlarla konuşur.
- Çocukluğunun geçtiği yerleri özler, baba evine gitmek ister.
- Soranlara cevap vermez, kendi dünyasına dalar.

Fizyolojik belirtilere örnekler:

- Bedeni ayaklarından başlayarak soğumaya ve morarmaya başlar.
- İştahı birdenbire açılır. Bu gibi durumlarda “Kısmetini topluyor” denir.
- Yüzü gözü sararıp morarsa “Beti benzi attı, canı çekiliyor” denir.
- Nefesi göğsüne çıkar; sık ve kısa, kesik kesik soluk alıp verir.

- Tırnakları morarır.
- Burnu uzar.
- Hırıltılı nefes alır.
- Hasta sürekli, yatır beni kaldır beni, der.
- Gözlerindeki ışık kaybolur, solar (gözlerinin feri gider), gözlerini tavana diker öylece tavana bakar.
- Mevsiminde olmayan, bulunması zor olan meyveleri ister. Bunlar yakınlarınca mutlaka bulunmaya çalışılır çünkü son arzusu olarak değerlendirilir.
- Gömüleceği yeri tarif eder. Konu ile ilgili anısını sahada görüşme yaptığımız kaynak kişi şöyle nakletmiştir: “Babam hastalandığında aldık Ankara’ya götürüyoduk. Bana yolda giderken ‘Beni köydeki mezarlıktaki iki çam ağacının altına gömün’ diyerek gömüleceği yeri tarif etti. Ben de ‘Daha çok yaşıcaksın’ dedim, ölecek kadar hasta değildi. Ertesi sabah hastanede öldü (Şahin, M. 2010).”
- Etrafindakileri gereksiz yere gücendirir. Çevresindekileri kendinden soğutuyor, denir.
- Yakınlarına sarılıp ağlar. Doyamıyor, gidiyor denir.
- Uzun zamandır görmediği çocuğunu, yakınıni sayıklar. Bu kişi gelemeyecek durumdaysa, bir eşyası, fotoğrafı gösterilir hastaya. Böylece kolay can vereceği düşünülür. Çünkü ölmek için o kişileri görmeyi beklediği düşünülür.
- Çok hasta olan birinin, birdenbire oldukça iyileşmesi öleceğine yorulur. Bu iyileşmeye “ölüm iyiliği” denir.
- Hastanın durup dururken ellerine ve ayaklarına bakması ölümünün yaklaştığının habercisi sayılır. Toprak çekiyor, denir.

Ölüme işaret sayılan ve ölüyle cenaze anındaki durumlarla ilgili belirtiler de vardır. Bunlardan cesetle ilgili olanlardan, hem başkalarının ölüp ölmeyeceği, hem de

ölenin yazgısı hakkında bilgi edinilmeye çalışılmaktadır. Cesetle ilgili inanmalar “nekromanti”nin (ceset aracılığıyla fala bakma; ölüm nedenini araştırma) bozulmuş bir biçimdir (Örnek, 1971a: 208-212). Bu konuda sahada karşılaştırdığımız örnekler şunlardır:

- Tabut taşınırken sallanırsa peşinden ölüm olacak denir.
- Mezar eşilen kazma kürekle eve girilirse, kazma-kürek üst üste gelecek biçimde mezar üstüne bırakılırsa, peşinden ölüm geleceğine inanılır.
- Ölüyü yıkamak için su ısıtılan kazan devrilirse, yeniden ölüm olacağına inanılır.
- Cesedin gözleri açık giderse, peşinden birini götürecektir.
- Cesedin gövdesi yumuşarsa, peşinden biri ölecek denir.
- Ceset tabutta yan dönerse, yine ardından ölüm olacağının işareti sayılır.

Ağrı’da gündüzleri ay doğarsa o gün ölüm olacağına yorulur (Ercan, 2006: 73). Kars’ta Maraş’ta ve Sivas’ta ise, yıldızının kaydığını gören kişinin öleceğine inanılır (Kalafat, 2005: 75).

Harput’ta uzun süren hastalıklarda hasta için Allah’tan iki rahmetten herhangi biri istenir. Bu rahmetler, hastanın iyileşmesi ya da ölüp kurtulmasıdır. Bu durumlarda hastanın başucuna bir geyiğin boynuzları bırakılır. Böylece hastanın iki rahmetten birine kavuşacağına inanılır (Araz,1995:119).

Gaguzlarda şimşek Aziz İliya’nın şeytana attığı oktur. Şimşek çarpması nedeniyle ölen kişiler bu nedenle günahkâr sayılır ve buraya bir ağaç dikilir (Ercan, 2006: 74). Kırgızlarda her insanın gökte bir yıldızının olduğuna inanılır. Eğer birinin yıldızı kayarsa onun öleceğine inanılır (Polat, 2003: 166).

Hazara Türklerinde kişinin öleceğini rüyasında gördüğüne inanılır. Bazı anlamlı rüyalar görerek kişi öleceğini anlar inancı yaygındır. Aynı inanç Türkiye Türklerinde, Kuzey Mezopotamya Türkmenlerinde ve Balkanlarda da görülmektedir. Ayrıca ağır hasta olan bir kişinin ölmeden önce kısa bir süre için iyileşmesine “ölüm iyiliği” denir.

Hayattayken iyi olan bir kişinin canının kuş olup uçacağına, kötü insanın ise göğüs kafesini yırtacağına inanılır (Salih ve Kalafat, 2000: 44).

2.3.1.2. Kaçınmalar

Ölümü hatırlatan ve ölüme ön belirti sayılan bâzı durumlar vardır. Bu belirtilerin yanında yapılmaması halinde ya da yapılması halinde ölüm olacağının düşünüldüğü birtakım işlemler de vardır. Bunlara “kaçınma” lar denir. Araştırma sahamızda tespit ettiğimiz ve aşağıda sıraladığımız bu işlemler, ölenle ilintili kimi araç-gerecin, davranış ve durumun ölüm getireceği korkusunda temellenmektedir. Bu konuda ölümü uzaklaştırmak için yapılan ve sahada tespit ettiğimiz uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Evde şemsiye açılmaz.
- Düştüğü halde kırılmayan cam eşya mutlaka kırılmalıdır.
- Aynanın kırılması iyi değildir, kırılmamasına dikkat edilir.
- Merdiven altından geçilmez.
- Mezarlıktan geçerken müzik kapatılır. Ölüye saygısızlık olur, günah olur, ölü rahatsız olur, arkandan beddua eder, denir.
- Mezarlıklardaki ağaçlar kesilmez, çiçekler koparılmaz, meyve ağaçlarının meyvesi yenmez, günah olur denir.
- Mezar taşı okunmaz çünkü unutkanlığa sebep olur.
- Kapı eşiğinde oturulmaz.
- Tabutun önünden geçilmez.
- Ölü yıkamak için su ısıtılan kazan ters çevrilir, bir daha ölüm olmasın diye.
- Mezarlıktan, defin işleminden sonra, gelirken geriye bakılmaz
- Kürek elden ele verilmez (defin sırasında).

- Ölen kişinin ayakkabıları hemen bir fakire verilir. Ayakkabılar kapının önüne konur. Ölüm evden hemen uzaklaşsın diye.

Sivas’a bağlı Güneyevler, Hafik ve Yıldızeli’nde bir mahallede ölen olursa o mahalledeki su dolu kaplar boşaltılır; kapı önünden tabut geçtiği zaman arkasından su atılır. Ölenin arkasından evdeki tüm sular boşaltılır. Bu davranışın sebebi “ Azrail’in birinin canını aldıktan sonra, kılıcını sulara çalkaladığı” inancıdır. Böylece ölüm saçan kılıcın değdiği su dökülerek, o suyu içene ve kullanana ölüm bulaştırması engellenmektedir (Örnek, 1966; 91). Kuzey Irak’taki Kırmanç Türkmenlerinde cenaze kimin evinin önünden geçerse o aile evin eşiğinin önüne su dökmektedir. Elazığ’da ise cenaze evinde su kaynatılır ve dumanının eve dağılması sağlanır (Kalafat, 1998: 75).

Bursa’da defn işleminden dönen cemaat geriye bakmaz. Aksi halde birinin daha öleceğine inanılır. Cenaze mezara götürülmek için hareket ettirildiğinde imam dönüp arkasına bakarsa yeni bir ölümün olacağına inanılır (Kalafat, 1997 a: 30).

Gelibolu’da defn sırasında toprak atılırken kürek elden ele dolaştırılmaz yere konur oradan alınır. Ölenin ayakkabıları bir an önce evden çıkarılır (Ercan,2002:179).

Afganistan’daki Hazara Türklerinde ölü evinin kapısına siyah bir bez asılır. Cenazeden sonra ev iyice temizlenir. Böylece tüm kötülüklerin temizleneceğine ve ölümün evden gideceğine inanılır (Çelik, 2001: 12).

2.3.2. Ölüm sırası

Hastanın öleceği kesinleştikten sonra yanında bulunalar birtakım işlemlerde bulunur. Bu uygulamalar genellikle dini içeriklidir. Bu uygulamaların bazıları hasta rahat ve huzurlu can versin diye yapılırken bazıları da ahrete imanlı göçsün diye yapılır. Araştırma sırasında tespit ettiğimiz ölecek hastanın yakınlarının yanında bulunduğu davranışlar şöyle sıralanabilir:

- Hastaya su verilir. Bunun sebebi ise ölüm öncesindeki harareti nedeniyle su ihtiyacının belirmesi ve şeytanın bu durumu fırsat bilerek kişiyi son bir kez aldatmak istemesidir. Şeytanın; imânı karşısında, çok susamış olan hastayı, su vererek kandıracağına inanılır. Şeytan hastaya suyu imânı karşılığında vermeye çalışır. Su içemeyecek durumda olan hastaların dudakları pamukla ıslatılır. Bu

su genellikle zemzem suyudur. Bu konuda görüştüğümüz kaynak kişiler şunları aktarmıştır: ” Babama biz zemzem verdik pamukla. Öyle her su olmaz zemzem olmalı (Özbakır 2010)”. “Tuvaletlerde tükürmemek lazımmış. Şeytan onları almış ölüm anında güzel su şeklinde vermiş (Doğan, N. 2010) “. ” Şeytan onu aldatmasın diye bol bol pamukla ağzına su vereceksin. Yoksa şeytan ona sidiğini çok güzel bardaklarda götürürmüş. O da çok susadığı için onu su sanıp içer. O yüzden ağzına su vericen (Başak 2010).” “Hastanın ağzına su verilir. Su içirilemiyorsa pamukla dudakları ıslatılır. Hastaya su veren kişi besmele ile verirse ve sürekli abdestli olursa şeytan hastayı aldatamazmış. Erkeklerin ayakta tuvaletini yapması çok günahtır. Şeytan bu sırada üzerine sıçrayanları bir şişede toplarmış. Ölürken de bunu buz gibi su şeklinde hastaya gösterirmiş. Çok yanarmış hasta. Şeytan da onu kandırmaya çalışmış. Her zaman şeytan şeklinde görülmeyebilirmiş. Bazen hastanın çok sevdiği bir kişi olarak da gelirmiş. Hastanın imânını almaya çalışmış son ânına kadar. Ama imânı zayıf olanları kandırıyormuş. İmânı kuvvetli olanları kandıramazmış (Albayrak 2010)”.

- Hastanın yanında bulunan yakınları, hasta ölmeden önce son nefesinde Kelime-i Şahadet getirmesi için sesli olarak kelime-i şahadet getirip hastanın da getirmesi için telkinde bulunulur. Sahada görüşmede bulunulan bir kaynak kişi şunları söylemiştir: “Yanında beklenir, Kuran okunur ve hasta tövbeye getirilir. Şehadet getirirler hastanın da katılması beklenir (Karamert 2010).”
- Tövbe ettirilir.
- Fazla kalabalık beklenmez, hasta bunalır söyleyemez. Can çekişen hastanın yanında yüksek sesle ağlanamaz, çığlık atılmaz. O zaman can geri döner, hasta kırk gün can çekişir.
- Hastanın üstüne Yasin-i Şerif ne kadar çok okunursa ruhunu o kadar rahat teslim eder.
- Hastanın yanında yakın akrabaları bekler. Bekleyen kişiler ses çıkarmaz, çok konuşmaz. “Çok durmak iyi değil. O görür, duyar herkesi, sıkılırmış. Sesli konuşmicaksın. Dilin sayısı durmuş ama can çıkmamıştır daha. Yanında

yapabileceğin şey şahadet getirmek. Akli başındadır ama acısından belki düşünemez. Sen onu dersen o da seninle birlikte derse şeytan o zaman onu aldatmaz. Yanında Kur'an da okunur (Başak 2010) . “ diyen kaynak kişi genel inancı bu sözlerle ifade etmiştir.

- Ölünün yanında Kur'an, Yasin okunur. Ölecekse canını kolay vermesi için, iyileşecekse bir an önce iyileşmesi için.
- Hastanın yanında bulunanlar bir arzusu varsa yerine getirmeye çalışır.
- Hastanın vasiyetini sormak farzdır.
- Ölmek üzere olan hastaya “can veriyor, can çekişiyor, canını teslim ediyor, canı çıkıyor” denilmektedir.
- Can çekişen hastanın yanına abdestli ve başı kapalı gidilir. Abdestsiz biri olursa meleklerin: “Burada abdestsiz başı açık var.” deyip gelmeyeceğine inanılır.
- Hastayı bekleyenler öleceğini anlayınca, hastanın mahrem yerlerini temizler. Öldükten sonra ölü ellenmez, ölüye zahmet olur, kıyamet günü hak alır, inancı vardır.
- Hastanın ağzında takma dişi varsa ölmeden onları alırlar.
- Nâzihat suresi okunur. Ölü canını hissetmeden rahat teslim etsin diye.

Afganistan'daki Hazara Türklerinde iyi ahlaklı, dürüst, temiz ve yardımsever insanların rahat can vereceklerine, kötülerin can verirken büyük ıstırap çekeceklerine inanılır (Çelik, 2001: 12).

Özbekistan'da ölmek üzere olan birinin evinde ailesi temizlik yapar, ayna ve resimleri saklar ya da üzerlerini örter. Hasta güneş almayan bir odaya taşınır, iki kişi başında bekler ve hastayla birlikte Kelime-i Şahadet getirir. Kibleye doğru yatırılan hastanın dudaklarına pamukla su verilir (Açık, 2004: 143).

2.3.2.1. Ölüm anındaki âdetler ve ölüyle ilgili inanışlar

Ölüm anında yapılması gereken uygulamalar vardır. Bunların bir kısmı doğrudan cesetle ilgiliyken, bir kısmı da ceset çevresinde toplanır. Ölünün öteki dünyaya gönderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin bazılarının temelinde ölene “canlı” gözüyle bakmanın ve ondan korunmak istemenin tipik belirtileri yatarken, bazılarında da hijyenik endişeler ve dinsel geleneklerin rol oynadığı görülür. Sahada ölüm anında şunların yapıldığını tespit ettik:

- Hastanın öldüğünden emin olmak için nabzına bakılır. Nabzının durduğu el bileklerine bakılarak tespit edilir.
- Hastanın nefesi kontrol edilir, ağza, burna ayna yaklaştırılır.
- Ölür ölmez hemen Bismillahirrahmanirrahim denerek gözleri kapatılır. Gözleri kapanmıyorsa, sağ ayağının başparmağı çekilirse ölü gözlerini kapatır denir ve bu uygulanır. Gözü açık kalan için “arkasından birini götürecektir”, ya da “gözü arkada kaldı” denir.
- Ayak başparmakları bağlanır.
- Vücudu düzeltilir.
- Hasta ölür ölmez hemen yere indirilmez, 5-10 dakika bekletilir belki bayılmış, belki canı geri gelir diye. Bu nedenle de ayakları ve çenesi de 5-10 dakika geçtikten sonra bağlanır.
- 10-15 dakikadan sonra yastığı başından alınır, gözleri kapatılır, ağzında takma dişler varsa çıkartılır, çenesi tepeden bağlanır ki ağzı açık kalmasın, güzel görünsün. Ayakları bağlanır. Düzgün hale getirilir. Soğuduktan sonra katılaştan ceset bir daha düzeltilemez. Kulağında, boynunda, kolunda bulunan takıları alınır.
- Soyundurulmaz. Çünkü Azrail’in elinden çıktığı için yorgun ve yıpranmıştır. Saygı göstermek gerekir. Bu nedenle giysileri yırtılarak çıkarılır. Bu konudaki görüşlerini bir kaynak kişi şöyle aktarmıştır: “Kıyafetleri hemen kesilerek çıkarılır. O dermiş ki: ‘Ben Ezrail’in elinden çıkmışım beni çok uslu tutun’ O

yüzden çıkarmaya uğraşmazlar da keserler. Bazılarının vücudunda Azrail'in pençe izleri görülürmüş mor mor (Başak 2010).”

- Yere yatırılır. Düzgün soğuması için sert bir yere düzgün şekilde yatırılır. Üzerine beyaz bir çarşaf örtülür. Bu çarşafın dikişsiz olmasının iyi olduğu düşünülür. Beyaz ve dikişsiz olmalıdır. Buna rahat dōşeđi denir. Başı kibleye çevrilir. Karnının üstüne şişmesin diye bıçak konur.
- Odaya kedi, köpek gibi hayvanların girmemesine dikkat edilir.
- Gelen gidene de hiç üstünü açmamak gerekir yoksa ölü hakkını öteki dünyada alır, inancı yaygındır.

Görüldüğü gibi bütün bu işlemlerin yapılmasının bir sebebi vardır: Örneğın, ölünün gözlerini kapatmayla ilgili olarak : “ Gözüne toprak kaçmasın, bu dünyada gözü kalmassın, çirkin ve korkunç görünmesın, ardından birini götürmesın, yıkanırken canlıymış gibi görünmesın” gibi düşüncelerden hareket edilmektedir. Çenesinin bağlanması için “yıkanırken ağzına su gitmesın, çeneni sarkmasın, ruhu yarılmasın, ağzına toprak dolmasın, içine şeytan girmesın” gibi sebepler ileri sürölmektedir.

Ölüm ânına bakarak hasta hakkında yapılan yorumlar:

- Ölen kişi ruhunu, gülümseyerek ve azap çekmeden teslim ederse cennete gider, azap çekerek ve bağırarak teslim ederse, amelinin iyi olmadığına inanılır ve cehenneme gideceğı düşünölür.
- Gözleri açık olarak ölmüş biri, bir yakınına hasret gitmiş kabul edilir. Eğer uzakta olan çocuğı varsa fotoğrafı hastanın karşısına konur, fotoğrafının yanına da yeşil bir yaprak ya da gül yaprakları konur ve “Gördüğün göreceğın bu olsun” denir. Çünkü “Yakınını bekliyor ondan ölemiyor, eziyet çekiyor” denir.
- Eğer kişi torununun torununu görmüşse cennetlik olduğuna kanaat getirilir.
- Gözleri açık ölen için “Dünyaya doyamadan gitti, göreceğı biri vardı göremeden hasret gitti” denir. Ardından birini daha alacak denir.
- Ölüm anında kelime-i şahadet getirebilen hasta cennetliktir denilir.

- Yüzü güzelleşmişse “Ölürken yüzüne nur inmiş” denir.
- Acı çekmeden çabuk ölenlere iyi insanmış denir.
- Ölürken başını kibleye çevirenlerin cennete gideceğine inanılır.
- Tuvalette ölmek iyi değildir. Buralara melekler girmezmiş de ondan, denir.
- Boğularak ve yanarak ölene sorgu sual yok denir. Ölürken çok zor can verirlermiş. Çok acı çekerlermiş ondan.
- Eğer ölünün burnundan kan gelirse ve başını sağa dönerse cennetlik oldu denir. Hatta burnundan kan gelirse şehit denir.
- Savaşta, evinden uzakta iş başında ölenlere şehitlik mertebesi verilir. Şehitler ölmez aramızda yaşarlar, denir.
- Tabut sallanırsa “Bak arkasından birini çağırıyor.” denir. Hafifse tabut, imânlı gitti derler.
- Ölü gömüldükten sonra bazen sağanak olmayan, yumuşak bir yağmur başlar. O zaman da “Rahmetiyle birlikte gitti, iyi, mübarek insandı.” denir. Rahmeti geldi, derler.
- Cenazeden geldikten sonra el yüz yıkanır. Ölüm bulaşmasın diye.

Eski Türk topluluklarında ölümden ruhun kuş olup gittiğine inanılır. “Sungur oldu” (şahin oldu) diye metinlerde ifade edildiği görülür. Ayrıca eski Türklerde defin için ilkbahar ya da sonbahar beklenirdi. Büyük kişilerin mezarlarına toprak yığılarak mezar bir kurgan (tepe) haline getirilirdi. Çin sınırından Macaristan’a kadar uzanan bozkırlarda bu kurganlara sıkça rastlanır. Eski Türklerdeki cenaze merasimine Çinliler “kubbeli otağ altındaki tabut” derlerdi. Çünkü eski Türkler ölen kişinin cesedini kubbeli otağ altına koyarak bu otağın etrafında at koştururlarmış. Yas işareti olarak da saçlarını keser, tütsü yakarlarmış (Kocasavaş, 2002: 67).

Ölünün üzerine konan bıçak ve makas Türklerdeki demirin koruyucu özelliğine inanmadan gelmektedir. Eşyalarının dağıtılması bir tür saçıdır. Akşam namazından

sonra defin yapılmaması eski Türklerdeki güneş battıktan sonra “yerler kilitlenir “ inancından kaynaklanır. Bu da “Toprak Kültü”nün sonucudur. Tüm bu uygulamalar Gök Tanrı inancından gelmektedir (Kalafat, 1995: 29).

2.3.2.2. Ölüm olayının duyurulması

Ölüm olayının duyurulmasında ilk anda meydana gelen ağlama, bağırma sesleri etkilidir. Sesi duyan konu komşu eve toplanır. Olayı duyup hemen eve gelen konu komşu ölen kişinin yakınlarını teselli etmeye çalışırlar. Daha sonra gerekli yerlere telefon edilir. Bu bir zincir halinde olur ve ölüm herkese duyurulur.

Köylerde sala verilir. Salanın ardından ölen kişinin kim, kimlerden olduğu detaylıca tarif edilir ve cenaze namazının ne zaman olacağı haber verilir. Şehir merkezlerinde sala verilmez. Düzce merkezde ölüm ilanları hoparlörlerden belediye tarafından yapılır. Köylerde akrabaları olanlar bir kâğıda ölenin kim ve kimlerden (şunun şunun annesi, babası kardeşi gibi) olduğunu yazarak köy camilerine gönderirler. Caminin imamı sala verdikten sonra gerekli duyuruyu yapar.

Hatırı sayılır, tanınmış, varlıklı kimseler bu işi yerel gazetelere ilan vererek de yapmaktadır. Ayrıca yine Düzce halkı tarafından tanınmış kişilerin ölümleri yerel televizyonlarca haberlerde duyurulur.

Kalp krizi gibi ani ölümlerde ölenin yakınlarına haber verecek olan kişi bunu hemen söylemez. Alıştırır alıştırır söyler. Önce hastalandı, sonra ağırlaştı gibi.

2.3.2.3. Ölünün gömülmeye hazırlanışı (defin hazırlığı) ve defin

Ölüm gerçekleşikten ve yukarıda saydığımız ön hazırlıklar yapıldıktan sonra sıra ölüyü gömmek için yapılması gerekli olan dinsel ve geleneksel işlemlere gelir. Bunları şu başlıklara ayırmak mümkündür: yıkama, kefenleme, tabutun hazırlanışı, cenaze namazı ve defin. Bu saydığımız işlerin etrafında dinsel uygulamaların yanında pek çok geleneksel uygulama ve inanç da görülmektedir.

Her şeyden önce ölüyü gömmek için acele edilir. Araştırma sahamızda “Bunun nedeni nedir? diye sordüğümüzda “Ölü nerede olduğunu bilmezmiş, öteki dünyayla bu dünya arasına sıkışmış, rahat edemezmiş bir an önce yerini bilmek istermiş, öldüğünü

anlamazmış gömülmeden, ağlayanları görür kim öldü acaba diye o da üzülürmüş, bir an önce gitsin hesabını versin yerini bulsun diye hemen gömülmeli, şişmesin ve kokmasın diye “ gibi cevaplar alınmıştır. Dolayısıyla gömme işlemi için acele edilir. Uzaktan cenazeye gelecek yakınları varsa ölünün bekletildiği de olur. Bir de karanlık olduktan sonra gömme işlemi yapılmaz mecburen ertesi günü beklerler. Gece defin yapılmaz. “Türk halkının inançlarına göre; ölüyü acele gömmekte, misafire yemek yetiştirmekte ve alınan borcu ödemekte acele etmekte hayır vardır (Turan, 1982: 546)”. Bu inancın Düzce halk kültüründe de yaşadığı tespit edilmiştir.

2.3.2.3.1. Yıkama

İslami kurallara göre ölü gömülmeden önce mutlaka yıkanmalıdır. Ölen kişi erkekse yıkayıcı da erkek, ölen kişi kadınsa yıkayıcı da kadındır. Ölü yıkamayı meslek edinmiş ölü yıkayıcılar vardır. Bunlar bahşiş niteliğinde ölü sahibi tarafından verilen para ya da hediye karşılığı bu işi yaparlar. Parası olmayanı da “sevaptır” diye yıkarlar. Düzce’de ölü yıkayıcılar köylerde varlığını sürdürmekte ancak şehir merkezlerinde neredeyse yok olmaktadır. Ölü yıkama esnasında ayrıca ölü yakınlarından birinin de ölünün yanında olması gerekmektedir. Ölü, dini bütün ve tecrübeli biri tarafından yıkanmalıdır. Yıkama sırasında ölünün yanında az kişi bulunmalıdır. Ölü utanır yoksa, diye açıklama yapan kaynak kişilerin cevabı bize ölen insanın hâlen canlı gibi düşünüldüğü gerçeğini gösterir. Eskiden yıkama işlemi evlerin bahçelerinde yapılırken günümüzde bu işi yapmak için özel arabalar vardır. Bu, otobüs şeklindeki arabaların içi tamamen bu iş için tanzim edilmiştir. Ya da hastanelerin gasilhanelerinde yıkama işlemi yapılmaktadır. Mezarlıkların ya da camilerin de gasilhaneleri vardır. Düzce’de yıkama işi evde ölüm gerçekleştiyse cenaze yıkama aracı çağrılarak (Alo 188), hastanede öldüyse hastanenin gasilhanelerinde yapılmaktadır. Evi müsait olanlar banyolarında da bu işi yaptırmaktadırlar. Ancak, o zaman “teneşir” denen tahtanın eve getirilmesi gerekmektedir. Teneşir tahtası camilerden temin edilir. Kullandıktan sonra yine camiye teslim edilir. Teneşir tahtası denen bu araç ölü yıkamak için özel olarak hazırlanmış bir çeşit sedyedir. Bugün modern gasilhanelerde teneşir tahtasının yerine ölünün yatırılıp yıkanacağı, mermerden masalar yapılmaktadır. Su ısıtmak yerine kombiler, şofbenler bulunmaktadır. Gasilhaneler ölüler için hazırlanmış bir tür banyo niteliğindeki yerlerdir. Tıpkı banyolar gibi karo taşlarla döşenmiştir. Eskiden bahçelerde ipler gerilip bu iplerin

üzerine kilim, battaniye gibi şeyler serilerek ayrı bir mekân oluşturulmuş. Burada kazanlarda sular kaynatılır ve camiden getirilen teneşir tahtası ile ölü yıkanır. Günümüzde gasılhaelerde belli bir para karşılığı bu iş yapılmaktadır. Köylerde ise ya sevabına, ya ölenin giysileri karşılığında ya da hediye mahiyetindeki para vs karşılığında yapılır. Ayrıca ölü yıkayana mutlaka sabun hediye edilir. Yıkayıcı kişi mutlaka memnun edilir. Yoksa ölüde hakkı kalır inancı vardır ki bu da ölü için hiç iyi değildir. Hiç kimse bulunamazsa abdest aldirmayı bilen herhangi bir yakını ölüyü yıkayabilmektedir. Bu konuda sahada görüşme yaptığımız kaynak kişi anlatıları şöyledir: “Yakınlar, akrabalar yıkayabilir. Bazen yıkama işini üstlenen kişiler kendisi duyup gelir ‘ben yapmak istiyorum’ diye, bazen ölmeden kişi ‘beni falan kişi yıkasın’ gibi vasiyetlerde bulunur. Mesela bizde ölü yıkama işini yapan bir teyze vardı, annemin öldüğünü duyunca ben yıkıcam başka kimseye yaptırmam dedi. Annemi çok severdi. Ölünün bizleri gördüğü duyduğu düşünülür belki bu yüzden yıkanırken utanacağı düşünüldüğünden yıkama işi üstü kapatılarak yapılır (Karamert 2010).” “Hemen yıkamak iyidir. Bekletmek doğru değildir. Hemen yıkanıp Kur’an-ı Kerim okunursa onları hediyesi olarak alır gider (Albayrak 2010).” diyerek ölüyü yıkamak için de acele edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü yıkanmayan ölü abdestsizdir. Bu nedenle yanında okuma yapılmaz. Bir an önce yıkanmalı ki okunanları yanında götürebilsin. Dinimize göre sadece şehitler yıkanmaz.

Ölü yıkama işlemi sahada şöyle yapılır: Mezar kazılmaya başlandığı haberinden sonra ya da ölüm sertliği gerçekleşikten sonra ölü yıkayıcılar iki rekât namaz kılar ve yıkma için hazırlanır. Ölünün yıkandığı su, temiz ve akar olması şartıyla her yerden alınabilmektedir. Günümüzde su taşınıp ısıtılma kalktığı için çeşme suyu kullanılır. Eski devirlerden günümüze Türklerde suya saygı ve yüksek değer verilir. Bir kült olan “su”ya saygıyı ve değeri Oğuzlar hatta Moğollar ve günümüz Türkiye halk inançları içinde de görmekteyiz. Çünkü su namaz kılmayı, Kur’an okumayı mümkün kılan değerli bir araçtır (Tanyu, 1998: 21). Ölü yıkamak için su dışında (eğer yıkama evde gerçekleşecekse) ölü yıkayıcılar şunları ister: sabun, üzerine kapatmak için çarşaf, lif, kurulamak için havlu, pamuk. Bu malzemelerin tamamı yeni, yani hiç kullanılmamış olmalıdır. Kullanılan bu malzemelerden sabunu, yıkayıcı işi bittikten sonra giderken alır, bir daha o sabun kullanılmaz. Diğer malzemeler ise yakılarak imha edilir. Çünkü bunların sağda solda savrulması iyi değildir. Ölü rahat döşeginden teneşir üzerine alınır.

Sırtüstü yatırılır. Üzerine bir örtü örtülür. Sıtır örtüsü denir bu örtüye. Araştırma sahamızda bu örtünün dikişsiz ve beyaz olmasının iyi olduğu inancı yaygın olarak görülmüştür. Bu örtü ölünün üzerine örtülür. Yıkama işlemi örtünün altından gerçekleştirilir. Konuyla ilgili görüşme yapılan kaynak kişi bu konuda şunları nakletmiştir: “Gelen gidene de yıkandıktan sonra bile hiç üstünü açmıcağın yoksa hakkını alır senden mevta. Yıkarken bile üstünü açmazlar. Örtünün altından yıkarlar. O görürmüş. Utanırmış. ‘N’ olur benim üstümü açmayın, benim elim kolum kalkmaz’ dermiş. O herkesi görürmüş. Dermiş ki ‘Hepsi burada acaba kim öldü’ dermiş. Kendi öldüğünü ancak gömülünce kalkmak isteyip de başı tahtalara vurunca anlarımış (Sargın, A. 2010) “.

Yıkama işlemi abdest aldırarak başlar. Abdest aldirmaya önce yüzden başlanır, ağza ve burna su verilmez. Islatılan bir bez parmağa sarılarak burun ve ağız içi böyle temizlenir. Daha sonra kolları yıkanır. Başı mesh edilir. Ayakları yıkanır. Abdest bittikten sonra üzerine su dökülür. Yıkamada her uzuv üç kez yıkanır. Sağdan başlanır sonra sol yıkanır. Vücudunda hiç kuru yer kalmamalıdır. Abdest aldirmeden önce yıkayıcı ölünün karnına yavaşça bastırır ya da ensesinden tutarak hafifçe kaldırır. Bu, ölünün vücudunda herhangi bir pislik varsa çıkması içindir. Yoksa abdest tutmaz. Sonra gerekli malum yerlere pamuklar tıkanır. Yıkama sırasında, her uzuv yıkanırken dualar okunur. Ölünün tırnak, saç ve sakalı kesilmez. Nasılsa öyle gitmelidir. Azrail’in elinden çıkmış ölü çok hırpalanmamaya çalışılır. Yüzüğü, takısı, takma dişi, herhangi bir cihazı varsa çıkarılır. Geldiği gibi gitmelidir. Başına çörek otu konur ya da saçlarına kına yakılır.

Ölüm anından itibaren yapılacakları ve ölü yıkma olayını kendi tecrübelerine dayanarak nakleden kaynak kişi anlatısı şöyledir: “Üstü kapatılır. Yıkanır teneşirde. Abdest aldırılır. Önceden evde ya da bahçede yıkanırdı. Şimdi arabalar geliyor. Kadınlara kadın hoca gelir. Sen de girmek istiyosan abdest alıp girersin. ‘Ben hakkımı helal ettim, sen de et’ dersin. Ilık bebek suyu gibi suyla yıkanır. Çok sıcak olursa kanama olur, abdest tutmaz. Bir de ölüye nazik davranmak gerekir. En son abdest aldırılır. Hoca başını kaldırır içinde bişey varsa çıkar. Üzeri hep kapalıdır. Örtünün altından. Ölü o anda ne burada ne öbür taraftadır. Çok utanırmış ölü o yüzden. Bittikten sonra pamuklar malum yere tıkanır. Bağlanır çenesi ayakları. Kefenlenir. 9 metre kefen.

En son parça üstüne bütün örtülür. Abdesti olmayan, abdestsiz olan bakamıyo. Ölüye gözyaşı değdirilmez ölünün abdesti bozulur derler. Naftalin gibi bişey konur ölünün yanına. Kabre girdiğinde böcekler falan girmesin diye kefenin içine konur. Eskiden tütsü falan da yapılırdı. Bişeyler yakılırdı koku için yıkadıktan sonra. Bazıları ölünün ellerinin içine kına koyarmış. Kınalı gitsin diye. Aslında illa tırnağında kına izi olacakmış kadın olduğu belli olsun diye. Çok kolay yıkanır, bazen yardımcı olurmuş, ölü iyiymiş denir (Özbakır 2010). “

2.3.2.3.2. Kefenleme

Yıkama işleminden sonra sıra ölünün kefenlenmesine gelir. İslam geleneklerine göre ölü kefenlenir ve kefeni ile gömülür. Kefenleme işleminin İslam gelenek ve yöntemlerine göre yapılması gerekir.

Kefenlik bezin rengi beyazdır ve 9 metre alınır. Alınan bezin cinsi yöreye göre değişir. Bazıları ölmeden önce kefenini alarak hazır eder. Bu uygulamaya araştırma sahamızda da rastlamaktayız. Bu uygulama bir tedbir olarak, başkalarına yük olmamak, o anda telaşeye mahal vermemek, düşünceleri ile karşımıza çıkar. Kumaş olarak almayan da parasını hazır eder. Buna “kefen parası” denir. “Kefen parası” araştırma sahamızda cenaze için kenara atılan paranın genel adıdır. Bazıları ise kefenini Hac’dan getirir ve zemzem suyu ile yıkayıp kurutur. Bunun kabir azabını hafifleteceğine inanılır. Yaşlılar kefenlerini yılda bir kez çıkarıp ona sarılarak yatarlar. Bu davranışın “ O günlerim de olacak” diye hatırlamak iyi olduğu için ve sevap olduğu düşünüldüğü için yapıldığı kaynak kişilerce belirtilmiştir. Kefenini daha önceden hazırlayanlar hakkında bir kaynak kişi anısı şöyledir: “ Görümcem ona sarılıp yatardı bazen. Bu günlerim de var diye hatırlamak için iyiymiş öyle yapmak. Hatırlamak lazım. Hacdən gelip zemzemle yıkanan kefen kabir azabını hafifletirmiş bi de onunla gömülene şeytan yanaşamazmış (Başak 2010) “. Kefenin önceden hazırlanılmaması halinde acılı aile bu işle ilgilenemeyeceğinden bir yakınları bu işi yapar daha sonra masrafı kuruşu kuruşuna ölü yakınları o kişiye öder. Aksi halde ölünün hakkının kalacağı ve öteki dünyada çile çekeceği düşünülür.

Kefenleme işlemi kadınlar için şöyle yapılır: Kefen 9 metre olarak alınır. Arkadan ve önden boyundan diz kapaklarına kadar uzun olan bir “iç gömlek” vardır. İç

gömleğin yakasına yuvarlak olarak makasla boyun yeri açılır. İç gömlek yanlardan yukarı koltuk altına kadar kefenin ipliğiyle dikilir ya da öyle dikişsiz bırakılır. Boyundan göğüs altına kadar sadece önde olmak üzere “önlük” denen parça konur, buna “göğüslük” de denir. Göğüslüğün yanlarından yırtılarak iki tane bağ çıkarılır. Bu bağlar arkada düğüm atılmadan bağlanır. Göğüslük, ahrette ayağa kalktığı zaman göğsünün açılmaması içindir. Başına oyasız sade düz bir yazma düğüm yapılmadan sarılır. Bunların hepsinin üzerine kefen denen düz parça baştan ve ayaktan bir karış uzun olacak biçimde konur. Ayak ve baş tarafında iki kişi çekerek kefeni düzeltir. Son olarak da yine kefenden alınan bağlarla ayak ve baş tarafı bağlanır. Mezara indirmesi kolay olsun diye beline kuşak bağlanır.

Erkek kefeni ise üç parçadır. Önce yine, gömlek giydirilir. Erkek gömleğinin uzunluğu boydan dizin bir karış yukarısına kadardır. Makasla boynun geçeceği kadar bir yaka yeri açılır. Bunun üzerinde ise, iki kat olarak, ayaktan ve baş kısmından 20 cm uzun olan kefen örtülür. Kefenin uçları baş ve ayaktan bağlanır. Mezara indirildiğinde baş ve ayakucundaki bağlar çözülür, ölünün yüzü açılarak kibleye çevrilir. Buna ölü kiblesi denir. Normal kiblede biraz daha sağa çevrilir.

Kefenleme ve yıkama esnasında koku ile ilgili işlemler de yapılır. Sahada karşılaştığımız yaygın olan uygulamalara göre kefenleme sırasında ölünün saçlarının arasına çörek otu konur. Bu konuda kaynak kişi anlatısı şöyledir: “Kefenin içine çörek otu konur, şeytan yanaşmazmış çörek otuna (Doğan, N. 2010).” Çörek otu ile ilgili bir diğer inanış da bu otun kokusuna böceklerin gelmeyeceğidir. Kâfurun ya da buhur denen toz şeklindeki ya da çalı şeklindeki (kaynak kişi ifadelerine göre) şey demir kap içerisinde yakılarak kokutulur. Bu işlem yıkama ve kefenleme sırasında yapılır. Ayrıca kefene gül suyu da dökülür. Kefenlemeye başlamadan önce kefene gülsuyu serpilir. Kına yakmak da başka bir uygulamadır. Kına ölü kadında gereklidir. Elerinin içine ve saçına kına konur. Bu konuda kaynak kişi anlatısı şöyledir: “ Kâfurun sürülür, buhur yapılır. Çalı gibi bişey bu buhur. Onu yakarsın ölünün yıkandığı yerde. Bazen de iman tahtasının üzerine koyarlar. Çok keskin kokuyor. Çocukluğumda o kokuyu aldığım eve girmezdim. Cenaze buğusu diyolar ona. Şeytan yaklaşmasın diye yakıyolar onu (Sargın, A. 2010).”

2.3.2.3.3. Tabut

Kefenlendikten sonra, ölünün içine konulduğu sandığa “tabut” denir. Ölü tabut içerisinde taşınır. Tabut, hafif olduğu için kavaktan yapılır. Sağlam olması için kestane ağacından da yapılabilir. Bazı özel durumlarda ise ağaç yerine metal kullanıldığı da olur. Tabut şehir dışına çıkacaksa ya da şehir dışından geliyorsa kapağı olur. Aksi halde kapaklı olmaz. Araştırma sahamızda tabutla ilgili rastladığımız bir inanca göre tabut çürüyene kadar öteki dünyada ölünün sırtında taşınılır. Bu nedenle tabut istemeyenlerin de olduğu bilinmektedir. Bu gibi durumlarda tahta sallarda ya da iki tahta arasına gerilmiş kumaşın üzerinde taşındığı olmuştur. Sahada görüştüğümüz bir kaynak kişi bu konu ile ilgili anısını şöyle nakletmiştir: “Dedem tabut yapardı ben küçükken. Kestane ağacı kullanırdı sağlam olsun diye. Çürümesin hemen diye. Ama benim babam mesela tabutla istemedi. Katiyen onu arkamda yük istemem benimki sal olacak, dedi. İki tahta ortasında bez mi tahta mı ne varsa var, böyle sallanarak gidiyo. Benim babam öyle gitti. Ben o tabutu taşıyamam dedi. Tabut ahrette taşınacakmış. Ben hemen toprağa karışıcım dedi babam. Eskiden tabutla gömerlerdi. Şimdi mezarlıkta su çıkıyorsa tabutla gömüyolar mecbur yoksa sadece kefen (Başak 2010).”

Tabut birer tane yanlarda, birer tane baş ve ayakucunda ve bir tane de altta olmak üzere beş parça tahtadan oluşur. Bazen de altındaki tahta iki tane olur. Çok küçük çocuklar ve bebekler tabutta taşınmaz. Bunlar iki tahta üzerine konarak taşınır.

Tabutun üzerine bir örtü örtülür. Bu örtüye “ tabut örtüsü, Kâbe örtüsü, cenaze örtüsü, sal örtüsü” gibi adlar verilir. Genellikle yeşil renktedir. Üzerinde Arapça Kur’an ayetleri ve dualar olur. Bu örtü Mekke’den getirtilebileceği gibi Düzce’den de satın alınabilmektedir. Varsa konu komşudan temin edilir, yoksa camiden ödünç alınır ya da dükkânlardan satın alınır. İş bittikten sonra isteyen camiye bağışlar, ödünç alan geri verir, satın alan da evinde saklar. Bu örtülerin yerine, özellikle kişi vasiyet ettiyse, tabutun üzerine kilim, halı, seccade örtülüp defin sonrasında camiye bağışlanır. Ayrıca tabutun üzerine cinsiyetini belli etmek için; kadında baş tarafına yazma (başörtüsü) erkekte ya hiçbir şey konmaz ya da havlu konur. Şehitlerin cenazeleri bayrağa sarılır, gelinlik kızların tabutunun üzerine gelinlik örtüldüğü de görülür.

2.3.2.3.3. Cenaze namazı

Bir sonraki işlem “cenaze namazı”dır. İslamiyet’e göre Müslüman olan herkesin cenaze namazı kılınır. Bazı kesimlere göre intihar eden ya da sarhoş olarak ölenin cenaze namazı kılınmazken günümüzde herkesin cenaze namazı kılınmaktadır. Halk arasında intihar edenin cenaze namazının da artık kılındığı çünkü akli dengesi yerinde olmadığından intihar ettiği görüşü yaygınlaşmaktadır. Cenaze namazına kadınlar katılmaz. Kentlerde son zamanlarda az da olsa katılım gözlenmiştir.

Yıkanan ve kefenlenen ölü, vakit namazlarının birinin ezan vaktinde evinden alınır. Evin önünde hoca bir konuşma yapar ve herkesten “helallik ister” buna “helallik alma” denir. Hoca üç kez “Merhumu nasıl bilirdiniz?” diye sorar. “İyi bilirdik” denir. Çünkü ölünün arkasından kötü konuşulmaz. Hoca daha sonra “Hakkınızı helal eder misiniz?” diye sorar ve “Helal olsun” dendikten sonra hoca yaptığı konuşmayı bitirir ve herkes Fatıha okur. Omuzlara alınan tabut camiye götürülüp musalla taşının üzerine konur. Burada cenaze namazı kılınır. Cenaze namazı şöyle kılınır: . “Er kişi niyetine ya da hatun kişi niyetine” diyerek (Er kişi/hatun kişi niyetine, Allah için namaza, meyyit (ölü) için duaya dört tekbir ile uyun imama” denerek) namaza başlanır. Cenaze namazı dört tekbirden oluşur. Musalla taşına konulan cenazenin önünde imam durur, cemaat de imamın arkasına sıralanır. “İmam, ‘Allahu ekber’ diyerek “ birinci tekbiri alırken ellerini kulakları hizasına götürür, tekbirden sonra da ellerini göbeğinin altında bağlar. Cemaat de imamla birlikte ellerini kaldırarak içlerinden tekbir alıp ellerini göbekleri altında bağlarlar. Bundan sonra imam ellerini kaldırmadan yüksek sesle ikinci tekbiri alırken cemaat de içlerinden imama iştirak ederler. İmam ve cemaat üçüncü tekbiri alır. İmam ve cemaat yine aynı şekilde dördüncü tekbiri alır almaz hiçbir şey okumadan ellerini iki tarafa salar. Sonra da önce sağ tarafa, sonra sol tarafa selam verirler. Selam verirken de ölü, cemaat ve meleklerle niyet edilir (Başoğlu, 1976: 11-13) . Namazı kılınan ölü hakkında aklama (helallik alma) camide de yapılır. Evdeki helallik alma daha çok camiye gelemeyen kadınlar için yapılır. İmam oradakilere : “Ey cemaat, bu ölüyü nasıl bilirdiniz?” diye sorar. Onlar da “İyi biliriz, Allah rahmet eylesin” diye cevap verirler. Bundan sonra cenaze omuzlar üzerine alınarak ya da arabaya konarak gömülmek için mezarlığa götürülür. Sahada rastladığımız bir inanca göre cenazesi kalabalık olan kişi cennete gidecektir.

Kırgızların inançlarına göre intihar eden ve sarhoş olarak ölen kişinin cenaze namazı kılınmaz. Ancak cenaze yerde kalıp kavga çıkmasın diye hocalar tarafından değil de gençlerden bu işi yapabilen bir kişi tarafından cenaze namazı kıldırılır. Yine Kırgızlarda cenaze namazı evin önünde kılınır. Sadece Cuma günü ölenin namazı camide kılınır. Bu âdetin temelinde Sovyetler Birliği zamanındaki yasaklamanın etkisi vardır.

2.3.2.3.5. Defin

Cenaze namazı kılındıktan sonra tabut cemaat tarafından mezarlığa kadar taşınır. Mezarlık uzaksa arabayla taşınır. Buna “cenaze nakil aracı” denir. Diğerleri de kendi arabalarıyla cenaze alayını takip ederler. Eğer mezarlık yakınsa tabut omuzlarda taşınır. Tabutu taşımaya yakın akrabaları başlar. Cenazeyi taşımaya giren kişi “tabutun baş tarafındaki sol kolu sağ omzuna alarak en az on adım gider, sonra ayak tarafındaki sol kola geçer on adım daha gittikten sonra baş tarafındaki sağ kolu omzuna alır ve on adım daha gider ve sonra ayak tarafındaki sağ kola geçer ve böylelikle tabutun dört tarafından onar adım götürmüş olunur. Cenaze alayına kadınların katılması küçük yerlerde hoş karşılanmaz. Çocuklar da korkmamaları için katılmazlar. Ancak Düzce’de bazı yerlerde kadınlar camiye gitmedikleri halde cenaze alayına katılarak mezarlığa kadar gideler. Burada defin işlemi gerçekleştirilirken mezarlık dışında beklerler. Erkekler dağılıp da imamın da işi bittikten sonra kadınlar başlarını örterek mezarın yanına gelirler ve dua okurlar.

Defin için gerekli ön hazırlık olan mezar kazma işlemi defin zamanından kısa bir süre önce yapılır. Mezar kazan kişiler kent merkezinde mezarlık görevlileridir. Bu işi iş makineleriyle yaparlar. Köylerde ise mezar kazıcılar vardır. Bu mezar kazıcılara ölü sahipleri para verirler. Ölü ile ilgili yaptırılan her işlemde yapan kişi memnun edilmelidir. Aksi halde ölüye hakkı geçeceği düşünülür.

Ölen kişinin boyu ölçülür. Bu ölçüden yirmi cm fazlası hesaplanır. Mezar iki metre boyunda bir buçuk metre eninde kazılır. Derinliği kadınlar için ve erkekler için farklıdır. Kadınlar göğüs hizasına kadar ölçülürken erkekler göbek hizasına kadar ölçülür. Bunun sebebi ise halk arasında “kadınlar fitne olduğu için daha derine gömülür ya da hayvanlar kazıp çıkarmasın diye” olarak açıklanmıştır. Kadınları mahremiyeti nedeniyle daha derine gömerler. Doğu-batı doğrultusunda kazılır mezar. Kible tarafında

kalan taraf 30-40 cm toprak altından içeriye doğru kazılır. Bu bölümün adı “sapıtma”dır. Mezar tahtası 7 ya da 9 tanedir. Bu tahtaları daha önceden hazır eden yaşlılara sahada rastlanmıştır.

Mezarın yanına getirilen ölü dualar eşliğinde gömülür. Mezarın içine iki ya da üç kişi girer. Nikâh ölümle birlikte düştüğü için eşi kadının mezarına giremez hatta yüzüne bakamaz, yoksa ölünün abdesti bozulur. Mezarın içinde bulunanlar sağ el altta sol el üstte olmak üzere ölüyü alıp mezara yerleştirirler. “ Allah Teala’nın ismile ve Resullah’ın milleti üzerine seni defnediyoruz” denir. Baş kible tarafına gelecek şekildedir. Sırtına toprakla destek yaparak sağ tarafına yatırılır. Kefenin baş ve ayağında bulunan bağlar çözülür, ölünün yüzü açılır. Daha sonra mezar tahtaları dizilir. Ölü mezara konduktan sonra, bir kişi kalır diğerleri dışarı çıkar. Kalan kişi mezar tahtalarını yerleştirir. Sonra bu kişi de çıkar ve mezarın üzerine toprak atılır. Bu işlem içeri şeytan kaçmasın diye çok çabuk gerçekleştirilir. Toprak atılan kürek elden ele dolaştırılmaz, yere konur diğer kişi yerden alır. Herkes toprak atmak ister çünkü tıpkı tabutu taşımak gibi bu işin de sevap olduğu düşünülür. Mezarın üstü toprakla küçük bir tepe oluşturacak şekilde kapatılır. Sonra üzerine ibrikle getirilen su dökülür. Baş ve ayak tarafına yeri belli olsun diye tahta parçası konur. Mezar toprağı çöktükten sonra mermerden mezar yaptırılır. Toprağın çökmesi bir yıl sürer. Toprağı çökmeyenlerin iyi insan olduğu, imanlı Müslümanlar olduğu düşünülür. Mezar kapatıldıktan sonra cemaat yere oturarak hocayla beraber Kur’an-ı Kerim, Yasin, Tebareke, on tane İhlâs, Muavvizeteyn ve Fatiha okur. Sonra imam ölüyle yalnız bırakılır. İmam ölüye talkın vermek için kalır. Çünkü gömüldükten hemen sonra sorgu melekleri mezara gelir. Arapça okunan telkinin Türkçesi şöyledir: “Ey...(mevtanın adı)...! Ey (anne adı) oğlu! Hayatında müdavim ve mutekid olduğun veçhile “Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resulüllah” Kelime-i Şahadetini zikret, şüphesiz Cennet haktır, Cehennem haktır, bas haktır, bunda şüphe yoktur. Allah Teala kabirlerde bulunanları mutlak diriltip mahşer yerinde toplayacaktır. Ve sen yâd et ki Allah Teala’nın rububiyetine, Kur’an’ın imam, Kabe’nin kible ve müminlerin kardeşler oluşuna razı bulunmuş idin. Ey! de ki: Allah’tan başka ilah yoktur. De ki: Rabbim Allah’tır, dinim İslam’dır, Peygamberim Muhammed Aleyhisselatü Vesselamdır. Yarabbi! Bu ölüyü yalnız bırakma. Sen varislerin hayırlısısın (Bilemen, 1962: 339).

Teke Türkmenlerinin mezarlarında mezarın dışına doğru dik vaziyette tahta bir merdiven konulmaktadır. Bununla ölünün ruhunun gökyüzüne çıkacağına inanılmaktadır (Kalafat, 2000: 304).

Gömülme ile ilgili sahada rastladığımız inanç ve uygulamalar şunlardır:

- Ölü hemen gömülmelidir. Özellikle cuma günü ölenlerin Cuma Vakti gömülmesi çok sevaptır.
- Mezara konan ölünün üstü bir an önce içeriye şeytan kaçmasın diye kapatılır.
- Üzerine herkes toprak atar. Sevaptır.
- Toprak atılan kürek elden ele verilmez. Yere bırakılır, bir sonraki kişi yerden alır. Yoksa peşinden ölüm olur.
- Mezarlıktan dönenler geriye bakmaz. Yoksa bir ölüm daha olur. Yine bir başka inanışa göre ölü kendisinin çıplak olduğunu düşünür ve arkaya bakanların onu gördüğünü düşünerek utanır.
- Eve gelen elini yüzünü yıkar. Yoksa ölünün ağırlığı basar.
- Mezarlıktan gelenlere hemen yemek verilir. Bu, ölünün ruhu içindir. Yenmelidir. Yenirse ölüye sevap yazılır.
- Ani ölümlerde (kalp krizi gibi) bir süre kişinin öldüğünden emin olmak için bekletirler.
- Ölü mezara tabutsuz gömülür.
- İyi kulların mezarının üzerindeki toprak çok çökmez.
- İmanlı ölenlerin, günahı az olanların tabutlarında taşınırken hafif olduğuna inanılır.
- Ölüyü taşımak sevaptır. Herkes bir omuz vermek ister.
- Mezar herkesin boyuna göre kazılır. Erkeklerinki bel hizasına kadar kadınlarınki göğüs hizasına kadar kazılır.

- Baş sağa çevrilir. Kadınsa burnu toprağa gömülür. Kadın çok dedikoducu olduğu için burnu toprağa sokulur, denir.
- Ölen kişi öldüğünü mezarda anlar. Burada yalnız kalan ölü kalkmak isteyince başını tahtalara çarpar ve asıl ölüm burada gerçekleşir.
- Ölünce nikâh düştüğü için kadının eşi ölüyü yerleştirmek için mezara giremez. Oğlu, dayısı, kardeşi vs yakını koyar. Kimsesi yoksa imam indirebilir.
- Mezara bir ibrik su dökülür. İbriğin sapına havlu bağlanır. Bu ibrik ve havlu imama ya da mezarlığa hediye kalır.
- Herkes gidince imam telkin verir.
- İmam ölünün cevaplarını duyar ama kimseye söylemez. Söylerse ölür.
- İmam gittikten sonra yalnız kalan ölü imanıyla baş başa kalır.
- Herkes gittikten sonra en sevdiği kişi yarım saat daha başında bekler.
- Yurt dışında ya da başka şehirlerde yaşayan kimselerin cenazesi Düzce'ye getirilerek varsa köylerinde yoksa şehir mezarlığında gömülür. Bu çok yaygındır.
- Akşam ezanından sonra defin yapılmaz çünkü “yerler kilitlenir”. Bu “toprak kültü”nün bir sonucudur. Bu uygulamaların Gök Tanrı inanç sisteminde yeri olduğu bilinir (Kalafat, 1995: 29).

2.3.3. Ölüm sonrası

2.3.3.1. Ölü evi (cenaze evi)

Ölü evden çıktıktan çok kısa bir süre sonra Kur'an okunmaya başlanır. Aynı zamanda ya helva kavrulur ya da lokma dökülür. Genellikle helva kavrulur. Bunun sebepleri şunlardır: Acı çıksın tatlı girsin diye, ölüye sevap yazılır herkes yerse, melekler bu kokuyu çok severmiş ve duyunca gökten inerler onlar da dualara iştirak ederlermiş böylece ölüye sevap kazandıran sayısı çok olur. Karakeçili Türkmenlerinde koku çıkarmak için cuma akşamları, kandil geceleri, arife günleri helva kavrulur, pişi

kızartılır, konu komşuya dağıtılır çünkü koku ile kötü güçlerin kovulacağına inanılır (Kalafat, 1997a: 38). Bazı aileler ölü çıkınca cenaze evine gelen gidene helva ekmek dağıtır.

Ardından mezarlıktan gelenlere ve evdeki konuklara et-pilav ya da pide-ayran, lahmacun-ayran gibi hazır yiyecekler dağıtılır. Evde yemek yapılmaz. Komşular getirir. Ölenin ruhu için dağıtılan yiyeceklerden mutlaka yemek gerekir çünkü bu, ölüye sevap kazandırır.

Hemen Kur'an okunmaya başlanır. Bu okumalar eskiden kırk gün sürerken bugün 3 ya da 7 gün sürmektedir. Yedinci günü yani yedisinde ve kırkinci günü yani kırkında ve elli ikisinde yani elli ikinci günde büyük, yemekli mevlit yapılır. Buna herkes iştirak eder. Erkekler için camide kadınlar için evde okunur ya da evde herkes için tek bir hoca okur. Kadınlarla erkler ayrı yerlerde oturur. Bu mevlit okutma her yıl ölünün ölüm yıldönümünde tekrar edilir.

Cenazeye ya da taziye gelen misafirler uğurlanmaz. Bu davranış, bir daha böyle şey için gelme demek anlamına gelir. Ayakkabıları çevrilmez. Güle güle denmez.

Sahada tespit ettiğimiz uygulamalar ve inançlar şöyledir:

- Cenaze çıktıktan sonra evde helva (un ya da irmik helvası) kavrulur. Bu helva yörede genellikle fındıkla ya da dolma fıstığı ile yapılır. Meleklerin hoşuna gittiği için ve ölünün sevabına yapılır. Helva ayrıca “Acı gitsin tatlı girsin” diye de yapılır.
- Komşular yedi gün boyunca ölü evine yemek taşırlar. Acı olan evde ateş yakılmaz inancı vardır. Yemek getirmenin yanı sıra günümüzde pide-ayran, lahmacun-ayran, etli pilav yaptırıp getirmek daha yaygındır.
- Evde kalanlar hemen Kur'an okumaya başlar. Bu okumalar üç gün ya da yedi gün sürer.
- 70 bin Tevhid (Lailaheillallah) çekilir. Daha önceden çekenler varsa bunu orada, ölenin ruhu için hediye ederler.

- Cenaze evine gelenler uğurlanmaz. Ayakkabıları çevrilmez. Gidenin ardından bakılmaz. Tekrar gel demek gibi olmasın diye. Bu işi tekrarlamak istemiyorum demek anlamına gelir.
- Cenaze evden çıktıktan hemen sonra evdeki misafirlere, satın alınan ve sepete ya da tepsiye yerleştirilen iplik, kibrit vb gibi şeyler dağılır. Bunu alan ölüye 3 İhlâs 1 Elham okumalıdır.

2.3.3.2. *Belli günler*

Ülkemizde geçiş törenlerinin çoğunda yemek vermek geleneği yaygındır. Ölünün de yemekle anıldığı belli günler vardır. Bunların başında ölünün “yedinci” “kırkinci” “elli ikinci” günleriyle “yılı” gelir. Bu günlerde, ölen kişi belli bir biçimde anılır. Aslında bu tür günler, adı geçen sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerden dolayı önemsenmişler, giderek yaygın ve kesin kural niteliğinde halk kültürüne yerleşmişlerdir. Geçiş dönemi âdetlerinin pek çoğunda bu sayılara rastlamak mümkündür. Örneğin bebeğin kırkı uçurulur, kırklaması yapılır. Bu sayılar başka halklarda da görülür. Bugün araştırma sahamızda ve de Türkiye’nin pek çok yerinde ölünün 7. 40. ve 52. günlerinde tanıdıklara yemek verilir ya da ölünün ruhuna Kur’an-ı Kerim okutulur. Eski Türklerde de cenaze törenlerinde at yarışları düzenlenir, ölü aşı denen ziyafetler verilirdi. Ölünün 7-40 ve 52. günlerinde yapılan yemekler aslında İslami kurallar gereği değildir. İslamiyet’e göre bu yemekleri yapma zorunluluğu yoktur, fakat zamanla 7, 40 ve 52 gibi sayılar İslamiyet’e girerek İslami renge bürünmüştür. Böylece İslamiyet’in aslında olmayan bir pratik İslami nitelik kazanmıştır (Dalgıntekin, 1995: 87).

Ölüm olayının ardından yedi gün her akşam ölü evinde Kur’an-ı Kerim okunur ve hatim indirilir, yani Kur’an-ı Kerim’in tamamı okunur. Bu günlerde komşular ölü evini yalnız bırakmaz. Okuma sonrasında mutlaka şeker, lokum, tatlı, etli pilav-ayran, pide-ayran gibi yiyecekler konuklara dağıtılır. Gül suyu da mutlaka yapılması gereken ikramlardandır. Bir genç kız dolaşarak herkesin avucuna gülsuyu döker. Okuyan kişinin yanına bir sürahi su konur. İsteyen okuma bittikten sonra bu sudan içer. Bu suyun şifa vereceğine inanılır. Yedinci gün yapılan okumaya ise “yedisi” denir. Buna katılım daha fazla olur. Her akşam gidemeyenler yedisine mutlaka katılırlar. Bu günde de okuma

bittikten sonra misafirlere başörtüsü, kibrit, iplik gibi hediyeler dağıtılır. Daha sonra ise yemek ikram edilir. Yemekler genellikle servisi kolay hazır yiyeceklerdir. Yukarıda saydıklarımıza ek olarak yanında tatlı da servis edilir.

Bu günler içerisinde yaygın olan ve kesin kural niteliğindeki diğer önemli gün ölümünden sonraki “kırkinci” gündür. Buna “kırkı” denir. Ölünün kırkı çıktı denir. Artık ev sahiplerinin biraz daha iyileşme, toparlanma zamanı gelmiştir. Bu günde de tıpkı yedisindeki gibi işlemler uygulanır. Bu gün daha kalabalık olur. Yedisine sadece kadınlar katılırken kırkına erkekler de katılır. Eve gelen erkekler ve kadınlar ayrı yerlerde oturur. Bazen de erkekler camide okur kadınlar ise evde okur. Aynı ikramlar camide de yapılır. Ancak dağıtılacak hediyeler erkeler için yazma yerine namaz takkesi olur. Kırk duası denen özel dua bu akşamda yapılır. Bu okunanlar önce yeni ölüye sonra da tüm ölümlere armağan edilir. Kırk günü geçirmenin iyi olmadığı ama otuz beşinde ya da otuz yedisinde de bu okumaların yapılabileceği söylenir.

Aynı şekilde okumaların yapıldığı ve yemek dağıtıldığı bir diğer gün de “elli ikinci” günüdür. Buna da elli ikisi denir. Bu günde ölünün kemiklerinin etinden ayrıldığı, hatta burnunun bu gün düştüğüne ve bu düşme sırasında da ölünün çok acı çektiğine inanılır. Bu gün özel olarak yapılan 52. Gün duası vardır. Bu okunan dualar ve dağıtılan yemekler sayesinde ölünün acısının hafiflediğine inanılır.

Tüm bu özel günlerin tek amacı ölüyü rahatlatmak ve sevabını artırmaktır. Ölü evi ve ölü arasında bu sayede bir çeşit bağ kurulmakta ve geride kalanlar da bu şekilde bir parça daha rahatlamaktadırlar. Tüm bu sayılı günlerde yapılan işlemler ölünün uzaktan gelen yakınları varsa ve dönmek zorundaysalar 3. gün sona erdirilebilir. Ancak her ne sebeple olursa olsun 3. gün dağılan ölü evine araştırma sahamızda iyi gözle bakılmadığı tespit edilmiştir. Ölüyü yeterince sevmedikleri, vefasız oldukları, cimri oldukları, iyi Müslümanlar olmadıkları gibi kınayıcı yorumlar yapılır ve bu durum kendilerine hissettirilir.

2.3.3.3.Ölü yemeği

“Ölü yemeği” ya da “ölü aşı”, adı her ne olursa ve nerede yapılırsa yapılsın, ölenin ruhu ya da canı için verilmektedir. Geçmişte ve günümüzde pek çok toplumda görülür. Ölümle ilgili âdet ve uygulamaların temelini “ölü yemeği” nin oluşturduğu

görüldür. Bu yemek ölüye sevap kazandırmak ve öte dünyadaki yerini iyileştirmek için yapılır. Ölümle ilgili uygulamalarda İslami kuralların yanında geleneksel olanlar da tam olarak yerine getirilmelidir ki ölü rahat yatsın. Bu uygulamalar ölenin yakınlarının ona son görevleridir. Bunlar yerine getirilmezse ölünün ruhu rahatsız olabilir ve geride kalanları da rahatsız edebilir. Bu uygulamaları yapmayan ölü sahipleri kınanmakta ve bu da onlar üzerinde toplumsal bir baskı oluşturmaktadır. Ölü yemeği ölünün yedisinde, kırkında, elli ikisinde, defin sonrası dağıtılan yemekte karşımıza çıkar. Ölü yemeği evrenseldir ve geçmişten günümüze devam eder. Bu yemeklerde ikram edilenler yöreden yöreye, kişilerin ekonomik durumuna göre değişir. Ölü yemeği âdeti eski Türklerde de görülen bir adettir. Mezardan dönenlerin ölünün çıktığı eve gelip topluca yemek yemeleri ve içki içmeleri eski Türklerde de görülen bir tür ölü yemeği âdetidir (Karakaş, 2005: 76). Ölen kişinin ardından verilen 7-40 ve 52. Günlerde yemek dağıtılır ve Kur'an-ı Kerim okutulur. Eski Türklerde de ölünün ruhu için yemek dağıtılır ve at yarışları düzenlenir. Aslında 7-40 ve 52. gün düzenlenen bu ritüeller İslami bir zorunluluk değildir. Yukarıda bahsettiğimi sayılar zamanla İslami renge bürünerek yaygınlık kazanmış ve İslamiyet'te olmayan bir pratik İslami bir pratik olarak kalıcı hale gelmiştir (Dalgıntekin, 1995: 45). Gaziantep Türkmen ve Baraklarında ölen kişinin yakın akrabası kadınlar saçlarını keser. Bu işlem yas belirtisidir (Başçetinçelik, 1998: 299).

Ölünün ruhu için daha çok tatlı yiyecekler yapılır ve dağıtılır. " Tatlı yiyecekten melekler çok hoşlanırmış. Helvanın kokusundan çok hoşlanırlarmış. Eve dolarlarmış. O akşam oraya okumaya gelenlerden iki misli daha kalabalık olurlarmış, bizimle beraber onlar da Kur'an okur zikir yaparlarmış ama biz görmezmiştiz. Ayrıca Peygamberlerimiz, onların hanımları da böyle yapmış. Bu yüzden öteden beri âdet olmuş helva kavurmak (Albayrak, 2010) . " diyen kaynak kişi bu konuda sahadaki yaygın inancı dile getirmiştir.

2.3.3.4. Ölünün eşyaları

Ölen kişinin eşyaları dağıtılır, evde bırakılmaz. Önce ayakkabıları verilir. Ölüm evden uzaklaşın diye bu ayakkabıların hemen verilmesi şarttır. Birkaç gün sonra da diğer eşyaları yıkanıp temizlenerek ihtiyaç sahibi birilerine verilir. Bu ihtiyaç sahibi kimseler önce yakın çevreden araştırılır. Kadın eşyası ise, dul bir kadına verilmelidir.

Aksi halde kocası o elbise içerisinde karısını görüp beğenirse ölü için günah yazılır düşüncesi hâkimdir. Aynı şey erkeler için geçerli değildir. Ölen kişinin günah ve sevap hanesi kapanmaz inancı İslamiyet’te çok yer alan inançlardandır. Ayrıca eşyaların verildiği kişi (ölüye duasını eksik etmesin diye) namazlı abdestli, dini bütün biri olmalıdır. Ölünün eşyaları dağıtılmadan önce çok yakınları hatıra olarak almak istediklerini alırlar. Ölenin eşyalarının fakirlere verilmesi dini bir uygulama gibi görünse de temelinde ölümün evden uzaklaştırılması düşüncesi yatar (Karakaş, 2005: 93).

Kıbrıs’ta ölünün üzerinden yırtılarak çıkarılan ya da hiç giymediği kıyafetleri üç gün sonra ölünün ağırlığı gitsin, ölüye serinlik gitsin diye yıkanır ve çeşitli yollarla elden çıkarılır. Ancak ölünün kıyafetlerinden biri hatıra olarak saklanmaktadır (Bağışkan,1997:270).

Araştırma sahamızda ölenin eşyalarının hiç dağıtılmadığı hatta odasına hiç dokunulmadığı durumlarla da karşılaşmıştır. Genç yaştaki bir çocuğu ölenlerde sıklıkla karşılaşılan bu durumda çocuk odası hiç bozulmamakta ara sıra temizlenmektedir. Bu da aradaki bağı koparmak istememekten kaynaklandığı için yapılmaktadır. Amaç unutmamak, onu hala evin içerisinde hissetmektir. Ölümünü kabullenmemek altta yatan temel etkidir.

2.3.3.5. Ruhla ilgili inanmalar

Eski Türklerde ölüm ve ölüm sonrasındaki hayat ile ilgili inanışlara bakıldığında ölümden sonra canın çıktığına ve bu canın ruha dönüştüğüne ve bu ruhun daha sonra evine dönerek ailesini ve akrabalarını koruduğuna inanılır. Bu “atalar kültü” nün bir sonucudur. Bu nedenle de ruh için özel kurbanlar kesip yemek verme âdeti doğmuştur (Aça, 1999: 24).

Ruhla ilgili sahamızda tespit ettiğimiz çeşitli inanmaları şöyle sıralayabiliriz.

- Kelebekler öldürülmez çünkü ölünün ruhu özellikle perşembe akşamları kelebek olup eve gelir. ”Karakeçili Türkmenlerinde insan ölünce ruhunun kelebek biçiminde uçup gittiğine inanılır, o esnada odaya bir kelebek girecek olsa ona saygı duyulur (Kalafat, 1997: 37) “.

- Ölü evinde kırk gün ıfık yakılır. Eski Türklerde de ölünün ruhundan korunmak için evde ıfık yakılması inancı vardır. Kırgızlarda ve Kazaklarda da ölünün ruhu için her gün bir tane mum yakılır. Bu inanç Göktürklerde; Bulgaristan ve Azerbaycan Türklerinde; Ağrı, Van ve Erzurum’da da görülür (Palaman, 2005: 232). Ölünün evine girmeye çalışan başka ruhlardan bu ıfıkla korunulur.
- Ölünün odasına kırk gün su konur. Ölen kişi ya gelip içer ya da abdest almak için bu suyu kullanır.
- Ölünün ruhu için, ölü sevap kazansın diye her fırsatta yemek dağıtılır.
- Mezarlıktan geçerken müzik kapatılır yoksa ölülerin ruhu rahatsız olur.
- Mezarlıktan geçerken 3 İhlâs 1 Fatıha okunur. Okunmazsa ölü oradan geçene “Sen de benim gibi ol.” diye beddua eder.
- Mezarlıktan geçerken selam verilir. Ölenlerin ruhu bunu görür ve selama karşılık verir.
- Mezarlığın üzerindeki bitkiler ölünün ruhu için dua ederler. Çünkü bitkiler de tıpkı insanlar gibi ibadet ederler, zikrederler.
- Mezarlığın başına kuşların, börtü böceğın içmesi için su konur. Ölenin ruhuna sevap gitsin diye.
- Cenaze geçerken uyuyanlar özellikle çocuklar uyandırılır ki ölünün ruhunun ağırlığı kişi basmasın diye.
- İnsan ölünce ruh bedenden çıkar, odanın bir köşesine yukarıya çıkarak oradan bakar.
- Ruhun diğeri adı candır.
- Can yani ruh ayaklardan yukarıya doğru çıkar.
- Ruh ölü yıkandıktan sonra tekrar bedene girer.
- Öteki dünyada eziyeti çekecek olan ruhtur.

- Sağlığında iyi Müslüman, iyi insan olmuşsa ruh eziyet çekmeyecektir.
- Ruh, ikindiden sonra perşembe ve pazartesi akşamları ve özel dini gecelerde, kandillerde evine ziyarete gelir. Onun ruhu için ailesi dua etmiyor ya da Kur'an okumuyorsa üzülr gider. Bu konuda kaynak kişiler şunları söylemiştir: "Pazartesi ve perşembe akşamları evine gelirmiş. Bu akşamlarda okumak gerekir. Sabahlara kadar kapıların eşiklerinde oturlarmış. Okuma olmazsa evde, onlar çok üzülrlermiş ve giderken beddua ederlermiş. Siz de oraya geleceksiniz siz de göreceksiniz diye. Mübarek gecelerde de okumalı (Albayrak 2010)". "Perşembe akşamı evlerine gelirlermiş. Senin okuduğun Kur'an'ı melekler paket halinde onlara verirlermiş ve onlar öyle dönerlermiş. Eğer alamadıysa üzgün dönerlermiş siz de benim gibi olacaksınız diye düşünürlermiş. Ameli Salih kullar gelirmiş evlerine (Özbakır 2010)".
- Ruhunu memnun etmek için fakirlere yardım edilir, yemek dağıtılır, sadaka verilir, Kur'an-ı Kerim okutulur. Ruh ölmez sonsuza kadar yaşar.
- Beden ruhun kafesidir.
- Ruhlar bu dünyadan haber alırlar. Akrabaları iyi bir şey yaptığında sevinir kötü bir şey yaptığında üzülrler.
- Ruhlar iletmek istedikleri mesajı yakınlarının rüyasına girerek iletirler.
- Hayır (kendileri için bir iyilik) yapılmasını istediklerinde rüyalarda görünürler.

İnsanların, hayvanların, bitkilerin ve cansız dediğimiz nesnelerin ruh taşıdığına, insanın rüya ve vizyonlar aracılığıyla bu ruhlarla ilişki kurabileceğine inanmaya "animizm" denir. Dinin başlangıcı animizm ile açıklanır. En eski din şekli olarak bilinir. İlkel insan uyku, rüya, vizyon, vecde gelme, ateşli hastalıklar, cinnet ve ölüm gibi psikolojik ve fizyolojik deneyimler yoluyla ruh kavramına varmıştır (Örnek, 1966: 23). Bir başka görüşe göre de ruh inancına rüyalar aracılığıyla varılmıştır. İnsan rüyasında uzak ve değişik yerlere gitmekte, tanımadığı kimselerle karşılaşmakta bununla birlikte avlanmakta dostluk kurmakta ya da savaşmakta ve değişik pek çok şey yapmaktadır. Oysa rüyayı gören kimse tüm bunlar olurken yatağında yatmaktadır. O halde uyuyan kişiyi kendi başına buyruk istediği gibi hareket edebilen bir "şey" terk etmektedir. Bu

ise, uyuyanın biraz uçucu, biraz belirsiz olan benzerinden başka bir şey değildir, yani ruhtur. Aynı durum ölüm için de söz konusudur. Ölen kişinin de yaşama belirtisi göstermeden yatmasının nedeni, o kimseye canlılık veren “şey”in yani ruhun bedeni terk etmesidir (Örnek, 1971: 24-25). Beden ruh için bir kafestir. Ona (bedene) canlılık veren ruhtur.

2.3.3.6. Yas

Ölüm olayı gerçekleşikten sonra ölenin yakınları yas tutar. Yas tutan kişi toplum tarafından belirlenen çeşitli davranış biçimlerini sergiler ve bazı davranışlarına dikkat eder. Buna “yas tutma” denir. Bir yakını kaybeden insanın hissettiği ilk duygu şaşkınlık, çaresizlik ve acıdır. Yas âdetleri, içinde bulunulan kültürel ortama göre değişiklik gösterir. Bu davranışları sergilemeyenler kınanır.

Ancak İslamiyet’te yas inancı yer almaz. Hatta çok yakınları isyan ederek ağlayan, yüksek sesle ağlayan ölünün, rahatsız olacağına ve kabir azabı çekeceğine inanılır (Durdur – Kalaycı, 1998: 76). Hz. Muhammed ölünün ardından yas tutmakla ilgili şu hadisi söylemiştir. “Başına, yüzüne vuran, üstünü başını yırtan, cahiliyetteki gibi ağıtlarla yas tutan bizden değildir.” (Palaman, 2005: 229). Aynı görüşe araştırma sahamızda da rastlanmıştır. Ölü rahatsız olmasın, acı çekmesin diye yüksek sesle ağlamaya ve feryat fıgan bağırmalara çok rastlanmamaktadır.

Bir yakınımızın kaybından duyduğumuz acı insancıl bir tepkidir. Ölüm karşısında duyulan acıyı, toplum tarafından tanımlanmış davranış kalıpları içerisinde sergilemeye “yas” denir. Yas, acı ve üzüntüyü toplumsal kalıplar içerisinde ifade etmektir. Bu davranış kalıpları acı çekenin belli etme, belirli bir süre yeni durumuna alıştırmaya, acısını azaltma ve giderek bu durumdan çıkarma amacına yöneliktir.

Dünyanın her yerinde ve her kültüründe, bu amaçla uygulanan birtakım âdetler ve törenler görülmektedir. Ülkemizde de aynı durum görülür. Yas tutma süresi birkaç günle birkaç yıl arasında değişir. En yaygın olanı kırk gündür. Ölünün kırkı çıkmadan yapılan bazı davranışlar hoş karşılanmaz. Ölümün acısından da tıpkı lohusa kadınlar ve bebeklerde olduğu gibi kırk günlük süre içerisinde çıkılır. Ancak yas süresini etkileyen pek çok değişken vardır. Ölenin yakınlığına, uzaklığına; genç ve yaşlı oluşuna; erkek ve kadın oluşuna; kişiliğine; toplumsal yerine; çevresine, sayılıp sevilmesine; ölüm

biçimine; başsağılığına gelenlerin azlığına, çokluğuna göre bu süre değişir. Genelde kadınlar erkelerden daha uzun süre yas tutar. Bunu belirtmek için araştırma sahamızda “Erkekler daha karısının cenazesinde kendilerine yeni eş bakarlar” denir. Kadının daha duygusal oluşu, çalışmıyorsa zamanının çoğunu evde geçirmesi, anılarına bağlılığı, başsağılığına gelenleri evde onun karşılaması; kocası aracılığıyla kazandığı toplumsal kişiliğini ve ekonomik desteğini yitirmesi gibi pek çok sebep kadınların yas süresinin uzamasının sebeplerindendir. Buna rağmen erkeğin, karısının ölümüyle toplumsal yerini, mesleğini kaybetmemesi, dışa dönüklüğü, ekonomik sorumluluğu yas süresini kadın gibi uzatmasını engellemektedir. Ayrıca erkek olduğu için duygusal olmaması beklenir toplum tarafından. Daha güçlü olmalı, yıkılmamalıdır.

Yas süresince gerek kadın, gerek erkek, gerekse ailenin öteki üyelerinin yapmaktan kaçındığı davranışlar şunlardır:

- Genellikle renkli ve üslü şeyler giyilmez,
- Gezmeye, eğlenceye gidilmez,
- Tıraş olunmaz.
- Bu arada nişan, düğün, sünnet vb. törenler ya ileri bir tarihe alınır, sessiz sedasız yapılır ya da dileyen mevlitli düğüne çevirir. Komşular ve akrabalar da ilişki derecelerine göre, birtakım şeylere dikkat ederek yaslı ailenin acısına ortak ve saygılı olmaya çalışırlar. Bu durum, ölenin üyesi bulunduğu topluluğun da bir derece de olsa yasa katıldığını göstermektedir. Çünkü birinin ölümü, yakınlarının dışında, bağlı bulunduğu grubu ve toplumun üyelerini de derece derece etkilemektedir.
- Televizyon, radyo bir süre açılmaz.
- Ölümden sonraki dinsel bayramda aile ziyaret için evinden çıkmaz onları ziyarete giderler. Bu bayram oldukça hüzünlü geçer. Bayram için özel bir hazırlık yapılmaz. Ziyaretçiler acılı aileye yeniden başsağılığı dilerler, avutucu sözler söylerler.

Ülkemizde yas giyiminin rengi siyahtır. Çok nadiren beyaz da giyildiği görülür. Bazen de kıyafetler ters giyilerek yasta olunduğu belli edilir. Araştırma sahamızda böyle bir âdete rastlanmamıştır.

Yaslı aileyi günlük yaşama geri döndürmek için çevresi tarafından yapılan bazı uygulamalar vardır. Bunlardan biri “yas hamamı”dır. Bu uygulamaya araştırma sahamızda rastlanmamıştır. Ölümün kırkıncı gününde komşular tarafından hamama götürülen yaslı aile burada genç kızlar tarafından yıkanır ve yas süreleri sona erer.

Eski Türklerin yas tutma âdetlerine dair bazı kayıtlar Çin kaynaklarında bulunmaktadır. Buradan öğrendiğimize göre; yas tutanlar ölünün bulunduğu çadırın etrafında atlarıyla süratle dolaşırlar, bağıra çağıra ağlarlar, saçlarını başlarını dağıtırlar. Ölenin atının kuyruğunu keserler ve kurban ederler. Yas tutanlar yüzlerini, kulaklarını keserler. Ölü için yemek verirler (Kocasavaş, 2002: 73).

Gaziantep ‘de, Türkmen ve Baraklarda ölenin yakın akrabası kadınlar saçlarını keserler. Yas, yas giysileri kara yazmalar çıkarılıp, al veya ak yazmalar bağlanarak, giysiler düzeltilerek kaldırılır. Şanlıurfa ve Erzincan’da, ölümden bir hafta veya on gün sonra komşular ölü evini hamama götürür. Zara’da ise komşu kadınlar, yaslı ailenin kadınlarını evlerine çağırır, orada yıkarlar. Merzifon’da ve Kayseri’de, ölünün kırkıncıdan sonra, komşular ve akrabalar ölü evini hamama davet ederler. Çorum’da da ölünün kırkıncı gününden sonra, ölü evi kadınları “acımız sönsün” diye hamama gider (Başçetinçelik, 1998: 299).

2.3.3.7. Başsağlığı ve avutucu sözler

Bir yakını kaybeden acılı aileye yakınları tarafından yapılan ziyarete “baş sağlığına gitme, taziye gitme” gibi adlar verilir. Bu ziyaretler sırasında karşı tarafın acısını azaltmak için birtakım kalıp sözler söylenir. Araştırma sahamızda akrabalar, komşular çok yakın arkadaşlar hemen ölümün meydana geldiği anda gelirler ve devam eden günlerde de ailenin yanındadırlar. Cenazeye gelemeyenler ise eve taziye gelirler. Çok uzakta olanlar, gelemeyecek durumda olanlar telefonda taziyede bulunurlar. Bu ziyaretlerde şu kalıp sözler kullanılır:

- Allah sabırlar versin.
- Başınız sağ olsun.
- Allah geride kalanlarına uzun ömürler versin.
- Allah taksiratını affetsin.
- Allah başka acı göstermesin.
- Allah sizlere uzun ömürler versin.
- Mekânı cennet olsun, Allah cennet versin.
- Allah bu acıyı unutturacak acı vermesin.
- Allah iman, Kur'an nasip etin.
- Hüküm Allah'tan başınız sağ olsun.
- Allah beterinden saklasın.

Ölüm olayından sonra ölü yakınlarının yalnız bırakılmaması konusunda Hz. Muhammed “Kim felakete uğrayan kardeşini taziye ederse, Allah ona kıyamet gününde ikram elbiseleri giydirecek” demiştir (Palaman,2005:235). Bu nedenle taziye gitmek çok önemlidir ve ihmal edilmeden yerine getirilmesi gereken bir adettir.

Başsağlığı dilemek toplumsal bir görevdir. Bu görevi yerine getirmek gerekir. “Düğün de cenaze de elle” sözü araştırma sahasında sıkça rastladığımız bir sözdür ve bu tür görevlerin ihmal edilmemesi gerektiğini vurgular. Ölüm olayında dargınlık gözetilmez. Amaç acılı aileyi teselli etmek ve acısını paylaşarak azaltmaya çalışmak ve onları tekrar hayata döndürmektir.

Bir de avutucu nitelikte söylenen bazı sözler vardır. Buları şöyle sıralayabiliriz:

- Ölenle ölünmez.
- Hepimizin gideceği yer orası.
- Bugün sana yarın bana; ölüm hepimiz için.

- Dünyanın hali böyle, giden gelmez.
- Hepimiz o yolun yolcusuyuz.
- Az yaşa, çok yaşa, gideceğimiz yer orası.

Ölenin ardından çok yanan kimselere söylenen sözler ise:

- Ölüyü gömerler, deliye gülerler, aklını başına al da deli olma.
- Ölüye üç gün ağlarlar, deliye her gün gülerler, kendine gel.
- Ölenin ardından ölmüş var mı ki, kendini o kadar telef ediyorsun?
- Aklını başına al, akıllıca yan.
- Hayat devam ediyor, toparlan.

2.3.3.8. Destanlar ve ağıtlar

Ölüm sonrasında söylenen beyit, dördlük ve şiirlerin yanında destanlar da söylenebilir. Destanlar o bölge için çok önemli olan, sevilen, tanınan bir kişi arkasından söylenen, onun iyiliklerini, kahramanlıklarını, yaptığı işleri anlatan uzun manzum-mensur hikâyeler olarak karşımıza çıkabilir. Ancak bu tür bir destana araştırmamız sırasında sahada rastlanmamıştır. “Ağıt da genel olarak ölenin, bazen de kişiyi ve toplumu derinden etkileyen olayların ardından, bu olayla ilgili kişilerin başlarından geçenlere, kişiliklerine vb. yanlarına değinen, belli geleneksel eylemlere uyularak belli bir ezgiyle söylenen, kendine özgü dizelenme ve uyaklanma usulü bulunan bir türkü biçimidir.” (Koz 1975’ten aktaran Boratav, 1982: 45). Ağıt yakan insan, söz ve ezgi yoluyla psikolojik olarak rahatlar. Ölenin ruhunun yaşadığı ve ölünün kendi cenazesini gördüğüne inanıldığı için yakılan ağıtların mevta tarafından duyulduğu düşünülür. Bu nedenle ağıt, ölen kişi ile geride kalanları arasında bir tür iletişim biçimi olarak karşımıza çıkar. Toplumumuzda duygularını ağlayarak dışa vuran kadınlara karşın erkeklerin ağlaması ayıp sayılır. Dolayısıyla ağıt yakma daha çok kadınlar arasında görülür. Ağıtlarda ölenin kişiliği, yaşarken yaptıkları, yaptığı bazı şeylerin hikâyeleri, bir daha geri gelmemesinden duyulan üzüntü vs dile getirilir (Oy, 1997: 283).

Araştırma bölgemizde eskiden cenaze başında toplanan kadınların bu tür ağıtlar yaktıkları görülürken bugün bunun daha da azaldığı görülmektedir. Eskiden ağlamayan, ağıt yakmayan kişiler kınanırken, bugün ölüsünü rahatsız ettiği için çok ağlayıp feryat eden ve isyan edenler kınanmaktadır. Dolayısıyla cenazeler daha sessiz bir hâl almaya başlamıştır. Sağlık ekiplerinin de acılı aileye çeşitli ilaçlarla müdahalede bulunması cenazeleri ağıtların duyulmadığı sessiz törenler haline getirmiştir. Ağıt yakılmasını engelleyen bir diğer görüş ise kadının, sesini erkeğe duyurmasının iyi olmadığı inancıdır. Kadın ağlayıp bağırırken cenazeye gelen erkeler de bu sesi duyarlar bu da günah sayılan davranışlardır. Yapılmaması gerekir. Bu nedenle ölü yakınlarına sessiz olmaları öğütlenir. Ağıt yakmak yerine dua okumak daha iyi görüşü de yaygın olarak görülür. Ayrıca bağırıp çağırarak, ağıt yakılarak cenaze başında oturulduğunda ölen kişinin eziyet çektiğine inanılır. Sonuç olarak her şey ölünün yararına yapılmaya çalışıldığından acılı aile yakınları kendilerini frenlemeye çalışırlar.

2.3.3.9. Mezarlıklar ve mezar taşları

Günümüzde Türkiye’de köy mezarlıklarının birçoğu bakımsız durumdadır. Ancak şehir mezarlıkları belediyelerce görevlendirilen memurlar sayesinde daha tertipli, düzenli ve temizdir. Bu mezarlar ayrıca bekçiler tarafından korunmaktadır. Mezarlıkların etrafı çevrilir ve giriş-çıkışlar belirli kapılardan yapılır. Şehir mezarlıkları içinde gasilhaneler, mescit, görevlilerin bulundukları idari binalar, bekçi kulüpleri, belirli aralıklarla yerleştirilmiş çeşmeler bulunur. Ancak köy mezarlıkları bu tür olanaklardan yoksundur. Köylü tarafından ilgilenilir sadece. Sevakına yapılan işler sayesinde bakımı devam eder.

Mezarlıklarda pek çok mezar çeşidi görünür. Bazı mezarlar tek başınayken bazıları aile mezarlığıdır. Aile mezarlıkları ailedeki kişi sayısı kadar mezar yeri satın alınarak etrafı çevrilip oluşturulur. Aileden ölen kişiler buraya defnedilir. Yaşayanların defnedileceği yer ise sahibinin geleceği günü bekler. Genellikle, aile mezarlarında, mezar sayısı belirlenirken evli kızlar için yer almak düşünülmez. Çünkü onlar kural gereği, gelin gittikleri ailenin mezarlığına gömüleceklerdir.

Yeni ölmüş birinin mezarı hemen yaptırılmaz. Baş ve ayak kısmına birer tahta parçası ki bu genellikle dayanıklı olması için kestane ağacından yapılır, konur. Mezar

taşı yaptırmak için mezarın çökmesi beklenir. Mezarın çökmesinden kasıt üzerine yerleştirilen toprağın zamanla çökerek yükseltinin azalması, toprağın mezar içindeki boşlukları doldurmasıdır. Mezar bir yıl sonra çöker yani yerleşir daha sona ise mermer veya benzeri bir taştan mezar yaptırılır. Mezar taşlarını, mezarın çevresini yapan mezar yapıcılar mezarlığa yakın bir yerde iş yerlerini açarlar. Mezar yaptırmak isteyen kişi buradaki örnekler bakarak mezarın şekline, malzemesine, üzerine yazdırılacak yazılara karar verir. Mezar yaptırma şekilleri birbirine benzemekle beraber ailenin ekonomik durumuna göre, kullanılan malzemeler ve mezar şekilleri farklılık göstermektedir. Ölmeden önce mezarlarını yaptıranların da olduğu görülmüştür. Mezar taşları da hazırdır sadece ölüm yılı bölümü boş bırakılmıştır. Mezar taşı âdeti eski Türk ve Orta Asya, Mezopotamya kültürlerinden kalmadır. Arap-İslam ülkelerinde mezar taşı görülmez. Mezarlara taş dikilmesi İslam coğrafyasında ise sadece Anadolu'da görülür (Artun, 2010: 196).

Mezar taşlarının üzerine ölen kişinin hangi hastalıktan öldüğü, genç mi yaşlı mı öldüğü gibi pek çok durumu anlatan manilere de rastlamak mümkündür. Bunun dışında en yaygın olanı Fatıha isteklerinin dile getirildiği doğum ve ölüm yılının belirtildiği mezar taşlarıdır.

Bazı köylerde ise tarla kenarına, evlerinin bahçelerine gömülenlerin olduğu bilinmektedir. Bu bazen vasiyet sonucu olurken bazen de evine yakın olsun, kendi toprağında yatsın düşünceleriyle gerçekleştirilir.

Mezar üstlerine çiçekli çiçeksiz çeşitli bitkiler ve ağaç dikilir. Gül ağacının kökü çok kalın olarak yayıldığı için mezar toprağında çatlaklar oluşturur. Bu çatlakların oluşması, mezar yarıyor diye istenmez ve gül ağacı dikilmez. Bitkilerin de insanlar gibi ibadet ettikleri düşünülür. Bu bitkiler ölen için dua ederler ve yaprakları sallandıkça ölünün günahları da dökülmüş inancıyla bitki ve çiçek sayısı çok tutulmaya ve her zaman canlı tutulmaya çalışılır. Her zaman gidecek vakti olmayanlar mezarlık görevlilerine para vererek mezarlarının bakımını düzenli olarak yaptırırlar. Mezarlıkta bulunan çiçekler koparılmaz, meyvelerden yenmez. Meyveler börtü böcek, kurt kuş içindir. Çiçek olarak dayanıklı ve sürekli yeşil kalan bitkiler tercih edilir.

Mezar taşlarında ölenin mesleğinin belirtildiği ifadelere de rastlanır. Ancak araştırma sahamızda çok yaygın değildir. İslam dinine göre mezar yeri sadece bir taşla belirtilmelidir. Mezarlara tapılmaz, mezarlar putlaştırılmaz. Buna rağmen en sade mezar taşında ölenin adının, soyadının, nereli olduğunun, doğum ve ölüm tarihlerinin yanı sıra “Fatiha” istekleri, görülür. Bunun yanında şiirler, beyitler, özdeyişler, yazdırılmakta; mezardakinin ölüm nedenini, sürdüğü hayatın mutsuzluğunu, doktorların ya da bir kazanın kurbanı olduğu vb. dramatik şekilde ifade edilmektedir.

Kızılcahamam’da kadın mezarına “yenge mezarı” denir ve mezarın başına beş kollu, çatala ya da yabaya benzeyen bir tahta dikilir. Aynı uygulama Düzce’de köy mezarlarında da görülmüştür. İçel’de bazı yerlerde ölen kadınsa mezar taşına bir saç örgüsü, erkekse bir serpuş resmi yapılır. Divriği’de kadın mezarlarına çiçek, erkek mezarlarına da tabanca, tüfek resmi yapıldığı görülür. Balıkesir’in Nusret Köyünde başucuna dikilen tahtaya ölen erkekse tek kertik, kadınsa çift kertik yapılır. Kastamonu’da mezarın üstüne basılmaz, üstüne sadece su dökülür. Mezarlıktaki ağaçlara dokunulmaz ve meyveleri yenmez (Abdülkerimoğlu, 1987: 9) .

Mezar taşlarında en çok rastlanan motif çiçek motifidir. Çiçek kadın mezarı olduğunu gösterdiği gibi çok genç yaşta öldüğünü de belirten bir simgedir. Bu simgeye Düzce mezarlarında da rastlanmaktadır.

2.3.3.10. Mezar ziyaretleri

Kabir İslamiyet’e göre öteki âlemin başlangıç yeridir. Doğan her canlı bir gün ölecek ve bir kabri olacaktır. Ölümle sadece beden yok olmaktadır. Beden ruhu taşıyan bir kafes, bir araçtır. Ölümle birlikte toprağın altında çürüyerek yok olacaktır. Ama ruh sonsuza kadar yaşayacaktır.

Ölüm bir evden diğerine taşınmak gibidir. Bu dünyadaki evimizden öteki dünyadaki evimize taşınmaktır. Ölen insan bu dünyada yaptığı iyilikler ve günahlar için hesaba çekilip cennete ya da cehenneme gönderilene kadar kabirde kalacaktır. Kabirde hem bedene hem ruha ödüller ve cezalar vardır. Kabirde bulunan kişi kendini ziyarete gelenlerden haberdar olur. Oradan geçenleri tanır. Bu nedenle, mezarlıktan geçerken selam vermek sünnettir. Bir hadise göre Hz. Muhammed : “Bir kişi din kardeşinin kabrini ziyarete gider ve mezarı başında oturursa kabirdeki kişi onu tanır ve selamına

cevap verir.” demiştir. Ölü kabirde, öteki dünya âleminde diridir. Başka bir hadiste ise “Kabirleri ziyaret ediniz! Kabir ziyareti, ölümü hatırlatır” ve “Kabir ziyaretini size yasaklamıştım şimdiden sonra ziyaret edebilirsiniz. Böylece ibret alır, gafletten uyanırsınız.” denmiştir (Palaman, 2005: 232).

Araştırma sahamızda tespit ettiğimize göre kabir ziyaretleri ölünün gömüldüğü gün başlamaktadır. İlk günler daha sık yapılan ziyaretler daha sonralarda sadece perşembe günlerine, daha sonraları da sadece bayram günlerinde ve kandil günlerinde yapılmaktadır. Perşembe ve cuma günü hayırlı gün olduğu için mezarlık ziyareti yapmak daha iyidir. Ancak hafta arası çalışan insanlar ancak hafta sonu ziyaretlerini yapmaktadırlar. Bunun dışında bayram günleri bayram namazından sonra ya da Arife günü herkes mezarlıklarını ziyaret eder. Bu, mutlak yapılması gereken ziyaretlerdendir. Bayram günlerinde yapılan ziyaretlerde mezarın üzerine şeker atılması da bir adettir. Bu şekerleri kurtlar kuşlar yer ölüyle bayramlaşır ve gelen geçen kişiler de oradan alarak yiyip ölüyle bayramlaşınsınlar diye konur. Kandil günleri de ziyaretlerin yapıldığı hayırlı günlerdendir. Bunun dışında ölüm yıldönümünde, doğum gününde, evlilik yıldönümünde, anneler ve babalar gününde de ziyaretlerin yapıldığı tespit edilmiştir. Eski Türkler, iyi ve kötü ruhları memnun etmek, onların yardımını ve rızasını kazanmak için yiyecek-içecek dağıtırlardı. Bunlara “saçı” denir. Saçılar öz itibarıyla “kansız kurban”lardır. İşte mezarların üstüne serpilten yiyecekler iyi ve kötü ruhları/güçleri memnun etmek amacıyla yapılır.” Kansız kurbanlar sayesinde kara iyeleri memnun ederek mezardan uzaklaştırmak ya da ak iyelerin yardımını kazanmak amacının güdüldüğü söylenebilir. Mezar üzerine arpa ya da buğday serpilmesindeki amaç; mezar başına gelen hayvanların bunları yemesi ve ölüye sevap kazandırması içindir (Artun, 2010:196)”

2.3.3.11. Ölen için yapılan diğer hayırlar

Ölen için belirli günlerin ve zamanların dışında başka zamanlarda da hayırlar yapıldığı görülür. Örneğin ölen kişi bir yakının rüyasına girdiğinde onun hayır istediğine yorulur. Özellikle ölen kişi sıkıntılı görülmüşse bu hayır hemen gerçekleştirilmelidir. Bunun için lokma, helva yapıp konu komşuya dağıtılabileceği gibi hazır alınan bir yiyecek maddesi (helva, tatlı vs) de dağıtılabılır. Ayrıca bir fakire

para vermek, bir çocuk sevindirmek, öğrenciye yardımda bulunmak da bu hayırlar arasında sayılabilir. Bu, “Ölenin yüzü suyu hürmetine “ yapılır.

Kur'an-ı Kerim okunarak başta Hz. Muhammed ve ölen kişi için ve tüm ölenlere armağan edilir.

Devir-ıskat

Ölen bir kişinin sağken kılamadığı namazlar, tutamadığı oruçlar, yerine getiremediği yeminler için bir fakire fidye verilmesine fıkıh dilinde “devir” ya da “ıskat” denir. Fidye, ölenin geride kalan yakınları verir. Devir Müslümanlar arasında devam eden gelen bir uygulamadır. “Eğer mirasından ayrılan mal ya da para, borcunu karşılamıyorsa, eldeki malın tutarı kadar para veya altın en çok yoksulluğun bulunduğu “devir işlemi” ile elden ele gezdirilir. Bu işlem bütün malların karşılığı ıskat tutarına ulaşınca kadar devam eder. Devir bittikten sonra dua edilir, “ıskat akçesi” devire katılan fakirler arasında paylaştırılır (Artun, 2010: 192-194).

2.3.3.12. Ölümle ilgili atasözleri ve deyimler

Atasözleri:

Ölenle ölünmez

Kefenin cebi yok

Ölüm gelmiş cihane, baş ağrısı bahane

Ölen yerde kalmaz

Ağlarsa anam ağlar gerisi yalan ağlar

Gelin girmedik ev olur ama ölüm girmedik ev olmaz

Deyimler:

Canı çıkmak

Gözü açık gitmek

Gözü arkada kalma

Ağıt yakmak

Emir büyük yerden

Canı çekilmek

Sonuç

Bu çalışmada insan hayatının önemli safhalarından olan 'Geçiş Dönemleri'' (Doğum-Evlenme-Ölüm) Düzce ili esas alınarak alan araştırmasına dayalı olarak ele alınmıştır.

Tez çalışması olarak bu konuyu almamızın nedeni Düzce halk kültüründe geçiş dönemleri konusunda daha önce hiçbir akademik çalışma yapılmamış olmasıdır.

Çalışma konumuza temel teşkil eden toplum hayatını düzenleyen kurallar töre, gelenek, görenek, âdet, örf, teâmül, moda konuları ele alınarak bunların yaptırım güçlerine de değinilmiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz ana konulardan sonra çalışmamızın konusu olan Düzce halk kültüründe geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm), alt başlıklarıyla beraber (öncesi-sırası-sonrası) olarak ele alınmıştır. Bu konuların her biri Türkiye ve Türk Dünyası'ndan örnekler verilerek konu pekiştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca elde ettiğimiz veriler incelenirken halk bilimi alanında önemli eserler veren yazarlardan örnekler ve çeşitli bilgiler aktarılarak konu pekiştirilmeye çalışılmıştır. Elde edilen kaynak kişilerden toplanan veriler de bunlara eklenerek, veriler gruplandırılarak aktarılmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmasından elde edilen sonuçlar:

Çalışma sahamız olan Düzce'de doğumla ilgili âdet ve inanmaların oldukça zengin olduğu gözlenmiştir. Tespit ettiğimiz âdet ve uygulamaların çoğu anne ve bebek etrafında yoğunlaşmaktadır. Hacılara, hocalara gitmek, şifalı sular içmek vb. gibi uygulamalar eski Türk dinindeki kutsal yer-su, atalar kültü inancının günümüze yansımalarıdır. Bu dönemde uygulanan pratiklerin ve inanmaların geleneği olduğu görülmüştür. Bu inanç ve uygulamaların, tıpkı Anadolu ve Anadolu dışındaki Türk dünyasında olduğu gibi Düzce'de de eski Türk dini, Şamanizm, sonrasında İslamiyet ve günümüzün getirdiği etmenlerle harmanlanarak bugüne geldiği görülmüştür. Kültürel değişime paralel olarak inanç, gelenek, görenek ve değer yargılarda da değişimler olmaktadır. Ortaya çıkan bu değişimlere rağmen ritüeller çoğunlukla geleneksel kurallara göre yapılmaktadır.

Düzce halk kültüründe geçiş dönemlerinin ilki olan doğum ve doğum öncesi dönemde ilk olarak çocuk sahibi olma arzusu görülür. Çocuk sahibi olmak konusunda evli çiftlerin üzerinde kurulan toplumsal baskının şehir merkezinde giderek azaldığı ve bunun çok büyük bir sorun olarak algılanmadığı görülmüştür. Ancak yeni evlenen her çift çocuk sahibi olmak istemektedir. Modern tıbbın tüm olanakları bu amaçla kullanılmakta ancak geleneksel uygulamaların da ihmal edilmediği görülmektedir. Hâlen yatırlara, türbelere gidilmekte, hocalara muskalar yazdırılmakta, çeşitli yiyecek maddeleri yenilip içilmektedir. “Kısır” sözcüğü gerek köyde gerek şehirde çocuğu olmayan insanlar için kullanılmaktadır. Köylerde kusur önce kadında aranmakta erkek suçlu kabul edilmemektedir. Kadın kusur kocasında bile olsa suçu üzerine almaktadır. Ancak bu durum şehirlerde daha farklıdır. Artık çiftler bu soruna beraberce çözüm aramaktadır. Bununla birlikte geleneksel yöntemler de ne olur ne olmaz diye mutlaka uygulanmaktadır. Bu uygulamalar kadın üzerinde yoğunlaşmaktadır. Erkek üzerindeki uygulamalar yok denecek kadar azdır. Sorunun çözilememesi halinde yakın akrabalarından evlatlık almaların da yaygınlığı geçmişte görülmekteyken bugün görülmemektedir.

Gebelik öncesindeki uygulamalara baktığımızda amaç annenin bebeğini sağlıklı bir şekilde dünyaya getirmesidir. Bu amaçla gebenin yediği, içtiği şeylere, baktığı yerlere, sergilediği davranışlara dikkat etmesi gerekmektedir. Gebenin yediği ve içtiği şeylerle, baktığı yerlerle bebek arasında paralellik kurulmaktadır. Bu sayede gebenin iyi beslenmesi, psikolojisinin bozulmaması gibi önlemler kendiliğinden alınmış olmaktadır. Eskiden terbiye gereği hamilelik saklanırken bugün kadının gebe kaldığını öğrendiği gün herkese bu mutlu olay duyurulmaktadır.

Geleneksel çevrelerde hâlen erkek çocuk soyu devam ettirdiği için istenirken şehirde bu durum yavaş yavaş değişmektedir. Kız çocuğun daha vefalı, ailesine daha bağlı, daha duygusal olması gerekçeleriyle evin direği erkek çocuktan kız çocuğa kaymaktadır. Fakat genel kanı çocuğun sağlıklı olmasının cinsiyetinden daha ön planda olmasıdır.

Tüm gebelik dönemi boyunca aşermeden başlayarak çeşitli korunma şekilleri, cinsiyet tayini gibi pek çok konuda yine geleneğe bağlı pratikler gözlemlenmiştir.

Doğumlar genelde hastanede gerçekleşmektedir. Doğum sırasında oluşabilecek ve doğum yaptıran kişinin evde müdahale edemeyeceği herhangi bir durumda hem annenin hem de çocuğun hayatı tehlike altına girebileceğinden doğumun hastanelerde yapılması tercih edilmektedir. Doğum yapılan ortamın değişmesi ile doğum etrafında görülen birtakım âdetlerin şekil değiştirdiği ya da yok olduğu da görülmüştür. Örneğin eşle ilgili uygulamalar yok olmuştur. Çünkü hastanelerde eş atılmaktadır. Ancak çocuğun göbeği ile ilgili uygulamalar geleneksel olarak devam etmektedir. Çocuğun göbeği ile ilgili uygulamalar Türk dünyasının genelinde olduğu gibidir. Ancak çocuğun eğitimi, zenginliği gibi beklentiler son yıllarda bu konuya dâhil olmuştur.

Doğum sonrasındaki inanç ve uygulamalar yine annenin ve bebeğin sağlıklı kalması, nazardan korunmasını, bebeğin geleceğinin güzel olmasını sağlamak içindir. Lohusalık dönemine ait uygulamalarda önce doktor tavsiyesi göz önünde bulundurulmakta ama geleneksel uygulamaların bazıları da devam etmektedir. Lohusanın sütünün kaçmaması için, anne ve bebeğe kötü güçler dadanması amacıyla kırk gün evden çıkmama uygulaması, kontroller için doktora gitme gerekçesiyle kırılmakta ancak bunun dışında yine de anne ve bebek evde kalmaya özen göstermektedir. Yine çocuğun sağlıklı kalması için geleneksel yöntemlere başvurulduğu gibi doktor tavsiyesine daha da uyulmaktadır. Kitaplar ellerde çocuk büyütme yaygınlaşmıştır. Bedeni çocuk doktoruna, ruhu ise psikologlara emanet edilmektedir. Ancak nazar inancı ilk günkü gibi sürmekte bu konuda geleneksel önlemlere başvurulmaktadır. Nazar boncuğu ve muska her çocukta görünen yaygın bir korunma objesidir.

Ad seçmede anne ve babanın seçim hakkına özen gösterilmektedir. Bunun yanında yeni moda isimlerle beraber din büyüklerinin isimlerinin (Muhammed, Ali...), devlet büyüklerinin adlarının verilmesi (Kemal, Erdal, Menderes, Tayyip...) uygulamasına da rastlanmıştır.

Kırklama, kırk uçurma gibi geleneksel uygulamalar hâlen devam etmektedir.

Sünnet uygulaması katı bir şekilde uygulanmaya devam etmekte ancak kirvelik uygulamasına rastlanmamaktadır.

Müslüman bir topluk olan Düzce halkında gelenek ve inançlarda İslamiyet'in büyük payı olmakla birlikte İslam öncesi inanışların izlerine rastlamak da mümkündür. Lohusanın başına kırmızı kurdele bağlamsı gibi örnekler ateş kültüne uzanan ilgi çekici bir inanç ve uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci geçiş dönemi olan evlenme evlilik çağı-yaşı, eş seçimi, görücülük-dünürçülük kız isteme, nişan, nişanlık dönemi hazırlıkları, düğüne davet, düğün hazırlıkları, kına gecesini, düğün, nikâh ile ilgili uygulamalar yoğun bir biçimde geleneğe dayalı olarak sürdürülmekte, özellikle hoca nikâhı denen dini nikâh mutlaka yapılmaktadır. Düğün sonrası uygulanan "duvak" uygulaması tespit edilmemiştir. Evirli, "yedilik" adı altında devam etmektedir. Evlenmeyenler için kullanılan tabirler, evlenmeleri maksadıyla yapılan kısmet açma pratikleri az da olsa görülmektedir. Çalışmamızda evlenme ile ilgili olarak akrabalık terimlerine de yer verilmiştir.

Evlilik türlerinden en yaygın olanı görücü usulü iken birleriyle tanışarak, flört ederek anlaşılan gençlerin evliliklerinin çoğaldığı görülmektedir. Eş seçiminde gençlere söz hakkı tanıma eskiye oranla daha yaygındır. Evlenme isteği artık önce anneye daha sonra ailenin diğer bireylerine rahatça söylenebilmektedir. Kız kaçırma hâlen devam ederken toplum tarafından hoş karşılan bir durum değildir.

Başlık parası neredeyse görülmemektedir. Geline takılan ziynet eşyaları bu uygulamanın yerini almış görünmektedir. Çeyiz hâlen kız evinin sosyal, kültürel ve ekonomik durumunun göstergesidir. Düzce'de de evlenme âdetlerinin vazgeçilmezlerindendir. Maddi kültürümüzün temsilcilerinden olan çeyiz zaman içinde değişikliklere uğramıştır. Eskiden genelde sadece sandık eşyası hazırlanırken, günümüzde ekonomik duruma bağlı olarak (ayrı ev açıldığından) mobilya türü eşyalar çeyize eklenmiştir. Dolayısıyla sandık eşyasında aşırıya kaçılmamakta, gelin olacak kızın kullanacağı kadar eliş malzeme verilmektedir. Fakat yine de çeyiz sandığında, yoğun el emeği gerektiren dantel masa örtüsü, oda takımı, dantelli havlular vb. mutlaka bulunmaktadır.

Kına gecesinde yapılan uygulamalar, folklorik bir mahiyet kazanmış ve eğlence yönü artarak gelin olacak kızın heyecanını azaltmak, hüznünü ve sevincini paylaşmak amacına dönüşmüştür.

Eskiden yapılan bir haftalık yemekli köy düğünleri günümüz şartlarında bölge halkı için büyük bir ekonomik yük getirdiğinden, değişmiş, hem süresi hem de ikramlar değişikliğe uğramıştır. Bir hafta süren bu düğünler geçim sıkıntısı ve mesai kavramı çerçevesinde hafta sonunda yapılan iki üç saatlik salon düğünlerine dönüşmüştür.

Geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölüm insanın bu dünyadaki hayatının da sonu olarak görülmektedir. Ölüm olayı etrafında da tıpkı diğer geçiş dönemlerinde olduğu gibi birtakım âdet, gelenek, görenek ve uygulamalar görülmektedir. Ölüm normal karşılanmaktadır. Ölüm ve cenaze ile ilgili uygulamalar İslam dini kuralları çerçevesi etrafında gelişirken eski Türk inançlarından da izler bulmak mümkündür. Devam ede gelen süreç içinde en eski inanç sisteminden başlayarak girilen her din ve medeniyet dairesinin unsurlarıyla beslenmiş karmaşık bir yapı sergilemektedir. Bazı uygulamalar ortadan kalkarken yenileri eklenmiştir. Günümüz hayat şartları nedeni ile bazı uygulamaların değişmesi görülmüştür. Bazı uygulamalar ise devam etmektedir. Bu uygulanan âdetler içinde değişimin en fazla “ölüm nedeniyle ilgili inanışlar”da olduğunu söylemek mümkündür. Bazı tabiat olaylarının, rüyaların, hayvanların hareketlerinin ölüm nedeni olarak yorulması devam etmekle birlikte ölüm nedenine akılcı açıklamalar da getirilmeye çalışılmaktadır.

Ölüm ile ilgili inanç ve uygulamalara bakıldığında amacın kişinin, ölümle başlayan ahret yolculuğuna imanlı gitmesini sağlamak ve geride kalanların, kişinin gittiği yerdeki durumu ile ilgili merak duygularını gidermek ve psikolojik durumlarını düzenlemenin esas alındığı söylenebilir. Ölenin ölümden sonra çevresiyle ilişkisinin kesilmediği inancı yaşamaktadır. Ölen kişi ölümden sonra, perşembe günleri, kandil günlerinde, yıldönümünde evini ziyaret ettiği için bu zamanlarda Kur'an okutulmakta ve “ölünün ruhunu şad etmek “ amacıyla hayır işleri yapılmaktadır. Burada da yine eski Türk inançlarından “atalar kültü”nün izlerini görmekteyiz.

Mezar ve mezarlıklarla ilgili İslamiyet öncesi âdetlerin ve uygulamaların etkisi hissedilmektedir. Mezar ziyaretleri ölümün hemen ardından yıldönümüne kadar daha sık olmakla birlikte, cuma günleri, kandil günleri, yıldönümünde ve özellikle bayramlarda toplu halde yapılmaktadır.

Ölü yemeği ile ilgili âdetlerde maddi kültür boyutunda değişiklik meydana gelmiştir. Ölü için yine yemek verilmekte ancak verilen yiyecekler günün şartlarına göre değişiklikler arz etmektedir.

Neticede ölüm konusundaki inanış ve uygulamaların geleneğe ve İslam dininin kurallarına dayandırıldığı görülmüştür. Ölümü düşündüren ön belirtiler, ölümden kaçınmalar, ölüm anındaki uygulamalar, ölüyle ilgili inanışlar, ölüm sonrasındaki diğer âdetlerden olan ölü yemeği, belirli günler, yas tutma, ölü evi, ölünün eşyaları, ruhla ilgili inanmalar, mezarlıklar, mezar taşları, mezar ziyaretleri, ölümle ilgili atasözü ve deyimler, eski Türk dini ve İslam inancının kaynaşmasından oluşmaktadır.

Görülmüştür ki Düzce’de yaşayan halkın kültürü, eski Türk dini, bu dinle ilgili inanışlar, Şamanlıktan gelen bazı uygulamalar ile Müslümanlık pratikleri ile bir sentez oluşturarak karşımıza çıkmıştır. Geçiş dönemleri ile ilgili birçok âdet ve uygulama fonksiyonel olarak varlıklarını devam ettirmektedir. Gelenek, görenekler, töreler; tarihsel, sosyal, kültürel nedenlerle ve göçlerle değişikliğe uğrayarak çıkış zamanlarındaki asıllarından uzaklaşabilirler ama yok olmazlar.

Bu çalışma Düzce bölgesinde bu içerik ve bu kapsamda yapılan ilk akademik çalışmadır. Bu sebeple, amaçlanan hedefe ulaşma noktasında bazı eksiklikleri bulunabilir. Bu eksikliklerle birlikte bu çalışmanın halk bilimi sahasına yapacağı bir nebze katkı bizi mutlu edecektir kanaatindeyiz.

Ekler Listesi

Ek 1: Geçiş Dönemleri Planı.....	187
Ek 2: Geçiş Dönemleri Soruları	192
Ek 3: Kaynak Kişiler.....	222
Ek 4: Fotoğraflar.....	224

Ekler

Ek 1. Geçiş Dönemleri Planı

1.1.Doğum

1.1.1.Doğum öncesi

1.1.1.1.Kısırlığı giderme, gebe kalma

1.1.1.1.1.Dinsel -büyüsel nitelikte olanlar,

1.1.1.1.1.1. Yatır, türbe ziyaretlerine gidilir.

1.1.1.1.1.2. Adak adanır.

1.1.1.1.1.3.Hoca ve büyücülere başvurulur

1.1.1.1.1.4.Ağaçlara adak bezi bağlanır.

1.1.1.1.2. Halk hekimliği kapsamına girenler

1.1.1.1.3. Tıbbi sağaltma alanına girenler

1.1.1.2.Gebelikten korunma

1.1.1.3.Çocuğun sağlıklı kalması için uygulanan pratikler

1.1.1.4. . Gebelik

1.1.1.5. Aşerme

1.1.1.6. Çocuğun cinsiyeti

1.1.1.7. Çocuğun canlanması

1.1.1.8. Doğacak çocuğa hazırlık

1.1.1.9. Gebe kadının kaçınılmaları / Uygulamaları

1.1.2.Doğum sırası

1.1.2.1. Doğumun kolaylaştırılması

1.1.2.2. Doğum hazırlığı ve doğum

1.1.2.3. Çocuğun göbeği ve eşi

1.1.3.Doğum sonrası

1.1.3.1. Lohusalık

1.1.3.2. Alkarısı tasarımı (Albastı hastalığı)

1.1.3.3. Kırk basması tasarımı

1.1.3.4. Kırklama işlemi

1.1.3.5. Ad

1.1.3.6.Yaşamayan çocuk

1.1.3.7.Çocuk görme

1.1.3.8. Kırk uçurma

1.1.3.1.9. Çocukta ilkler

1.1.3.9.1. İlk diş

1.1.3.9.2. İlk tırnak

1.1.3.9.3. İlk saç

1.1.3.10.Geç yürüyen, geç konuşman çocuk

1.1.3.11. Ninni

1.1.3.12.Çocuğu nazardan koruma

1.1.3.13.Sünnet

1.1.3.13.1.Sünnet çocuğunun yaşı, sünnetin zamanı

1.1.3.13.2.Tören ya da düğün hazırlığı

1.1.3.13.3.Çocuğun hazırlanması

1.1.3.13.4. Sünnet işlemi ve sünnetçi

1.1.3.13.5.Hediye-armağan

1.2.Evlenme

1.2.1. Düğün öncesi

1.2.1.1.Evlenme biçimleri

1.2.1.2.Evlilik yaşı

1.2.1.3. Eş seçimi, Görücülük, Dünürcülük / Kız bakma, Kız isteme

1.2.1.4.Söz kesimi

1.2.1.5. Nişan, Nişanlılık

1.2.2. Düğün

1.2.2.1.Çeyiz

1.2.2.2. Kına gecesi

1.2.2.3.Gelin alma

1.2.2.4. Düğün-Esas düğün

1.2.2.5. Nikâh ve gerdek

1.2.2.6. Hediye, bağış ve ödemeye ilgili âdetler

1.2.3. Düğün sonrası

1.2.3.1. Duvak

1.2.3.2. Evirli

1.2.4. Evlenemeyenler

1.2.5. Akrabalık terimleri

1.3. Ölüm

1.3.1. Ölüm öncesi

1.3.1.1. Ölümü düşündüren ön belirtiler

1.3.1.2. Kaçınmalar

1.3.2. Ölüm sırası

1.3.2.1. Ölüm anındaki adetler ve ölüyle ilgili inanışlar

1.3.2.2. Ölüm olayının duyurulması

1.3.2.3. Ölünün gömülmeye hazırlanışı (defin hazırlığı) ve defin

1.3.2.3.1. Yıkama

1.3.2.3.2. Kefenleme

1.3.2.3.3. Tabut

1.3.2.3.3. Cenaze namazı

1.3.2.3.5. Defin

1.3.3. Ölüm sonrası

1.3.3.1. Ölü evi (cenaze evi)

1.3.3.2. Belli günler

1.3.3.3. Ölü yemeği

1.3.3.4. Ölüünün eşyaları

1.3.3.5. Ruhla ilgili inanmalar

1.3.3.6. Yas

1.3.3.7. Başsağlığı ve avutucu sözler

1.3.3.8. Destanlar ve ağıtlar

1.3.3.9. Mezarlıklar ve mezar taşları

1.3.3.10. Mezar ziyaretleri

1.3.3.11. Ölen için yapılan diğer hayırlar

1.3.3.12. Ölümle ilgili atasözleri ve deyimler

Ek 2. Geçiş Dönemleri Sorular

1.Doğum

1.1.Doğum öncesi

1. 1. 1. Kısırlığı giderme, gebe kalma

Çocuğu olmayan kadına ne isim verilir? Erkeğe ne isim verilir?

Ailesi içinde böyle bir kadına veya erkeğe bu nedenle nasıl muamele edilir?

Toplumda böyle bir kadına veya erkeğe bu nedenle nasıl muamele edilir?

Çocuğu olmayanların, çocuğa kalmak için yaptıkları uygulamalar, gelenekler ve inanışlar nelerdir?

Karnında çocuk durmayan kadına yapılan pratikler, gelenekler ve inanışlar nelerdir?

Ilıcılara, içmelere gidilir mi?

1.1.1.1.Dinsel -büyüsel nitelikte olanlar

Özellikle kısır kadınlara yardımını olduğuna inanılan yatır, tekke, ziyaret yerleri var mıdır? Buralara gidilir mi?

Buralarda dua eder, kurban keser, adak adar mısınız?

1.1.1.2. Halk hekimliği kapsamına girenler

Çeşitli buğular yapıp (çeşitli otlarla) kısır kadınlar bunun üzerine oturtulur veya bu su kadına içirilir mi?

Bel çekilir, bele yakı vurulur, kasıklar sarılır mı?

Rahme çeşitli ilaçlar uygulanır mı?

Çocuğa kalmak isteyen, kalıp kalmayacağını anlamak için ne yapar?

Bu istekte bulunan kadına uygulanan pratikler, inanışlar nelerdir?

Erkekke bir kusur varsa ona ne gibi pratikler uygularlar?

1.1.1.3. Tıbbi sağıaltma alanına girenler (doktor, ebe, hastane)

Doktora, ebeye, hastaneye başvurulur mu?

Erkek kısırlık konusunda kusurlu mudur?

1.1.2. Gebelikten korunma

Çocuğı kalmamak için ne gibi pratikler uygularsınız? Kadın-Erkek

Çocuğı kaldıktan sonra, düşürmek için ne gibi pratikler uygularsınız?

Bu işi yapan kişiler var mıdır? Nasıl yaparlar? Kaç senedir bu işi yapıyorlar? Bu kişilere güvenir misiniz?

1.1.3. Aşırme

Aşırme nedir? Yöresel adı? Bu dönemle ilgili inanışlar, geleneksel davranışlar, uygulanan davranışlar, uygulanan pratikler ve kaçınmalar nelerdir?

Kadının yemekten kaçındığı yiyecekler var mıdır?

“Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi, ye tatlıyı doğur Hakkı’ı” gibi inanışlar var mıdır?

Kadın, gebeliğı boyunca canının çektiğini yemelidir? Yemezse ne olur?

Aşirmeye verilen isimler nelerdir?

1.1.4. Gebelik

Kadın gebeliğıne verilen adlar nelerdir?

Gebelikte büyüklerden saklanılan şeyler, ayıp sayılan şeyler var mıdır?

1.1.5. Çocuğun sağılıklı kalması ve yaşaması için uygulanan pratikler

1.1.6. Çocuğun canlanması

1.1.7. Doğacak çocuğa hazırlık

Oğlan isteyenler ne gibi hazırlıklar yaparlar?

Kız isteyenler ne gibi hazırlıklar yaparlar?

Çocuğun ve annesinin yatağı nasıldır?

Anneye hazırlananlarda çocuğun cinsiyetine göre farklılık var mıdır?

1.1.8. Gebe kadının kaçınmaları / uygulamaları

Hamile kalındığı nasıl anlaşılır? Hamileliği kimlere nasıl söyler?

Hamile kadına ne isim verilir?

Doğacak çocuğun güzel olması için yapılan geleneksel davranışlar pratikler ve ilgili inanışlar nelerdir? Neden bu davranışları sergiler?

Doğacak çocuğun çirkin olmaması için yapılan geleneksel davranışlar, pratikler ve ilgili inanışlar nelerdir?

Bunların dışında çocuğun fizik yapısını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyecek geleneksel davranışlar, pratikler, kaçınmalar ve inanışlar nelerdir?

Gebe bir şeye özenerek bakar ve yerse /yemezse ne olur?

Doğacak çocuğun huyunu etkileyeceği düşünülen davranışlar, kaçınmalar, uygulanan pratikler ve inanışlar nelerdir?

1.1.9. Çocuğun cinsiyeti

Doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak için yapılan pratikler ve inanışlar nelerdir?

- * Annenin kendi yaptıkları?
- * Annenin haberi olmadan yakınlarının yaptıkları?

* Annenin fiziki görüntüsü, çocuğun hareketleri, yeri ile ilgili inanmalar nelerdir?

Doğacak çocuğun kız olması isteniyorsa ne gibi pratikler uygulanır? İlgili inanışlar nelerdir?

Doğacak çocuğun erkek olması isteniyorsa ne gibi pratikler uygulanır? İlgili inanışlar nelerdir?

İkiz doğum yapacağı nasıl anlaşılır? Bununla ilgili inanmalar nelerdir?

Neden kız çocuğu istenir?

Neden erkek çocuğu istenir?

Erkek ya da kız çocuk fark eder mi? Bu konuda gebe, üzerinde baskı hisseder mi?

Çocuğun kız ya da erkek olması için yapılan pratikler nelerdir?

1.2.Doğum sırası

Doğumu kim yaptırır? Ne isim verilir?

Diplomalı ebe var mıdır?

Köy ebesine mi, diplomalı ebeye mi güvenirsiniz? Hangisi sizin geleneklerinize uygundur?

Doğum yaptırana para mı hediye mi verirsiniz?

* Para ise ne kadar?

* Hediye ise ne verilir?

1.2.1. Doğumun Kolaylaştırılması

Doğum güçleşirse ne gibi pratikler ve gelenekler uygulanır?

Doğumun güçleşmesine neler sebep olmuştur?

Kadının kolay doğum yapması için neler yapılır?

Kolay doğum yapmaları için gebelere neler tavsiye edilir? Neler yapmalı nelerden kaçınmalılar?

1.2.2. Doğum hazırlığı ve doğum

Doğum odası neresidir? Bu odada doğum için neler bulundurulur?

Kimler doğum odasına alınır, kimler alınmaz?

Doğumda kullanılan araç-gereç ve aletler nelerdir?

Doğum nasıl yaptırılır?

Doğum hastanede mi evde mi yapılır? Neden?

1.2.3. Çocuğun göbeği ve eşi

Zar içinde doğan çocuklara ne yapılır? Böyle çocuklarla ilgili inanışlar nelerdir?

Çocuktan sonra gelen son'a ne ad verilir? Ne yapılır?

Son'un gelmesi güçleşirse ne yapılır?

Göbek kordonu nasıl kesilir? Uzunluk veya kısalığı ile ilgili inanışlar nelerdir?

Göbeği kesildikten sonra çocuğa ne gibi geleneksel işlemler yapılır?

* Yıkama * Tuzlama * Giydirme

Doğum bitince anneye neler yapılır?

* Temizleme * Giydirme * Höllük topraklı yatağa yatırma

Doğumda ölen çocuğa ne yapılır?

Doğduktan çok kısa zaman sonra ölen çocuğa ne yapılır?

Doğum yaparken ölen kadına ne yapılır?

1.3.Doğum sonrası

Çocuğun doğumu babaya ve aileye kim tarafından müjdelenir? Nasıl?

Müjde verene ne yapılır? Niçin?

Çocuk ilk defa kimin kucağına verilir? Neden?

Çocuğu ilk defa kucağına alan kişi ne gibi pratikler ve geleneksel davranışlar yapar?
İlgili inanışlar nelerdir?

Yeni doğan çocuğa ilk defa ne zaman süt verilir? Geleneksel davranışlar ve inanışlar nelerdir?

Kız çocuk doğumu nasıl kutlanır?

Erkek çocuk doğumu nasıl kutlanır?

İkiz çocuk doğumu nasıl kutlanır.

Uzun zamandan sonra doğan çocuğun doğumu nasıl kutlanır?

Beşik töreni yapılır mı? Niçin? Nasıl yapılır? Kimler davet edilir?

Çocuğun doğumu nasıl duyurulur?

1.3.1.Çocuğun göbeği ve eşi

Göbeğe, eşe ne adlar verilir?

Çocuğun göbeği ve eşine ne gibi işlemler uygulanır?

1.3.2. Lohusalık

Yeni doğum yapmış kadına ne isim verilir? Niçin?

Doğum sonrası ağrısı olan kadına ne gibi pratikler uygulanır? Niçin?

Yeni doğum yapmış kadın ne zamana kadar yatar, iş yapmaz, dinlenir? Bu süre neye göre belirlenir?

Erkek lohusalığı var mıdır?

Resmi lohusalık izni ne kadardır?

Lohusalık ne kadar sürer, bunun ne kadar süresi yatakta geçebilir?

Lohusaya ne gibi ziyaretler yapılır?

Bu ziyaretlere giderken yiyecek veya başka bir şey götürülür mü? Götürülürse ne götürülür?

Lohusa ve bebeği ilk defa ziyarete gelenler nasıl ağırlanırlar? Konuklara ne ikram edilir? Bu sırada yapılan geleneksel davranışlar ve pratikler, ilgili inanışlar nelerdir?

Loğusa ve bebek evde yalnız bırakılır mı? Bırakılmazsa niçin? Ne zamana kadar yalnız bırakılmazlar?

Bırakılmak zorunda kalınırsa ne gibi önlemler alınır? Niçin?

Lohusanın sütü olmazsa çocuğa kimler süt verebilir?

Bu kişiler neler göz önünde bulundurularak seçilir? Niçin?

Lohusanın sütü azalınca ne gibi gelenekler ve pratikler uygulanır? İlgili inanışlar nelerdir?

Lohusanın sütünün kesilmesine veya azalmasına neler sebep olmuştur? İlgili inanışlar nelerdir?

Gece çocuğun bezleri dışarıda bırakılır mı? Bırakılmazsa niçin?

Çocuğun giysilerinin yıkandığı su hemen her yere, zamanlı zamansız dökülür mü? Niçin?

1.3.3. Alkarısı tasarımı (Albastı hastalığı)

Al basması inancı var mıdır?

Al basmasına karşı ne gibi önlemler alınır?

Hangi durumlarda al basar?

Alkarısı nasıl bir şeydir? Ne yapar? Onunla ilgili bir olay duyduunuz mu? Anlatır mısınız?

Al basınca ne olur? Kimi al basar? (Çocuğu mu anneyi mi?)

Al basması nasıl sağaltılır? Kimler sağaltır? Sağaltmada kullanılan araç-gereç ve malzemeler, özellikleri nelerdir?

Al karısına verilen adlar nelerdir?

Nasıl görünür, ne yapar?

Al karısından nasıl korunulur?

Al karısı yakalanabilir mi?

Al karısı nerelerde bulunur?

1.3.4. Kırk basması tasarımı

Kırk basması inancı var mıdır?

Kırk hangi durumlarda basar? İnsanın kırkı basar mı? Kırk basması için ne gibi önlemler alınır?

Kırk basması nasıl sağaltılır? Kimler sağaltmayı yapar? Kullanılan araç-gereç ve malzemeler nelerdir? Anlamları ve özellikleri?

Annenin ve çocuğunun bu süre içerisinde hastalanmamaları, yani kırk basmasına uğramamaları için başvurulacak önlem ve çareler nelerdir?

Anne ve çocuk kırk gün dışarıya çıkarılmaz mı?

Kırlı çocuklar ve anneleri birbiriyle karşılaştırılır mı karşılaştırılmaz mı?

Anne ve çocuk bu süre içerisinde dışarı çıkması gerekirse ne gibi önlemler alınır?

1.3.5. Kırklama işlemi

Kırklama ne zaman yapılır? Yörenizdeki adı nedir? Niçin kırklama yapılır?

Kırklama işleminde ne gibi araç-gereç ve malzemeler kullanılır? Niçin, anlamları var mıdır? Özellikleri nelerdir?

Hem çocuk hem de annesi kırklanır mı?

Kırklama nasıl yapılır? Kırklamayı kimler yapar? Nerede yapılır? Ne zaman yapılır?

Kırklama yapılmadan önce ne gibi tehlikeler söz konusudur? Bunlara karşı ne gibi önlemler alınır?

Kaç kez kırklama işlemi yapılır? Süreleri nelerdir? Çocuk daha sonraları da kırklanır mı?

Susuz kırklama işlemi de yapılır mı? Nasıl? Kimler yapar?

Kırklama işlemine verilen başka adlar var mıdır?

Kırk uçurma nedir?

Kırk mevlidi yapılır mı?

2. Çocuk

2.1. Ad

2.1.1. Ad koyma

Çocuğa ne zaman ad verilir?

Çocuğun adını kim seçer? Genellikle hangi adlar verilir? Niçin?

Ad koyma işlemini kim yapar?

Ad verme işleminde ne gibi gelenekler yerine getirilir? İlgili inanışlar nelerdir?

Çocuğun kulağına ezanı kim, nasıl okur? Bu esnada neler söyler, bu işi kim yapar, işi yapan kişiye para, hediye verilir mi?

Çocuğu yaşamayanlar doğan çocuklarının yaşaması için ne gibi isimler verirler? Niçin?

Bir daha çocuk istemeyenler son doğan çocuklarına ne gibi isimler verirler? Niçin?

Erkek çocuğu olmayanlar son doğan kızlarına, bundan sonra doğacak çocuğun erkek olması için ne gibi isimler koyarlar?

Kız çocuğu olmayanlar son doğan erkek çocuklarına, bundan sonra doğacak çocuğun kız olması için ne gibi isimler koyarlar?

2.1.2. Adı belirleyen etmenler

2.1.2.1. Çocuğun doğduğu gün, ay ve mevsimlerle ilgili

2.1.2.2. Yatırlar ve ziyaretlerle ilgili adlar

2.1.2.3. Allah'ın sıfatları, peygamberler ve peygamber yakınlarıyla ilgili adlar

2.1.2.4. Tarihi kahraman ve siyasi liderlerle ilgili adlar

2.1.2.5. Hayvanlarla, madenlerle, bitkilerle ilgili adlar

2.1.2.6. Çocuğun doğduğu yerle ilgili adlar

2.1.2.7. Minnet, şükran, hayranlık ve dostluk duygularıyla ilgili adlar

2.1.2.8. Ölmüş büyüklerle ilgili adlar

2.1.2.9. Toponimi ile ilgili adlar

2.1.2.10. Coğrafi öğelerle ilgili adlar

2.1.2.11. Kozmik, göksel ve meteorolojik olaylarla, öğelerle ilgili adlar

2.1.2.12. Manevi organlarla ilgili adlar

2.1.2.13. Uyumlu adlar

2.1.2.14. Modayla ve kültür değişmeleriyle ilgili adlar

2.1.2.15. Yaşatıcı güçle ilgili adlar

2.1.3. Göbek adı

Niçin göbek adı verilir? Ne gibi adlar konur?

2.1.4. Takma ad

Neden takma ad verilir?

Sülale lakapları var mıdır? Nasıl, neden verilir?

2.2. Yaşamayan çocuk

Doğup da yaşamayan çocukların yaşaması için yapılan pratikler, gelenekler ve inanışlar nelerdir?

2. 3.Çocuk görme

Bu ziyarete ne gibi adlar verilir?

Ne zaman gidilir?

Bu ziyarette nelere dikkat edilir?

Çocuğa ve anneye ne gibi hediyeler verilir?

Bu ziyaretlerde söylenen kalıp sözler var mıdır?

2.4. İlk gezme- kırk uçurma

Loğusa ve bebek ilk defa ne zaman sokağa çıkarılır? İlk olarak kimin ziyaretine giderler? Bu sokağa çıkışa ne denir?

Gidilen yerlerde yapılan gelenekler, pratikler, ilgili inanışlar nelerdir?

2.5. Diş hediği (Buğdayı)

Başka adlar da verilir mi?

Neden, nasıl yapılır?

Çocuğun diş çıkardığını ilk gören ne yapar?

2.6.İlk diş, ilk saç, ilk tırnak

Bebeğin ilk dişi, tırnağı ve saçıyla ilgili inanışlar ve kesilme zamanları nelerdir?

2.7.Yürüyen-konuşan çocuk

Bebeğin çocukluk çağı ile ilgili yürüme, konuşma problemleriyle ilgili uygulama ve pratikler nelerdir?

Geç yürüyen çocuğa neler yapılır?

Geç konuşan veya kekeleyen çocuğa neler yapılır?

2.8. Ninni

Çocuklarınıza söylediğiniz ninniler var mı? Varsa bunlar nelerdir?

2.9.Geleneksel sağaltma pratikleri ve işlemleri

Öleceği sanılan hastalıklı çocuğa neler yapılır?

Çok ağlayan çocuk neyin işaretidir? Ne yapılmalıdır?

2. 10. Çocuğu nazardan koruma

Çocuğu nazardan korumak için neler yapılır?

Nazarlanan çocuğa neler yapılır?

2. 11. Sünnet

Sizce sünnet nedir? Niçin yapılır?

Sünnete verilen başka adlar var mıdır?

Sünnet olmamışlara verilen adlar nelerdir?

2.11.1. Sünnet çocuğunun yaşı, sünnetin zamanı

Sünnet yaşı, zamanı, daveti, sünnetçi ile ilgili uyguladığınız pratikler nelerdir?

Sünnet yaşı nedir?

Sünnet hangi mevsimde yaptırılır?

Fakir çocuklar nasıl sünnet ettirilir?

2.11.2. Tören ya da düğün hazırlığı

Sünnet nasıl duyurulur?

Sünnet mevlidi yapılır mı?

2.11.3. Çocuğun hazırlanması

Çocuk sünnete nasıl hazırlanır?

Çocuk gezdirilir mi?

Ne gibi kıyafetler giydirilir?

2.11.4. Sünnet işlemi ve sünnetçi

Sünnet nerede yapılır? Mekân nasıl süslenir?

Sünnet işlemi düğünden önce mi sonra mı yapılır?

Sünnet işlemi nasıl yapılır?

Sünnet sırasında ne gibi sözler söylenir?

Kim sünnet yapar? Sünnetçiye ne ad verilir?

2.11.5. Hediye – armağan

Ne gibi armağanlar alınır?

2.11.6. Kirvelik

Kirve geleneğiniz var mı?

3.Evlenme

Evlilik deyince ne anlıyorsunuz? Sizce evlilik nedir?

Evlenecek kız ve erkekte aranan şartlar, özellikler nelerdir?

3.1.Evlenme biçimleri

3.2. Evlenme isteğini belirtme

Evlenme isteği nasıl bildirilirdi? Siz nasıl bildirdiniz?

Evlenme isteği sizden mi, ailenizden mi geldi?

3.3.Evlilik çağı – yaşı

Kaç yaşında evlendiniz? Sizin çağınızda evlenme yaşı kaçtı?

Evlendiğinizde evlenme çağı nasıl belirleniyordu?

Kaç yaşında evlenilir? Niçin?

Kardeşler arasında sıra gözetilir mi?

3.4.Evlenme aşamaları

3.4.1. Eş seçimi

Eş seçiminde ne gibi şartlar aranır, aradınız?

Eş seçiminde kimin isteği olur? Son kararı kim verir?

Flört mü, görücü mü?

Eşinizle akrabalık, yakınlık dereceniz nedir?

Akraba evliliğini neden tercih ettiniz veya etmediniz?

Evlendiğinizde beşik kertmesi, söz alma, değiştirme gibi evlilikler var mıydı?

Berdel var mı?

Kepir, Yaban Deyişi?

Taygeldi var mı?

Eş seçiminden başlayarak evlilik aşamalarını anlatır mısınız?

3.4.1. Görücülük, dünürcülük / kız bakma, kız isteme

Kız isteme nasıl yapılır? Kız istemeye kimler iştirak eder?

Kız bakma, görücü çıkma, dünür gezme gibi adlardan başka kullandığınız adlar var mı?
Ya da bunları kullanır mısınız?

Kız arama nasıl yapılır?

Kız kaçırma olaylarına rastlanır mı?

Kızlar neden kaçarlar?

Kıza ait herhangi bir eşya (başörtüsü gibi) kaçırlır mı?

Oturakalma olayına rastlanır mı?

3.4.2. Söz kesimi

Söz kesimi nasıl yapılır? Sözlülük süresi ne kadardır?

Söz kesimi, şerbet içme törenlerine kimler iştirak ederler? Hangi hediyeler verilir?

Söz kesmede başlık ve diğer hediyeler konuşulur mu?

Kız istemeye kimler gider, ne der, giderken ne götürür?

Damada tuzlu kahve içirme, ayakkabılarını saklama gibi gelenekler veya başka gelenekler var mıdır?

3.4.3.Nişan, nişanlılık

Nişan hazırlıkları nasıl yapılır?

Nişanlılık süresi ne kadardır? Sizin evliliğinizde bu süre ne kadardı?

Nişana kimler katılır? Güvey katılır mı?

Nişan eğlencesi nasıldır?

Nişanda neler takılır? Hangi hediyeler verilir? Nişan bozulursa, kız tarafı armağanları geri verir mi?

Nişan bohçası geleneği var mı? Siz evlenirken uygulandı mı? Ne gibi hediyeler verdiniz?

Kurban bayramında oğlan tarafı nişanlı kıza kurban gönderdi mi? Kıza bayramlık alınır mı?

Nişandan sonra kızla oğlanın birbirlerini görmeleri konuşmaları nasıl olmaktadır?

Takı ve hediye adetleri?

Nişanı kim kıyar? Nişan nerede kıyılır?

Nişan nasıl duyurulur?

Nişanlılar birbirlerini rahatça görür mü?

Düğün alışverişi yapılır mı? Kızın yakınlarına hediye alınır mı?

3.4.4.Düğün

3.4.4.1.Düğüne davet

Düğüne davet nasıl yapılır? Yapılırdı?

Düğüne kimler çağırılır?

3.4.4.2.Çeyiz

Çeyiz serme ve görme gibi adetler var mıdır? Bu işlem ne zaman yapılır?

Kızın sandığı evden çıkarken uygulanan adetler nelerdir?

3.4.4.3. Kına gecesi

Kına gecesi yapılıyor mu? Yapılıyorsa ne gibi gelenekler vardır?

Kına gecesi nerede yapılır? Kimler gelir? Kınayı kim yakar? Neler söylenir? Ne yenir? Ne dağıtılır?

Kına gecesinde söylenen türkü, şarkı, mâni var mıdır?

Gelin ne giyer?

Damat gelir mi?

3.4.4.4. Gelin alma

Gelin evden nasıl çıkar? Bu esnada neler yapılır?

Gelin arabasına yol bağı yapılır mı?

3.4.4.5. Düğün-esas düğün

Düğün törenleri nasıl ve nerede yapılırdı? Yapılır? Kimler gelir? Ne gibi aâdetler uygulanır?

Düğüne davet edilenler hediye olarak neler getirirler?

Düğünde ne gibi eğlenceler yapılır? Söylenen türküler, oynanan oyunlar Nelerdir?

Düğünde ne yenilir, içilir? Düğün yemeği var mıdır? Kimler yapar?

Düğün kıyafeti nasıldır?

3.4.4.6. Nikâh ve gerdek

Nikâh türünüz (resmi-dini) nedir? Önce hangisini yaptınız? Neden? Sizce hangisi önemlidir? Neden?

Nikâha kimler iştirak eder?

Nikâhın yeri, zamanı, yapılışı nasıldır?

Resmi nikâhın yeri zamanı ve törenleri nasıldır?

Gerdekle ilgili ne gibi adetler uygulanır? Yenge bekler mi? Çarşaf gösterilir mi?

Gerdekten sonra geri gönderilen kızlar olur mu?

Balayına çıkılır mı?

3.4. 4. 7. Hediye, bağış ve ödemeye ilgili adetler

Evlenirken başlık- ağırlık-liste tutma pazarlık gibi âdetler uygulandı mı? Yaşadığınız yerde bu tür âdetler yaygın mıdır?

Başlık parası istenir mi? Süt parası var mıdır?

Gelin hamamı yapılır mı?

Kına hamamı yapılır mı?

Düğünde kimler neler takar?

Gelin yeni evine girerken ona neler bağışlanır? Neler yaptırılır geline? Neden?

Toprak bastı var mıdır?

Bohça âdeti var mıdır?

Yüz görümlüğü var mıdır?

3.5. Evlenmeyle ilgili ritüel ve büyüsel içerikli işlemler

Din ve büyü ile ilgili işlemler nelerdir?

Gelinin uğurlu, yumuşak huylu olması için ne gibi işlemler yapılır?

Yapılan büyüleri önlemek ve/veya bozmak için ne gibi işlemler yapılır?

Akraba evliliği ile ilgili olarak halkın inançları nelerdir?

Kısmet açtırılır mı? Nasıl?

Gelinin ayakkabısının altına isim yazılır mı?

Geline yapılan herhangi bir büyü var mıdır?

3.6. Düğün sonrası

3.6.1. Duvak

3.6.2. Evirli

3.6.3. Geze (yedilik)

El öpmeye kimlere gidilir?

3.7. Evlenemeyenler

Yaşı geldiği halde evlenemeyen kız ve erkeklere ne ad verilir?

Evlenemeyenlerin evlenmesi için ne gibi işlemler yapılır?

3.8. Akrabalık terimleri

Gelin-damat birbirlerinin yakınlarına nasıl hitap eder?

3.9. Diğer durumlar

Akraba aileler arası ilişki nasıldır?

Gelinin kocası ölürse ne yapılır? Evlendirilir mi?

Gelin ölürse ne yapılır? Erkek evlendirilir mi?

Evlenme âdetlerinde eskiye göre (sizce) değişmeler var mıdır?

4. ÖLÜM

4.1. Ölüm öncesi

4.1.1. Ölümü düşündüren ön belirtiler

Neler o evde ölümün olacağının habercisidir?

*Astrolojik olaylar

*Göksel olaylarla ilgili ön belirtiler (inanmalar) nelerdir? Ay ve güneş tutulması, yıldız kayması, şimşek çakması, gök gürlemesi vb.

*Hayvanlarla ilgili ön belirtiler nelerdir? (Köpek uluması, hayvanlarda huysuzluk gibi belirtiler, ötüş, uluma, kişneme, böğürme, hayvanların belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları,)

*Hangi hayvanların ne gibi davranışları ne anlama gelir? bu hayvanlara ne yapılır?

*Ev, eşya ile ilgili ön belirtiler (inanmalar) nelerdir?

* Düş'le (rüya) ile ilgili ön belirtiler (inanmalar) nelerdir?

* Gece evden dışarıya verilen yiyecek maddeleri ile ilgili ölümün ön belirtileri nelerdir?

Tabut, kazma, kürek, kazan ve cesetle ilgili ön belirtiler (inanmalar) nelerdir?

Hastada görülen ön belirtiler nelerdir?

*Psikolojik belirtiler nelerdir?

* Fizyolojik belirtiler nelerdir?

4.1.2. Kaçınmalar

Hayvanlarla ilgili kaçınmalar nelerdir?

Yiyeceklerle ilgili kaçınmalar nelerdir?

Eşyayla ilgili kaçınmalar nelerdir?

Ölü ile ilgili kaçınmalar nelerdir?

Tabutla ilgili kaçınmalar nelerdir?

Diğer kaçınma şekilleri nelerdir? (Yukarıda sayılanların dışında rastladığımız kaçınmalar nelerdir?)

4.2. Ölüm sırası

4.2.1. Ölüm anındaki âdetler-ölüyle ilgili inanışlar

Hastanın yanında beklenir mi? Yanında Kur'an-ı Kerim okunur mu?

Hastanın yanına din görevlisi çağırılır mı?

Hastanın vasiyeti tespit edilir mi?

Ölüm anında neler yapılır?

4.2.2. Ölüm olayının duyurulması

Ölüm olayı yakınlarla, komşulara nasıl haber verilir? Gazete ilanı, sala, haberci, anons, tv, radyodan duyurulur mu?

Duyurma işlemini kimler yapar?

Cenaze işlerini üstelenen bir kurum var mı? Bundan yararlanılır mı?

4.2.2. Ölümünden hemen sonra yapılan işlemler

Ölünün gözleri açıksa kapatılır mı, neden?

Ölünün gözlerinin açık gitmesinin nedenleri hakkındaki inanmalar nelerdir?

Ölünün çenesi neden bağlanır?

Ölünün başı neden kibleye çevrilir?

Ölüm olayının hemen ardından ölünün üstündeki giysiler çıkarılır mı? Yoksa ölü yıkanana kadar giysileri içinde mi olur?

Ölünün üstüne herhangi bir cisim konur mu? (Makas, demir, maşa vb. gibi)

Ölünün başında hemen dini kaideler yerine getirilmeye başlanır mı?

Ölünün gözlerinin kapatılması, çenesinin bağlanması, ayaklarının ellerinin durumu nasıldır?

Ölünün odasının penceresi açılır mı?

Başucunda Kur'an-ı Kerim okunur mu?

4.2.3. Ölünün gömülmeye hazırlanışı (defin hazırlığı) ve defin

4.2.3.1. Yıkama

Ölüyü kimler yıkar? Yanında kimler bulunur?

Özel olarak ölünün yıkandığı yer var mıdır? Yoksa nerede yıkanır?

Ölü yıkayanlara para verilir mi?

Ölü yıkarken kullanılan araç-gereçler nelerdir? (Araç-gerecin yerli dilindeki karşılığını nelerdir?)

Ölü nasıl yıkanır?

Ölü yıkanırken ölünün bedeninde herhangi bir işlem yapılır mı?

Bu işlemler neden dolayı ve nasıl yapılmaktadır?

Ölü yıkanacak su nereden alınır?

Ölünün yıkama suyundan artan ne yapılır? Bu su ile ilgili inanmalar nelerdir?

Cesede ve kefene kokulu maddeler sürülür mü, neden?

Ölüyü yıkarken ve kefenlerken çeşitli kokular veya kokulu bitkiler, yağlar, kutsal sular sürülür, kullanılır mı? Buhar veya tütsü kullanılır mı? Bu işler için hangi bitkiler kullanılır?

Cesede ne sürülür, ne dökülür neden?

Ölünün yıkandığı suya herhangi bir şey atılır mı?

Koku maddesi olarak neler kullanılır? (Gül suyu, hacıyağı vb. gibi)

4.2.3.2. Kefenleme

Kefen olarak ne kullanılır? (Kumaşın cinsi ve rengi)

Erkek kefeni kaç parçadan meydana gelir? (Parçaların isimleri, yerli dildeki karşılığı nedir?)

Kadın kefeni kaç parçadan meydana gelir? (Parçaların isimleri, yerli dildeki karşılığı nedir?)

Erkek ölü nasıl kefenlenir?

Kadın ölü nasıl kefenlenir?

Bir kimsenin ölmeden evvel kefen ve ölüm parasını hazırlama âdeti var mıdır? Ya da mezarını alır mı, kefenini alır mı? Neden?

Yaşlılar kefenlerini alıp senede bir kez ona sarılırlar mı? Sevaptır diye düşünülür mü? Veya neden bunu yaparlar? Kefenle ilgili başka âdetler var mı?

4.2.3.3. Cenaze namazı

Cenaze namazına kimler katılır?

Ölünün namazının kılınması için ne gibi şartlar gerekir?

Cenaze namazı nasıl kılınır?

Namaz esnasında ölü nerede bulunur?

4.2.3.4. Tabut

Tabut yapımında kullanılan malzeme nedir?

Tabut yerine kullanılan başka bir taşıyıcı var mıdır?

Tabutun üzerine herhangi bir şey örtülür mü?

Tabutun üstüne örtülen örtünün rengi nasıldır?

Bu örtüye ne isim verilir?

Bu örtüyü kim verir? Örtü daha sonra ne olur?

Ölü kadınsa tabutun üstüne bunu belirten herhangi bir şey konur mu?

Ölü erkekse tabutun üstüne bunu belirten herhangi bir şey konur mu?

Ölü genç kız veya yeni gelinse tabutun üstüne ne gibi şeyler örtülür?

Ölü çocuksa tabutun üstüne ne gibi şeyler örtülür?

Tabutun üstüne ölünün mesleğini belirten şeyler konur mu?

4.2.3.5. Defin

Ölünün ölüm zamanı ile gömülme zamanı nasıldır?

* Sabahleyin, öğleyin, akşam vakti ölen kimse ne zaman gömülür?

* Günün hangi vaktinde ölürse ölsün, ölünün evinde bir gece bekletilmesi âdeti var mıdır? Neden bekletilir?

Ölü tabutla mı tabutsuz mu gömülür? Neden?

Cenaze mezarlığa götürülürken nasıl taşınır?

Cenazeyi kaç kişi taşır?

Mezar nasıl kazılır? Mezar ölçüsü nedir? Nasıl belirlenir?

Cenaze mezara getirilince ne yapılır?

Cenaze mezara ne şekilde yerleştirilir?

Cenazeyi mezara kimler koyar?

Cenaze mezara konurken dua veya başka bir söz söylenir mi?

Cenaze mezarına konduktan sonra üzerini kim örter?

Cemaat mezar başında dua okur mu? (Duaların isimleri nelerdir?)

İmam telkin verir mi? Telkinin yerli dilde başka bir adı var mı?

Bu telkin neden verir?

Bütün bunlardan sonra cemaat hemen dağılır mı?

Bu esnada yani eve dönerken cemaatin dikkat etmesi gereken bir şey var mı?

4.3. Ölüm sonrası

4.3.1. Cenaze evi (ölü evi)

Ölü sahiplerinin evinde cenaze kalktıktan sonra neler yapılır?

Cenazeye katılanlara ölü evinde yemek verilir mi?

Ölü evinde komşuların ve akrabaların ne gibi yardımları olur?

Ölü evden çıkarken helalleşme vs. yapılır mı?

4.3.2. Belli günler

Ölünün gömüldüğü günün akşamı hatim duası yapılır mı?

Ölü için dinsel eylemlerin yapıldığı özel günler var mıdır?

Bu özel günler neden dolayı seçilmiştir?

Mevlit okutma âdeti var mıdır?

Mevlit ne zaman okutulur? Nasıl duyurulur?

Mevlit niçin okutulur?

Mevlide gelenlere ne ikram edilir?

Mevlit nerede okutulur?

40' ı 7'si 52'si okutulur mu?

Bu özel günlerde neler yapılır?

4.3.3. Ölü yemeği

Ölünün ruhu için tatlı yiyecekler dağıtılır mı?

Bu tatlı yiyecekler herkese dağıtılır mı, yoksa sadece fakirlere mi verilir?

Ölü yemeği âdeti var mıdır? Bu âdetin başka isimleri var mı?

Ölü yemeği özellik gösteren bir yemek midir?

Ölü yemeğinin verildiği, özellikle seçilmiş kimseler var mıdır, yoksa herkese verilir mi? Ne zaman ölü yemeği verilir?

Bu âdetin yerli dildeki ismi nedir?

Ölü evine yemek götürülür mü? Ölü evinde yemek pişirilir mi? Pişirilmezse neden?

4.3.4. Ölünün eşyaları

Ölünün giysileri ne yapılır?

Devir ve ıskat işlemi var mıdır, nasıl yapılır?

Iskatı kimler, nasıl yapar?

4.3.5. Ölümün olduğu odada yapılanlar

Pencere ruhun çıkması için açılır mı? Başka ne gibi uygulamalar vardır?

4.3.6. Ruhla ilgili inanmalar

Ruh kelimesinin halk arasındaki karşılığı nedir?

Kaç tane ruhun varlığına inanılmaktadır?

Ruh hakkında halkın inanmaları nelerdir? (Halk, ruhu nasıl tasavvur etmektedir?)

Halkın inancına göre ruh bedeni ne zaman terk eder?

Ruh, bedenin hangi kısmından vücudu terk eder?

Ruh, bedende iken vücudun neresinde eğlenmektedir?

Ölüm olayından sonra bedeni terk eden ruhun evine dönüp yakınlarını görmeye gelmesi şeklinde bir inanma var mıdır?

Ruh, evine ziyarete daha çok ne zaman gelir? Bu konudaki inanmalar nedir?

Ölünün ruhunu memnun etmek için ölü sahipleri neler yaparlar?

Ölünün borçları ile ilgili ne yapılır?

Ölünün yaşarken yerine getiremediği namazlarının ve yeminlerinin karşılığı olarak fidye verme âdeti var mıdır?

4.3.7. Ölünün yazgısı ile ilgili inanmalar

Hastanın ölüm şekline göre yazgısının ne olacağı hakkındaki inanmalar nelerdir?

Ölünün yüz ifadesine göre yazgısının ne olacağı hakkındaki inanmalar nelerdir?

Cesedin yumuşaklığı veya sertliğine göre yazgısının ne olacağı hakkındaki inanmalar nelerdir?

Bunun dışında ölünün yazgısını tayin edeceğine inanılan durumlar nelerdir?

Tabut, kazma kürek ve kazanla ilgili inanmalar nelerdir?

4.3.8. Yas

Ölü evinin dışında kimler yas tutar?

Yas süresi ne kadardır?

En çok kimler yas tutar?

Neden dolayı yas tutma farkı vardır?

Yas tutarken yapmaktan kaçınılan davranışlar nelerdir? Nasıl giyinilir?

Hangi renk yas rengidir?

Yas belirtileri nelerdir?

Ölüm olayı dolayısı ile düğün dernek ertelenir mi?

Yas ne zaman kaldırılır, yasın kalktığı nasıl belli olur?

Yaslı ailenin ilk bayramına özel bir isim verilir mi?

Bu bayramda yaslı ailenin tutumu nedir?

“Yas Hamamı” diye bir âdet var mıdır?

“Yas Hamamı”nda neler yapılır?

Yas’ı kaldırmak için komşular, ölü ailesine herhangi bir davranışta bulunurlar mı?

4.3.9. Başsağlığı ve avutucu sözler

Ölü sahiplerine ne zaman baş sağlığına gidilir?

Baş sağlığına kimler gider? Bu iş telefon vs ile de yapılır mı?

Baş sağlığına gidince baş sağlığı dilenirken hangi sözler söylenmektedir? Avutmak için vs. neler söylenir?

4.3.10. Destanlar ve ağıtlar

Ölünün arkasından söylenen destan ve ağıtlar var mıdır? Bunlara örnek verir misiniz?

Bu ağıtları kim veya kimler söyler?

4.3.11. Mezarlıklar, mezar taşlarına yazılanlar, simgeler

Yaşadığınız yerde mezarlık nerededir?

Mezarlık olarak belli bir yer ayrılmış mıdır?

Mezarlık bekçisi var mıdır? Bekçinin parasını kim verir?

Mezarın başına taş veya tahta dikilir mi?

Mezarın başına dikilen taşta, ölenin cinsi, mesleği, yaşı, neden öldüğünü belirten bir yazı veya işaret var mıdır?

Mezarın herhangi bir yerine ağaç veya çiçek dikilir mi? Neden?

Mezarlığın dışında başka bir yere ölü gömülür mü, nereler, niçin?

Ölüyle birlikte ölünün bazı şahsi eşyaları da mezara gömülür mü, gömülürse nelerdir, niçin gömülür?

Ölü gömüldükten sonra mezarının yanına veya üstüne herhangi bir şey konur mu, (konulursa) nedenleri nasıl anlatılmaktadır?

Ölünün gömüldüğünün gecesi mezar başında ateş yakma âdeti var mıdır? Varsa neden yapılmaktadır?

Mezarların genel yapısı nasıldır?

4.3.12. Mezar ziyaretleri

Mezar ölü sahipleri tarafından ilk defa ne zaman ziyaret edilir?

Bunun dışında ne zaman mezar ziyareti yapılır?

4.3.13. Ölen için yapılan hayırlar

Ölenin arkasından ne gibi hayırlar yapılır?

Bu hayırları yapmanın özel bir zamanı var mıdır?

Özel bir sebep beklenir mi? Bunlar nelerdir?

4.3.14. Ölümle ilgili atasözleri ve deyimler

Ölü ile ilgili atasözleri nelerdir?

Ölüm ile ilgili atasözleri nelerdir?

Kefenle ilgili atasözleri var mıdır?

Ek 3. Kaynak kişiler

Ad Soyad	Yaş	Eğ. Dur.	Mesleği	Med. Dur.	Doğ. Yeri	Gör. Tar.
Asiye Güven	80	İlkokul	Ev Han.	Dul	Düzce	18.12.2010
Asiye Şahin	62	İlkokul	Ev Han.	Evli	Düzce	19.05.2010
Ayfer Güngör	34	Üni.	Öğrt.	Evli	Düzce	30.07.2010
Ayşe Karamert	49	Üni.	Öğrt.	Evli	Düzce	12.02.2010
Aysel Küçük	48	İlkokul	Ev Han.	Evli	Sakarya	18.12.2010
Aysel Sargın	70	İlkokul	Ev Han.	Dul	Düzce	22.05.2010
Banu Uluer	28	Üni.	Hemşire	Evli	Düzce	28.06.2010
Belgin Özbakır	43	Lise	Ev Han.	Evli	Düzce	01.07.2010
Beril Özbakır	15	Lise	Öğrenci	Bekâr	Düzce	01.07.2010
Döne Çıtıroğlu	54	İlkokul	Ev Han.	Evli	Sakarya	01.07.2010
Emine Keleş	56	İlkokul	Aşçı	Evli	Düzce	10.01.2010
Fahriye Güngör	74	İlkokul	Ev Han.	Dul	Sakarya	30.07.2010
Fatma Albayrak	58	İlkokul	Aşçı	Evli	Sakarya	10.01.2010
Fatma Başak	63	İlkokul	Ev Han.	Evli	Rize	17.04.2010
Fehmiye Uslu	64	İlkokul	Ev Han.	Dul	Düzce	25.07.2010
Kahraman Şahin	56	Lise	İşçi	Evli	Düzce	04.03.2010
Leyla Doğan	37	İlkokul	Ev Han.	Evli	Düzce	21.11.2010
Mehmet Şahin	57	Üni.	Mühendis	Evli	Düzce	4. 05.2010
Melahat Uslu	45	Üni.	Öğrt.	Evli	Düzce	22.07.2010

Melek Doğan	22	İlkokul	Hafız	Evli	Düzce	21.11.2010
Meliha Güven	50	İlkokul	Ev Han.	Bekâr	Düzce	18.12.2010
Münevver Aygören	31	Üni.	Öğrt.	Evli	Bayburt	03.03.2010
Nebahat Şahin	56	Üni.	Öğrt.	Evli	Düzce	18.12.2010
Nadiye Doğan	61	İlkokul	Ev Han.	Dul	Düzce	21.11.2010
Pınar Dil	23	Ortaokul	Ev Han.	Evli	Düzce	21.11.2010
Saadet Uluer	56	Üni.	Öğrt.	Evli	Düzce	28.06.2010
Semra Çimen	49	İlkokul	Ev Han.	Dul	Bayburt	28.06.2010
Serap Sargın	43	Lise	Sant. Mem.	Dul	Düzce	22.05.2010
Tuğçe Bektaş	20	Lise	Öğrenci	Bekâr	Düzce	01.07.2010
Ülviye Ural	78	Ortaokul	Ev Han.	Evli	Düzce	25.07.2010
Ümmiye Keleş	70	İlkokul	Ev Han.	Evli	Düzce	12.04.2010
Taha Sargın	20	Üni.	Öğrenci	Bekâr	Düzce	22.05.2010
Yasemin Toker	37	Üni.	Öğrt.	Evli	Düzce	03.03.2010
Zihni Alkan	38	Ortaokul	İşçi	Evli	Düzce	20. 09.2010

Ek 4. Fotoğraflar

Foto 1: Yeni doğmuş bebek

Foto 2: Loğusa ve bebek

Fotoğraf 3: Doğum ilanı

Fotoğraf 4: Lohusa evinin kapı süsü (erkek bebek için)

Fotoğraf 5: Kız bebek şekeri

Fotoğraf 6: Erkek bebek şekeri

Fotoğraf 7: Kundaklı bebek

Fotoğraf 8: Kırklama

Fotoğraf 9: Sünnet çocuğu

Fotoğraf 10: Sünnet

davetiyesi

Fotoğraf 11: Sünnet arabası süsü

Fotoğraf 12 : Sünnet anı

Fotoğraf 13: Nişan fotoğrafı

Fotoğraf 14: Nişan çikolatası

Fotoğraf 15: Söz mendili (Erkek-Kadın Mendili)

Fotoğraf 16: Kadın söz mendili

Fotoğraf 17: Nişan bohçası (görümce bohçası)

Fotoğraf 18: Nişan bohçası (Damat bohçası)

Fotoğraf 19: Kına gecesi

Foto 20: Kına yakma

Fotoğraf 21: Düğün davetiyesi

Fotoğraf 22: Gelin arabası

Fotoğraf 23: Gelin ve damat (2011)

Fotoğraf 24: Gelin

Fotoğraf 25: Nikâh

Fotoğraf 26: Düğün pastası kesilirken

Fotoğraf 27: Düğünde dağıtılan uğur parası

Fotoğraf 28: Mezar taşı-1-

Fotoğraf 29: Mezar taşı-2

Kaynakça

- Abdülkadiroğlu, A. (1987). *Bartın ve çevresinde dini manevi halk inançları*. Ankara: KTBMFAD Yayınları.
- Abdülaziz, B. (1995). *Osmanlı âdet, merasim ve tabirleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Acıpayamlı, O. (1962). *Evlenme bibliyografyası, maniler bibliyografyası*, Ankara. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Acıpayamlı, O. (1974). *Türkiye’de doğumla ilgili âdet ve inançların etnolojik etüdü*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Acıpayamlı, O. (1992). Türk kültüründe ad koyma folklorunun morfolojik ve fonksiyonel yönlerden incelenmesi, *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV Cilt (Gelenek-Görenek-Inançları)*. Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları, ss.1-14.
- Aça, M. (1999). Türk halk geleneğindeki doğum sonrası uygulamalara bir örnek: tuzlama. *Milli Folklor*, 7 (52).
- Açık, F. (2004). Özbekistan’da defin ve taziye merasimleri. *Milli folklor*, 8 (61), ss: 142-148
- Akbulut, S. (1998). Karabük ili Safranbolu ilçesindeki doğum adet ve inanmaları. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1999*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Albayrak, Fatma (2010). Yaşı 58, Sakarya, ilkokul, aşçı ile Özlem Türbedar’ın 10.01.2010’da Düzce’deki görüşmesi.
- Alkan, Zihni (2010). Yaşı 38, Düzce, ortaokul, işçi ile Özlem Türbedar’ın 20.09.2010 tarihinde Düzce’deki görüşmesi.

- Altun, I. (2004). *Kocaeli-Kandıra Türkmenlerinde (Manavlar) geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Anonymous, 1968. Bolu 1967 İl Yıllığı. T.C. Bolu Valiliği. Milli Eğitim Basımevi. İst.
- Anonymous, 1973. Cumhuriyet'in 50.Yılında Bolu. Bolu İl Yıllığı. Kemal Mat. Bolu.
- Anonymous, 1994. Bolu İl Turizm Envanteri. T.C.Bolu Valiliği İl Turizm Müd. Bolu.
- Araz, Rıfat (1995). *Harput'ta eski Türk inançları ve halk hekimliği*. Ankara: AKM Yay.
- Artun, E. (1998). *Tekirdağ halk kültürü araştırmaları*. Tekirdağ: Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayınları.
- Artun, E. (2010). *Türk halkbilimi* (6. baskı). İstanbul: Kitabevi.
- Aslanoğlu, İ. (1972). Divriği'de düğün adetleri. *TFA*, 13 (270),6175-6178.
- Aydoğan, Emine (2000).Yaşı 45, Düzce , lise, ev hanımı ile Özlem Türbedar'ın 27.07. 2010'da Düzce'deki görüşmesi.
- Aygören, Münevver Çimen. (2010). Yaşı 31, Bayburt, yüksek lisans, öğretmen ile, ÖzlemTürbedar'ın 31.03.2010'da Düzce'deki görüşmesi
- Bağışkan, T. (1997). *Kıbrıs türk halk bilimide ölüm*. Ankara: KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları 46.
- Bahşioğlu, A. (1996). Şanlıurfa ve yakın çevresi ziyaret yerleri ve bu yerler etrafında oluşan inanışlar. *I. THKA Sonuçları Sempozyunu Bildirileri I*, Ankara: KB Yayınları.
- Balıkçı, G. (1999), Azerbaycan Quba'da doğumla ilgili adet ve inanmaların Anadolu'daki bazı örneklerle karşılaştırılması. *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl 7, Sayı:18, s:4-15.
- Barlas, U. (1975). *Maraş Düğün Adetleri*. İstanbul: Yurttaş Kitabevi Folklor Yayınları:1

- Başak, Fatma. (2010). Yaşı 63, Rize, ilkokul, ev hanımı ile Özlem Türbedar'ın 17.04.2010'da Düzce'deki görüşmesi.
- Başçetinçelik, A.(1998). *Adana halk kültüründe geçiş dönemleri, doğum-evlenme-ölüm*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Başoğlu, H. F. (1976). *İslamiyet'te cenaze (Broşür)*. Ankara: DİB Yayınları.
- Baykurt, Ş. (1993). Çukurova'da Türkmenler ve halk oyunları. *Adana Valiliği-Çukurova Üniversitesi II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*. Adana: Ç. Ü. Basımevi.
- Beşikçi, İ. (1969). *Doğu'da değişim ve yapısal sorunlar*. Ankara.
- Bilmen, Ö. N. (1962). *Büyük İslam ansiklopedisi*. İstanbul: İslam İlmihali.
- Binbaşıoğlu, C. (1998). *Geleneksel kültüre göre Türkiye'de çocuk eğitimi üzerine bir araştırma*. Ankara: K.B. Yayınları.
- Boratav, P. N. (1984). *100 soruda Türk folkloru (inanışlar, töre ve törenler, oyunlar)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çelik, A. (2001). Afganistan'daki Hazara Türkleri ile Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Çepni Türkleri arasında yaşayan halk inanmaları üzerine bir mukayese denemesi. *Milli Folklor*, 50.
- Çevirme, H. ve Ayşe S. (2005). Alkarısı inanmaları ve bilim. *Milli Folklor*, 9 (65), 67-72.
- Çınar, A. A. (1996). *Türk dünyası halk kültürü üzerine araştırma ve incelemeler*. Muğla: Muğla Üniversitesi.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş (29)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dalgıntekin, H. (1995). *Tarsus âdet ve inanmaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Ç.Ü.

- Devellioğlu, F. (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dil, Pınar (2010). Yaşı 23, Düzce, ortaokul, ev hanımı ile Özlem Türbedar'ın 21.11.2010'da Düzce'deki görüşmesi.
- Doğan, Melek (2010). Yaşı 22, Düzce, ilkokul, hafız ile Özlem Türbedar'ın 21.11.2010'da Düzce'deki görüşmesi.
- Doğan, Nadiye (2010). Yaşı 61, Düzce, ilkokul, ev hanımı ile Özlem Türbedar'ın 21. 11. 2010 tarihinde Düzce'deki görüşmesi
- Doğan, Leyla (2010). Yaşı 37, Düzce, ilkokul, ev hanımı ile, Özlem Türbedar'ın 21.11.2010'da Düzce'deki görüşmesi.
- Durdu, A. Bircan Kalaycı Durdu (1998). Geçmişten günümüze ölüm âdetleri ve Kemaliye Köyü'nde Ölüm. Ankara: *Türk halk kültürü araştırmaları 1997, Kültür Bakanlığı, H.K.A.G.M. Yayınları:271.*
- Eker Öğüt, G.(1998). *Karakeçili Türk düğünü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üni.
- Emiroğlu, V. (1972). *Edilli köyünün (Akçakoca) kültür değişmesi bakımından incelenmesi*. Ankara: Varol Matbaası.
- ER, T. (1996), Dörtdivan kasabasında evlenme âdetleri. *Ankara I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II, K.B. Yayınları:180*
- Ercan, A. M. (2002). *Gelibolu Yarımadası'nın geçiş dönemi âdetleri üzerine bir inceleme (doğum-düğün-evlenme)*. Basılmamış Doktora Tezi. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Ercan, E. H. (2006). Balkanlarda gökyüzü ile ilgili inanışlar ve halk takvimi. *Milli Folklor*, 9 (69), 72-82.
- Erdentuğ, N. (1977) *Sosyal âdet ve gelenkler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergin, M. (2001). *Dede Korkut kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

- ERK, Z. (1976). Anadolu'da kırklama. Ankara: *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, K.T.B., M.F.A.D., Yayınları:21.*
- Erkul, A. (2002). *Eski Türklerde evlenme gelenekleri, Türkler Ansiklopedisi.* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Eroğlu, T. (2000). *Sosyal Normlar.* Ders Notu.
- Eroğlu, E. (2008). *Prizren Türk halk kültüründe geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm.* Basılmamış Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi
- Ersoy, R. (2002), Türklerde ölüm ve ölü ile ilgili rit ve ritüeller, *Milli Folklor*, 7 (54), 86-101.
- Evliyaoğlu, S.- S. Baykurt (1998). *Türk halk bilimi.* Ankara: Ofset Reprodüksiyon Matbaası.
- Gözaydın, N. (1976). *Kirvelik.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Günay, U. (1995). Ritüeller ve Hıdırellez. *Milli Folklor*, 26, Ankara: Feryal Matbaası.
- Günay, U. (1996). Folklor, reklam, tarhana. *Milli Folklor*, 31, Ankara: Feryal Matbaası
- Günay, U. (2000). İslami dönemde Türk toplumunda kadının yeri ve önemi. *Milli Folklor*, 6 (46), 4-9.
- Güngör, Ayfer. (2010). Yaşı 34, Düzce, üniversite, öğretmenle Özlem Türbedar'ın 30.07.2010'da Düzce'deki görüşmesi.
- Güngör, Ayfer. (2010). Yaşı 34, Düzce, ,Öğretmenle Özlem Türbedar'ın 30.07.2010'da Düzce'deki görüşmesi.
- Güngör, Fahriye. (2010). Yaşı 74, Düzce, ilkokul, ev hanımı ile Özlem Türbedar'ın 30.07.2010'da Düzce'deki görüşmesi.
- Güngör, E. (1992). *Türk kültürü ve milliyetçilik.* İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngörsün, Süleyman (2011). Sakarya. Yaşı 45, üniversite, mühendis ile Özlem Türbedar'ın 01.04.2010 tarihinde Düzce'deki görüşmesi.

- Gürbüz, E. (1995). Diş hediğı geleneğinin ritüel karakteri ve fonksiyonları. *Milli Folklor*, 4 (28), 81-83.
- Güven, Duygu. (2010). Yaşı 23, Düzce, üni. öğrencisi ile Özlem Türbedar'ın 18.12.2010'da Düzce'deki görüşmesi.
- Güvenç, B. (1999). *İnsan ve kültür*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Güzelbey, C. (1982). Gaziantep'te doğum ve çocuğa ilişkin eski töre ve inançlar. *Türk Folkloru Araştırmaları 1981/2*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:35, s.19-36.
- Hacılı, A. ve H. H. İdrisi (1993). Ahıska Türklerinin örf ve âdetleri. *Milli Folklor*,3 (18), 22-28.
- İnan, A. (1986). *Tarihte bugün Şamanizm, materyaller ve araştırmalar (3)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan, A. (1987). *Al ruhu hakkında, makaleler ve incelemeler (2)*. Erzurum: Atatürk Üni.
- Kalafat, Y. (1994). Orta Toroslar ve Makedonya Yörükleri halk inanışları karşılaştırması. *Türk Dünyası Folklor Dergisi*, 24.
- Kalafat, Y. (1995). *Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri*. Ankara: Ankara Kültür Merkezi Yayınları.
- Kalafat, Y.(1997). *İslamiyet ve Türk halk inançları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kalafat, Y. (1998). *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta eski Türk dini izleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kalafat, Y. (2000). *Türk dünyası karşılaştırmalı Türkmen halk inançları*. Ankara: ASAM Yayınları.
- Kalafat, Y. (2000). *Türk dünyası karşılaştırmalı Türkmen halk inançları*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

- Kalafat, Y. (2007). *Balkanlar'dan Uludağ Türkistan'a Türk halk inançları*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Karakaş, A. (2005). *Feke halk kültürü araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Ç.Ü.
- Karamert, Ayşe (2011). Yaşı 49, Düzce, üniversite, öğretmen ile Özlem Türbedar'ın 12.02.2011 tarihinde Düzce'deki görüşmesi.
- Kazmaz, S. (1993). Halk Hukukunda Evlenme Sözleşmesi. *IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV Cilt Gelenek, Görenek ve İnançlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı H.K.A. ve G.G.M. Yay.:167.
- Keleş, Emine (2010). Yaşı 56, Düzce, ilkokul, aşçı ile Özlem Türbedar'ın 10.01.2010 tarihinde Düzce'deki görüşmesi.
- Keleş, Ümmiye (2011). Yaşı 70, Düzce, ilkokul, ev hanımı ile Özlem Türbedar'ın 12.04.2011 tarihinde Düzce'deki görüşmesi.
- Kesim, A. G. (1996). *Düzce kenti açık ve yeşil alan sorunları ve alınması gereken önlemlerin belirlenmesi üzerine bir araştırma*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları.
- Kılıç, A. (1998). Isparta halk kültüründen örnekler. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Ankara : Kültür Bakanlığı, H.K.A.G.G.M. Yay.:268.
- Kibar, O. (2005). *Türk kültüründe ad verme- kişi adları üzerine bir tasnif denemesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kocasavaş, Y. (2002). Eski Türklerde yas ve ölü gömme âdetleri. *Türkler*, 3.
- Köktan, Y. (2008). *Gilan Türk halk kültüründe geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Köse, Nerin (2000). Manas ile Kocabaş, Kızcibek, Seyitbek, Ak Möör Destanları arasındaki paralellikler. *Milli Folklor*, 6 (4).

- Küçük, Aysel. (2010). Yaşı 43, Adapazarı, ilkokul, ev hanımı ile Özlem Türbedar'ın 18 Aralık 2010'da Düzce'deki görüşmesi.
- Malinowski, B. (2000). *Büyük, bilim ve din* (Çev: S. Özkal). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Nahya, Z. (1984). *Urfa'da doğum gelenek ve görenekleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay.: 52., T.F.A. 1983.
- Nirun, N.- M. Cihat Özönder (1990). *Milli kültür unsurlarımız üzerine genel görüşler, (Türk sosyo-kültür yapısı içinde âdetler, örfler, görenekler, gelenekler)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Nuri, M. (1961). Bolu dolaylarında düğün. *TFA*, 6 (138).
- Oy, A. (1997). *Halkiyat, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 15*. İstanbul: TDV Yayınları
- Örnek, S. V. (1966). *Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili batıl inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Örnek, S. V. (1975). *Türk folklorunda ad seçme ve ad koyma*. İstanbul: BÜHY.
- Örnek, S. V. (1977). *Türk halk bilimi (3)*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örnek, S. V. (1971a). *Anadolu folklorunda ölüm*. Ankara: A. Ü. DTCF Yayınları .
- Örnek, S.V. (1971b). *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara
- Özdemir, H. (1985). Artvin'de düğün adetleri (kız göçürme, oğlan everme). *Türk Folkloru*, (68).
- Özbakır, Belgin (2010). Yaşı 43, Düzce, lise, ev hanımı ile Özlem Türbedar'ın 01.07.2010 tarihinde Düzce'deki görüşmesi
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Palaman, N. (2005). *Sakarya'da yaşayan Bulgaristan Türklerinde geçiş dönemleri (doğum evlenme-ölüm)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

- Polat, K. (2003). *Kırgızlar'da doğum, evlenme ve ölüm fenomenleri*. Basılmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Salih, D. ve Kalafat, Y. (2000). Hazar Türklerinde halk inançları. *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, 8 (20), 31-52.
- Saygı, O. (1965). Kızılcahamam folkloru. *TFA*, 9.
- Sevindik, H. (1996). Akçaören ve Yeşilöz (Nevşehir) köylerindeki doğum geleneğinin Halkbilimsel açıdan incelenmesi. *I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.Soylu.*
- B. (1955). Konya Ereğli'sinde düğün adetleri. *TFA*, 4.
- Süleymanova, H. (1983). Kriçim Türklerinin düğün türküleri. *II. Milletlerarası TFK Bildirileri, II (42). Ankara: KTBMFAD Yayınları.*
- Şahin, Asiye (2010). Yaşı 62, Düzce, ilkokul, ev hanımı ile Özlem Türbedar'ın19.05.2010 tarihinde Düzce'deki görüşmesi.
- Şahin, Kahraman (2010). Yaşı 56, Düzce, lise, işçi ile Özlem Türbedar'ın 04.03.2010 tarihinde Düzce'deki görüşmesi
- Şahin, Mehmet (2011). Yaşı 57, Düzce, emekli mühendis ile Özlem Türbedar'ın 04.07. 2010'da Düzce'deki görüşmesi.
- Şahin, Nebahat (2010). Yaşı 57, Düzce, üniversite, emekli öğretmen ile Özlem Türbedar'ın 18 Aralık 2010'da Düzce'deki görüşmesi.
- Şişman, B. (2002). Samsun yöresinde geçiş dönemleriyle (doğum, sünnet, evlilik ve ölüm) ilgili yaşayan halk inançları ve bunlara ait uygulamalar. *Erdem Dergisi, Türk Halk Kültür Özel Sayısı III, c.13 (39).*
- Tacemen, A. (1995). *Bulgaristan Türkleri inanışları veya Türk kimliği*. Ankara: Üçbilek Matbaası.
- Tanyu, H. (1998). *Türk dini tarihçesi*. İstanbul: Burak Yayınları.

- Tezcan, M. (1996). *Kültürel Antropoloji*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tezcan, M. (1997). *Türk coşkusunun simgesi Nevruz*. Ankara: Türk Dünyası.
- Tezcan, M. (1998). Çocuk nişanlılığı (Afyon Çayırbağ Köyü örneği). *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997*, Ankara: HAGEM Yayınları.
- Toker, Yasemin (2010). Yaşı 37, Düzce, üniversite, öğretmen ile Özlem Türbedar'ın 03.03.2010 tarihinde Düzce'deki görüşmesi.
- Turan, M. (1982). Kars'ta ölü ile ilgili gelenekler. *III: Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, IV. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1982). Doğu Anadolu'da ana-çocuk bakımı ile ilgili kültür kalıpları. *II. Milletlerarası Türk folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt (Gelenek-Görenek ve İnançlar)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss.587-597.
- Türk Dil Kurumu. (1992). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: TDK Yayınları.
- Türkten, N. (1996). Kayseri düğünlerinde gelin ve güveyin seçimlerinde dikkat çeken usuller. *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ulviye, Ural (2010). Yaşı 78, Düzce, ortaokul, ev hanımı ile Özlem Türbedar'ın 25.07.2010 tarihinde Düzce'deki görüşmesi.
- Uslu, Melahat (2010). Yaşı 45, Düzce, üniversite, öğretmen ile Özlem Türbedar'ın 25.07.2010 tarihinde Düzce'deki görüşmesi.
- Uslu, Fehmiye (2010). Yaşı 64, Düzce, ilkokul, ev hanımı ile Özlem Türbedar'ın 25.07.2010 tarihinde Düzce'deki görüşmesi,
- Uysal, A.- Umay Günay (1990). Bir kültür unsuru olarak folklor konusunda bazı genel bilgiler. *Milli Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler*, Ankara: Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, sayı 46.

Yasa, İ. (1962). *Türkiye’de kız kaçırma gelenekleri ve bunlarla ilgili bazı idari meseleler*. Ankara: TODA I Yayınları.

Yılmaz, M. A. (2005). *Aladağ Türk halk kültürü araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Ç.Ü.

Yurt Ansiklopedisi, 1982. Bolu-Düzce. Cilt:2. Fasikül:27. Hürriyet Ofset A.Ş. İstanbul.

<http://www.duzce.gov.tr/index.php> (Erişim tarihi: 22.01.2011) .